PAULI GOTTLIEBE

WERLHOF

MAGNÆ BRITANNIÆ
REGIS ARCHIATRI

OBSERVATIONES
DE
FEBRIBUS

PRÆCIPUE INTERMITTENTIBUS
& ex earum genere continuis

EDITIO SECUNDA VENETA,

Juxta secundam HANNOVARENSEM *auctiorem, & emendatiorem.*

VENETIIS, MDCCLXIV.

APUD LAURENTIUM BASILIUM.

SUPERIORUM PERMISSU AC PRIVILEGIO.

Neque hercule ſatis eſt ipſas tantum Febres Medicum intueri, ſed etiam totius corporis habitum, & ad eum dirigere curationem, ſeu ſuperſunt vires, ſeu deſunt, ſeu quidam mali affectus interveniunt.

Corn. Celſus. Lib. III. c. 6.

το καρωδες αρα γε πανταχȣ κακον;
annon ſoporoſus affectus ubique malus eſt?

Hippocr. prorrh. L. I. 63.

BIBLIOPOLA HANNOVERENSIS

LECTORIS.

IU est, quod libris hujus, ante tredecim annos primum editi exemplaria desiderantur. Neque denuo edere festinavimus, quia spem fecerat auctor elaborandi, deo aliquando forsan plus otii faciente, justi operis de febribus intermittentibus, ceterisque ex harum genere morbis. At ista spes vel decollare omnino, vel saltim nimis remota esse videtur, tum quia a litterario otio magis magisque abstrahunt cumulati labores, tum quia ipse, alios id melius sive præstitisse, sive præstituros esse, existimat, quod sibi tunc propositum habuit, quum suam hanc symbolam in artem febres judicandi & curandi conferret. Confirmarunt passim atque illustrarunt suis experimentis observationes hasce, præter ipsum scriptis posterioribus auctorem, antistites medicinæ complures, quos sese doctiores peritioresque suspicit, sibique experientia & praxi consentientes gratulatur, quæcunque aliis atque aliis theoria arrideat. Aliqui ulteriora detexerunt, que-

madmodum qui ex ipſa corticis Peruviani patri hiſtoriam ejus naturalem veriorem certioremque attulit, & commentariis academiæ ſcientiarum inſeruit, ſolertiſſimus CONDAMINIUS. Ex quibus omnibus clarior jam lux ad illas doctrinas acceſſit, in quas digitum intendit obſervationum ſcriptor. Neque vero multorum deſideriis deeſſe voluimus, ut earum novam faceremus editionem, concedente auctore, & conſulto nihil novi addente, ut tale maneat, quale primitus ſcriptum eſt, opuſculum, cujus ſcopus adimpletus eſſe videtur. Problema enim, de quo agitur, ſolutum eo ſibi eſſe, in ipſis commercii Norimbergenſis ſchedis, quæ adhuc in publica commoda continuantur, benevole profeſſus eſt, qui ibi anonymus primo propoſuerat, CHRISTIANUS FRIDERICUS JOERDENS, medicus Curiæ Variſcorum eximius. Vale, lector, & candido auctori, noſtriſque curis fave.

Dab. Hannoveræ d. XXI. Aprilis a. clↃ Ic cc xlv.

PRÆ-

PRÆFATIO AUCTORIS

AD PRIMAM EDITIONEM.

NIhil jam a pluribus annis in medicina facienda obvium magis fuit febribus intermittentibus, aliisque ex earum radice progerminantibus morbis. Inde est, quod fieri vix potuerit, quin medicus quilibet, in curatione ægrorum curiosus, observaverit aliqua circa istud afflictionis popularis genus, aut meditatus sit, haud omnino saltim indigna, quæ cum aliis, quos eadem cura sollicitos habet, communicentur. Constitui equidem meæ etiam tenuitatis observationes meditationesque in systema aliquod theoreticum & practicum colligere, quo doctrinam universam, uti meo quidem animo comprehensa est, de isto febrium genere, ejusque medelis, ordine pertractare, ac verum a falso, probabile a certo, opinionem ab experientia, utile ab inutili, proficuum a noxio, per singulas morbi & medicaminum species, æqua lance expensas, discriminare allaborem. Attamen, & accurate elaborandi operis operosum studium, & ratio ejus vitæ generis, cui memet obstrinxi, retardare forsan diu satis possunt justi voluminis conscriptionem, correctionem, editionem. Sunt vero observata aliqua, & uberiori observatione indies firmantur, de quibus alienam experientiam, pro propriæ confirmatione aut illustratione, exquirere dudum optavi, præsertim circa febres indolis magis periculosæ, earumque signa & medicinam, circa usum decantati illius corticis, febrium exterminatoris, & circa prænotionem & aversionem reversionum, quas σκάνδαλον antiquum medentum jure voces: sicut ante corticem repertum quartana audivit, in qua *Plinius* (l. 30. cap. 11.) medicinam nihil propemodum pollere dixit. Accidit opportune, ut in elegantissimis

illis schedis Norimbergensibus, quæ commercii litterarii nomine veniunt, problema aliquod de observandis, prænoscendis, curandis, febribus quibusdam intermittentibus subito exitiosis, proponeretur. Arrepta occasione, epistolam ad illos fructuosorum mercimoniorum negotiatores breviter exarare institui, forsan, si haud plane displiceret, ipsis commercii speciminibus inserendam. At cœptum semel opusculum in hanc, quam vides, lector, molem, ultra eorum schediasmatum spatium, invitante sensim argumenti ubertate, excrevit. Nomen meum alieno velo tegere constitueram, dum aliquid uberius elaboratum darem, eoque consilio tota jam opella scriptione, & typis absoluta erat: neque enim videbatur lectorum interesse, scriptorem nosci, modo quid scriptum esset pernosceretur. Ita factitasse plures medicos observationum suarum editores notum est: quos inter memorare lubet cl. *Davinium*, medicum aulicum Mutinensem, qui, ut verbis collegæ ejus, cl. *Torti*, utar (ex therap. special. p. 249.) „ lucubrationes in tutamen corticis Peruviani, *Hectorea* plane robore conflatas, sub nomine *Hectoris a Valle*, tum latino idiomate, tum Hetrusco, conscripsit, easque anno 1708. proprio velato nomine, tomo sexto diarii litterarii Veneti, quod *galleria di Minerva*, museum Minervæ, inscriptum est, voluit insertas. " Mentem mihi fuisse, ut nomen tantisper sileretur meum, præmoneo, ne obscura legenti maneant dicta varia, occulendi auctoris caussa aliter paullo enuntiata, ac fuisset futurum, si nomen meum profiteri placuisset. Ipsos meos præceptores, amicosque & fautores alios, vel reticui, vel haud saltim satis pro animi mei propensione commemoravi, ne vel exinde dignoscerer: præcipue amantissimos meos in academia Julia patria, ubi maxima vitæ studiorumque meorum pars est exacta, doctores, quibus primitus debeo, si quid in me est, Brandanum *Meibomium*, Henrici, qui avunculus

lus parentis mei fuit, filium, & Laurentium *Heiste-rum*, utinam diu bono publico superstites:

Quos mihi gratus ego, quos Julia ducit honori
Grata sibi, quos Phœbus amat, naturaque mystas,
Doctaque posteritas sero venerabitur ævo.

Non memoravi ceteros, qui vita jam functi sunt, quibus ego vero immortales gratias habeo, viros celeberrimos, *Botticherum*, *Gakenholtzium*, *Spiessium*: & hunc quidem etiam in febrium per corticem Peruvianum curatione profitenda, & perficienda, magistrum inter præcipuos luculentum & felicem. Ei ego, quum fato sat præmaturo vivis eriperetur, ante hoc triennium successor designatus, in procinctu eram, ut ad functionis vitæque academicæ in patria, jam undecim annis relicta, exoptatas inde a juventute delitias, me reciperem: tunc vero, clementiæ regiæ nutu, collata aulici medici provincia, in stabili heic sede retentus sum; sed in praxi inquieta, qua a studiorum dulcedine distineor. Quos, dum hic dego, fautores mihi gratulor eximios, & curationum consiliorumque amice socios sæpe habeo, medici nostrates omnes, viri incliti & peritissimi, laudandi mihi fuissent passim, nisi civitatem cum nomine meo lubuisset reticere. Neque nominatus mihi est ex his ipse, quem tamen sæpe (p. 232. & passim) tecto indicavi nomine, vir supra laudes meas positus,

Ille & præsidium & dulce decus meum,

Augustus Johannes *Hugo*, archiater regius, quo hic loci, ubi octavum nunc annum ago, præeunte, dirigente, juvante, consulente, feliciores curationes, quas recensui, peractas ingenue fateor. Tecte alicubi (p. 193.) allegavi socerum meum, Johann. Andream *Plohr*, medicum ante paucos annos haud proletariæ doctrinæ, & famigeratæ praxeos: itemque duos archiatros heic olim illustres, quorum prior, Franciscus Jacobus *Kotzebue*, primus inter nostros præclaram cortice sanationem præstitit (p. 257. seq.) alter, Brau-

danus Augustus *Conerding*, idem remedium, sub specierum cordialium anodynarum nomine (p. 193.) & sulfur antimonii *Glauberianum*, (p. 82.) sub purgantis catholici titulo, in officinam pharmaceuticam introduxit. Typis exscribi cœptum est opusculum fere simulatque conscriptum fuit; intervenientibus vero aliis atque aliis apud typographum impedimentis, in hunc usque diem retardatum. Mora ista occasionem mihi præbuit, quintæ maxime, & postremæ sectioni, quæ serius typis expressæ sunt, inserendi varia, quæ exquisita scribendi methodus ad priores sectiones, aliumve locum ablegari, aut pleniori operi rite disposito relinqui juberet. Optavit typographus, & votum ejus secundarunt consilia paucorum amicorum consciorum, ut nomen denique meum præfigerem, ne quid perspicuitati observationum decederet, si & locus & auctor ignoraretur. Atque facile conjeceram fore, ut neque diu, neque omnino, inter nostrates certe, occultare me possem: & ideo fere domestica tantum litteris hisce consignaram observationum exempla, quæ, si quid ex me quæratur, ita liceat explicare, ut digito monstrare queam, & dicere: hic est. Prodeo igitur in lucem levidensis libelli auctor, nullo profecto, quod sinceram conscientiam testor, nisi eo cum animi voto scripti, ut, si per ingenii mei viriumque paupertatem liceret, merce aliqua haud plane reiicula, quantumvis exigua, commercium medicum augerem; ut quasdam noxias hominum opinationes, salutis ægrorum caussa, corrigerem apud æquos æstimatores, vel hos præmunirem; & ut denique alienæ cordatorum virorum experientiæ trutina expendendum publice exponerem, quod sedula pro virili attentione reperisse mihi videor. Febres præcipue proposui intermittentes, & quæ ex earum genere periculum & reversionem minantur. Ab his indicari statui remedium χηξιπυρετον certum: certum, inquam, quod non nisi unum ars medica possidet. Hujus descripsi præ-

bitio-

bitionem occasionis electione tempestivam, dosi vero, & continuatione, & accurato repetitionis ordine, efficacem & adæquatam. Non potui simul, quin idemtidem erroneas quorumdam persuasiones de febrium intermittentium indole perpetuo tuta, & quasi sacro sancta, suspicionesque, quibus id medicamen premitur, modeste refellerem, ac hujus demonstrarem, sub legitimo usu, innocentiam, necessitatem, utilitatem, & universalem fere assererem medicorum vere experientissimorum, a longo inde tempore, per regiones constitutionesque plurimas, stabilitum iis in rebus consensum: quem sunt qui, ob divulgata paucorum, levibus ex caussis dissentientium, vel dissensum affectantium, theoremata, effata, & schediasmata, & vagas malevolorum aut aberrantium sermocinationes, sibi ita non persuadent, uti re vera est. Observationes potissimum generaliores, nempe quæ in plerisque similiter laborantibus æque responderunt, annotavi, sexcentorum exemplorum narratione, nisi ea supervacanea esse & nauseosa videatur, roborandas. Particulares, quæ dicendæ visæ sunt, observationes passim immiscui, sed eas solum, in quibus singulare aliquid a ceteris notatum est. Regulas ex observationibus repetitis, & generatim similiter succedentibus constitui, &, quantum per brevitatis consiliique rationem fieri potuit, distincte inculcavi, additisque exceptionibus limitavi. Repetii aliquoties, quæ apud multos semel dixisse suffecerit: dum lectores æque attentione munitos, & præcepta opinione vacuos, mihi non spopondi, neque per aphorismos, aut more mathematico, sed stylo observationum & epistolarum liberiori, scribere animus fuit. Interspersi judicia, experimenta, & amenitates, ex aliis auctoribus conquisita; immiscui hic illic, data occasione, alienas aliquo modo a proprio tractationis argumento, sed itidem in experientia fundatas, annotationes medicas; adjunxi etiam, cum licita in rei publicæ litterariæ toto ambitu

ſentiendi libertate modeſta, ſententias & conjecturas theoreticas: ut, varietate aliqua, tædium lectorum amolirer, quod argumenti ipſius ratio, & concinnitas deficiens, nævique ſtyli negligenter labentis, neque ab adſcitis ex ſequioris dictionis ſcriptorum commercio formulis caſtigati, creare facile poſſunt. Rari ſunt *Lommii*, *Borrichii*, *Bergeri*, quibus per praxeos medicæ turbas, per multas deſueſcendi purioris ſtyli cauſſas, per conſuetudinem cum pharmacopœorum lingua, & omnis ævi auctoribus multifario ſermone utentibus, intemeratum ſcriptionis nitorem ſervare licet. Iſtorum vero defectuum, & tractationis haud exaſciatæ, veniam impetraturum me apud benignos judices ſpero, qui candorem obſervatoris, quippe in medicis obſervationibus præcipue ponderandum, æſtimaverint, (quo uno nomine commendatum me velim) & quibus loci hujus, medico clinico negotioſi, ratio, meaque temporis penuria, haud fuerit ignota. Etenim, quod hi facile intelligent,

- - - - - hæc ego ſcripſi
Per brevis & dubiæ rara intervalla quietis;
Et curas inter, perturbanteſque querelas,
Luteoli ad Leinæ ripas, ubi nocte diuque,
Et mentem & corpus ſtudio curſuque fatigans,
Huc illuc vocat ægra cohors: dum limpida longe
Flumina Permeſſi, doctæque beata cohortis
Otia proſpicio, quæ non mihi fecit Apollo.

Hannoveræ prid. Kal. Decembr. cIↃ IↃ CCXXXIX.

ELEN-

ELENCHUS.

PROOEMIUM.

SECTIO PRIMA

Docet affectus notitiam, pericula, signa, caussas.

SECTIO SECUNDA

Indicat curationem per remedium certum & opportunum tempestivam.

SECTIO TERTIA

Medicinam exibet, tum habitu, & præparatione corporis, tum electoine, dosi, continuatione, efficacem.

§. III.

SECTIO QUARTA

De prænoscendis & præcavendis febribus recidivis agit, & ostendit medelam, ordine & repetitione adæquatam.

§. IV.

SECTIO QUINTA

Subjungit aliqua de constantia effectuum, & methodi securitate.

SECTIO SEXTA.

Proponit observationes; & conjecturas ætiologicas, de modo quo operatur medicamen; typisque, & periodis.

Epicrisis.

PRO-

PROŒMIUM
AD AUCTORES COMMERCII
LITTERARII NORIBERGENSIS.

Occasio scriptionis.

QUod cum orbe litterato, in emolumentum artis ſalutaris, & naturalis philoſophiæ, haud ita pridem inſtituiſtis commercium, *viri clariſſimi atque experientiſſimi*, id meum etiam plauſum, quanti is cunque eſt, in ſatis diſſita ab oris veſtris regione excitat. Lego relegoque, multa cum animi voluptate, neque ſine ſcientiæ acceſſione, ſchediaſmata illa, doctrinæ, amenitatis, & elegantiarum plena. Et aliquoties animum induxi, ut qualemcunque ex mea experientia ſymbolam eo conferrem, quamvis forſan haud ſatis dignam, quæ reliquis immiſceretur: quamquam vix ulla obſervatio in arte medica eſt, quæ, ſincere annotata, non habere aliquid utilitatis æquis æſtimatoribus videri poſſit. Medicinam facio in πολυανθρωπω Germaniæ mediterraneæ civitate, ubi obervationum faciendarum larga meſſis, publicæ editioni aptandarum parca eſt opportunitas, quippe muneris & praxeos negotiis obruto. Interim ſtudium meum in rei medicæ & ſcientiæ naturalis incrementum, & in vos, promotores ejuſdem egregios, ſincere teſtor. Æqui igitur bonique conſuletis, ſpero, quod via, quam commercium veſtrum concedit, compendiaria uti ſuſtineam, & notationes quaſdam meas, volante calamo breviter lucubratas, circa febrium intermittentium, morbi a pluribus annis inſigniter graſſantis, indolem & medelam, vobis, ſi ita placet, patrocinantibus, in publicam lucem emittam. Occaſionem ei rei maxime præbuit problema aliquod, in

in laudatissimo illo commercio vestro propositum; de ipsis febribus intermittentibus, quæ alioqui adeo tutæ reputari solent, insidis tamen aliquoties, immo exitialibus observatis: unde haud immerito de prænoscendis & avertendis earum periculis quæritur. Et mihi ejusmodi casus obtigerunt haud pauci, & signa mihi esse puto, ex quibus suspicio mali haberi possit, antequam ipsum ingruat, & medicinam afferri posse notavi, si tempestive & efficaciter medicemur. Liceat ipsas a vobis editas historias, & problema exinde natum, propriis observatoris vestri verbis huc repetere, deinde vero affectus notitiam, prognosin, & curationis adæquatæ methodum, pro tenuitate mea, explicare. In speciminum vestrorum aliquo (*) vir cordatus, qui nomen suum reticet, *de febre intermittente vera*, subito in *affectum soporosum*, & ipsam *apoplexiam* mortiferam terminata, observationes suas eleganter recenset, & alienas expetit, & signa ejus periculi prænuntia, medicinamque exoptat.

Problema de febre intermittente soporoso, & apoplesia.

„ *In praxi mea*, inquit, *quam per quindecim jam*
„ *annos exerceo, non semel annotare licuit even-*
„ *tum quemdam, quem me apud scriptores historiæ*
„ *morborum unquam legere non memini. Scilicet ho-*
„ *mines quinquagenarii & sexagenarii, symptomati-*
„ *bus, ut videbantur, ordinariis febris intermitten-*
„ *tis, vel quotidianæ, vel tertianæ, aut stata hora*
„ *redeuntis, aut anticipantis, vel postponentis, pri-*
„ *mo horrore, dein æstu, siti, aliisque affligebantur,*
„ *nec aliud quicquam molestum aut periculosum osten-*
„ *debant. In his, prout in aliis febre intermittente*
„ *laborantibus feliciter consuevi, febrem non statim*
„ *medicamentis directe aggressus sum, sed potius ali-*
„ *quos, cum primo, paroxysmos sub regimine debito*
„ *perferre suasi: præsertim cum, ut antea dixi, ni-*
„ *hil*

(*) Spec. XXIV. §. 3.

„ *hil ob ordinario febrium genio diverſum ſecum ferrent. Sed præter omnem exſpectationem factum eſt, ut poſt quartum, quintum, vel ſextum paroxyſmum, illo tempore, quo novus horror accedere debeat, apoplexia inſequens immedicabilis ægrum e medio ſuſtulerit. Ejuſmodi caſum præterito menſe in muliere quadam vidi, cum hac peculiari circumſtantia, ut apoplexiam præcederet affectus ſoporoſus, in ipſo inſultus febrilis articulo ægram corripiens. Hoc menſe alia duo exempla, in ægris meæ curæ quidem non commiſſis, annotare licuit, qui apoplexia, ſed abſque ſoporoſo affectu prægreſſo, mortui ſunt. Prorſus nihil extraordinarium, & a genio febris intermittentis alienum, nullumque ſignum tam funeſti eventus prænuntium deprehendere licuit. Vulgus noſtratium ejuſmodi febres* die Todten-fieber *appellat. Tam ad hiſtoriam morborum pleniorem reddendam; quam ad ſemejoticam illuſtrandam, conſultum duxi, ſi aliis egregiis practicis hæc proponerem, illoſque humaniſſime rogarem, ut ad publicum commodum indicare velint, ſi forte illis ſimiles caſus obvenerint, multoque magis, ſi ſignum quoddam noverint, ex quo vel certe, vel probabiliter, eventus prævideri queat, ut vel mature obviam iri, aut ſaltim prognoſi artis noſtræ exiſtimatio ſervari poſſit.*

NOI RIFORMATORI

Dello Studio di Padova.

AVendo veduto per la Fede di Revisione, ed Approvazione del *P. F. Gio: Paolo Zapparella* Inquisitor Generale del Santo Officio *di Venezia*, nel Libro intitolato *Observationes de Febribus præcipue intermittentibus &c. Auctore Paolo Gottlieb VVerlhof*, non v' esser cosa alcuna contro la Santa Fede Cattolica, e parimente per attestato del Segretario nostro, niente contro Principi, e buoni costumi, concediamo Licenza a *Lorenzo Baseggio* Stampator *di Venezia*, che possi essere stampato, osservando gli ordini in materia di Stampe, e presentando le solite copie alle pubbliche Librarie di Venezia, e di Padova.

Data li 29. Novembre 1756.

(
(Barbon Morosini Kav. Proc. Riff.
(Alvise Mocenigo 4. Kav. Proc. Riff.

Registrato in Libro a carte 54. al num. 535.

Giacomo Zuccato Seg.

Adì 6. Decembre 1756.

Registrato nel Magist. Eccellentiss. degli Esecutori contro la Bestemia.

Francesco Bianchi Seg.

OB-

OBSERVATIONES DE FEBRIBUS.

SECTIO PRIMA.

Docet affectus notitiam, pericula, signa, caussas.

§. I.

Nomen, definitio, differentia affectus.

Ebris intermittens est ista, quæ proponitur, ægrotatio. Perniciosus, qui inopinato supervenit, affectus *sopor* est *profundissimus*, apoplexiæ nomine vocatus. Neque vero ipsa res nova est. *Carum* plerique auctores dicunt id symptoma, febribus sat consuetum, aut cum Arabibus *subeth.* (*a*) " Est autem
,, carus veterni (*b*) species, affectio soporosa, lethar-
,, go major, *apolexia* paullo minor, huic tamen val-
,, de *affinis*, ut *in ipsam* non raro *transeat*, cum re-
spira-

(*a*) Nomen hoc soporem omnem præter naturam profundum, præcipue carum, significat. *Avicenn.* L. III. fen. 1. tr. 4. c. 1. *Castelli* lexicon. *Rondelet.* method. curand. morbor. c. 19. *Valesci de Taranta* philonium c. 10.

(*b*) Veternum etiam vocat *Amat. Lusitanus* cent. II. obs. 27. in scholio, quod tamen nomen id proprie latinis

„ ſpiratione tamen adhuc paullo liberiori. (*c*) Si ve-
„ ro ſpirationem ita vehementer opprimat, ut quis
„ vel magno conatu vix ſpirare poſſit, eorum exem-
„ plo, qui per gravem ſomnum ſtertere ſolent, (*d*)
„ apoplexia tunc affectio nominatur: (*e*) quam-
„ vis & ipſa interdum ſpiratio lædatur, ſi carus ma-
„ gnus eſt. (*f*) In hoc aliquam, licet exiguam, ſenſus tactus facultatem, ſi æger fortiter irritetur, remanere dicunt; non item in apoplexia: quam deinde etiam, ſi æger in vita maneat, paralyſis conſueverit ſequi, ex caro non æque facile exſpectanda. (*g*) Differentia tamen omnino exigua eſt, & facile ſecum hi permutantur affectus, uti & nomina paſſim apud auctores

---

nis ſonare videtur, quod Græcis ληθαργος eſt: quamvis & *Pechlin.* L. II. obſ. 20. lethargum mortiferum ex febre tertiana pro caro vocet, & *Aetius* eadem notione utatur.

(*c*) Definitio eſt *Brunonis* in lexico *Caſtelliano*.

(*d*) Ita facile diſcriminantur hi affectus ſoporoſi a *ſuffocatione hyſterica*, & *ſpaſmodica*, ubi fauces veluti vinculo præſtrictæ ſentiuntur, cum metu præfocationis, quod ita ſæpe augetur, ut aliquo tempore plane non ſpirent ægrotantes. Sæpe etiam animo linquuntur, & ſenſibus deſtituuntur, dum tamen pulſus manere, immo vix mutari ſolet. Secus res habet in *ſyncope*, quæ neque ſuffocatio eſt, neque ſopor; ſed ingens animi deliquium, ubi ſubito omnes vires ſentiendi & movendi labuntur, pulſus aboletur, aut ſumme fit debilis, facies cum gelido ſudore fœde pallet, velut hominis emortui, quæ in caro & apoplexia non ita mutatur, immo ſæpe magis rubet. Neque ergo hic loquimur de *febribus ſyncopalibus*, ſeu, quibus ſyncopes ſymptoma accedit, itidem perquam periculoſis, quas aliquoties obſervavimus, alibi tractandas, & de quibus, poſt *Galenum*, alioſque plures, ſingulari capite, obſervationes enarrat *Reſtaurandus* in libello, quem vocat: Hippocrates de uſu chinæ chinæ c. 8. in *Blegny* zodiaco medico Gallico anno V. m. Julio.

(*e*) Sunt verba *Caſtelli* in lexico.

(*f*) Teſte *Piſone* in lib. de cognoſcendis & curandis morbis. pag. 88.

(*g*) add. *Galen.* in Hippocrat. de artic. comm. 2. item comm.

ctores etiam exquisitissimos promiscue usurpata leguntur. *Cataphora*, (*h*) *coma* somnolentum, (*i*) & *lethargus*, quorum definitio apud eosdem auctores reperitur, minori gradu fere solum discrepant, (*i*) suntque itidem sopores profundi, carumque & apoplexiam referunt, sicubi incrementum mali insigne fit: unde sine notabilis erroris metu confundi possunt. (*k*)

§. II.

---

comm. 2. in prorrhet. & in aphor. 5. L.V. & de loc. affect. c. 2. *Aetius* tetrabibl. L. VI. c. 5. *Forestus*. L. X. observ. 38. in scholio. *VVillis*, pathol. cerebri c. 4. *Trincavelli* epist. p. 928. *Lomm.* observat. L. II. *Gorræi* defin. med. voce Καρος. Prosp. *Alpinus* de medic. method. L. X. c. 5.

(*h*) *Galenus* l. 13. meth. med. apoplexiam, carum, catochen, omnesque affectus soporosos, qui febrem comitem perpetuam non habent, hoc cataphoræ nomine complectitur. Eidem auctori magis sigillatim in l. prorrhet 32. & in 3. epid. cataphora comati *συνωνυμος*, vel paullo gravior est & ad cari definitionem propius accedit. Dicuntur enim illa affecti omni sensu & motu privari 1. de dieb. criticis c. 4.

(*i*) Evidentius discrepat *coma vigil*, ubi ægri ingenti quidem ad somnum proclivitate laborant, dormire tamen nequeunt, sed sensum motumque vigiles servant. Dormituriens vigilia est, quamvis vigilans sopor dicatur. *Catalepsis* eodem sæpe nomine vocatur, qua ægri correpti velut obrigescunt, & oculis plerumque apertis, membris immotis, sensibus vel omnino, vel maximam partem, soporatis, sed spiratione integra, eum situm servant, quem habebant, quum corriperentur, ut videantur vigilare. *Catoche* & *catochus* pro catalepseos synonymis habentur.

(*k*) *Prosp. Alpinus* l. c. „ carus, inquit, differt a co„ mate, quia comatosi neque sensu, neque motu pri„ vantur, & a lethargo, quoniam lethargum febris sub„ sequitur & carum antecedit, & lethargici stimulati ali„ quid loquuntur, neque omnino muti permanent; in „ caro vero nihil, etiam stimulati, dicunt". Id maxime lethargum distinguit, quod febrem lentæ indolis, & ex sua natura, propriam habeat comitem, sine qua morbus proprie ita non vocatur: quum contra neque in ca-

§. II.

Exempla experientiæ alienæ.

Pertinet ergo huc, quod *Galenus* (*l*) memorat & describit, & deinde *Paulus Aegineta* refert, (*m*) & omnes fere auctores superioris ætatis repetunt, ubi de soporosis affectibus agitur: *carus frequenter febrium accessionibus supervenit:* (*n*) in quod uberius explicat, &, in febribus acutis, & chronicis, quotidianis, semitertianis, quartanis, vel semel, gravissimo cum periculo, vel iterum iterumque per periodos, contingere, docet *Aetius* (*o*). *Zacutus Lusitanus* (*p*) *apoplexiam Avicennæ periodicam* dictam, eodem refert. *Alpinus* (*q*) carum febribus accidere solere, & plerumque semitertianarum aliarumque febrium accessionibus supervenire indicat. *Lommius* (*r*) „ carus, ait, „ notis lethargo persimilis, febrim non facit, sed sequitur, eamque non levem, & alibi (*ſ*) accedit febri cotidianæ dormiendi pæne inexpugnabilis necessitas. Omnis autem cotidiana ægerrime remediis „ ce-

---

ro, neque in comate, ubique, & ex proprio affectus ingenio, notetur febris, quamvis sæpissime præcedat & comitetur.

(*l*) in 1. porrhet. comment. 2. §. 29.

(*m*) de re medica L. III. c. 9.

(*n*) Recte explicandum est, quod in *Mangeti* biblioth. pract. T. I. p. 432. exstat, *carum esse somnum sine febre*; quum, sæpissime cum febre eum esse, omnium auctorum consensus doceat, & ipse vir celebr. pag. seq. „ carus, „ inquiat, prognosis omnino est ominosæ, præcipue si *febrem* malignam, aliamque non judicatam, *adjunctam* „ habet.

(*o*) tetrabibl. II. serm. 2. c. 3. Nomen adhibet *lethargi*: descriptio vero apprime congruens caro est.

(*p*) histor. morbor. princip. l. I. hist. 33. dub. 17.

(*q*) de medic. method. l. X. c. 5.

(*r*) observ. medicinal. l. 2. p. 69.

(*ſ*) L. I. p. 18. seq. cotidianas vero plerasque *tertianas duplices* censet, adeoque cum nostris observationibus §. 5. conspirat.

„ cedit , tædii & periculorum plena . " *Eugalenus* (*t*) multifariam & dilucide de hoc febrium symptomate agit . *Forestus* (*u*) haud absimilia notat . *Bonetus* (*x*) *veterni* meminit singulorum febris paroxysmorum comitis . *Cl. Cohausen* (*y*) febrium *soporosarum* & *apoplecticarum* passim mentionem facit, & ex *Puerario* (*z*) statum epidemium tertianum annotat , ubi non pauci ex affectione *soporosa* perierint : *Mortonus* (*a*) *apoplexiam* inter ea proteiformis, uti vocat, febris intermittentis symptomata ; vel schemata, refert , quibus præsentibus æger unoquoque paroxysmo in vitæ discrimen adducitur: & idem auctor historias nonnullas affert , plures etiam pollicetur , capiti affecto de febre *apoplectica* & *paralytica* subjungendas . Referenda huc videntur , quæ *Ramazzinus* (*b*) de febribus tertianis malignis Mutinensibus memorat , stupore & *aphonia* (*c*) accedente , exitiosis. Neque non huc quadrat *sopor profundus* , quem *Sylvius* (*d*) inter symptomata febris epidemiæ intermittentis Lugdunensis , ejusque impense periculosæ, enumerat . *Lancisius* (*e*) febres tertianas perniciosas recenset , semper in principio typum intermittentium servantes, quinta plerumque die in continuum versas , septima , nona , vel raro undecima, *cum gravi sopore* , (*f*) sudore algido , urinis tenuibus , parotidibus ,

(*t*) de scorbuto p. 66. 199. 366.

(*u*) l. X. observat. 39.

(*x*) in medic. septentr. paralip. ad l. V. sect. 3. obs. 1.

(*y*) in archeo febrium fabro , præsertim p. 110.

(*z*) in notis ad *Burneti* thesaur. med. practic.

(*a*) pyretolog. exerc. 4. 5. 9. & ibi histor. 25. 26.

(*b*) diss. de abusu chinæ chinæ, operum p. 228. seq.

(*c*) Hoc vocabulum *Hippocrati* frequens, quod vocis privationem notat, *apoplexiam*, catalepsin , syncopen, & id genus affectus , complectitur . v. *Castell.* in lexico , *Hollerius*, *Foesius* ceterique Hippocratis interpretes.

(*d*) prax. med. append. 10. §. 47. 347.

(*e*) de noxiis paludum effluviis l. II. epid. 1. cap. 5.

(*f*) Eos, qui ita perierunt, *apoplectico modo* decessisse dicit l. II. epid. 1. c. 6.

bus, in mortem terminatas, *priusquam opportuna inventa esset medendi ratio*. (g) *Sydenhamius* (h) *de apoplexia* sub certo statu epidemio febribus intermittentibus superveniente, sigillatim agit. *Goblius* (i) casum febris tertianæ, subito in *apoplexiam* & mortem desinentis, enarrat. Plura, si vacaret, exempla ex medicorum commentariis cumulari possent. (k)

§. III.

Experientia propria sub statu epidemio novissimo.

Similia mihi quoque, in senioribus præsertim, sed & in juvenilibus nonnunquam corporibus, observare & lugere contigit in constitutione epidemia, qua, inde ab enormi illo calore æstivo annorum hujus sæculi XXVI. & VII. putrefactis passim & in vapores rori-

---

(g) v. infra sect. 3. §. 1.

(h) epist. 1. oper. p. m. 286. seq.

(i) act. medic. Berolin. dec. II. vol. 1.

(k) Huc spectant, quæ de febribus intermittentibus *comatosis* passim leguntur: ut apud *Riverium* prax. L. I. c. 2. & centur. II. observ. 26. *Amat. Lusitan.* L. II. obs. 27. *Apinum* hist. febr. epid. observ. 8. *VVillisium* de morbis convulsivis c. 8. p. 45. 53. & pathol. cerebr. c. 4. p. 120. in *miscell. natur. curios.* dec. III. ann. 3. obs. 138. observante *Raygero*. & ann. 7. & 8. observante *Blavvio*. Tertianam cum *lethargo* notat *Pechlinus* L. II. obs. 20. *Restaurandus* c. 11. quod de cura hemitritæi per chinam chinæ agit, varias effert historias febris continuæ periodicæ ex intermittentium genere cum *sopore* molesto & fere *lethargico*, quam hemitritæum vocat. *Blegny.* A. IV. m. Febr. obs. 19. ex tertiana primo simplici, hinc duplici, a febrifugo remedio nescio quo exhibito, *soporem cataphoricum*, hinc mentis stuporem, tabem, & mortem observavit. *Helvetius* in *recueil des methodes* p. 196. agit de febribus intermittentibus malignis, superveniente *sopore & respiratione difficili*, hoc est, caro in apoplexiam transeunte, ægrotos suffocantibus. *Bianchi* histor. hepat. p. 751. stupiditatem, *comatosum* affectum, & ceu levem *apoplexiam* sine stertore, ex febre recenset. El. Rud. *Camerarius* scripsit dissertationem de *apoplexia cum febre*, quam

roriferos impuros, exsolutis aquis, corporibus hominum putredine, partim etiam verminosa, inquinatis, (*l*) & per varias sui partes textura & ordine emotis, colliquefactis, incensis, innumerabilis febrium copia multifarii typi universam fere Europam, & loca maxime paludosa, infestavit, (*m*) immo nuperrime denuo, quamvis grassatio fatiscere videatur. Hæc hiberno quidem tempore quotannis sopita quasi visa est, nisi quod quartanæ & quotidianæ passim perdurarunt, vel sub acutorum chronicorumque morborum involucro latitarunt reliquiæ materiæ febriculosæ. Primo vere magno numero emerserunt tertianæ, innoxiæ tunc ut plurimum, neque rebelles: mensibus æstivis (*n*) & autumnalibus varii generis febres diversa ratione graviores apparuerunt, vel anomalias omnigenas, vel continuarum speciem induentes, vel in ipsas febres acutas, aut chronicorum morborum aliquem, degenerantes, vel truculentis symptomatibus comitatæ, quæ inter maxime omnium formidabile fuit, quod tum in continuarum, tum in verarum intermittentium paroxysmis interdum subito corripuit, veternus profundissimus, haud raro, sicubi accidit, perniciosus, & veræ apoplexiæ immedicabilis nomine dignus.

§. IV.

---

quam memorat *filius*, Alex. *Camerarius* in de corticis usu ad icterum p. 2. Evolvi possunt auctores sub titulis *carus*, *coma*, *sopor*, *febres cum variis symptomatibus*, in *VValtheri* silva medica, *Moroni* directorio, similibusque collectionibus coacervati.

(*l*) Leg. omnino immortalis libellus *Lancisii* de noxiis paludum effluviis, add. *Sponius* in *Blegny* Zodiaco a. 2. m. Januar. quæst. 18. cur loca paludosa & humida febrium sint feracia?

(*m*) Sane insolita illa febrium multitudo solitos calculos magnopere turbavit, quos refert celeb. *Stahlius* in de infrequentia morborum personali thes. I. p. 11.

(*n*) *Hippoc.* epid. VII. cholericæ, inquit, affectiones „ magis in *æstate* fiunt, & febres *intermittentes*, & qui„ bus *horrores* accedunt: hæ interdum *malignæ* sunt.

§. IV.

Securitas febrium fallax.

Est sane hæc res ex plurium censu, quæ laudibus febrium, dudum a *Mercato* (o), & nuper post alios a viro illustri *Jo: Godofredo Bergo* (p) suspectis redditis, modum ponere debent. Et viri quidem egregii, qui imposturas, uti loqui amant, & noxas remediorum febres fugantium perperam adhibitorum accusant, merito cavebunt, ne *imposturæ* (q) *& noxæ febrium* mentionem itidem facere obliviscantur. Facile alias discipulos lectoresve suos metu medicamentorum generosorum, & fiducia in medelas incertas fragilemque naturæ virtutem, ita patientur decipi,

(o) De febrium essentia, differentia, causa, curatione L. VI. ubi signa & caussæ perniciei metuendæ egregie recensentur add. *Sennertus* de febribus. L. II. c. 18.

(p) Peculiari differt. de laudibus febris suspectis.

(q) Prodibit forsan aliquando altera de hoc quidem argumento dissertatio, quæ priori illi, de *impostura corticis Peruviani*, sub cl. *Goelickii* præsidio disputatæ, jungatur: nisi malit auctor, quod perfacile ipsi, vel tironum cuivis, fuerit, veterum declamatorum more, thesin invertere, & *candorem seu probitatem corticis Peruviani* simili stylo & paribus argumentis decantare, ne quem indoctiorem declamationes ludicræ decipiant. Credent tunc viri omni laude majores, qui eo remedio utuntur, imposturæ maculam non sibi impudenter adspergi, sed ingeniosa fictione medicamentum pro persona aliqua haberi, quam, exercitii caussa, productis ex fallaci memoria, & sine probationis nervo, paucorum auctorum testimoniis, figuris rethoricis, & variis lusibus circa artes dialecticas, luxuriante ingenio criminari, vel laudare audacter possis, nulla illorum seu injuria, seu gloria, qui ægris propinant. Eodem olim præside haud absimilis prodiit dissertatio, qua *corpus medicinæ mutilum* esse disputatur, *quia dentur chicurgi & pharmacopæi*, quos omnes ex orbe relegari præstet, lepidaque eam in rem suggeruntur consilia. Migrabit forte cum iisdem in Americam cortex Americanus, quod auctor dissertationis optat, nisi utrumque consilium effectu destitui salus rei publicæ jubeat.

eſpi, ut, ſeu in ſtatum epidemium endemiumve periculoſiorem delati, ſeu corpora febrium minus ſecure patientia curantes, torturam inutilem, vel ipſam mortem ægrorum exſpectaremalint, quam certo aliquo, quod inviſum forte redditum fuerit, averruncare medicamine. Laudes ſecuritatis, quas antiqua experientia febribus intermittentibus univerſim decreviſſe putatur, ita omnino moderandas eſſe nemo prudens diffitebitur, ut non niſi tum conveniant, quando æger, una cum adſtantibus, & medentibus, officium facit, & ætas, & corporis habitus, & aeris, a quarum, locorumque natura, & alii affectus comitantes, pro morbi vehementia, nihil metuendum eſſe commonſtrant, neque morbus, ex quacunque cauſſa, a conſueta ſibi indole deflectit. Ad Hippocraticæ diætæ leges, pro noſtri ſeculi moribus, vix centeſimus ægrotantium ſe penitus adſtringet, ac raro ægrotos, cum amicis, a primo morbi initio, & ſub longioris durationis tædio, (*r*) & confluentibus undequaque conſiliolis & cenſuris, τα δέοντα per omnia præſtituros ſperare licebit. Neque Cous ubique ſpirat aer, & alius locus alio, veluti annus etiam anno, morborum certis generibus minus ſecurus eſt. Immo decantatus ille *Hippocratis* aphoriſmus (*ſ*), qui febres, quocunque modo intermittant, periculi expertes prædicere creditur, non ſolum naturam aphoriſmi, ſive brevis regulæ, habet, ut exceptionibus ſit ſubjectus, ſed & aliud plane, idque fere conſtanter verum, & noſtra qualicunque experientia multoties confirmatum, & ad prognoſin utiliſſimum, edicere videtur, ſi integer legatur, quam quod eumdem, uti fieri ſolet dimidiatum indicare apparet.
„ Fe-

(*r*) *Pechlin.* L. II. obſerv. 20. Quod „ ſi moram trahant *tertianæ*, qui autumnalium *ſæpe mos* eſt, hoc *ſæpe* „ cum iis conjunctum eſt *periculi*, ut tædio morbi lentioris ægroti in *diæta delinquant*, vivendique ordine „ morbi *αχαχιαν* infament: itaque in alium *plerumque* & „ deteriorem morbum mutatur, qui tandem etiam, oppreſſis naturæ viribus, *vitæ finem* imponat.

(*ſ*) L. IV. aphor. 43. Coac. prænot. 116. ſq.

„ Febres, inquit senex Cous, non intermittentes „ ζυνεχέες, & tertio quoque die exasperatæ, magis „ periculosæ sunt: sicubi vero quovis modo inter„ mittunt, tunc jam abesse periculum apparet." Hoc est, quando tertianæ continuæ in intermittentes mutantur, quocunque modo id fiat, etiam brevissima & vix observabilis intermissio sit, & vel quotidie, vel alternis diebus notetur, egregium est superati periculi indicium. (*t*) Quid idem gravissimus auctor de chronicarum magis febrium secura & facili, si diis placet, indole senserit, ex ejus scriptis abunde patet. (*u*) Quæ ex tertianarum genere sunt se-

(*t*) Ita non claudicat aphorismus uti vult *Sinapius* paradox. medic. P. III. p. 161. sed probe cum veritate, & cum iis constat, quæ ipse censor subjungit: „ intermit„ tentes, inquiens, sæpius sunt periculi plenæ, ut in se„ nibus quartana, item tertiana lenta puerperarum. Quot „ & quanti denique moriuntur ex febre intermittente, „ formaliter, qua tali! Neque enim de his sermo est Hippocrati, sed de continuis, qua talibus, quæ deinde feliciter intermittunt.

(*u*) Exempli caussa sit historia epidemia L. III. sect. 3. „ Multa, inquit, alia passim vulgata sunt febrium gene„ ra, tertianæ, quartanæ, quotidianæ, nocturnæ, conti„ nuæ remittentes, diuturnæ, erraticæ, irrequietæ, in„ constantes. Atque hæ omnes non sine multa perturba„ tione contingebant. Plerisque enim alvi cum horrore „ turbatæ erant, sudores non critici, urinæ crudæ. Plu„ rimis morbus erat longus. Neque vero, nisi paucis, „ contigit, ut critice aliquis abscessus fieret. His vero „ ipsis diuturna maxime judicatio fuit, uti omnibus o„ mino difficilis, aut nulla, aut diuturna. Atque illi pau„ ci circa octogesimum diem crisi defungebantur. Cete„ ros plerosque febris ita deseruit, uti id forte fortuna „ tandem accidere potuit. Pauciores horum ex hydrope „ mortui sunt, sine in lectum decubitu. Plures fuerunt, „ quos, præter alias ægritudines, tumores œdematosi ex„ creciarunt, præsertim tabidos. Maximum autem & gra„ vissimum malum, quodque plurimos morti dedit, „ phthisis fuit.

febres, tum legitimas, (*x*) nisi optime curentur, tum maxime illegitimas, (*y*) τεταιοφυέων nomine apud antiquos insignes, diversis periculis, & acutis, & chronicis, ægros exponere, satis inter medicos constat: (*z*) quamvis id morbi alius supervenientis, vel occulti, titulo tegere soleat vulgus, cui febres illas omnes innoxias esse debere falso persuasum est: quemadmodum, si qua earum continua sit, vel gravius affligit, ardentis, aut semitertianæ horrifico nomine manifestum discrimen excusant, quibus morbi patrocinium suscipere lubet. Quotidianas febres a *Galeno* (*a*) *Celso* (*b*), omnique posteriorum medicorum schola, periculi neutiquam expertes pronuntiari, notissimum est. Quartanas ipsas forte aliqua ex parte curationis certæ ignorantia, quum, quod apud poetam est, medicina medelæ inscia tacito dolore mu-

---

(*x*) *Galenus* 1. ad Glauc. c. 8. in 1. epid. sect. 3. comm. 8. in 2. de crisibus c. 3. docet tertianam exquisitam septem circuitibus judicari, & non esse perniciosam, si recte curetur: alias vero, annotante *Alpino*, sæpius mutatur in continuas, ardentes, malignas, colliquativas, hecticas, tabidasque, & has plerumque insanabiles. Recte autem febrim eam curari negat, nisi diæta omnino sit exactissima, ubi multis de caussis aberratio facillima est.

(*y*) conf. infra §. V. nota (*a*) & supra hoc §. not. (d) (g) sparsique passim per Hippocratis, Galeni, ceterorumque græcorum, latinorum, arabum medicorum volumina aphorismi, eruditiorum per omnia sæcula virorum observationibus & scriptis confirmati.

(*z*) Prosp. *Alpinus*, medicus sub initium superioris sæculi summus, in de medicina methodica L. VI. c. 2. „ tertiana notha, inquit, non septem circuitibus termi- „ natur, sed longe pluribus, ut sex mensibus perdurasse „ a multis fuerit observatum: atque ni cito tollatur, mi- „ natur lienis obstructionem, tumorem, cachexiam, vel „ in continuam mutatur summe periculosam.

(*a*) I. ad Glauc. 8.

(*b*) L. III. c. 15. sub finem.

mussaret (*c*), in gloriosum illud solium evexit, (*d*) ut non tantum securissimæ, verum etiam, panaceæ instar adversus morbos gravissimos, exoptabiles esse videantur: ut adeo Galli suo proverbio, quo febres quartanas illis apprecantur, quos diris devovere volunt, bene omnino contra animi sui sensa optare videri possint. Verum enimvero, ut tarditatem malignamque contumaciam (*e*) & lentas corporis corruptelas taceam, quas, multis de caussis, facillime inde nasci omnium sæculorum consensus testatur; (*f*) verissime etiam edicit Hippocrates: (*g*) „ quar-„ ta-

---

(*c*) *Meibomius.*

(*d*) conf. *Menapii* encomion febris quartanæ, quod extat in *Dornavii* amphiteatro sapientiæ jocoseriæ. *Gellius* L. XVII. c. 12. refert, *Phavorinum*, infames materias laudare ingeniose solitum, febris etiam quartanæ laudes, *Platonis* auctoritate, & ludicris argumentis, celebrasse. Add. erudite notata a *Reyes* in campo elysio jucund. question. c. 71. ubi plane curiosum videtur, quod aliqui auctores observarunt, ope quartanæ conspicuam corpori proceritatem, molemque aliquando giganteam, conciliari.

(*e*) Sunt verba *Dalechampii* ad *Plin.* L. VII. c. 50. oppido vera, quia duratio annua, vel certe semestris, brevissima olim visa est, morbo omnem prius medelam eludere solito. Octennem observavimus & curavimus ipsi.

(*f*) Conf. elegans *Pechlini* observatio L. II. 21. quartanæ ideam & pericula exhibens. Inter vetustiores nervose dixit *Campanella* medicinal. L. II. c. 7. art. 4. Quartana intermittens habetur pro tutissima febrium, quam-„ vis longissima: contingit tamen *plerumque ob tot fe-*„ *briles* circuitus, habitus *hecticus*: &, cum lien scir-„ rhum ob hanc febrem incurrit, aut cancrosam dispo-„ sitionem, *lethalis* est, & *sæpe hydropem* affert.

(*g*) Locus egregius, plerumque neglectus, exstat Coac. prænot. 159. Idem quidem auctor quartanam non solum, ob longa intervalla, toleratu facillimam, sed & febrium securissimam dicit; quod in comparatione ad alias febres, præsertium ex tertianarum genere, intelli-gen-

,, tanas hibernas in morbos acutos transire solere ".
" (b) Sæpe id annotare nobis quoque licuit, pleuritide præsertim, & febre catarrhali, rheumatica, aut exanthematica, per hiemem populari. Immo perseveravit passim in ipsis febribus acutis, exanthematicis, & inflammatione stipatis exquisitus quartanæ typus, suique paroxismi intercessione gravia pericula induxit, ut semiquartanas haud immerito dicere queamus semitertianis quamvis rariores, attamen non minus perniciosas. Felicibus e contrario ægris esse contigit, quibus prius adæquato remedio curata fuit quartana, quam in ejusmodi morbum acutum hibernum inciderunt.

Non

---

gendum, & verum esse novimus. Alibi epid. & 1. 6. eos, qui quartana afficiuntur, a *magno morbo* non capi observat. Ibi vero certissime epilepticas convulsiones solas intelligit, quas morbum *magnum*, heroicum, herculeum, sacrum, vocabat antiquitas. v. *Lang.* epist. medic. 25. 48. L. I. *Galenus* ad 6. epist. sect. 6. Item in 1. epid. sect. 1. longa quartana *comitialem morbum* discuti " testatur, sed lienosis esse valde incommodam, *com-* " *pluresque* ipsorum exinde factos *hydropicos* & *mortuos* se vidisse. Ipsius *Hippocratis* aphor. 70 L. 5. & aliorum experientia, illud elogium eo usque verum esse docet, ut epileptici, si in quartanam incidant, quam diu hac tortura laborant, alteri illi, nempe convulsionibus epilepticis, tantisper non obnoxii esse soleant. conf. observatio *Crugeri* ephem. curios. dec. III. ann. t. obs. 148. Ex hac Hippocratis doctrina fulcrum observationibus recentiorum nascitur, de indole dispositionis febriculosæ pertinacioris, & epilepticæ, parum diversa, & per sufficientem corticis usum utraque sæpe curabili. Electuarium epilepticum *Fulleri* in pharmacop. extempor. descriptum ad magnos morbos magna præstat.

(b) *Fæsius* ad hunc locum notat: id, ubi quartana " diutius durat, ex vitæ intemperantia contingere, *nulla* " *tunc fere sperabili salute*. Sæpe id verum esse videtur: sed plures longe causas esse posse, evidentissimum est, & salutem tamen haud frustra speratam aliquoties vidimus, quamvis periculi plurimum semper subsit.

observatio praticularis I. Non diu eſt, quod multo boni publici diſpendio, doctiſſimus annalium phyſico medicorum Uratislavienſium collector *Kanoldus* quartana autumnali, quæ poſt menſem in febrim acutam cum purpura deſiit, e vivis ereptus eſt: (*i*) qui ipſe febrium ejuſmodi potiorem, quam corticis Peruviani, earum remedii unice adhuc certi, innocentiam eſſe, opinatione ſibi forte ferali, reputare ſolebat, hunc experiri non auſus. (*k*)

§. V.

Hiſtoriæ deſcriptio, & eventus febris ſoporoſæ.

Ex tertianarum genere fuerunt omnes (*l*), in quibus id quidem, de quo agimus, febrium ſymptoma obſervavimus, vel obſervatum comperimus, ſimplices aliæ, aliæ, paroxyſmo ſecundario adſcito, duplices, quamquam *Galenus* (*m*) ſoporem quotidianæ ma-

(*i*) v. ejus monumentum in ſucceſſoris digniſſimi Cl. *Buchneri* præfatione, tentamini 28. eorumdem annalium præfixa, & quæ inde in ipſo commercio Norico excerpta ſunt.

(*k*) v. tentam II. p. 303. ſq. & paſſim.

(*l*) Febres intermitentes malignas frequentiſſimas, " ſed tertianas, obſervavi. *Neucranz*. de purpura. c. 25. " p. 413. Ut plurimum ex intermittentibus non alias, " quam tertianas, triplices ſive duplices, obſervare ma-" lignas licet. *H. Meibom.* de febre maligna §. 14. Conſentiunt *Galenus* I. de criſ. 3. de typ. 4. & epid. 6. comm. 2. tit. 23. & ibi *Valleſius*, *P. Salius Diverſus* de febre peſtilenti c. 10. *Claudinus* reſponſion. 7. *Minadous* de febr. malin. L. I. c. 22. *Reineſius* epiſt. medic. 2. *Rhodius* obſerv. 9. & 10. cent. I. *Sim. Pauli* digreſſ. de febre maligna p. m. 79. *El. Rud. Camerarius* de febre *tertiana maligna*. cel. *Alberti* de purpura cum febre complicata §. 12. recenſet & miratur ejuſmodi malignitatis epidemiæ exemplum.

(*m*) De typ. 4. & *Foreſtus* L. X. obſ. 39. exemplum habet

maxime proprium esse notat, & *Forestus* (*n*) carum ex quartana memorat. Tempus, quo id contingit, in tertium primariæ accessionis paroxysmum, sive diem morbi quintum, aut, ubi accessiones valde anticiparunt, quartum suevit incidere: nonnullos serius afflixit. Fuit sane hoc ipsius febris & paroxismi symptoma, qui, cum aliquo sensu consuetorum motuum, justo tempore plerumque incepit, statim deinde interdum, alias vero non nisi sensim, & cum incremento accessionis, sopore illo accedente & increscente. Pulsus in plerisque frequens, in unico per novem ante mortem dies continuos apoplectico, tardissimus, in quibusdam exantlato quidem tempore paroxismi, non autem ipso affectu soporoso, naturalis, in multis durus fuit & intermittens. Verbis fere *Eugaleni* (*o*) ejusmodi accessionem describere licet: *profundo somno, caro scilicet, correptus absque omni sensu ac motu jacuit, ut ne digitum haberet, quem dimoveret, & sola respiratione a mortuo differret*: hæc autem plurimis ore hiante singultim & cum stertore fiebat, quo maxime indicio apoplexiam a caro, gradu ad illam proximo, dirimere solent auctores. (*p*) *Nullis vellicationibus excitari atque revocari ad se potuit, & si post vellicationes, pun-*

observatio partic. 2.

---

habet *Moccha* conf. 48. fol. 71. add. *Doleus* encyclop. med. L. IIII. c. 7. §. 2.

(*n*) L. IIII. observ. 39. comatosum affectum apoplexiæ similem observavit ex quartana *Bianchi* histor. hepat. p. 751. & soporem cum convulsionibus ante manifestatum veræ quartanæ typum *Schelammer* de natura p. 275. *Stahlius* somnolentiam in quartanæ paroxysmis innoxiam, neque cohibendam esse, notat in problem. de febrium theoria & therapia p. 19. quod cum grano salis accipiendum esse, res ipsa docet. *Galenus* ad II. aph. 1. quemadmo-
" dum, inquit, somnus in accessionum declinatione est
" utilis, si juvet ægrum, ita, si ipsum læserit, pernicio-
" sus est.

(*o*) de scorbut. p. 366.

(*p*) v. supra §. 1. Alia signa differentiæ habet *Verzascha*,

punctionesque, vel post phlebotomias, scarifationes, sternutamenta, clysmata acria, cauteria, *leviter aliquando oculorum palpebras attolleret*, *statim tamen rursum illæ connivebant*, interdum inæqualiter, ut altera semiclausa appareret, vel manebant immotæ & apertæ sine visionis sensu. *Idque malum* quibusdam *in singulis febrium accessionibus recurrebat*, *iisque desinentibus sponte solvebatur*, *etsi obtusiores tum quoque sensus viderentur*, *neque plane integri*; *sed quodam quasi stupore præoccupati*: paroxismo etiam deinde gravius in dies affligere solito. Nonnullis prima statim, vel altera talis accessio exitio fuit. Aliqui evigilarunt quidem finiendi paroxysmi tempore, sed durius longe quam ante hunc laborantes, magis alii, alii minus: continue febricitantes, somniculosi, magno stupore, immo interdum veluti catoche seu catalepsi affecti, delirantes, anxie & assidue micturientes, motibus vel haud voluntariis, vel anxiis jactati, dextro latere interdum, tanquam ab hemiplegia, immoto, vel parum mobili. Hi vero sub ingressum novi paroxysmi plerumque sopore iterum, immo sæpe apoplexia insanabili correpti, sub eo ipso, vel, quod paucioribus evenit, post aliquot demum dies, sensim exspirarunt. Complures, mature satis advocato medico, posteaquam medicina & tempore excitati fuerunt, melioris & præcipue longioris remissionis, aut intermissionis, participes facti, medicamentis generosis ab instante paroxysmo & mortis periculo vindicati sunt. Pauci sine ejusmodi remediis, sponte naturæ, post toleratos aliquot paroxysmos soporosos, sub longo languore febris intermittentis, variorumque symptomatum, vel convaluerunt sensim, vel consumti, aut relapsi, atque extincti sunt.

Uni-

---

zascha, secundum quæ maxima certe ægrorum nostrorum ita affectorum pars apoplectica vocari deberet: primo, quod carus sensim, apoplexia repente infestet, secundo, quod in illo auditus cum aliis sensuum operationibus remaneat, ægerque punctus membrum contrahat, secus ac in apoplexia, exerc. de apoplexia §. 7.

Unicum mihi visum est exemplum in muliercula sexagenaria, quæ quidem extra accessiones aliquantulum, post externa remedia, sensuum vigorem recepit, medicamenta vero nulla admisit, & nihilominus tandem, diu misere conflictata, rediit cum sanitate in gratiam. *Observati particularis 3.*

Etiamnum curo chirurgum, ejusdem ætatis, ruri degentem, qui non nisi emulsa, & remedia palato grata, acceptavit, & omnia nunc nauseat, dum febriculam lentam continuam, tertio quoque die exacerbatam, ex gravissimo tridui sopore, post tres fere hebdomades, reliquam habet. *Observ. partic.4.*

Novi feminam, quæ in ipso hoc veterno apoplectico, post administratam largam venæ sectionem, & admotas cantharides, peperit infantem maturum quidem, sed convulsum statim, & mortuum. Ipsa vero, lochiis abunde profluentibus, & enato supra femur abscessu carbunculi instar nigro & sphaceloso, sub mea & chirurgi medicatione, tandem sanitati restituta est. Ejusmodi abscessus in femore, vel dorso, vel circa anum, sæpiuscule in febribus continuis & malignioribus, præsertim ubi affectus capitis & nervorum concurrunt, observare licet: quæ res plebi indoctæ a longo in dorsum decubitu solum, *Vom Plossen Durchliegen*, suboriri creditur, atque male sæpe ac negligenter haberi solet. *Observ. pratic.5.*

§. VI.

Signa prænuntia.

Tam egregie hæ febres intermittentem, vel remittentem benignam, simulant, ut vix aliquo ex signo certo tristis eventus prænuntiari posse videatur: præcipue, quum morbi ingenium genaratim non videatur malignum, sed potius innumeri, sub eodem statu epidemio, feliciter facileque, cum quavis medendi methodo, emergant, in quibus fere eadem omnia in principio notantur. Atque id ipsum est, quod multos ita decipit, (q) ut, quum vulgatum

(q) Apposite ill. *Sthalius* de æstu maris microsmici

tum quodvis medium, vel temerarium etiam molimen, feliciter in tot corporibus cedere videant, ibi etiam, suis fisi experimentis, vel naturæ & medelis incertis rem committere, vel vehementibus pharmacis & turbulentis ausibus ægros aggredi sustineant, ubi ipsum hoc, de quo nobis sermo est, symptoma, vel quodlibet aliud vere metuendum est periculum. Enimvero, cum haud paucis experientia probet exemplis, epidemiarum harum febrium caussam, ægros in varia discrimina, & in hoc etiam periculosissimum symptoma senilium corporum plura, & juvenilium non nulla, improviso adducere aptam natam esse; caute utique, nec sine aliqua formidine, sub ejusmodi statu epidemio, salubritatem, & securitatem febris credendam & prædicandam esse, constat. Expedit potius minutissima quævis indicia probe ubique explorare. Si usquam alibi, certe in hac fallaci benignioris morbi specie, clinica praxi opus esse videtur: hoc est, ut, quantum fieri potest, ipsos ægros medicus domi illorum diligenter invisat, (*r*) vel perito adjutore utatur, neque indoctorum hominum relationibus, & urinæ judiciis incertis, fidem nimis adhibeat, ut potius totum corporis habitum rite intueri, & de tempore, modo, & mensura

---

„ th. VIII. est, inquit qui videt, aliisque narrat, vomuisse cum euphoria unum patientem; jam lex rogatur: „ *vomant omnes*. dictum factum. Forte legit in antiquis: „ *quæcumque febris sine sudore cesset, mala fide id facere.* „ *Sudent ergo quantocyus omnes*, ut in perpetuum emaneat." Ita se res cum omnibus medelis habet. Ita argumentantur homines ignari a particulari ad universale, & ægros immaturis judiciis & consiliis in errorem ducunt: immo ubi, alio loco & tempore, aliam medicationem adhibet medicus, quam quæ ipsis alibi visa est succedere, obstrepunt medenti, vel clanculum obmurmurant, & suam experientiam crepant, sed o quam pauperem!

(*r*) Nemo verorum medicorum timere debet acuta tela, quæ in *platearum conculcatores* jaciuntur, & solos empiri-

sura morbi, de ordine & periculis accessionum, justos calculos inire possit. Huc illud quadrat,

- - - - - - - - - - - - - - - *sæpe exiguus mus*
Augurium tibi triste dabit. (*f*)

In omnibus, quotquot equidem vel vidi, vel compertos habeo, ubi hic, in quem inquirimus, affectus supervenit, in primo vel secundo statim paroxysmo, ante tertium illum periculosiorem, vel, ubi serius malum accidere debuit, in præcedentium accessionnm aliqua, *profundiorem naturali somnum* observatum esse cognovi. Grata sæpe res fuit amicis, sensum febris blando sopore falli persuasis. Inde vero multorum etiam per ἀπυρεξίαν *sensus* veluti quodam *stupore* occupatos, ut nescio quam capitis *stupiditatem* insolitam conquererentur, post *Eugalenum* experti sumus. In diversis casibus ille statim somni periculosioris prodromus ita sopivit ægrum, ut vel ægre, & cum delirio, vel plane non, ante finitum paroxysmum vigil servari potuerit: quantumvis postmodum ὀρθοςάδιος immo vel sani instar foris obambulans. Signum 1.

Memini mulieris viduæ nondum quinquagenariæ, quæ in publico sub vesperam obvia facta me rogavit, ut se insequenti die inviserem, quia febris paroxysmum tertium exspectaret. Hodie, inquit, egregie purgata sum a medicamento sub hesternam noctem sumto. Accessi altero die, & quidem rursus ocyus petitus, atque non solum impense febricitantem, sed & apoplecticæ instar immobilem & stertentem reperi: neque expergefieri ullo modo potuit, sed sensim elanguente respiratione & pulsu exspiravit. Observ. particul. 6.

piricos feriunt; in Stahlii de æstu maris microcosmici, & in ejusdem illustris auctoris scriptis variis. Est omnino, ubi plateas conculcare, vel equis vehentibus conculcandas dare, medico etiam peritissimo necessarium sit. Inexhaustæ doctrinæ liber est, quem nobis per omnem ætatem attente perlustrandum proposuimus, neque perdiscemus unquam: *corpus humanum ægrotum singulare*.

(*f*) *Fracastor.* de contagione L. 1. c. 3.

vit. Toto præcedente paroxyſmo blande dormire viſa erat, neque vigilias urgere voluerant, qui adſtiterunt: neſcio, an potuiſſent.

Sign. 2. *Urina* craſſa, coloris intenſi, *ſubfuſci*, lixivii, addo etiam in quibuſdam ad nigrorem vergentis, & innatante quaſi *pinguedine* aliqua, valde etiam fœtens, (*t*) & præſertim cum *frequenti micturitione*, & *dyſuria aut ſtranguria*, prodiens, & tunc interdum naturali ſimilis, hoc præcipue ſymptoma, vel febricoſi Protei aliam mutationem minus ſecuram, præceſſit, & metuendam indicavit.

Sign. 3. *Sanguis*, vena ſecta, floridus plerumque, ſatis æquabilis, ſed cum *copioſiſſimo ſero virideſcente* prodiit: interdum *variegatos* colores oſtendit. Aliquoties ſeri pars viſcidior ſuperius in *liquamen gelatinæ inſtar* coierat, in *fornicem* quaſi elevata, quum ſubtus pars ſeri, magis forte gravis, elaſtica, & fluida, cum intermixtis *grumis ſanguinis*, patellæ adhærentibus, fluctuaret. Ubi jam inflammationis metus adfuit, *cruſta* quaſi pleuritica apparuit. Aliquando *verminoſus* exiit ſanguis, ſeu corruptione vermiculos ingenuit, forma ſeminis cucurbitæ (*u*), quos ibi vidit medicus.

Obſerv. partic. 7. Sign. 4. Sutorem quemdam nuperrime hoc malo correptum & extinctum comperi, qui diu ante de dolore hypochondrii dextri per intervalla conqueſtus erat: quæ res, quum in alio etiam ægro ſimiliter ante aliquot annos notata fuerit, in memoriam revocavit prædictionem Hippocratis (*x*): *febres ex hypochondriorum dolore* obortæ *malignæ* ſunt in his τὸ καρῶδες, *profundus ſopor*, peſſimum.

De

(*t*) vermes per urinam non quidem in hoc ſymptomate, ſed in illa colica, de qua ad §. ſeq. aliqua dicemus, aſcaridum forma, & alibi diverſimode, vidimus, conf. celeb. *Clericus* hiſtor. lumbr. lator. p. 275. ſeqq. *Ruyſch.* thet. anatom. I. p. 54.

(*u*) conf. celeb. *Andry de la generation des vers*, c. 3. *Clericus* hiſtor. lumbr. pag. 281. ſeqq. *Borellus* cent. 3. obſ. 4.

(*x*) Coac. prænot. II. 31.

De *præcordiorum dolore* aliqui eum locum exponunt. Sed & hæc res cum nostris observationibus conspirat. Plures enim eorum, quos carus deinde corripuit, *cardialgia gravi*, ictericorum & hepatitide laborantium instar, in præeunte accessione afflicti fuerunt: (*y*) symptomate oriundo ex notissimo consensu hepatis profundius affecti, & ductuum biliariorum graviter irritatorum, cum orificio ventriculi. *Sign. 5.*

§. VII.

Caussæ ad prænotionem cognitu utiles.

Plerumque, quod probe attendi velimus, sine expectata aut præstita coctione, & non bene judicatis orgasmi & vergentis naturæ indicationibus, haud adeo generatim, uti vulgus arbitratur, in febrium intermittentium principio obviis, (*z*) *medicamentum aliquod purgans adsumptum* fuit, quod solum, sine ullo fere indicio prævio, aliquos, primo vel secundo paroxysmo sequente sopori dandos, reliquit: (*a*) que- *Sign. 6.*

(*y*) *Claudinus* respons. 7. complures, inquit, „ febre „ *tertiana intermittente* laborantes, propter febris malitiam, ex subsequente *cardialgia perditos vidi.*

(*z*) In mentem venit elegans locus ex *Patini* epist. select. volum. II. ep. 246. ubi prælectionem academicam a se habitam laudat, qua probaverit, „ in febribus in„ termittentibus non esse purgandum, nisi præsentibus si„ gnis coctionis, & ostenderit, unde illa eruenda sint, „ quorum optimum sit, morbi & symptomatum omnium „ imminutio. " Egregia & magni in praxi usus, si recte applicetur, doctrina! quæ, juventuti studiosæ instillata, non potest non in utilitatem multorum ægrorum concedere meliorem, quam laudationes, vel criminationes morborum medelarumve indistinctæ. Sane purgatio omnis præsertim in febribus sine signis repletionis a materia, quæ expurgari possit, vel cocta, vel turgente & ad primas excretionis vias prona, seu exitum frustra moliente, semper artis regulis adversa fuit.

(*a*) Conf. *Pechlin.* eph. nat. cur. dec. I. ann. 9. & 10. observ. 30. & nostra observatio particularis sexta, supra §. VI.

quemadmodum innumeros febre duplicata, aut continua, aut lenta, aut pravis ſymptomatibus mulctavit. Neque iis tutum fuit, qui non niſi nauſeam, laſſitudinem, cephalalgiam, aut dorſi dolores, ſymptomata febris prænuntia, ſenſerunt, aut neſcio quas impuritates, ſine indicatione, expurgari conſervationis cauſſa debere opinati ſunt, Complures inde ſtatim febre epidemia, eaque minus ſecura, immo ipſi huic ſymptomati expoſita, correptos novi. Neque tuta fuerunt blandiora *ἀμεθόδως* & promiſcue data, licet febris, & bilioſi humoris, & obſtructionum, quaſi alexipharmaca jactentur: rhabarbarum, ipecacuanha, pulvis Cornachini (*b*), pilulæ polychreſtæ, & quæ contra obſtructiones vocantur, aloe quovis modo parata vel correcta, ſolutio extracti panchymagogi cum mixtura ſimplici, ſalia cathartica, aquæ naturales purgantes (*c*): ubi præſertim purgationem, ut ſæpe ſolet ſtrictior alvus inſecuta eſt. Vaniſſimum eſſe conſtat, quod aliqui prætexunt, priſcos medi-eos,

(*b*) Pulvis hic, alias comitis VVarvvici ac purgans febrifugum, haud immerito dictus, in febribus ſecurioribus, etiam non expectata coactione, ubi exitum fruſtra affectant humores abundantes, & morbi fomes ad primas vias tendit, ceteris purgantibus pluribus palmam præripit., & vel ſolus curationem abſolvit. v. M. *Cornachinus* ſingulari de hoc pulvere tractatu, ſive de methodo omnes affectiones ab humoribus ortas curandi. *Helvetius in recueil de methodes* duas tertias febrium eo ſanari memorat: „ *Kergerus* de fermentatione p. 250. Cornachini, „ inquit, pulverem præ ceteris purgantibus feliciter ad„ hibui. " Laudatur etiam a *Spigelio* de ſemitert. l. 3. c. 8. a *Fonſeca* in conſil. & aliis. In febribus quartanis popularibus egregie contuliſſe refertur a *Reineſio* epiſt. 58. conf. *F. Silvius* prax. L. I. c. 2. §. 43. ſeqq. de ſcammonei benignitate add. de ejus vi febres fugante pœne indubium experimentum *Dn. Cloſii* ap. *Blegny* zodiac. med. Gall. menſ. Octobr. obſerv. 2. ann. I.

(*c*) egregia in multis febribus chronicis medela; hac occaſione vero, ob metum etiam ſomnolentiæ inde ipſis ſarcis oboriri ſolitæ, haud ſecura.

eos, cum regulas de purgatione ſcriberent, non niſi fortiſſima pharmaca nota habuiſſe, leniorum ignaros. Contrarium innumeris locis teſtantur *Hippocratis*, *Galeni*, *Aetii*, *Celſi*, *Cœlii* & aliorum ſcripta.

Aliis ægrotis, ante hoc ſymptoma, *remedia vel potulenta ſpirituoſa ſulphurea*, & quæ *bilem craſſiorem agitare* & ad *cerebrum rapere* apta ſunt, exhibita eſſe percepi. Spectant huc *remedia vulgi* ἀντιπυρετικα calidiora, aut caput ferientia (*d*), quæ in morbo ſecuto, facili, & ad fugam proclivi conferre viſa, inde ubique buccinatorum voce celebrantur, ſed febrem difficiorem incaſſum aggreſſa male irritant, non fugant. *Sign. 7.*

Dum hæc ſcripſi, ad hominem vocatus ſum pauperem peregrinum, qui in officina coriarii laborando victitabat. Per tres hebdomadas nil niſi languorem & nauſeam conqueſtus, variis taciturnus remediis, & *proprii lotii potu* uſus, caro tandem correptus eſt. Paroxyſmo dudum finito vocatus, ægrum ſine febre, ſed valde ſtupefactum, & quaſi balbutientem reperi. Rediit, antequam medicamenta dari potuiſſent, acceſſio, quæ, poſt octo horarum durationem, per quatuordecim horas intermiſerat. Tum vero cum febre continua, licet poſt horas XII. leviter remittente, XXX. horarum ſpatio durans, perpetuo miſerum ſopore merſit. *Obſerv. partic. 8.*

Neqe tamen negare auſim, ſine ejuſmodi erroribus, ſimilem in corpore materiem, ſimileſque motus ad translationem materiæ anomalos, violentæ febris impetu induci poſſe: unde eſt, quod *proportio-* *Sign. 8.*

(*d*) v. de oleis deſtillatis & nativis, febrem intermittente ſubito exitioſam reddentibus; [illegible]ſervatio *Hoyeri* in miſcell. nat. cur. Dec. III. a. 3. obſerv. 46. Singulare plane eſt, quod ibidem dec. III. a. 9. & 10. narratur,, de ,, vi lactis ſeptuaginta ſeptem vicibus ebulliendo in pultem cocti & die ἀπυρεξιας exhibiti, unde ægri in pro- ,, fundiſſimum tridui fere ſoporem conciderint, deinceps ,, ſponte evigilantes, & a febre ſani. Inſecurum ſi ita e- ,, ventus reſpondet, remedium.

tionem violentiæ insultuum expectandorum, cum viribus corporis & valetudine reliqua, probe conferre debet medicus. Enasci potest hoc præcipue malum ubi corpus *senile* est, ubi quod ex *cholerico melancholicum* esse, vel *scorbuto calido* laborare dixeris, *biliosum simul, & succis crassis, acribus, & ad putredinem vaporiferam pronis* plenum; *nervis* & *visceribus, cerebro* in primis ac *hepate, debilioribus* instructum: *mensium* & *hæmorrhoidum*, aut *aliorum excrementorum capiti minantium*, turbis *anomalis* obnoxium; *scabie* & *ulceribus male sanatis* corruptum; & *gravibus diætæ vitiis, crassos* simul & *vaporibus elasticis* mixtos succos ingenerantibus, bilis anomalias foventibus, & robori viscerum insidiantibus, afflictum.

§. VIII.

Ingenium tertianarum epidemiarum biliosum, ferox, capiti infensum, & sæpe mali moris.

Tertianæ epidemiæ non vernales hujus constitutionis cum insigni bilis ferocia, toti corpori & capiti maxime infensa, infestare consueverunt, & demonstratum profecto tum ipsæ dederunt caussæ procatarcticæ, tum sectiones quorumdam defunctorum, (*e*) quas haud frequenter facere licet, tum etiam symptomata pleraque, bilis prœcipue officinam, crasin, & directionem valde vitiatam. Comitata sunt eas, vel imperfecte curatas exceperunt, mala hinc præcipuæ oriunda plura: vomitiones enormes, anxietates intolerabiles, diarrhoeæ, dysenteriæ, cardialgiæ, colicæ, (*f*) icteri, cachexiæ, hydropes, hepatiti-

(*e*) Similia iis observavimus quæ habet *Lancis.* de nox. palud. effluv. II. epid. 1. c. 6. ubi eorum etiam sectiones recenset, qui *ex febribus apoplectico modo* decesserunt. add. *Boneti* sepulcretum L. IV. sect. 1. ubi multa exempla, & sectiones corporum ex febribus intermittentibus defunctorum, collegit, etiam observ. 44. *ex febre comatosa*.

(*f*) Inter febres grassantes, & ante, & post easdem, & cum

titides, quæ veræ etiam haud adeo raræ fuerunt; seu phlegmonæ son erysipelati (g) accenseas; pleuritides dextri præcipue lateris veræ & spuriæ, phthises, erysipelata præsertim in capite, rheumatismi arthri-

& cum ipsis, sæpenumero cardialgiam simul & colicam, anxietate, doloribus, vomitibus, & alvi adstrictione, horrendum in modum gravem, observavimus. Æmula illius fuit, quam *Aegineta* & *Avicenna*, ætate quisque sua, epidemiam annotarunt, quamque diversi auctores sub colicæ Pictonum, vinosæ, lithargyriatæ, saturninæ, metallicæ, & alii, minus distincte, sub scorbuticæ, hæmorrhoidalis, biliosæ, convulsivæ, arthriticæ, nominibus descripserunt. Endemia habetur Pictaviensibus in Gallia, Caribensibus, itemque variarum Germaniæ provinciarum vini feracium incolis, quo nostrates referre non possumus. Metallurgis, pictoribus, figulis, & vel maxime iis familiaris est, qui vinis utuntur, aut aliquando usi sunt, lithargirii, vel bismuthi infectione, sine nativa bonitate, limpidioribus dulcioribusque: & tunc præsertim, quando febres biliosæ regnant, & viscera abdominis sanguine scorbutico, & ad hæmorrhoides prono, turgent. Observavimus, inquam, hanc colicam frequentissime, quæ, ut cetera symptomata hic taceamus, cerebro & nervis maxime fuit infesta, & convulsiones, deliria, cæcitates, surditates, tremores, arthritides, pareses, syncopen, immo ipsum nonnunquam carum & apoplexiam induxit. Postquam ab exiguo pressionis cardialgicæ sensu sensim incrementa cepit, difficulter tolerabilis fuit, neque tamen ante quartum, a vomitionis insultu, diem medicamento facile solvenda. Tunc vero plerumque declinare cœpit, licet interdum diutius, immo ad nonum usque diem, excruciavit, plerumque postmodum ex sua indole eodem modo aliquoties, immo sæpe sæpius, recidiva. Historiam, eventum, signa, caussas, curamque, & diætam, caute & sollicite instituendam, enarrare, & experimentis demonstrare, pars erit operis, quod molimur, de febribus, ceterisque ex earum prosapia morbis. * *Obser. partic. 9.*

(g) Conf. ill. F. *Hoffmanni* diss. de hepatitide vera rarissima, spuria frequentissima. *Bianchi* histor. hepat. p. 332. seqq. de phlegmone hepatis, p. 377. seqq. de hepatitide, & 422. de erysipelate hepatis.

arthritici, syncopæ, deliria quasi phrenitica, convulsiones (*h*) surditates (*i*) & abscessus aurium, dextræ inprimis, qui frequenter obtigerunt.

Sopor in febribus biliosis monstrum alit. Hoc ipsum, de quo heic mentio fit, soporis symptoma, ad cetera comparatum, quæ immensam hominum multitudinem invaserunt, aliquanto rarius, haud male *Eugalenus* (*k*) monstri aliquid alere innuit, " quandoquidem, uti ait, bilis, comes tertia" na esse solet, magis de sua natura αγρυπνιαν exci" tare nata est, quam carum & soporem. Indigitat " idem rationem (*l*) & medendi regulam: plures, " inquiens, Embdæ, ubi vehemens hic morbus pro" pter aerem humidum & crassum, aquasque salsas " & putridas est, ab hoc caro extinctos scio. Con" currit autem nonnunquam cum febre intermitten" te hoc malum, quod iisdem quoque, quibus fe" bris ipsa, signis, a melancholici humoris putrefa" ctione, sive scorbuto, esse dignoscitur, cujus hic " somnus symptoma est. Curatur etiam iisdem, qui" bus febris, medicamentis, juxta illud, quod subla" ta caussa tolli quoque affectus dicitur. Enimvero, quod inter nos *nativa aeris & aquarum ratio* haud ita forte affectum dare queat, id *stagnatione*, *putrefactione*, *variaque mutatione* per *tempestates* & *ventos*,

---

* (*h*) Corpora duo puerilis ætatis, post febres convulsionibus pertinacibus examinata, exhibuerunt per anatomen in substantia cerebri tubercula dura, globulorum, quibus milites armantur plumbeorum fere forma, veluti, quæ in phthisicorum pulmonibus reperiri, & in ulcera abire solent. Hæc vero sine ulceratione, aut coloris a cerebro diversitate, apparebant: qua de re alibi uberius.

(*i*) Ibi egregie se gessit continuata potio matutina & pomeridiana seri limpidi ex lactis libris duabus aut pluribus, per cremoris tartari drachmas forte duas aut simile sal acidum coagulatis. Extus profuit vel solum oleum amygdalarum amararum, mane & vesperi ad paucas guttas instillatum.

(*k*) p. 367.

(*l*) p. 202.

tos, & ipsam maxime *singularium corporum naturam*, induci potuisse, tristis experientia docuit.

SECTIO SECUNDA.

Indicat curationem remedio certo, & opportuno tempestivam.

§. I.

Indicatio urgens.

Ergo quoties, sub hoc statu epidemio, in priorum paroxysmorum aliquo, ægrum maxime seniorem vel debilem, sopitum præter naturam, aut " cardialgia afflictum, sed quæ cum febris accessio- " ne declinavit, aut deinde stupore aliquo occupa- " tum observavimus, vel urinæ notavimus vitium, " quale supra descriptum est, vel sanguinem vena " eductum variegatum putridum, sero copiosissimo, " aut in liquamen spissius, aut crustam pleuriti- " cam, nondum tamen præsente inflammatione, " coagulato abundantem, cognovimus, vel ægroti " corporis, præsertim inepto pharmaco turbati, con- " stitutionem ita, uti antea monitum est, compa- " ratam, & hepate maxime ac cerebro ægre affe- " ctam, judicare licuit, ut, pro febris vehementia, vel hic ipse, vel alius certe periculosus affectus, jure suspicandus esse videretur; toties nos de febre velociter fuganda (*m*) consilium inivimus, quo subito in-

(*m*) confer. verba *Eugaleni* §. proxime superiori notata. ,, *Forest.* L. 10. obs. 39. n. si carus febrem caussam ,, habeat, febris remediis curatur. *Campanella* medici- ,, nal. L. VI. cap. 4. art. 9. Quoniam carus non est mor- ,, bus a se incipiens, sed sequitur post epilepsiam, & ,, & post febres diras, & alias caussas, talia exhibebis re- ,, media, qualia jubent caussæ.

to instans periculum averteretur, velut urgente hanc rem indicatione prophylactica vitali. (*n*)

§. II.

Cortex Peruvianus per se tutissimus uti certissime febrifugus.

Neque vero ullum ex remediis, quæ febrifuga audiunt, in tam ancipiti rerum statu, certum satis fidumque comperimus, præter unum illum corticem Peruvianum, sive Cinchinam, (*o*) tantopere multis invi-

(*n*) *Hippocr.* Signa febris ingenio non respondentia, „ abscessum nisi præmonstrent, malignitatem denotant. " Coac. 145. v. quæ §o. præcedenti de monstrosa indole cari in tertianis monuimus. add. *Restaurand.* Hippocrat. de usu chinæ chinæ c. 5. ubi ad hunc locum Hippocratis notat, *sopores* intelligi, aliasque, ut ait, frigiditatis soboles, quæ, ni cito solvantur, malignitatem indicent.

* (*o*) Dubium est, unde barbarum corticis chinæ chinæ, quinæ, quinquinæ, kinkinæ, nomen ortum ducat. Arborem *gannanaperide*, aut querango, ab incolis vocari constat, non, uti *Hermannus* vult, kinkina. *Quina* Americanis febrem designare *Blegnyus*, nescio unde edoctus, conjicit, unde alii quina quina febrem febris significare autumant. Similitudinem plantæ Malabaricæ, quæ ab indis kina vocetur, allegat *Rajus*. Ex regni *Quitensis*, quod corticis patria est, nomine corruptum vocabulum, aliqui putant. Nobis maxime probabilis fit, quæ in indice pyretologiæ *Mortoni*, & in *Boecleri* notis ad Hermanni cynos. mater. med. reperitur derivatio, ab uxore comitis *del Cinchon*, proregis Mexicani, quæ prima inter Europæos hoc medicamine curata est, idque in nostrum orbem propagavit, unde etiam alias pulvis comitissæ, &, minus barbare, *cortex Cinchina* vocatur. Nomen medicinæ, Europæis tunc ignotæ, cum familiæ illius nomine facile confundi, & radicis chinæ, notæ jam tunc, sed longissime patria & natura diversæ, titulo insigniri potuit, quæ Gallis *esquine*, sive *squine*, mutatis similiter consonis, sonat. Ob duorum horum medicamentorum diversitatem, quæ ab indoctis hominibus confunduntur, medici con-

invisam. Ejus vero virtus omnium manifestissima in restituenda subito œconomia corporis, horrendis symptomatibus per paroxysmos turbata, excitare potius ad rectum usum detegendum, vel confirmandum, & contra abusus muniendum, cordatos medicos deberet, quam ut theoria vel hypothesi nimis generaliter definiente, & imperfectis de modo agendi ideis, ad vituperandum hoc divinæ providentiæ munus, & castrandam generoso præsidio materiam medicam febribus medentem, seduci nos patiamur (p). Innumerabilibus (q) summorum medicorum per integrum fere sæculum & universam Europam repetitis, & meis etiam multiplicibus experimentis, quæ primum ante rationis inventionem invenienda esse, apud *Celsum* dicitur, tam persuasum habeo, quam quod in toto artis medicæ ambitu maxime: remedii hujus particulas humano corpori sano, æque ac innocentissimum quodvis medicamentum moderate amarum & aromaticum subadstringens, innocuas esse, nequaquam autem per se nocivas, aut venenatas: quæ vulgi fabula est, ex male intellectis doctorum quorumdam placitis, & obstetricante aliquorum medicorum errore, vel etiam consilio medicastrorum, Apolline invito, nata & enutrita. Ad febres intermittentes, & quæ ex earum genere sunt, vere adæquata, tuta, & certa efficacitate pollet, cui nihil adhuc suppar natura, vel ars æmula, exhibuit. Taceo æque

congruo magis *corticis Peruviani*, quam chinæ vel chinæ chinæ barbaro nomine, ipsum hoc remedium, de quo loquimur, discriminare solent, relicta Chinensi radici denominatione *chinæ*, cui ob patriam melius quadrat, & semper data est, & ad distinctionem merito relinquitur.

(p) *Hippocrates* de arte: „ Sunt, inquit, qui artem „ putant, reliquas artes turpiter incessendo dehonestare: „ atqui id quidem, quod putant, non consequuntur. „ Mihi vero invenire aliquid eorum, quæ inventa non- „ dum sunt, aut semiperfecta ad finem perducere, scien- „ tiæ votum ac opus esse videtur.

(q) conf. infra sect. 5. §. 2.

queæ fere certam & tutiſſimam ſaltim virtutem in morbis aliis ſine febre, ex viſcerum & nervorum debilitate, vermibus diverſi generis, motibus circa ſecretiones & excretiones nonnullas anomalis, variorum corporis humorum, chyli præſertim, & bilis, & ſucci pancreatici, lentore, acore, & inertia, vel præcavendo orgaſmo paroxyſtico. Enimvero in corpore ſano, cujuſcunque ſit ætatis & temperiei, quantumvis ſat magnis, & diu repetitis doſibus adſumtus, vix unquam motus naturales aut minuit, aut ultra naturam auget. Neque naturalia, aut neceſſaria ſanguinis profluvia ſiſti inde, aut ultra modum propelli ſolere obſervamus, quamquam enormia moderari, (*r*) & moderata promoveri ſoleant. Vim blande emmenagogam, & ſimul tonicam, ipſis quibus menſes fluunt, & puerperis, urgente neceſſitate, ſed & gravidis, rite obſervata ευφονια, habituque & textura corporis, innoxiam nobiſcum obſervarunt alii, *Blegny*, (*ſ*) *Mauriceau*, (*t*) *Mortonus*, (*u*) *Apinus*, (*x*) *Friendius*, (*y*) &, qui inſtar plurium ſit, illuſtris *Boerhaavius*, (*z*) ut adeo merito ſuſpicemur, menſium & hæmorrhoidum, quam aliqui remedio tribuere amant, febri potiſſimum imperfectæ curatæ deberi, qua ſola id malum ſæpiſſime inductum, cortice autem ſolo medicatum, novimus. Pro nervorum ſenſu delicatiori, & potentiori ſanguinis niſu,

Sanguinis profluvia.

(*r*) illuſtr. *Mead.* de imperio ſolis & lunæ in corpus humanum c. 3. p. m. 384. add. de hæmorrhagiis dicta infra §. 5.

(*ſ*) *remede Anglois* p. 73.

(*t*) *Obſervations ſur la groſſeſſe & l'acouchement.* obſ. 272. 697.

(*u*) Exerc. I. c. 7. p. 51.

(*x*) Hiſtor. febr. epid. p. 93. ſeq. & ab eo adductum *Ledelii* teſtimonium in ephem. nat. cur. Dec. III. a. 2. p. 60.

(*y*) Emmenolog. c. 11.

(*z*) de medicam. facult. P. 3. c. 18. add. cl. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 636. ſeqq. item obſervatio de febre puerperæ periculoſiſſima copioſo corticis uſu primis diebus audacter curata apud *Schelhammer.* de natura p. 248.

nisu, corporisque & materiæ forsan morbidæ habitu, aliquando retardari vel imminui, aliquando pelli vel augescere fluxum aliquem notamus, quod per se quidem tunc innoxium, & interdum utile aut necessarium est, & facile medici, usum & præparationem (*a*) moderantis, manu a quacunque noxa impediri potest, & rite persanato morbo ipso nihil post se incommodi relinquere solet.

Ipsam alvi adstrictionem, quam timent aliqui, quia remedium adstringens dici audiunt, vix ac ne vix quidem subtili sua virtute tonica æque inducere aptus est cortex, ac vinum rubellum, moderate in potum ordinarium tot populis cedens, vel potio infusi theæ & similium, vel aromatum & condimentorum usus solitus, vel cibus tostus quicunque. Pro ægrotorum corporum, & materiæ morbidæ, ejusque motuum & directionis diversitate, modo solvit alvum veluti a pharmaco purgante adsumpto, (*b*) modo stringit aliquanto tempore, & tum, pro ἀφορία, vel moderari evacuationem, vel reserare stricturam aliis *Alvus.*

(*a*) Infusio præsertim vinosa, immo & aquea, & moderatius paratum decoctum, & extractum, ubi particulæ remedii magis terrestres sejunctæ sunt, blandissime sine ullo adstrictionis metu impellere solent mensium fluxum, sicubi remoram qualemcunque eidem per remedii substantiam, circa id tempus exhibitam, injici posse vereamur, quod tamen penes pauciores constitutiones metuendum est. Hæc vero substantia ipsa sæpissime, præsertim in laxiori fibrarum habitu, & sanguine vappescente; uti in chlorosi, & languore febriculoso observatur, apprime promovet naturale profluvium, tono potentius restituto. Si quando præter morem fluxus nimius suboriri videatur, quem tamen remedium ipsum moderari continuato usu consuevit, tunc a sanguinis missione, nitro, cascarilla, millefolio, similibus, ipsisque, ubi ex re videtur, anodynis, subsidium mutuari licet, id quod etiam de alvi fluctibus medelam interturbantibus monitum est.

(*b*) v. de corticis aliquanto adhuc recentoris vi nativa cathartica *Rajus* histor. plantar. L. 32. c. 9. p. m. 1797.

aliis remediis apte additis potest medicus, vel tempori & continuato usui rem permittere. Plerumque enim, superato ita morbo ipso, cessat etiam illud symptoma, quemadmodum cetera omnia. Immo sæpe sæpius observavimus, hominibus ad alvi obstructionem pronis corticis per morbos usum feliciter ita contulisse, ut, peracta rite curatione, ab illa etiam molestia sese liberatos senserint.

Legitimi usus in morbis effectus posteriores. Adversus febres, aliasque ægrotationes, recte adsumtus, post multorum etiam annorum revolutionem nullam relinquit noxam. Immo potius, teste *Mortono* (*c*) quem πρακτικώτατον *Brunnerus* (*d*) *practicorum coryphæum* (*e*) vocat & teste quotidiana experientia, " inde sæpe appetitus magis firmatus, " concoctio alimentorum in ventriculo restituta, ge" neri nervoso robur adjectum, & habitus corporis " a statu tabido in athleticum mutatus observatur. " Quot ego ipse, inquit, post quatuor lustra anno" rum & quod excurrit, ab usu corticis vegetos, & " firma valetudine utentes, vidi, & magis athleti" cos, quam prius! Experientia reclamante, & rei " ipsius natura, nescio quam omnipotentem con" strin-

(*c*) Exerc. 1. c. 7. pyretol. p. m. 54.

(*d*) De pancreate secundar. p. 101.

(*e*) Patet ex ejus auctoris candidissimi scriptis & regulis practicis, uti ex ipsa felici praxi, iniquum pariter ac frigidum jocum esse, quo, in dissertatione Halensi de corticis chinæ usu febrifugo cauto & suspecto, *Mortoni* nomen mali ominis esse dicitur, ob immerito imputatam prudentissimo medico doctrinam indistincti usus corticis in omnibus febribus continuis: quum etiam, sicubi erravisse æquo judici deprehendatur, id non statim in nominis dedecus traduci debeat. Legat ipsa viri scripta, legat integra, judicet, & seligat, quisquis analogia practica uti novit. Lectores non attenti, aut judicio practico non utentes, abstineant velim ab usu omnium observationum practicarum, ne suos deinde lapsus & errores scriptoribus bene meritis, sed male usurpatis, imputandi occasionem præbeant.

" ſtringendi & obſtruendi facultatem pharmaco huic
" ineſſe, commenti ſunt.

§. III.

Certa corticis efficacia cum aliis comparata.

Agnovit dudum veram hanc recte uſurpati corticis ſecuritatem, & certiorem certis remediis omnibus virtutem febrifugam, vir multijugæ experientiæ Fr. *Hoffmannus*, qui, in propemptico ad diſſertationem de chinæ chinæ modo operandi, uſu, & abu-
" ſu, meam inquit, ſi infi interponere licet expe-
" rientiam, ingenue & aperte fateor, me inſigniſſi-
" mam non ſolum in febribus debellandis, ſed &
" in aliis morbis expedite curandis, deprehendiſſe
" efficaciam, ut jure illud omnibus huc uſque no-
" tis medicamentis anteferre non erubeſcam. Plures
" ſane orco proximi hoc divino auxilio ſervati ſunt,
" &, quos vel febres, vel ex illis alii propullulan-
" tes graviſſimi morbi, jam dudum neci dediſſent,
" illi, auſpicatiſſimo eventu, ſanitati perfecte re-
" ſtituti ſunt. Immo mihi nullum ſimplex cognitum
" eſt, quod tanta virtute polleat, vel ſimile effice-
" re poſſit. Sunt qui ſurrogare ſtudent alia, ſed
" efficacia longe infeliciori, ſunt quædam ſimplicia,
" quibus Deus & natura ſingulare quid, & aliis
" non conceſſum, tribuit. (*f*) Atque certa hæc, & ſuo modo vere ſpecifica, hujus medicamenti efficacitas, non in hyperbolicis præconum laudationibus fundata, ſed ante oculos collocata, & manibus palpabi-

(*f*) Add. Fr. *Redi* experim. natur. p. 143. ſeqq. Celeb. M.B. *Valentini* in miſcell. nat. curioſ. Dec. III. a. 2. obſervat. 123. polychr. exotic. diſſert. III. *Spon. obſervat. ſur les febrifuges* ap. *Rajum* in hiſt. plant. de gannanaperide. *Ramazzin.* p. 218. opp. *Boeclr.* ad *Hermanni* cynos. med. P. I. p. 204. ſeq. B. *Albinus*, diſſ. de febre quartana, poſtquam remedia ad febres celebriora propoſuit, ſalia, terrea, antimoniata, chamæmelum, chelidonium majus,

Laus corticis num temporaria? pabilis est. Neque adeo locus est incongruenti paucorum cavillationi, qua hoc remedium hodie quidem florere dicunt, uti plura alia olim floruerint, jam oblitterata; posteriori vero ætate oblivioni rursum & contemtui datum iri. Florent adhuc florebuntque perpetuo medelæ vetustæ & recentes, quarum efficacia manifesta est, & laus non opinioni, sed experientiæ debetur. Quicquid vero primis forsan temporibus objiciat metus aut hypothesis, id in umbras inanes evanescit, ubi, progrediente experimentorum lumine, usus ab abusu clarius distinguitur. *Curatio febrium apud veteres.* Neque vero laudamus illum vulgarium medendi artificum neglectum, qui, veluti semellarum in vestitu novando ingenium est, remedia, unius pluriumve sæculorum experimentis comprobata, obsolescere plane, & usu excidere patiuntur. Prudentiorum virorum indoles non ita variabilis, aut incuria est. Servant omnia, veluti in thesauro accumulata, &, ubi quid negligenter habitum observant, studiose ex vetustis loculis repetunt, & justum toti materiæ medicæ pretium statuere allaborantes, tum ab encomiorum hyperbole, tum a nimii contemtus exinatione, quodlibet artis auxilium vindicare student. Manebit ergo eo magis sua recte usurpato cortici existimatio, uti ceteris, quamvis paucis, ad certa morborum genera vere specificis medicamentis, quæ anti-

---

plantaginem, coriandrum, pentaphyllum, asarum, bardanam, chamædryn, carduum benedictum, verbenam, alumen, sudorifera potentissima, stercus caninum, porcinum, anserinum, bufonem, ejusque cor tostum, opiata, immo *Bovvlii* experimento, quod apud *Rajum* histor. plant. L. 9. c. 8. descriptum est, ipsam cicutæ radicem. „ Postquam deinde diaphoreticis, sanguinisque crasin restituentibus, justas præbuit laudes, th. 22. optima sunt, „ inquit, quæ recensui, sed postquam china chinæ innotuit, multum eorum pretio & æstimio decessit: licet „ enim optima sint, chinæ chinæ tamen æquiparari non „ possunt. Alia puto aliis antecellere, prout ad corticis „ texturam propius accedunt.

antiqua recensve industria, aut felicitas, reperit, præsertim, ubi nihil adhuc per tot sæcula inventum est, quod, suffragante experientia, comparari mereatur, & paria pro scopis propositis æque certo præstet, quamvis sua aliarum medelarum minus certarum cuique laus merito maneat. Sunt, qui interrogant, si talia apud auctores legunt, vel dici audiunt: quid ergo veteres egerint ante repertum corticem, sine quo tot febricitantes & olim convalescere debuerint, & nunc convalescant? Respondeo, quod res est: priscis medicis præstantioribus nequaquam ea insidebat fabula, quasi febres tardissime fugari, & plerumque naturæ permitti debeant, & ipsis remediis tutiores sint. „ *Hippocrates*, (*g*) si febris, inquit, tertianæ quarta occasio prehendat, " medicamentum deorsum purgans dato. Quo, si " opus non esse videatur, penthaphylli radicem exhibe. Si ne sic quidem sedetur, trifolium & laseris succum propinato, ut sudet æger. Deinde " quartanarum curationem tentandam docet purgationibus repetitis, semine hyoscyami, & mandragora, aliisque remediis, quibus febris fugari videbatur, & vomitu ex allio primum, deinde ex elleboro albo ipso: qua violentia incerta hodie opus non est. „ Plurimas vero antiqui curarunt febres securas, aut minus rebelles, quas etiamnum sæpissime remediis facilioribus antiquitus notis feliciter expugnamus, nisi satius esse videatur dolores & anxietates certius levare, quum tuto levari possint. Eam methodum, quæ in hujusmodi morbis profuit, aut prodesse visa est, generatim omnibus febri-

(*g*) L. 2. de morbis. add. *Galenus* 2. de differ. febrium. cap. ult. 1. ad Glauc. cap. 9. seqq. *Aetius* tum ubi de febribus agit, tum etiam titulo de lethargo, loco supra ad sect. I. §. 2. not. (c) cit. ubi soporem periculosum febribus, ut ait, quotidianis, semitertianis, quartanis, accidere solitum, & maturandam curationem, describit. Consentit, quicquid fere medicorum, ad corticis usque inventionem, de febribus scripsit.

febribus sufficere debere putarunt indoctiores & inexperti. Quando vero ægritudo cognitis & usitatis medicamentis superior reperta est, id quod multoties accidit, tunc aliqui, speciosa excusatione,

te, febris, fecere deam, cæloque locarunt (*h*)

Jovem lapidem jurantes, quantumvis febris molestissima sit, bonam tamen, salutarem, & sacrosanctam esse, & artem fore sacrilegam, quæ illos motus reprimere anniteretur: caussam vero, nescio quam, cur bonus genius ita excandescat, non nisi longis lustrationibus, multisque ægrorum suspiriis, & patientia, posse expiari. Rediit sæpius per naturæ temporisque benignitatem, per morbi ipsius incertam innocentiam, & per tolerantiam ægroto satis difficilem, sanitas: quamvis ex adverso varii sæpe casus, multiplex discrimen, immo feralis exitus intercesserit. Quare alii viri sagaces & sinceri, artis suæ hac in re penuriam agnoscentes, & ingemiscentes, totam rerum naturam pro virili pervestigare sategerunt, ut remedium certum edomandæ morbi pertinaciæ, & præcavendis periculis & reversionibus, reperirent. Hinc alia ex aliis experimenta per tot sæculorum successionem factitata sunt, ambiguo cum successu, uti in tentaminibus faciundis fieri assolet.

Per varios casus artem experientia fecit (*i*)

Ex ipso vulgo multi, impatientes expectationis consolationisque medicæ, partim curiose arripuerunt eas res, quæ, ubi aliqua febris tandem, quacunque

---

(*h*) in thesauro inscriptionum *Gruteri* vocatur *febris magna sanctaque* diva. *Aelianus* L. XII. c. 11. *Valerius Maximus* & alii, templa deæ febri structa memorant, quam ideo colebant, ne noceret, quibus noxa comperta erat.

(*i*) *Manilius*. Vide sis, quæ paullo supra ex *Albino* adduximus, de stercorum, & bufonum, & venenatæ radicis cicutæ usu ad febres, quæque *Hippocrates* de hyoscyamo & mandragora, & elleboro albo præcipit, & passim habent alii, præsertim *Paulini* pharmacopoea stercora:

cunque ex caussa, forte cessavit, datæ vel factæ postremo fuerant, quippe quæ solæ & vere juvisse reputantur; partim ingenia sua & amicorum, cujusque sexus & sortis, mire exercuerunt, ut artem sæpe trepidantem labantemque novo aliquo iterum atque iterum suffulcirent consilio. Quodsi horum aliquod, qualibet de caussa, felici eventu beari visum fuit, id laudibus in cælum, supra omnes deas febres, subito extulit genuinæ logicæ ignorantia. Hinc ingens remediorum de febribus triumphantium catalogus in materiæ medicæ doctrinam irrepsit, e quibus quota pars, & quo usque, laudes adscriptas certo & constanter tueatur, judicium sit penes repetitam experientiam (*k*). Quod veteribus, vel invitis, contigit, id hodie aliqui volentes imitari amant, qui medicamentum unice certum sollicite subterfugere allaborant: nescio an militibus parum absimiles, qui hodie non nisi balistis, catapultis, arietibus, hostium munimenta impugnare, & Alexandri, Cæsarisve, artibus bellicis militarem scientiam absolvere, conarentur: vel nautis, qui, abiecta acu magnetica, ceterisque recentioribus inventis physicis, astronomicis, mechanicis, & hodiernis navigationis commodis, ad veterum apparatum navalem redire, eorumque arti nauticæ minus perfectæ, in infido oceano, merces vitasque hominum committ-

coraria, Dreck-Apotheka, & *Friccius* de virtute venenorum medica, ut medelas superstitione detestabiles prætercam. Hinc patet, ad quem usque gradum, in tentaminibus audendis, horrendi febrium cruciatus, & pertinacia, & earum periculi formido, procedere fecerint hos, qui, certa medicina destituti, quasi palpando in tenebris, remedium anxie anquirere opus habebant. Facile ergo, & tuto, & certo semper peragi posse febrium curam, cognitis per antiquiorem experientiam medicamentis, neque certiori aliquo opus esse, credat judæus Apella, non ego.

(*k*) *Pechlin.* L. II. obs. 20. „ Febris, ubi altius insedit, specificis, quæ vocant, certandum, & sive attenuantibus, sive figentibus medelis, fermenti febricu-

 „ losi

mittere auderent, forte ideo, quia etiamnum, partim tempestatum, & scopulorum inevitabilium injuriis, partim hominum imperitia, aut negligentia, naufragia eveniunt.

§. IV.

Experientia circa alia febrifuga.

Nos, qui nullum eorum munerum, quibus etiam atque etiam artem ditavit Deus, aspernandum esse existimamus, tum ipsum illum, quem ignari aliqui reformidant, corticem, tum pleraque, quæ huic tuto (*l*) surrogantur, sine preliminari opinionis judicio, experti sumus: & laudabiles quidem effectus, variaque notabilia, uberius forsan aliquando referenda, reperimus. Ne de evacuantibus jam dicamus, de

---

„ losi malignitas superanda. In illa autem tam copiosa „ specificorum commendatione, mirum est, tam pauca „ esse, quæ famam sustineant, &, nisi nova quædam, „ atque alia ex aliis, medendi materiam instruerent, „ pene desertas fore medicorum scholas.

arsenici usus temerarius. * (*l*) Abhorremus insecura, & præcipue verum illud venenum *arsenicum*: quod haud immerito reprobant viri celeberrimi, *Stahlius* in observat. toto mense V. *Junkerus* conspect. medic. tab. 79. p. 654. item tab. 43. p. 1076. conspectus chemiæ, cui egregio operi perficiendo vires & otium doctissimo viro apprecamur; & *Gohlius* act. medic. Berol. Dec. I. vol. III. p. 90. seqq. nescio autem, an hic, post aliquot visa exempla, *certissimum* febrifugum jure dicat. Multis tum per Belgium, tum per Germaniam, chirurgis temerariis cognitum & usurpatum est periculosum hoc pharmacum, quod tamen sæpe

- - *corvos delusit hiantes*,

forte, quia nescierunt artifices, quo usque dosis veneni intendi & repeti possit, ne corporis pestis evadat. Frustra id datum aliquando his auribus ab ipso, qui ministraverat, percepi, his oculis vidi, & horrui. Infelix illa quorumdam a cortice Cinchina aversatio, & nocivi clamores contra tutissimum illud ἱερὸν πικρὸν, ejusque pau-

de quibus constat, unica sæpe sanguinis missione, vomitione, catharsi, plurimas febres superabiles esse, prædicari merentur salia (*m*) diversa, acida, (*n*) al-

---

nauseosa præbia, seduxerunt audaculos quosdam homines, ut in ipso veneno quærerent, quod & suavius sit, & facile queat occultari, & similitudinis cum illo cortice accusari non possit, alexipharmacum venenatæ quasi multarum febrium pertinaciæ, ut, quod apud *Ausonium* est,

si fata velint, bina
venena juvent.

Meminerunt ex aliena experientia virium arsenici febrifugarum *Lemery Cours de Chim.* P. I. c. 10. *VVepfferus* in de cicuta aquat. c. 21. histor. 13. schol. 3. & alii in *ephem. natur. cur. Dec.* 2. A. 3. p. 131. A. 5. p. 474. Item nuper I. I. M. M. P.P. (Jo. Ignatius *Mejerus*, Medic. Prof. Pragensis) in eleganti libello teutonice scripto, ventriculi opologia pro oitreis, des magens vertheidigung der edlen austern: ubi pag. 69. medicos dicit non vereri arsenicum adversus febrim exhibere, idque sæpe adstipulante experientia. Nullum vero scriptorum novimus, qui propria laudare experimenta sustinuerit, præter *Michael. Friccium*, medicum Ulmensem, qui tractatu *de virtute venenorum medica* ann. 1702. evulgato, usum arsenici, præcipue febrifugum, toto capite 2. operose tueri, & aliquot se drachmas jam medendo consumsisse profiteri, ausus est. Valeant maligna pharmaca, & plena aleæ, quum & magis exploratas, & securiores medelas, quarum præbia, quoad opus sit, augere & continuare possis, benigna largiatur natura! add. infra p. 204. seq.

(*m*) In his ludit, ut solet, scriptor dissertationis accusatoriæ de impostura corticis, quando triumphum sibi ipse decernit, ubi ne umbra quidem victoriæ apparet; si quis serius judex, altera, ut ajunt, parte Petri *Rami* logicæ uti velit, quæ judicium logicum, partem usus *sanæ rationis* præcipuam, docet. „ Præcones, inquit accusator, corticis ex propria confessione facile convinci „ possunt, quod ne ipsi quidem solidum quoddam subsidium in exotico hoc antifebrili quærant: cum *liberaliter concedant*, aliis etiam antifebrilibus, v. gr. arcano „ duplicato, salibus absinthii, cardui benedicti, & cen-

(*n*) alcalia, media quo febrifugum *Kergeri* (*o*) partim quidem terreum referimus, & nitrum, ejusque præparationes, & alumen, & præsertim alcalia ammoniaco sociata, unde elegans sal volatile emergit. Ammoniacum etiam solum, multa jam olim experientia nobilitatum, dosi ad drachmam & ultra aucta,

---

„ taurei minoris, tartaro vitriolato, aliisque talibus, fe„ bres tertianas percurari posse. Proinde *sana ratio* di„ ctitat, illud utique remedium, quod altero *securius so*„ *lidius* „ id est, *fundamentaliter* magis ac *radicaliter* fe„ brim *exstirpat*, alteri, quod eandem tantum supprimit, „ vel paroxysmum unum vel alterum suspendit, ante„ ponendum. " Æquipollet huic experientiæ & ratiocinio tota disputationis dialectica, quam tamen, per saltum egregium, mathematico illo coronare placuit: Q. E. D. Sunt, quod mireris, homines, qui serio similiter ratiocinantur. Muliercula quædam plusculos infantes ex variolis, sponte fere convalituros, curari vidit, remediis adhibitis, aut nullis, aut minime generosis, dum id medici *liberaliter concedunt*, immo ipsi præcipiunt. Jam se supra omnem doctorum scientiam sapere rata, his fere indignatur, qui medicinam optant, huic morbo aut præcavendo, aut curando, certa efficacitate constanter adæquatam: quippe id se in ejus cura invenisse sibi persuadens, non quod pueri in faba. Jam scire se credit medicamenta, quibus variolæ omnes, benignæ malignæque, periculo plenæ & vacuæ, legitimæ & anomalæ, faciles & difficiles, tolerabiles vel secus, curari possint & debeant. Hanc solam methodum *securam* & *solidam* reputat, & quæ affectum *radicitus ex fundamento exstirpet*. Caveat jam medicus, qui ab hac propter indicationes recedere audet, ne omnis in ipsum ipsiusque remedia culpa conjiciatur, si ex quavis caussa, vel cicatrix minima post morbum relinquitur.

(*n*) V. *Syvius*, prax. med. append. tract. 9. §. 148. seqq.

* (*o*) Paratur terendo corallia rubra, & tantum crystallorum tartari sensim miscendo, ut pulvis aliquantum amaricans, & salinus, evadat. Ignorantiam hujus rei, uti plurium aliarum, doctioribus notissimarum, fingere, & simulare videtur auctor dissertationis paulo supra notatæ,

nucta, & ante aliquot paroxysmos repetita, doctissimi *Muysii* & aliorum & nostra experientia, sæpe prodest, ea tamen etiam dosi incertum, uti cetera talia omnia. *Muysius* ipse corticis virtutem majorem certioremque confirmat. Inter volatiliora tum camphora, tum oleum animale, quod *Dippelius* ex cornu cervi oleo foetido parare fertur, & ex omnibus animantium partibus, antiquiori jam inventione, fieri potest, si eo usque spiritus arte chemica extenuetur, ut repetita quindecies, aut sæpius, destillatione, nullas amplius fæces nigricantes poste se relinquat, usum non spernendum habet. (*p*) Laude sua haud indigna sunt, sed regulis de usu & abusu per-

---

tatæ, quum *Hoffmanni*, *Storchii* & aliorum scripta, & acta Uratislaviensia Germanica, in vulgus propalarint. Nescio, cur tantopere miretur, & hyperbolicum putet, si qua praxi utitur, quod doctissimus *Kergerus*, elegantibus historiis firmatum, obiter narrat, in de fermentatione sect. III. c. 3. p. 247. seqq. se, *quatuordecim annorum spatio*, „ ejusmodi medicamine præcipitante salino, nulla alia medela prævia, neque expectata coctione, quovis morbi tempore dato, *febres plusquam mille*, in quovis sexu & ætate curasse. " Numerus is, ubi populosa est praxis, & febres populares sunt, tot annorum spatio, par est mediocris, &, ubi haud sunt difficiles!, facile par ipsis est hoc remedium. Sola illæ sæpe pauca expectatione curantur, si ejusmodi medelam nolis. Plures forte quotannis in cathedra ipse auctor, vel præceptor auctoris, curat medicamentis haud efficacioribus. Neque ergo merebatur ob id narratum, quod legenti plane sincerum apparet, vir meritissimus cavillationibus impeti, & impostoribus fucum facientibus accenseri, cujusmodi in eum flosculi liberaliter sparguntur in dicta differt. §. 5. & 6. * *Febrifugum Kergeri.*

(*p*) Hoc illud est medicamentum, de quo jactat *Dippelius* in vitæ animalis morbo & medicina, p. 78. seqq. omnes febres intermittentes unica ejus dosi profligari, add. dissertatio de olei animalis viribus, præcipue in epilepsia, sub præsidio celeb. Abr. *Vateri* disputata p. 27. Spes in febribus sæpe fallit. In epilepsia aliisque affectibus *Oleum animale Dipelii.*

perquam obnoxia, abſorbentia & terrea varia, (*q*) & quæ ex antimonio marte & mercurio parantur; regulinæ, vel metallicæ ſubſtantiæ adhuc utentia connubio: ſulfura & panaceæ antimonii, regulus medi-

---

bus ſpaſmodicis effectus, qui liquorem cornu cervi ſuccinatum, ſimileſque ſpiritus volatiles, longe ſuperant, etiam nos prædicamus. Exhibuimus ad guttas XXX vel XL. non una ſolum aut altera doſi, quod raro, niſi forte verſus tempus paroxyſmi felicius fieri poſſit, efficax obſervavimus; ſed quavis veſpera vel aurora, per menſem integrum, quo facto, & inſequente ſomno placido, cum ſudore blando, interdum etiam ſternutatione forti, aliquot epilepticos ſatis vetuſtos curavimus, præmiſſis & ſubjunctis, quæ methodus indicabat, repetito etiam aliquoties ante lunæ vices remedio. Nihilominus haud ſemel fruſtra ita medicati ſumus, cauſa forſan vel niſu naturæ, aut plane non, aut nondum ſuperabili. Hyſtericis ſpaſmis, poſt rite uſurpatam per menſem limaturam martis, divinum præſtitit auxilium. Miris illis motibus vigilantium haud voluntariis, quos, adoleſcentibus frequentes, *Sydenhamio*, aliiſque placuit choreæ S. Viti nomine ſalutare, quum, præmiſſa venæ ſectione, & diuturno ſatis uſu corticis Peruviani, certiſſimæ ad hunc morbum antidoti, debilitas adhuc & ſpaſmi leviores ſupereſſent, cito, efficaciter, & conſtanter contulit. v. de præparatione & effectibus hujus remedii *Dippel.* l. c. add. differt. inaug. celeb *Junckeri*, ſiſtens obſervationes practicas de medicina quadam efficaci in motibus naturæ exacerbatis, item annales Uratislavienſes tentam. 3. p. 561. ſeqq. tent. 15. p. 661. ſeqq. tentam. 21. p. 115. tentam. 32. p. 121. tent. 35. p. 134. & ſigillatim tent. 9. p. 261. ſeqq.

(*q*) Novi myropolam, qui ea ad uncias tres, unica doſi, aqua diluta exhibet pro ſudore. Profuiſſe id in febribus raro comperi, materia potius male mutata & commota: unde, quid jam certi ab his ſperandum ſit, augurari licet. Sanis, quibus ita ſudorem præcautionis cauſſa ciere placuit, innoxium fuit præbium ingens. In mentem hoc revocet doſin *Baglivianam* pulveris ſtomachici *Quercetani*, ſeu *Birckmanni*, quem Angli pulverem ari compoſitum vocant, ad drachmas quinque, prax. med. l. I.

medicinalis, seu febrifugum *Craanenii*, & pulvis alexipharmacus *Rollvvagii*, inde præcipue paratus, item crocus martis antimoniatus *Stahlii*, ipse mercurius dulcis, panacea Gallorum, & his similia plura. Utilia præstitit chamomilla, *Martona* & *Pitcarnio* & vetustioribus laudata, centaurium minus, a celeberrimo *Valentino*, gentiana a *Ludovico* (*r*) & *Verloschnigio*, cortex fraxini ab *Helluigio*, & *Lentilio*, qui gentianam feliciter addidit, cascarilla a *Geolikio* (*s*), varii cortices a variis (*t*) ab aliis alia, absinthium, cardus benedictus, trifolium fibrinum, chamædrys, salvia, nux myristica, millefolium, & plura, partim æque ac ipse cortex exotica, ex amaricantium, aromaticorum, adstringentium, balsamicorum, anodynorum censu substituta. Varia his similia supersunt, velut nuces cupressi a *Lanzono*, gallæ a *Renealmo* surrogatæ, quæ ulteriori experientiæ

---

l. 1. c. 13. §. 6. Multa sane laudata experimenta imitatoribus non succedunt, & deinde spernuntur, quia doses justam ad morbi caussam proportionem non habent, profuturæ forte, si magis intenderentur: quod in priscorum auctorum imitatione maxime locum habeat, quorum experientiæ sæpe præmature fidem derogamus, præceptis imperfecte observatis.

(*r*) qui tantillum nucis vomicæ addit, quod, nobis non exploratum, experientem fefellisse memorat *Boeclerus* in notis ad *Hermanni* cynosuram.

(*s*) vel quisquis auctor est dissertationis de impostura corticis, ejus præsidio suffultæ: qui se magnopere decipit, si vere credit, quod dicit: „ quemlibet ipsi facile „ largiturum esse, cascarillam non parem tantum, sed „ longe tutiorem effectum intuitu febris fugandæ præ„ stare, quam verus cortex. " Illam chinam spuriam in oppido quodam pro vera venditam novimus, & medicum non opinantem, & largiter præscribentem, in febrium curatione deceptum esse. Hæc erat vera impostura in cortice.

(*t*) Conf. *Hellwig.* de quinquina Europæorum cortice fraxini, §. 12. quæque ibi ex *Sponio*, *Rebequio*, *Tozzio*, *Musitano*, & aliis adducuntur.

tiæ reservamus. Fortiora stringentia alia, frustra aliis tentata, lubenter supersedimus tentare: quippe vim febrifugam in adstrictione sola, qua tali, non consistere, neque ea exhauriri, rerum natura attestante, convicti (*u*). Ipsam quam communem, nempe suddoriferum & febrifugum magnum *Hancokii*, & medicinam *Hoffmanni* universalem, caute usurpatam, feliciter exploravimus. Experti testari possumus, hanc in rem, virtutes laudabiles aquarum naturalium diversarum, particulis diversis, spirituosis, sulfureis, lixivis, salsis, nitrosis calcariis, martialibus, seleniticis, aliisque pollentium, & sinceriorum

(*u*) *Sydenhamium*, qui expertus negat, fortissima adstringentia loco chinæ adhibita, febres fugasse, refutat, & mire cautum fingit, ipse non expertus, & experiri non ausus, auctor dissertationis, propræside *H. Henrici* ex Halensi cathedra defensæ, de usu corticis chinæ febrifugo cauto & suspecto. §. 16. „ Oportuit, inquit, optimum illum virum talia nimis parca manu usurpasse, quum „ successus satis superque tentantibus respondeat. " Esse febrium remedia, ex adstringentium fortiorum & debiliorum numero, quibus successus non nunquam respondeat, nemo negat: sed ea, quæ cognita sunt, longe cortice illo parum adstringente minus certa & efficacia, neque digna esse, quæ illi penitus substituantur, id est, quod expertissimo viro eo facilius credi meretur, quo certius est, multa stringendi robore manifestissimo pollere, in quibus virtus febrifuga aut obscurissima, aut nulla est. Neque ullum in rerum natura medicamentum adeo simplex est, & uniformibus particulis constans, ut unica tantum virtute, & ea quidem sine distinctione in omnes corporis partes, tot momentorum nominibus diversas, operetur. Neque ergo saniorum logicam sapit hæc consequentia, si dicas: hoc remedium, quod virtute febres reprimente ad miraculum usque certa pollet, particulas habet adstringentes, & dantur alia febrifuga, quæ similibus particulis instructa sunt, & ex mea hypothesi iis hominibus, qui mecum sentiunt, neque contradicere sciunt, aut multum disputare nolunt, ex hac sola qualitate effectus explicari, uti quidlibet ex quolibet, potest; ergo re ipsa, quidquid illud medicamentum agit, id

rum leviorumque, & seri etiam lactis. Immo, quod παράδοξον *Eugalenus & Blancardus* jam notarunt, & variis locis in ephemeridibus curiosorum probatum est, sunt febres ex intermittentibus, ubi ipsum lac utiliter datur. (*x*) Externa medicamenta diversa satis efficacia, thermas etiam, & aquæ dulcis balnea, sileo, quæ suum sæpe habent locum. Id tamen hinc

---

id adstringendo agit, & id cetera, quæ æque aut magis adstringunt, agere, pro adstrictionis modulo, possunt & debent. Ecquid jam est a particulari ad universale, ab opinione ad naturam argumentari, si hoc non est? Stringentes particulas, cortice Peruviano manifestiores, habet vitriolum, habet alumen, habent catechu, bolus Armenia, hæmatites, stypticæ ferri, cupri, plumbi propagines, vinum austerum, spiritus vini fortior, fructus acerbi, combusta pleraque, ac his contraria, acetum, & acidiora omnia, opium, pilulæ de cynoglosso, stercus suillum, nux moschata, cinamomum, thea, millefolium, & quæ vulneraria & diuretica putantur fere quævis, rhabarbarum, ipecacuanha, aloe, pilulæ polychrestæ, & purgantia plura, & sexcenta alia. Hæccine omnia, modo dosis non nimis parca sit, æque febrim fugare dicemus, & iisdem laudibus criminationibusque, quibus chinam, afficiemus? Omnes ne horum effectus a sola adstrictione derivandos ex cathedra disputabimus, & nihil in singulis singulare esse credemus & diversum? Opinionum commenta delet dies, naturæ judicia confirmat.

(*x*) Præcipue asininum in febriculis lentis, scorbuticis, quo intermittentium indoles degeneravit, & quæ pulmonibus maxime, lienique insidiantur, haud spernendam vim habet, quam rem, post veterum observationes, ostenderunt *Meibomius* inde cura phthiseos per lac, & *Hoffmannus*, tum variis medicinæ consultatoriæ consiliis, tum peculiari dissertatione de mirabili lactis asinini virtute, item de saluberrimo aquarum mineralium cum lacte connubio. „ Moderamine & explicatione opus „ habet jocus *Sthalii*, qui non dubitasse se dicit, inter- „ roganti: *quibusnam lac asininum conveniat?* responde- „ re: asinis, utpote quibus ita a natura destinatum sit, „ ut sine illo vix educarentur, & alia, quæ in notis ad „ satyram *Harvæi*,„ c. 6. p. p. 60. scribit, eaque, nisi valde

hic ſincere teſtatum facimus, omnia illa, omnia, inquam, quantum adhuc reperire potuimus, quod ad certum & indubitatum effectum attinet, a cortice hoc exotico multis paraſangis exſuperari, neque ergo nobis ſufficere poſſe, aut debere, ubi magnum ſubitumve febrium ex intermittentium genere periculum timendum eſt. Probabile prudentibus quibuſdam viris videtur, neceſſarium eſſe, quod, licet optabile ſit, attamen neque ratio phyſica ulla, neque providentiæ œconomia experta probat, quodque ante diluvium fortaſſe verum fuit, poſtea amplius non eſt. Exiſtimant nempe quamlibetcunque regionem ſibi ſuis medicamentis domeſticis ſufficere debere. Hoc ſi ita eſſet, tunc illud quidem remedium, quod ex noſtratibus æquiparari mereatur, longius ab Europæorum ingeniorum percontatione huc uſque per tot ſæcula diſſitum manſiſſe debet, quam vaſtus ipſe oceanus, & ultima India eſt.

Remedia domeſtica num ſufficiant.

Et

---

de fallor, *Hoffmanni*, olim collegæ, ſcriptis jam lectis. Numquid forſan etiam ejuſdem priora opuſcula, quibus corticis Peruviani laudes jam tum magnopere efferuntur, legiſſe putandus eſt doctiſſimus *Sthalius*, quando eas ex abuſu facili, & ſua theoria, vel nimium limitare e contrario aggreſſus eſt? Quæ in iiſdem notis toto c. 7. de medicis aquariis, & de exiguo nimis uſu dicuntur, quem aquis ſalutaribus auctor tribuit, conferantur, ſi lubet, cum ſcriptis expertiſſimi *Hoffmanni* plurimis de aquarum mineralium virtute longe ſaluberrima, præſertim T. II. opuſculorum phyſico-medicorum collectis. Legi etiam poſſunt, quæ in iiſdem notis ad *Harvæum* acriter in *cautelas* dicuntur, quod vocabulum una pagina 217. toties fere præacute repetitur, quoties id in titulis conſuetis diſſertationum voluminumque *Hoffmannianorum* exſtat, ne alia haud abſimilia indicemus. Viros illos, utrumque egregie doctum & meritum, eorumque diſcipulos, & theoria & praxi vix unquam non habemus diſſentientes: unde ex una academia, præ aliis a ſtudioſa juventute frequentata, velut ſchiſma medicum per Germaniam ſpargitur. Diſſenſiones doctorum theoreticas experientiæ unanimi officere, & juniores medicos turbare, nolim.

Et quid prodesset nobis ita occultatus a natura thesaurus, qui, licet indigena sit, serius tamen innotesceret eo, quem alienissima regio profert? Divina providentia, cujus nos consilia ignoramus, & morbis hominum & medicis, & regionum abundantiæ & commerciis, & artium scientiarumque incrementis, suos temporis sortisque limites posuit. Profert forsan Europa non unum medicamentum, quod viribus corticem aut vincat, aut exæquet. Id vero, si quod est, ab oculis animisque nostratium medicorum, licet circumquaque sollicite quæritantium, tam remotum ad hanc usque ætatem esse permisit deus, quam quod remotissimum.

§. V.

Usus corticis opportunus & tempestivus, vel secus, in morbis variis.

Quemadmodum vero nihil eorum, quæ vel sano corpori innocentia sunt, vel certis morbis medentur, universim ita juvat, ut nullam noxam, pro ratione morbosæ materiæ, motuumque sub quibus ministratur, incaute adhibitum inferre possit, " neque quicquam est, cujus virtutes nulllo vitiorum con-" finio lædi queant; „ (*y*) ita idem de hoc febrium domitore sentiendum esse, ipsa eo magis dictat sana ratio, quo manifestior in materiem motusque morbosos efficacia est: neque unum remedium pro febrium omnium unica solaque panacea habere licet, ceteris artis præsidiis susque deque habitis. Nocere potius, quam juvare posse videtur in febribus naturæ continentis (*z*), præcipue ἐπακμαστικης inflammantis, suppurantis, catarrhalis, nisi perquam benigna

(*y*) *Plinius* in panegyrico.

(*z*) Quo vocabulo semper perperam utitur *Mortonus*. Continentes enim febres, quas ipse periodicas esse vult, συνοχοι ab antiquis dictæ, nullas habent periodos, sed uno tenore progrediuntur. Quod ille his tribuit continua-

nigna sit, & fere intermittens, exanthematicæ acutæ, (*a*) & quarum typus, nullo adhuc remedio specifico reperto, ante sui temporis decursum est insuperabilis: quamvis periodis quotidianis, vel vagis (*b*) intermittentium indolem mentiantur, (*c*) vel ex illarum genere per transmutationem natæ sint (*d*). Neque, si vel maxime ex acuta ejusmodi, & vera intermittente vel remittente febre admixta, duplicatus morbus, qui verus hemitritæus est, (*e*) appareat, corticem præbere licet, ante alterius febris, quæ alienæ indolis est, declinationem. Idem vero acutorum morborum reliquiis exstirpandis, & restituendæ transpirationi insensibili, utiliter adhibetur, & egregium naturæ robur addit, & lentæ tabificæque ægritudinis metum, & periculi reversiones, præcidere solet. Pertinet ad alienos ab usu hujus

Paroxysmus.

---

nuarum nomen, id sigillatim συνεχέσι periodicis magis competit. Sed in verbis faciles esse decet, qui in re consentiunt.

(*a*) Nihil tamen contra indicant, si febri ex intermittentium genere jungantur, purpura scorbutica, aut urticatio: neque si intermittentibus, sine febris continentis consortio, purpura aut petechiæ συμπτωματικῶς superveniant: quod præcipue in statu epidemio maligniori, & corporibus scorbuto corruptis, evenire notavimus, ubi tamen felicissime datus est cortex.

(*b*) v. *Ramazzinus* de abusu chinæ chinæ oper. p. 229. seq. & ibi adducta exempla *Sydenham.* de novæ febris ingressu. opp. p. m. 665. seq. *Bianchi* histor. hepat. p. 748. *Morton.* pyretol. tract. III. c. 7. p. m. 54. *constit. epid. Uratisl.* miscell. nat. cur. dec. III. ann. 9. & 10. append. conf. cl. *Cohausen* toto. c. 11. ill. *Bergerus* in chinchina ab iniquis judiciis vindicata §. 12.

(*c*) Unde abscessum expectandum monet *Hippocrates* in Coacis.

(*d*) *Morton.* exercit. 2. c. 1. p. 107. seq. c. 5. p. 114. *Ramazzinus* p. 228. *Lancisius* de nox. palud. effl. L. II. epid. 1. c. 8. sect. 2. §. 1. *Bianchi*. p. 629. & passim.

(*e*) v. omnino *Spigelius* de semitertiana, operum T. II. *Boneti* sepulcret. L. III. sect. 1. obs. 31. & ibi notæ *Mangeti*.

hujus remedii morbos, gravis quilibet & increscens paroxysmus febris, etiamsi intermittentis, qui morbus est sui generis celerrimus, cujus nondum repertum est remedium, quod præsentem tollat: quamlibet declinationis tempus, & minores neque metuendæ accessiones, ubi gravior deinceps alia timetur, & ruens hora urget, contrarium usui nihil indicent: præcipue, quia remedii dosis non eo statim momento, quo adsumta est, quemcunque suum effectum exserit, sed, ineunte accessionis declinatione data, sensim digeri a natura, &, insensibili efficaciæ incremento, postmodum in usum corporis, converti, & manifeste operari solet. (*f*) Paroxysmis nocturnis aut erraticis, qui ex induratis alicubi glandulis, aut visceribus, aut ex solo scorbuto, aut venerea labe, aut ulceratis externis vel internis corporis partibus, febrium intermittentium instar, nascuntur, nihil cortex memorabile prodest. Ubi autem febris epidemia se immiscuit, hanc innoxie profligatam novimus, dum alter morbus suis remediis, vel miscendis, vel subjungendis, relictus est, nihilo aut facilius, aut difficilius sanabilis, quam antea. Quæ ulceribus viscerum, partiumque aliarum, & suppuratis tuberculis, morbisque tabificis, superveniunt febres intermittentes veræ, sed putridæ dictæ ob corporis partium putredinem febricoso fomiti ἀναλογαν, bene quidem tolerant corticem, & sæpe pro levamine, & protrahenda vita, exposcunt, raro autem eodem constanter & penitus eradicantur: nisi ubi læsio minus profunda est, & admixtis, aut interjectis, ex arte remediis aliis idoneis medicabibilis, vel a materia forsan febrili originem ducit, & tunc etiam ante insanabilem corruptelam mature cura-

Morbi periodici ex caussa non intermittente chronica.

(*f*) In ipso paroxysmo cortice uti jubent ill. *Lentilius* miscell. med. practic. P. 1. p. 245. seqq. *Crugius* ephem. nat. cur. dec. 2. artic. 10. observ. 2. ibid. dec. 3. a. 9. & 10. obs. 52. *Blauvius*, cujus methodus elegans videtur, & plures alii.

curatur (*g*). Alias vero vix ac ne vix quidem alio medicamento, aut sine hoc ipso, curari solent, sed *Hypocratis* (*h*) implere prædictionem, qui febres notat, licet maxime aliis securas tabidis tamen exitiosas. Nocere videtur cortex in morbis spasticis & convulsivis continentibus, & augescentibus, eorumque ipsis præsentibus & increscentibus paroxysmis, quamvis, simulac remissiones notabiles vel intermissiones adsunt, si qua est mali caussa per naturæ vel artis virtutem superabilis, robur naturæ addendo, lentorem corrigendo, noxios motus prævertendo, & orgasmum in herba suffocando, egregie adjuvet. Immo juvat sæpe eos, qui strictura spastica quarumdam partium particulari affecti sunt, ubi præcipue ductus biliarii, pancreaticus, & villi ventriculi, & intestinorum, & tubuli renales, genusque vasorum sanguinem & lympham vehentium, & nervorum, præsertim circa venæ portæ, & aortæ descendentis, intra viscera abdominis propagationem, tono nihilo minus laxiori laborant. In hæmorrhagiis modum excedentibus placide moderandis, &, sine præpotente, ultra tonum naturalem, adstrictione compescendis, post plethoram imminutam, & spasmorum impetum resolutum, extra nimii orgasmi tempus, mira præstat hoc remedium: nisi forte vulneratio gravis, vel visceris scirrhus, aut ingens infarctus, vel profunda nimis craseos sanguineæ resolutio, vel res toto genere aliena, subsit; quemadmodum ubi calculus, mola, secundina aut abortus insuperabilis, exitum molitur. In alvi fluxibus & vomitionibus, sub pari cautione, confert: uti sæpe nocet, si male cortex & solitarius adhibeatur, ubi, ob spasmorum & turgentis humoris ferociam, prodesse nequit. (*i*). Neque vero in morbis chronicis, quorum specifica

Morbi spastici & convulsivi.

Hæmorrhagiæ.

(*g*) v. omnino *Morton.* phthisiol. L. 2. c. 10. p. 75. & c. 14. p. 125. seqq. add. *Lentilius* jatromnem. P. 2. c. 27. p. 270. seqq. & auctores sub nota (*b*). p. 54. adducendi.
(*h*) epid. L. 1. sect. 1.
(*i*) v. exemplum erroris *Talborii* empiric. ap. *Blegny* p. 74.

cifica antidotus non est, ita prodesse solet, ut aliis magis interdum aptis remediis non cedat; licet ibi etiam haud minora sæpe præstet, quam blande tonica, & ἐκφρακτικα alia, quæ ipsa etiam febrifuga esse, experientia comprobavit.

§. VI.

Morbi chronici ex genere febrium intermittentium.

Quod si vero chronici affectus ex febrili materia nati, vel cum eadem adhuc misti sunt, vix est, quod cum corticis virtute comparari possit. Spectant huc, qui antiquitus (*k*) sæpe post febres notati sunt morbi, phthises (*l*), arthritides (*m*) cachexiæ, & ipsi

---

(*k*) v. locus Hippocratis supra ad §. IV. not. (*g*)

(*l*) *Morton.* phthisiol. c. 12. p. 127. phthisin a nulla alia febre frequentius, quam ab intermittente, originem duxisse observavit, maxime ubi, ob efficacium medicamentorum neglectum, chronica evasit; ab ejusmodi autem phthisi plures solo cortice curatos, aliis medelis insanabiles: cujus rei etiam nos exempla varia vidimus. Sufficiant, quæ adducit hic actor l. c. item de phthisi ab arthritide & rheumatismo c. 2. de phthisi hæmoptoe c. 5. *Brunnerus* de pancr. secund. l. c. *Valentini* de febre hæmoptoica: idem in tract. de china china c. 2. §. 6. de phthisi asthmatica febrili: *Blakmore of consomption*, & quæ inde de tabe Anglica excerpsit *Cohausen* c. 12. p. 98. Conferantur hæc, & tota illa aurea phthisiologia *Mortoni*, quæque tot ac tanti viri observarunt, & vetustus ille *Bonnetus*, in theatro tabidorum, aliique corticis inventione antiquiores Angli, de tabis inter suos magna frequentia, & caussis manifestis, clare docent, & experimentis uberrime demonstrant, cum illa obscure indigitari visa, certe non credibili, doctissimi *Stahlii* suspicione, qua novum corticis inter Anglos usum in partem culpæ tabis adeo ibi frequentis accire velle, disputationis caussa, & novitatum medicarum numerum augere quibusdam videtur, in *disputatione de novitatibus medicis*. §. 53. Quæ male usurpati corticis vitia, ex alienis & empiricis experimentis, vir ille acutissimus observavit, ea quidam ejus sectatores, forte præter ipsius consilium, ipsi remedio male imputant, & abutuntur illo pythagorico: αυτος εφα. *Phthisis ex febre.*

(*m*) *Hippocr.* aphorism. 44. L. 4. „ Qui ex febre lon-

ipsi tumores hydropici, præcipue humidi (*n*), ex male curata febre nati, vel eidem juncti, etiamsi cortici ab ignara plebe, immo a medicorum quorundam opinione, sæpe imputentur. Eveniunt illa mala, uti olim, ita hodieque, post febres graviores, & quia hodie pluribus, qui diu aut graviter febricitarunt, tandem quocunque modo, apte vel inepte, aliquando cortex datur, turbæ statim indoctæ pars huic medicamento, quod barbare nominare scit rem imputat, quia veras caussas non intelligit, &, inepta illa persuasio de frebrium securitate absoluta viget, & quorumdam medentium opinio, vel utilitas, vel ambitio, adstipulatur. Atqui vero, quod viri experientes sciunt, & sinceri profitentur, præmissis vel additis, quibus opus esse, medendi methodus quemlibet peritum medicum docet, omnem ibi paginam juvando implet cortex, ubi tot nocivis de noxa judiciis male mulctatur. De phthisi febrili ad aliorum observationes plurimas dudum in publicum editas, provoco. De arthritide exemplum breviter narrare lubet.

Arthritis febricosa, observat, partic. 10.

Femina aliquot ultra quadraginta annos nata; menstruis semper paucis & anomalis usa, habitu corporis aliquantum tumido, rarius appetens, nauseosa, & vomitibus biliosis quovis fere mane inde ab octo annis infestata, & artuum doloribus vagis sæpe exercita, ante hoc triennium & amplius curata erat corticis maxime ope, a febre tertiana haud secu-

---

„ ga laborant, iis tumores aut dolores in articulis oboriuntur.

(*n*) H. *Meibom.* de hydrope ascite §. 50. „ Febres intermittentes tertianæ quotidianæ, quartanæ diu durantes, ac si multum in iis bibant ægri, nec tamen diaphoresis & diuresis recte succedat, in cachexiam & hydropem desinunt, quod jam tum ex Græcis Hippocrates, ex latinis Celsus indigitavit, in his vero septentrionalibus locis experientia frequens testatur, præsertim in plebeiis, qui medicamenta recte adhibere non potuerunt, & in illis, qui per febrifuga male tractati sunt.

secura, cum violentis motibus & continuitate. Mulierecularum consiliis tunc turbata, vix ac ne vix quidem tam diu remedium sumere voluit, quam ex usu fuisset. Valuit tamen sine febri meliuscule per biennium fere. Interea menses per ætatem cessare incipiunt. Autumno superioris anni corripitur, æque ac tum quidem plures, neque febrim antea neque corticem experti, continua febre, cum arthritide vaga, quam inepti ex sequiori sexu censores, corticem ipsum esse mussitabant, ante biennium assumtum, cujus substantia adhuc in artubus hæreret. Quum per tres hebdomades, sub diaphoreticorum & demulcentium remediorum usu, & justo regimine, typum rite observassem, quartanam duplicem subesse notavi. Satis igitur observabilis remissionis occasione arrepta, exhibeo corticem cum lumbricorum terrestrium pulvere, &, post profligatam febrem, addita ari radice, continuare, & per justa, ut deinde dicetur, intervalla, diversis pro re nata formulis, in infuso etiam denique vinoso, repetere jubeo obsequiosam ægram. Evanuit inde perpetuo & febris & arthritis, redierunt lento gradu semel & iterum menses, appetitus viget, vomitus matutinus omnino cessavit, habitus corporis vividior est, membra majus robur habent, & vana femellarum ridentur judicia (*o*).

Multos vidi ex aliorum impotentiorum remediorum usu, interdum etiam methodico (*p*), cachecti-

(*o*) conf. *Morton.* phthisiol. c. de phthisi arthritica. *Lister.* exercit. de arthrit. *Deidier.* diss. de arthritid. Eph. N. C. passim.

(*p*) H. *Meibom.* de febrib. interm. epid. §. 37. „ si „ diu durent febres intermittens tertianæ & quartanæ, „ frequenter, frustra etiam contra nitentibus medicis, „ cachexiam, scorbutum & tandem hydropem difficulter „ curabilem, post se relinquunt. “ Scripta est ea dissertatio anno cIↄIↄc. lxxvii. quum vix in oris cortex usurparetur, quem postmodum summo illi viro feliciter in usu fuisse, & scripta & discipuli, quorum plures novimus, testantur.

Cachexia & hydrops ex febribus. cos & hydropicos (*q*), & tympaniticos (*r*) quidem plerumque immedicabiles; nullum ex genuina corticis dandi methodo.

Observat. partic. II. Historia *Rombergii*, medici campestris Palatini, " (*ſ*) de legione pedestri, ubi ex quadringentis " fere militibus, chirurgi ope, profecto haud me" thodica, per simplicem chinam bis in die ad dra" chmam & ultra datam, curatis, nullus non post " aliquot doses hydropicus evasit, cum omnimoda " virium prostratione, & post breve tempus *redeun*" *te febre*, dubium facit, num a febris ingenio, an a diætæ & potus vitiis, an ab inepta purgatione, medicastris consueta in febribus cachexiæ, & hydropis matre, an ab omissis vel male institutis, quæ indicabantur, evacuationibus, an ab imperfecta per remedium febrifugum medela, nocumentum illatum

(*q*) Conf. exemplum elegans in *VVeisbachii* praxi Stahliana edit. noviss. c. de hydrope: & plura apud. *Restaurand.* in Hippocr. de usu chinæ chinæ c. 12. & *Morton.* phthisiol. P. II. c. 12. histor. 3.

(*r*) Nuperrime demum in manus nostras incidit dissertatio παραλογος de corticis usu noxio, quamvis recto, sub cl. *Gelickii* præsidio defensa. Ibi §. 10. puero quinquenni, post unicam corticis dosin empirice datam, postera die tympaniticum abdominis tumorem ægerrime superabilem obortum esse refert. Unde is obortus sit, ex manca illa historia divinare non licet. „ Inde vero vanissimus statim, sine ullo alio argumento aut experi„ mento, pronuntiatur aphorismus: ætatem infantilem , ac puerilem omnem a corticis usu penitus abhorrere, „ etiam recto. Ex ungue leonem! Contra arguunt viro„ rum illustrium, quos passim pro recto corticis usu te„ stes advocavimus, scripta & observationes. " Verbi caussa v. *Lentilius* in eteodromo, p. 292. 302. 1349. *Sydenham.* in processu morborum curandorum p. m. 724. *VVedelius* de morbis infantum c. 34. Mihi præsto sunt historiæ plures, ubertim aliquando enarrandæ, ubi empiricas, immo methodicas, sine cortice curationes, & febres sponte naturæ cessantes, insecutus est tympanites.

(*ſ*) miscellan. natur. curios. Dec. III. A. 9. 10.

latum sit, quod ab hac ἀμεθοδίᾳ, uti ab alia quavis, fieri posse, idemtidem experti concedimus: certe a legitima per corticem cura, & ab ipso medicamento, morbus ortum non duxit. Curavit ipse *Rombergius* horum militum plurimos per remedia maxime *purgantia valida* hydragoga, & aperitiva: multi vero, ubi malum altiores radices egit, curam perversam morte luerunt. (*t*)

Hinc judicanda sunt exempla, si qua sunt, alia, ubi aliena culpa innocuæ medicinæ imputatur (*u*). Artem ipsam vel medelam quamvis ream facere quilibet potest, nocentem nemo, ubi artifices male medentes deliquerunt. In promtu mihi sunt exempla propriæ experientiæ complura, ubi cachecticos, & hydrope ex imperfecta qualibet febris cura laborantes, justa methodo, & corticis inprimis assiduo usu, feliciter sanavi, rubore suffusis amicis, qui id forte remedium ejusmodi malo præcipue noxium, vana persuasione ducti, pronuntiaverant.

Quar-

(*t*) Nescio an totius rei, & diversi successus, rationem ex *Sydenhamio* haurire liceat, cui profecto experientia & ratio assentit, eosque, qui regulam spernunt, infelicis sæpe erroris arguit. Is auctor in de morbis acutis c. 5. p. m. 119. seq. scribit: „ raro *juvenes* obsidet hy- „ drops post febres intermittentes, nisi *chatarticis* per fe- „ bris decursum sæpenumero iteratis eumdem accersive- „ rint. Verum *aperientium & catharticorum usu facile sa-* „ *natur*, *si modo recens est*. Verumtamen observavi, *fru-* „ *stra esse*, si quis eum hydropem *medicamentis purganti-* „ *bus* tollere conetur, *febre illa adhuc durante*. Febris „ enim hoc pacto radices profundius agere deprehende- „ tur, *non autem amovebitur hydrops*. " Atqui *Rombergius* febrem post breve tempus his ipsis hydropicis rediisse notat, neque tamen de observato methodi discrimine verbulum monet, add. *Spon.* in *Blegny* zodiaco a. 2. m. Januar. quæst. 8. quam ob rem febricitantibus pedes, manus, & vultus intumescant?

(*u*) conf. *Listeri* exercit. de hydrope p. 2. ubi frequentiam hydropicorum, per Angliam tunc observatam, a potibus spirituosis & salsis ingurgitatis derivare insti-

Quarta nunc agitur hebdomas, quod medicum me adſcivit mulier agreſtis nondum quadragenaria, quæ a biennio quartanam toleravit & ab eo fere tempore afflicta fuit menſium obſtructione, & tumore hydropico, & dyſuria urinæ lixivæ. Ingentem in molem aſciticam abdomen ſenſim intumuerat, crura & femora cum dorſo acqua diſtendebantur, turgebat ipſa facies, inceſſum fere prohibebant moles corporis, reſpiratio anhela, & laſſitudo, typum febris ſervabat immota, & medicaſtrorum, quos paſſim miſella conſuluit, σκανδαλον plane manebant hydrops & quartana. Mirum in modum imminutus eſt tumor, abdomine tantum non penitus ſubſidente, & femoribus valde emollitis, poſteaquam ter mane, ante paroxyſmum pomeridianum, aquas hydropicas eo die maxime turgentes, aquæ benedictæ *Rulandi* (*x*) uncia una cum dimidia ανω και κατω evacuavimus; erumpente etiam a tertio demum paroxyſmo ſudore, qui antea ſemper ſuppreſſus manſerat, dum materia per ſingulos paroxyſmos commota quidem fuit, ſed in hydropis augumentum ceſſit. Ab eo tempore uſa eſt ægra electuario ex cortice Peruviano, radice helenii, ſale ammoniaco, vitriolo martis, & rob juniperi, eo cum ſucceſſu, ut febris fugata ſit, faciei vividus redeat color, reſpiratio libera evaſerit, urina lympidior, & longe potu aſſumto copioſior profluat, abdomen plane detu-

tuit, ceteras cauſſas ſuo tempore rariores eſſe oſtendens]. Ibi vero etiam de febribus intermittentibus, a decennio tunc parcius graſſatis, „ ubi, inquit, iis jam homines „ afficiuntur, cito & tuto jam curari ſolent notiſſimo re- „ medio ex cortice Peruviano, ſine metu hydropiſeos „ alicujus. Ipſe locus integer conferatur cum notatis a „ *Stahilio* novitat. medic. §. 55.

(*x*) v. *Syndeham.* de hydrop. p. m. 617. quicquid experto obloquatur, qui amicus non fuit, *Liſterus* in de hydrope, p. 21. Id quidem remedium præ hydragogis ceteris tum convenit, quando febris conjuncta eſt, quæ ceteris irritari ſolet. v. nota (*k*)

detumuerit, femora & crura in dies magis detumescant, molimina mensium in dorso & abdomine sentiantur, neque dubitemus, quin continuato & repetito ad morem nostrum remedio, integre & constanter convalitura sit, quod in tot aliis similiter laborantibus contigit. Desivimus jam primum cortice uti, & post ejus usum statim copiose, & cum ευφορια, & manifesto tumoris decremento, coctos humores purgavimus succo ex iridis nostratis recentis unciis quatuor subtilissime rasis, & parum maceratis in aquæ fœniculi unciis duabus, expresso, cum pauco saccharo: quod cujusdam pastoris sacri remedium quasi arcanum esse scimus, quo ille, diversimode forte mutatis per cinamomi aliusve aromatis pauxillum, odore & sapore, famam multam, & pecuniam, & ægrorum sæpiuscule salutem lucratus est, & hanc nos aliquoties lucrati sumus, aliis ex arte medelis opitulantibus.

Prostant passim apud auctores ejusmodi commatis observationes. Sufficiat nunc una viri summi, *Brunneri*, archiatri Palatini, qua, curato per copiosam a cortice diuresin hydrope, noxiæ stringendi facultatis crimen ab eo medicamine amoliri satagit. (*y*) Idem esto judicium de *ictero*, quem, febrilis similis fomitis indicia exhibentem, æque fere certo, ac ipsas febres intermittentes, per corticem febrifugum tolli, peculiari dissertatione, & plurimum observationum practicarum testimonio, haud ita pridem confirmavit cl. Alex. *Camerarius*, (*z*) & nos jam

Observat. partic. 13.

Icterus febrisosus.

(*y*) Ephem. nat. cur. noviss. vol. I. observ. 128. Add. aliæ fere similes *Franci*, decur. 3. a. 7. & 8. observ. 110. conf. *Restaurandi* Hippocr. de usu chinæ chinæ. Celeb. *Boecler.* in not. ad Hermann. cynos. mater. medic. *plures* „ inquit, hydrope febres, ab empiricis & famulis „ chirurgorum male curatas, insequente jam laborantes, „ ubi tamen aliquid febrilis adhuc suberat, hoc cortice „ a febre liberavi, & additis simul aliis servavi.

(*z*) exercit. qua corticis usus a febre ad icterum extenditur.

jam ante decennium, & sæpius deinde, & nuperrime rursum, comperimus. Ita sane affectus, ex febris intermittentis prosapia degeneres, sub statu epi-
Subdola febrium occultationes multifaria. demio febricoso frequentissimos, innumerabilibus modis fucum facientes, detracta per sagacis medici fucium larva, solitarius cortex, vel apte mixtus, expedite ad sanitatem perducit: nisi aliquid nimis alienum sit, quod prohibeat usum, vel tantisper suspendat. Homines vero ignari quid sit constitutio epidemia, quid febrium indoles versatilis,

- - - - - - - - *cui nomina mille,*
Mille nocendi artes (*a*)

ubi medicus adversus illam, sub alius morbi specie occultam, remedium febri proprie dicatum prudenter adhibet, pro panacea id venditari frustra suspicantur.

§. VII.

Usus opportunus, vel secus, in febribus ex genere intermittentium.

Febres quidem *intermittentes veras*, & quæ vere *ex earum genere* solitario sunt, *continuas* omnes, ubi notabiles longasque satis remissiones habent, certo, tuto, & constanter, si quid aliud, sanat cortex, recte, mature, & tempestive datus; nisi forte rarior loci, aeris, aut corporis constitutio alicubi obstet, cui tamen nullus dubitaverim, quin præparatione & additione, vel præmissis aut subjunctis aliis adminiculis, feliciter accommodari possit, Pertinent etiam
Semitertiana notha. ad ejus remedii ditionem *semitertianæ nothæ* (*b*), quæ alienæ indolis febrem admixtam non habent, ter-

(*a*) *Virgilius*.
(*b*) v. *Restaurandi* Hippocrates de usu chinæ chinæ c. 11. ill. *Lentilius* in eteodromo, ubi indices semitertianæ curam indicant. *Mangetus* biblioth. pharmac. voce quinquina. Alii auctores complures semitertianæ vocabulo hac notione utuntur.

tertianæ continuæ duplices potius nominandæ, quum non nisi ex duobus, vel pluribus, tertianæ febris paroxysmis compositæ sint, qui longitudine sua, vel exiguarum accessionum intercurrentium multitudine, impediunt, quo minus perfectam intermissionem persentiri liceat. Sæpissime sub hoc statu epidemio febrium, qui manifeste, verno certe & æstivo & autumnali tempore, ex intermittentium indole fuit, febrem vel ab initio intermittentem, sed quæ duplicatis longisve paroxysmis in continuum typum degeneraret, vel statim etiam continuam, periodis tamen intermittentium epidemiarum similibus clare distinctam, observavimus. Tunc vero, ubi vel periculum, vel morbi difficilem tolerantiam timendi, ex horrendis accessionum symptomatis, morbi augmento, habitu corporis, & exemplis analogis, justa caussa fuit, corticem secure semper & feliciter ex methodo dedimus: dummodo tempus *remissionis diuturnum satis, & perquam notabile*, & *sine gravioribus symptomatibus*, *inflammationis*, factæ, aut *abscessus* fientis, aut *morbi alieni* commixti, vel exorti, signis fuit, & dum ipsi *paroxysmi* præcipui, in incremento & statu, *ad declinationem & intervalla* mitiora comparati, insigniter gravius ægros afflixerunt (*c*). Hujus modi generis fuisse videntur, quas hemitritæos, pestilentes, malignas, inflammatorias, continentes notaruut *Apinus* (*d*), *Helvetius*, (*e*) *Mor-*

Tertianæ continuæ.

(*c*) His, quæ tamen experienti observatu haud difficilia sunt, non observatis, & solo febris qualitercunque remittentis nomine pro indicatione sumpto, incidere potest medicus in censuram haud iniquam *Freindii* camm. ad Hippocr. epid. p. 124. „ Febre invalescente, & „ cerebrum occupante, deliria, nervorumque distentio- „ nes, si non accersi, saltem haud arceri, experiuntur ii, „ qui in febribus acutis nihil nisi *serpentariæ radicem*, „ *salemque* de *cornu cervino* & similia amant ingerere. „ Idem accidere solet, ubi in *febribus remittentibus corticem Peruvianum importunius* adhiberi contigerit.

(*d*) in histor. febr. epidem. passim.

(*e*) *Mortonus* (*f*), *Lancisius* (*g*), aliique (*h*), quibus tamen corticis usum salutarem repererunt (*i*). Certe ubi vere tales vel a principio fuisse, vel progressu temporis jamjam evasisse, febres, observare datum est, nos quidem ab hoc remedio abstinere, & tamquam febri acutæ & continenti mederi, satius esse duximus, donec forsan, declinationis tempore, naturam morbi ex intermittentium genere esse constet, & sine formidine cura febrifuga institui possit. Immo, in tertianis ad continentium, & malignarum indolem pronis, mature usurpato cortice præpeditur, quo minus, accedente inflammatione, & typo continente, periculosissimus morbus, hemitritæus verus, nascitur, & tot circa cadavera observationibus ansam præbeat, quot collegit *Spigelius* ante hujus medelæ certæ inventionem (*k*). Qui abundant humores, vel cocti, vel si crudi etiam impetum vanum

Præmittenda.

(*e*) *methode de guerir les fievres sans rien prendre par la bouche* p. 17. 25. & *recuell de methodos* p. 30. 145. seqq.

(*f*) Exercit. II. c. 3. 8.

(*g*) L. II. epid. 1. c. 9. §. 2.

(*h*) conf. *Bianchi* hist. hepat. p. 277. seqq. 283.

(*i*) nisi forte infusiones aqueæ temperatæ, extracta aquosa, & enemata, quibus auctores illi experientissimi in ejusmodi casibus usi sunt, etiam in febribus malignis, continentibus, inflammantibus, similibusque, tuto usurpari possunt, quod aliorum experientiæ committimus.

(*k*) v. ejus opus egregium de febre semitertiana. De his omnibus plerique auctores, quos corticis usum laudasse passim heic notavimus, plene & distincte satis egisse videntur, quos, qui evolverit, & recte intellexerit, fere omnes consentientes reperiet. v. præcipue *Tozzi* ad aphorismos Hippocratis, *Torti* therapeutica specialis, *Lancisii* de noxiis paludum effluviis, *Bianchi* historia hepatis, *Helvetii recueil de methodes*, *Mortoni* pyretologia, *Pitcarnii* elementa medicinæ & dissertationes, *Boerhavii* de cognoscendis & curandis morbis & de viribus medicamentorum, *Bergeri* chinchina ab iniquis judiciis vindicata, & idem de inflammatione, *Valentini* polychresta exotica, *Cohausii* archeus febrium faber.

num & haud sufficientem ad excretionum loca faciunt, (*l*) ante remedii usum proscribi debent. Ubi viscera obstructa & indurata sunt, ubi morbi chronici complicantur, ubi humorum, neque coctorum, neque turgentium, abundantia est; tunc quæ aperiunt, præparant, coquunt, evacuant, præsertim κατ επικρασιν, ubi utrumque præstatur, pro indicatione methodi, & periculi, vel præmittenda cortici, vel adjungenda, vel surroganda sunt. (*m*) Neque vero vanum est, quod vulgo dicitur: plurimas esse *febres*, tum *intermittentes*, tum *continuas*, benignas plane, tutas, & innoxias, & tolerabiles, immo quasdam ex his vere *salutares*: nempe quæ repletum corpus evacuando sublevent, obstructiones visce-

Miscenda, subjungenda.

Febres innoxiæ.

(*l*) Doctrinam universam de *coctione*, *cruditate*, & *orgasmo*, incomparabilis in arte medica utilitatis, peculiari dissertatione, operi *de febribus & morbis febrilibus* inserenda, explicatam luculenter dare laborabimus. Verus est Hippocratis aphorismus: *cocta evacuanda sunt, non cruda, nisi turgeant*. Atque is latissime patere, & ad singula evacuationum genera, pro singularum modulo, recte explicatus, accommodari debere videtur.

(*m*) cl. Elias *Camerarius* system. cautel. medic. p. 494. seq. „ In intermittentibus, inquit, antequam primæ viæ „ expurgatæ sint, solutæque viscerum obstructiones, ca„ vendum maxime monent a china chinæ, a præcipitan„ tibus, & adstringentibus. Nota vero, quod si omnes „ viscerum obstructiones debeant esse expeditæ prius, „ vix unquam possis accedere ad remedia antifebrilia, „ nec agere contra febrim. Sunt obstructiones illæ di„ versi generis, nec omnes impediunt corticis usum, cui „ etiam non semper commode evacuans præmittitur re„ medium. Id vero sua quemlibet experientia facile do„ cuerit: nec enim semper febres ferunt purgantia. For„ tiora, uti in omnibus obstructionibus viscerum, sic ma„ xime in intermittentibus, quæ ex obstructionibus sunt, „ damnum inferre dicuntur. Fortiora purgantia nunquam „ laudem merentur: intermittentes epidemicæ ab obstru„ ctionibus non fiunt, sed & mitia purgantia vix ferunt „ commode: hinc facilis recidiva.

viscerum sensim expediant, humores spissos atterant, &, cum sua ipsarum materie per paroxysmos despumante, ex corpore eliminent; neque vero ultra modum affligant, aut debilitent, neque humores & functiones magis magisque corrumpant, neque ullum periculi signum, pro aeris, corporisque, & morbi indole, *αναλογως* probe examinata, exhibeant. Sunt etiam ex earum numero, quas naturæ & expectationi omnino permittere verearis, plurimæ, quæ aliis præpter corticem remediis, gratioribus forsan, cedunt. In his omnibus ad certam hanc antidotum statim procedere vel inutile foret, vel minus nonnunquam salubre; quamvis pleræque febres, per legitimum hujus remedii usum profligatæ, eadem, immo majora sæpe, sanitatis emolumenta post se relinquant, quam quæ notari solent, ubi sola natura, vel remedium aliquod minus generosum, ægritudinem edomuit. Usus vero ille adeo multis ægrotantium nauseosus est, totque opinionum commentis sæpe interturbatur, ut in facilioribus tutioribusque febribus aliarum medelarum virtutem ex arte experiri, quam ad sacram hanc anchoram confugere, præstet. Noverit medicus distinguere affectus corticis virtute superabiles, ab his, qui eadem incassum tentantur; noverit febres faciles, genuinas, tutas, salubres, a difficilibus, degeneribus, infidis, noxiis (*n*) discriminare; ita nec temere, nec timide curationem aggredietur, ubi temeritas potius est metuendo morbo habenas mittere, quem certa, promta, & innocua medicatione refrænare possis.

§. VIII.

Regula usurpandi corticis prima.

Prima igitur hujus remedii usurpandi regula est, quam hactenus explicavimus: " ne, noxio vel inu-
" tili,

(*n*) conf. ill. *Stahlii* differt. de minore malo medico §. 42.

" tili conamine, ad alienos morbos, neque ad tu-
" tos, tolerabiles, & salutares, neque non attento
" tempore & corporis habitu adhibeatur; sed ad
" morbos congruentes, & ea quidem occasione, ubi
" ex arte datum, secundum *αναλογιαν* experientiæ,
" nocere nequeat, prodesse autem vel specifica, vel
" manifestiori virtute possit: presertim ubi aliis me-
" delis minus certis confidere, aut periculum immi-
" nens, aut intolerabilis ægri corporis cruciatus
" vetat.

SECTIO TERTIA.

Medicinam exhibet tum habitu & præparatione corporis, tum electione, dosi, continuatione, efficacem.

§. I.

Necessitas & opportunitas ejus remedii in febribus soporosis & apoplecticis.

HUic profecto, de qua agimus, febri, formidandum affectum soporosum quovis modo minitanti, frænum cortice Peruviano non injicere, non fuimus ausi, quandocunque res adhuc satis integra fuit. Enimvero, quod in libelli hujus fronte ex *Hippocrate* (*o*) scripsimus, quodque *Galenus* (*p*), ceterique interpretes, explicant & confirmant, carus, & sopor omnis *morbosus*, *ubique est malus*, &, *Fore-*

(*o*) Simpliciter Coac. 128. repetitur *το καρωδες πανταχȣκακον*.

(*p*) Hic in 1. prorrhet. comment. 2. §. 29. præter necessitatem se torquet, dum particulam *αραγε* pro interrogatione habet, quasi inquirendum moneat Hippocrates: annon ubique *το καρωδες* malum sit? Ait *Galenus*: quod si quemlibet somnum longiorem, & profundum, qui vel a vini potu, vel in quibusdam morbis, præsertim infantum,

Foresto (*q*) judice, " semper gravissimus sopor est, " qui in Charontis cymbam mortales plerumque dimittit, sive primario & per se incumbat, sive ex " consensu & consortii lege adveniat. " (*r*) Malignas ejusmodi febres intermittentes vocat *Ramazzinus*, ubi utilem corticis usum fore judicat, si ab initio dignoscerentur. Mire sane circa hoc remedium fluctuavit vir doctissimus, inter admirationem & contemtum, laudationem vel nimiam & vituperium, commendationem & prohibitionem, fiduciam & metum, experientiam & opinionem, usum & abusum, quem distinctionibus curiosis, & tentamentis, experimentisque minime adæquatis, moderari instituit, nihil tamen certi & eximii hac quidem in re præstitit, ceterum de arte medica immortaliter meritus. Posteaquam in his ipsis casibus ad usum corticis exhortatus est lectores, " in tam gravi, inquit, " (*s*) ac subita tempestate, tamquam e gravi somno " excitari medici, cum antea super utramque aurem obdormirent, nil tale expectantes in febribus " quæ cum frigore ac rigore accederent, absoluta " infebricitatione postmodum subsequente, tumultuarie ad sacram anchoram chinæ chinæ ad uncias " in

---

tum, quasi critice, post vigilias longas eveniat, carum lubeat vocare, posse eum bonum aliquando dici. " Si " vero, inquit, *morbosi cari* alia genere fuerit affectio, " affirmabimus *το καρωδες*, *ubique malum esse*. Videtur *sæ-* " *pius in febrilium morborum accessionibus*, in quibus ne- " que stimulantes, neque ferientes, nedum inclamitan- " tes, sentiuntur ab ægris. Si ergo ejusmodi affectum ca- " rum appellaveris, difficilem vero excitatu constitutio- " nem seu *coma*, seu *cataphoram*, tunc *nunquam quod* " *coma bonum sit*, *nedum quod carus*, dicere oportet. " Conf. locus Hippocr. de articul. ceterique sect. 1. §. 1. cit. item libellius de comate.

(*q*) obs. L. X. 38.

(*r*) Hippocr. Coac. præn. 7. ῥίγεα κωματώδεα. *rigores soporosi*, *periculum minantur*.

(*s*) de abusu chinæ p. 228. in operibus.

" in vino infusæ confugiebant, sed incassum, pau-
" cos enim evasisse observavi ". Sane ejus rei, si ita plane se habet, (*s*) caussa fuisse videtur vel *tumultuarius*, quem doctissimus vir notat, usus, vel *vinosi infusi* vis subito periculo impar, & sopori arcendo minus apta, vel *tempus infusione & expectatione disperditum*, & quod ipse auctor innuit, *non satis maturum* auxilium, ob morbis indolem non ab initio æstimatam. Nimirum ipse alibi (*t*) " hoc,
" inquit, præsidii genus in febribus periodicis mi-
" randa præstat, ac præsertim in tertianis intermit-
" tentibus malignis. " Verissima, ceteris paribus, apud nos comperimus, quæ, post mortem *Ramazzini*, ejusdem amicus *Lancisius*, (*u*) docuit. " Duo, *Vesicantia.*
" inquit, præsidia huic malo comperta sunt utilis-
" sima, vesicantia (*x*) nimirum, & cortex chinæ
" chinæ,

(*s*) Perperam istum abusum medicis Mutinensibus & invidiose objici, ac felicissimos ibi fuisse in febribus soporosis corticis effectus, tum peculiari adversus *Ramazzinum* dissertatione, tum therapeutica speciali in act. erud. Lips. 1716. p. 220. seqq. recensita, probavit archiater inclitus Fr. *Torti*.

(*t*) p. 799.

(*u*) L. II. epidem. 1. cap. 8. sect. 1. §. 7. sect. 3. & passim.

(*x*) de his legi omnino meretur doctissimus *Freindii* commentarius 9. ad epid. Hippocr. p. 219. seqq. ibi p. 231. " in febribus, inquit, acutis tutum maxime, atque ex-
" peditum auxilium præstant vesicantia, quæ quidem, li-
" cet materiam febrilem a cerebro potentissime avertant,
" fluxiones tamen ceteras, sudorum præcipue, atque
" urinæ, sæpenumero juvant, saltem nullo unquam modo
" reprimunt. Neque in eo percuriosius est hærendum,
" ut semper ad ægroti habitum aptentur: quæcunque
" enim fuerit corporis institutio, utcunque sive bile, sive
" tenui sanguine fervidior, si febris ultra morem sævie-
" rit, levia incommoda non tanti sunt, ut de vita in-
" terim ipsa non simus solliciti. " Sæpissime enim in id discriminis res venit, ut nihil, nisi a vesicantibus, spei reliquum sit. Deinde rejicit curiosas quasdam, & inter se

" chinæ, quæ, opportune adhibita, jure ac meri-
" to apud nos ſpecifica medicamenta pernicioſarum,
" (nempe, quæ ſopore apoplectico terminari cito
" ſolebant,) febrium dici poterant, cum ſalus mul-
" torum iiſdem conſtiterit. Præſidium peculiare &
" ſpecificum experti fuimus chinam chinæ minime
" adulterinam, quæ tamen ante tertiam vel quar-
" tam diem, „ vel certe antequam vim morbi ultra remedii virtutem incremeta ſumſiſſe exitioſis ſignis con-
„ ſtaret, in pernicioſis tertianis exhibenda erat. Nam
" ſicubi propter incuriam, vel ſerum medici adven-
" tum, tardius propinabatur, ejus ſalus plerumque
" deſperanda. „ Jo: Lodovicus *Apinus*, phyſicus Herſpruccenſis, deinde profeſſor Altorfinus, hiſtoriam febrium, annis ſuperioris ſæculi lxxxxiii. & lxxxxiiii. Herſprucci & in vicinia epidemiarum, deſcripſit, eaſque notavit ex genere intermittentium, & ſua natura periodicarum, (*y*) deinde vero malignas, ſoporoſas, & exanthematicas, ſed cortice mature

ſe non conſtantes *Baglivi* cautiones, viri docti & acuti, ſed aphoriſmos condere nimium properantis, tum in ceteris operibus, tum in ipſa de veſicantibus diſſertatione. Denique p. 233. „ illud autem, ait, præ aliis commodi „ habet hæc evacuandi via, ut nunquam non tutiſſime „ in uſum duci poſſit: ceterarum quippe ita perdifficilis „ & lubrica ratio eſt, ut nonnunquam eæ, ubi atrocior „ fuerit morbus, non ſine periculo tentari poſſint. " Hoc præſidium in noſtro ſane climate, noſtro ſtatu epidemio, ſæpe utiliſſimum, tutiſſimum ſemper, & quamvis in quibuſdam paullo moleſtius, aut infructuoſum apparuerit, tamen innoxium omnino invenimus.

(*y*) De ejuſmodi ſtatu epidemio, eoque ſolo, verba facere ſcriptorem egregium, non de omnibus omnis generis febribus malignis, patet facile cuivis, hiſtoriam & obſervationes curate intuenti. Neque igitur ad ipſius mentem judicant, tum qui, caſcarillam ibi ſe reperire putantes, eam, illius viri auctoritate, pro omnium febrium malignarum alexipharmaco explorant, tum, qui ipſas obſervationes & regulas *Apinianas* contemnunt, ubi, quod hæ ſpondere videntur, id in morbis diverſi plane

ture dato medicabiles. " Verissimus, (z) inquit,
" est *Mortonus*, cum continuas æque ac intermit-
" tentes cortice sanari posse contendit, modo voce-
" tur in principio medicus, sensibili adhuc compa-
" rente febris remissione, & æger a medicamen-
" to in tanta quantitate sumendo non abhorreat.
" Legi (*a*) & relegi *Mortonianam* diatriben, &
" quod corticis Peruviani vis antipyretica, in in-
" termittentibus, & remittentibus, propria jam
" tum felicique mihi innotuisset experientia, co-
" gitavi, an non æque salutariter in hisce mali-
" gnis exhiberi posset, dummodo, captata rite oc-
" casione, statim ab initio, dosi methodoque conve-
" nienti ægris propinaretur. " Postea virtutem fe-
brifugam manifestam corticis in istis febribus ita
ostendit efficacem; ut ex hac medicatione feliciter
evenerit, quod, ut ait, " *Stahlius* ex nulla metho-
" do in febribus speret. Nos enim, inquit, (1) in
" hac epidemica plerosque scimus evasisse, qui de-
" bite hac methodo uterentur, cum illi, qui negli-
" gerent, numerosa hinc inde redderent funera.
" (2) Compertum habemus, arte tali sic cicuratum
" esse malum, ut duratio illius multo brevior esset.
" (3) Symptomata multo leviora, quam si mor-
" bus sibi relictus esset. (4) Denique sanctissime
" possum affirmare, non una solum vel altera vice
" feliciter hanc rationem cessisse, sed constanter in
" quam plurimis voto nostro & ægrorum respon-
" disse. " (*b*) Taceo exempla dudum feliciter per
corticem curati hujus affectus cum febre soporosi
apud *Bonetum*, *Cohausium*, *Mortonum*, *Camerarium*,
Sy-

---

plane generis, neque a vero, neque a spurio cortice, effectum dari vident.

(z) hist. febr. epid. p. 70.

(a) p. 71.

(b) Si viri eruditi & utriusque corticis vires experti, hæc, & libellum totum lectu dignissimum, legerint attenti relegerintque, mirum est esse, qui non dubitent, *Apinum* cascarilla, seu china spuria, non ipso vero cor- *Apinus quo cortice usus fit?*

 tice

Sydenhamium, *Puerarium*, *Raygerum*, *Restaurandum*, *Helvetium*, *Bianchium*, uliosque reperiunda.

(c)

---

tice usum esse, quem ubique nominat, nisi quod semel obscuram nominis cascarillæ mentionem facit. Sunt tamen, quibus lubet, modo sententiæ isti superstruere conjecturas de viribus cascarillæ, quæ experientiam testem non reperiunt, modo auctoris experimenta vanitatis arguere, quia sibi non succedunt, chinam spuriam pro vera usurpantibus. Rejicit *Apinus* corticem stypticum & acerbum, quem & *Badus* & *Mortonus*, & ceteri rejiciunt. Eligit magis amaricantem, saporis nauseabundi & ingrati, & qui gustatus adstrictionis sensum linguæ imprimat, quod verum corticem probe describit; odore autem, qui in cascarilla sine igne debilis est, grato aromatico præditum, & admodum fragrantem, quod *Blegny* aliique de vero cortice laudant; specie externa tubulatum, qualis esse solet, si tenerior est; extus cinereum, grave china, quod vero cortici est frequentissimum; intus cinamomeo colore resplendentem, quod fere rem omnem conficit, quia, quantum ego rescivi, is color & splendor in cascarilla nunquam apparuit; aut ferrugineum, qualis etiamnum passim vulgatur, & quem, obscure indigitato cascarillæ nomine, *corticem novum vocat*, *sed sapore*, *odore*, *ac reliqua forma prorsus eadem*, quod de nostra cascarilla falsissimum foret. Immo, ad vires respiciens, tres illas species, nempe stypticam acerbam, & alteram intus cinamomeam, & tertiam intus ferrugineam, unius arboris prosapiam esse putat: quum tamen cascarillæ vires, penitus diversæ, locum illi judicio neutiquam faciant. Provocat passim ad alios medicos, qui indubie china vera usi sint, quasi idem, quod ipse, senserint & experti sint, quod ad cascarillam nullo modo quadrat. Neque video, cur, *Mortonum* imitaturus, diversissimum remedium elegisset. Cascarillæ nomine Hispanis veram corticem Cinchinam venire docent *Redi* experim. natur. p. 163. &, quem *Apinus* allegat, *Stisser.* febrium intermittent. consid. nova. c. 16. Ipse etiam *Apinus* nomina confundere, neque eam, quam nunc vocamus, cascarillam bene nosse videtur, quippe tunc vix cognitam: dum corticem verum, cujus odorem & saporem & vires dudum, uti dicit, expertus fuit, cum spu-

ria

(c) Idem remedium apud nos, & in multis Germaniæ locis, in præcavenda ſimiliter imminente pernicie, tot tamquam conſpicua edidit utiliſſimæ virtutis ſpecimina, ut ipſis etiam, qui contra ſenſerant dixerantque, & admirationem, & confeſſionem, & imitationem expreſſerit veritas, & manifeſta ceterarum medelarum imbecillitas, aut infida efficientia.

§. II.

Methodus medendi in paroxyſmo & ubi quid contra corticem indicat.

Quum ad aliquem ægrotantium acciti ſumus ſigna ſupra memorata habentem, in paroxyſmo quidem febris non admodum ſoporoſo nihil moliti ſumus, niſi quod remediis temperantibus & reficientibus, cum ſpiritu forſan volatili acido, & infuſo vel decocto theæ, tempus & ſitim fallere, calorem & putredinem moderari, ſoporem vero præcipue arcere, & criſin acceſſionis exeuntis rite promovere, ſategimus. Cantharides etiam cruribus admovere conſul-

---

tia illa confundere vix potuit. Vid. præſertim *Apini* præfatio & §. 40. 50. 51. Conf. infra ſection. hujus §. 3. Chinam ſpuriam tunc adhibitam, & illi auctori intellectam, putant, alius ab alio ad putandum inducti, viri clariſſimi, *Boeclerus* ad Hermanni cynoſ. *Lentilius* eterod. p. 1325. *Sthalius*, tum alibi, tum in collegio practico p. 702. ſeqq. & 888. *Strochius* ibi in notis, *Junckerus* in tabulis therapeut. p. 467. qui uterque effectum alibi non reſpondere dolent: quod in febribus intermittentibus, &, quæ ex earum genere ſunt, metuendis & pertinacibus, ſi caſcarilla intelligenda eſt, etiam nos dolere, & ſuam viro experientiam, & illi ſtatui epidemio, relinquere cogimur. Ex adverſo, ſi qua veri corticis ſpecie uſus eſt, quod mecum judicant celeb. *Valentini* in hiſt. ſimplic. reform. *Zornius* in botanol. medic. aliique, reſpondet omnino multiplex per diverſas regiones conſtitutioneſque experientia ſummorum medicorum.

(c) v. ſect. 1. §. 3.

fultum duximus, ita ut finiente paroxyſmo efficaciam exſererent, ſub cujus exitum, probe perpenſis coctæ, vel turgentis plenitudinis, & tendentis naturæ indiciis, quæ ex generali methodi lege huc transcribere non opus eſt, evacuationem aliquam inſtituendam omittendamve præcepimus, quarum nullam univerſim & ex ſua natura indicat febris (*d*), multo minus cruditas, quam degeneres Hippocratis filii expurgandam ubique neceſſario eſſe populo perſuadent: id quod, ſine orgaſmo, & naturæ niſu, vix niſi in longis, pertinacioribus, aut immobilibus febrium generibus, locum habet, ubi quaſi per μετασυγκρισιν medicari, aut κατ᾽ ἐπικρασιν partim coquere humores, partim evacuare debemus. In febribus ſane haud ſubito periculoſis præparationes multæ medicationeſque præviæ & licent, & indicantur, quas ob periculi velocitatem vitare jubemur, & quibus opus non eſt, ubi humores vel nimium mobiles ſunt, aut, ſi moveantur, facillime aberrant. Legi merentur, quæ de catharſeos uſu & abuſu in febribus poſt alios nuper monuit cl. *Cohauſen*, (*e*) & de venæ ſectione viri doctiſſimi, *Ramazzinus* (*f*) & *Bianchius* (*g*). Semper heic reſpeximus ad metuendam ferociam inſtantis paroxyſmi, & magnitudinem im-

Vena ſectio.

(*d*) *Syndehamius* epiſt. I. p. 387. de apoplexia ex febre intermittente „ quantumlibet, inquit, evacuationes omnes cujuſcunque generis demum ſint, indicari videantur, ad revellendos a cerebro humores, ut in apoplexia primaria fieri ſolet; eædem tamen omnino omittendæ ſunt, utpote quæ originariæ hujus ſymptomatis cauſſæ, febri nempe intermittenti, prorſus adverſantur, ac proinde mortem accelerant, quod ipſe novi. " Moderamine tamen in his opus eſt.

(*e*) archei febrium fabri cap. 5. integro, add. *Brunonis* remoræ ac impedimenta purgationis, exercit. 3. *VVerloſching* de curation. vernal. & autumn. c. 10. *Hecquet* de purganda medicina a curarum ſordibus.

(*f*) in conſtitut. epid. oper. p. 145. ſeq.

(*g*) Hiſter. hepat. p. 202. 228. 640. add. *Sylvius* prax. med.

imminentis periculi, neque tempus necessario laudati corticis usui per alia molimina præripi passi sumus, nisi ea omnino visa sunt necessaria, & quæ tantisper differri nequiverint, donec a febri securum præstitissemus ægrum. Venæ sectione pro plethoræ, orgasmi, & virium modulo, plenitudinem minuere, stases, inflammationes, & raptus ad cerebrum præpedire, & orgasmo sanguineo naturæque nutui obsequi, in pluribus necessum fuit (*h*), Diversitas nationum, regionum, diætæ, habitusque cujusvis corporis singularis, & plethora vera, & orgasmus sanguineus generalis, & magis particularis in inflammatione, aut congestione, & magna illa indicatio juvantium & non juvantium sub statu epidemio communi, vel singularium corporum simili, pro morbi temporibus, hoc artis auxilium seu indicant,

---

med. append. tractat. 9. §. 167-178. tractat. 12. §. 676 688. *Stahlii* differt. de venæ sectione in morbis acutis, & in de febribus compositis ex acuta periodo §. 51. usque ad finem: cui jungatur *Hoffmanni* medic. system. T. III. sect. 2. toto cap. 9. ubi, uti hi duo viri docti perpetuo sibi invicem contrarii esse solent, de *Stahliana* sententia ita p. 599. censet. „ Miror sane haud exigui nominis viros, venæ sectioni alias eximie patrocinantes, confidentius tamen „ asserere, eamdem in omnibus febribus acutis, benignis „ & malignis, exanthematicis, vel minus talibus, nunquam esse necessariam, sed semper fere noxiam, unica „ tantum synocha excepta, nec in hac etiam absolute. „ At vero & ratio & constans experientia huic asserto refragatur. Metastases vero sanguinis ad caput, circa tempora, venæ sectionem ciere, fallacia non caussæ ut caussæ videtur. Eodem modo; immo frequentius id evenit, ubi venæ sectio omissa; quam ubi admissa.

* (*h*) Memorabilis est observatio *Ballonii* epid. L. 2. p. 267. „ Nobilis, inquit, vir febre tertiana laborabat. „ Medicus, qui illi medebatur, uti erat αἱμοφοβος, detractionem sanguinis neglexit. Quarto paroxysmo, ruptis veluti venis, & facto impetu quodam in partibus „ internis, tanta foras excretio sanguinis est consecuta, „ ut eo ipso die illi obeundum fuerit. ** Obfervat partic. 13.*

dicant, seu moderantur. Locum ostendunt excretionum naturalium ratio, & adsuetudo, & nisus naturæ bonus aut malus, qui, prout magis minusve facile aut secundari, aut averti potest, modo propinquæ magis & connexæ, modo remotioris & diversæ venæ sectione opus habet, prudentis & attenti medici sub moderamine (*i*). Neque ea subjuncto saltim cortice Peruviano unquam hoc rerum statu nociva fuisse observata est, neque illi tempus ademit, quippe

(*i*) Ubi sanguis vel vera quantitate, vel pro lentoris impetusque proportione ad vasa viresque motrices, abundat, aut supra modum turget salutarem, tunc sæpe quidem quælibet vena cum fructu, aut sine noxa secatur, quum omnia confluant & conspirent, & naturæ nisus medentium male distinguentium errores corrigat: unde medicorum dissentientium provocatio oritur ad experimenta felicia ex loco venæ sectionis diversissimo, in quovis morbo rerumque statu, quæ contraria esse videantur. Non tamen corpus nostrum pro nuda machina tubulosa hydraulica haberi debet, ubi sanguinem & humores velut meram & æquabilem ubicunque aquam, vasa velut simplices canales, solo diametro & situ diversos, & æque fere ubivis & omni tempore penetrabiles, consideremus. Neque ergo putandum est, perinde semper esse, quem venæ sectioni locum eligas, aut rem omnem facile ex generalibus de revulsione & derivatione regulis, in quolibet corpore singulari, quovis morbi statu, decidi posse, nulla sigillatim ratione habita tendentis, obsequentis, adjuvantis, renitentis naturæ, & sensus, roboris, directionisque, quæ in nervis & fibris diversimode notantur, & mobilitatis nisusque humorum, & laxitatis vel stricturæ viarum & expectandarum forte excretionum, & ingenii typique morbi cujusvis, & analogiæ practicæ. Egregie leges revulsionis & derivationis ostendit & applicavit v. cl. *Sylva de l'usage des differentes sortes de sanguinèes*. Attamen eruditissime scripta mantissæ practicæ locum relinquunt. Neque enim semper naturæ, & quovis tempore, quamvis etiam aberrare videatur, voluntati medici, a loco affecto sanguinem in remota trahere, vel excretiones naturales revocare studentis, obsecundat. Sæpe, ubi contra nitente natura, & morbi

pe quia incipiente paroxysmi declinatione statim fieri potuit. Si qua per superiora evacuatio indicata sit, eam præcipue infusi croci metallorum uncia circiter una, medicamento, si ex indicatione eo utamur, nequaquam violento, & quod, natura forsan inclinante, per inferiora etiam blande evacuat, neque deinceps adstringit, & velociter satis operatur, & in febribus & soporosis affectibus curandis commendabile est, finito paroxysmo instituimus, quod incipiente, forte aliquando utile futurum, ausi non sumus. Tenerioribus dedimus sulfur antimonii *Glauberi*, quod auctor (*k*) panaceam, & purgans catholicum seu universale jactat, scilicet, quod per vias excretionum omnium, pro nisu naturæ, sine violentia *Vomitio*

morbi indole ac tempore, revellere aliorsum molitus fueris, male irritabis materiem, nisusque ejus pertinaces pertinaciores etiam atque etiam reddes: sæpe quoque, ubi difficulter amoveri se patitur humor sanguineus in partem aliquam altius incumbens, frustra omnino eris, si venam in parte dissita seces, nisi ingentem forte copiam emittendo vim inferre possis. Neque spernendum est doctissimi, qui contra cl. *Silvam* disputat, *Hecqueti* ea de re monitum in *observations sur la saignée du pied* §. 17. „ Medicus, inquit, ubi morbum curare aggreditur, gna„ rus esse propensionis, & consensus, & communicatio„ nis, quæ varia vasis humores vehentibus competunt, „ & medicationes suas ad hanc normam moderari de„ bet, ita ut nihil moveat, nisi quæ evacuare debet, & „ per eas vias, quæ maxime conveniunt. Neque enim „ quidquam tantopere timendum ipsi est, quam ne quid „ humoris excitet, aut in motum agat, quod irritare pe„ riculosum sit. Nam haud quævis materia iter a medi„ co monstratum sequitur, ubi id peregrinum est. " Plura de his omnibus, & pro virili accurate, ex legibus mechanicis, hydraulicis, & hydrostaticis, ad anatomen & ad experientiam propriam & alienam collatis, disquirere animus est, ubi de sanguinis missionis usu & abusu in febribus agemus. Eædem leges competunt aliis evacuationis, derivationis, revulsionis præsidiis.

(*k*) V. ejusque pharmacop. spagir. p. 20. seqq.

lentia operetur: quamvis plerumque vomitus aliquot blande proritet, ubi ad grana tria, quatuor, vel ultra datur (*l*). Alvum, ubi id requirebatur, vel pulpa tamarindorum lactis sero soluta, salibus laxantibus, aut simili remedio solvimus, quod neque fer-

Solutio alvi. vorem & raptus perversos, neque strictam deinde alvum inducere soleat; vel enemata solum injecimus (*m*) largiter nitrosa, aut, pro re nata, acriora, & quæ, verbi caussa, aquam emeticam, aut colocynthidis pulpam in petia ligatam reciperent, aut ex ipso

---

** Purgans catholicum Glauberi.* * (*l*) Cel. F. *Hoffmannus* in notis ad *Poterii* pharmac. spagir. p. 560. hoc remedium insigniter laudat, nomine panaceæ *Conerdigianæ*, a *Conerdingiis*, medicis inclitis, archiatris Brunsvicensibus, quibus in frequenti usu fuit cum cremoris tartari & lapidum cancrorum granis aliquot, & momento cinnabaris mixtum, & panaceæ solaris nomine insignitum. „ Præparationem veram etiam „ exhibet, ex antimonii & nitri singulorum parte una, „ salis tartari dimidia, mixtis & in crucibulo in fluorem „ actis. Hinc massa exempta hepatici coloris a superiori „ parte separata coquitur in aqua, lixivium filtratur, „ ipsique infunditur solutio tartari crudi cum aqua sim„ plici facta. In fundum sic dejicitur pulvis flavus, qui „ fluviali bene edulcorandus & exsiccandus est. " Remedium est infantibus & tenerioris texturæ corporibus aptissimum. Damus vel recens natis pro vomitu ciendo octavam grani partem, trimestribus sextam, semestribus quartam, anniculis dimidiam, bimulis granum integrum, & ita ulterius pro ætatis & materie & virium ratione. Adultis sufficere solent grana quatuor. Auctor aliique ad decem usque dederunt, & æque blandam vomitionem observarunt, unde dosis etiam in tenellis sine metu aliquantisper augeri potest. Minora præbia, vomitum rarissime ciere solita, ad granum pro adultis unum, vel infra, aliis remediis, pro vi resolvendi & penetrandi augenda, feliciter in variis morbis adduntur. v. *Hoffmannus* l. c. F. *Schaderus*, medicus olim Helmstadiensis χαρισατος, in dissertatione de medicamentorum Galenicorum & chymicorum necessitate, *Lentilius* jatromn. p. 291.

(*m*) *Crato* consil. 26. L. V. solis enematibus febres curari docet, ubi ægri initio paroxysmorum tormina ventris

ipso cortice febrifugo ad *Baglivianum* & *Helvetianum* morem (*n*) parata: quæ tuto & cum fructu, pro febre reprimenda, ibi etiam repeti identidem per justa intervalla potuisse, ubi interius adhibendi abunde corticem locus vix fuit, aliquoties post multorum excellentium medicæ artis magistrorum tentamina experti testamur. Si ægrum sopore jam, aut apoplexia, oppressum reperimus, apoplectici instar affectus, sed cum febre juncti, curavimus morbum, vesicatoriis pluribus ad corpus, nucham, & ipsi capiti raso admotis, venæ sectione justa, scarificatione (*o*), hirudinibus (*p*) sternutamentis ex elleboro albo vel turpetho minerali (*q*), frictionibus, aliisque (*r*) notis excitantibus, & epispasticis, exeuntis maxime

tris sentiunt, turgentis humoris, & ad alvi vias tendentis indicia, id quod præcipue in tenella ætate sæpiuscule verum reperimus, exhibito præsertim brevi ante injectionem sulfure antimonii *Glauberi*.

(*n*) *Baglivius* prax. medic. l. 1. c. 13. §. 9. primo id sibi in puero quinquenni, qui nihil per os admittebat, tentatum feliciter laudat. *Helvetius* methodum curate describit in *methode de guerir toutes sortes de fievres sans rien prendre par la bouche*, quod remedium passim deinde imitati leguntur alii. Confer. I. P. *Albrechti* observ. eph. nat. curios. dec. 3. ann. 3. 127. & simillimus πρακτικωτατȣ parentis filius Jo. Guntherus *Albrechtus* in dissert. Lugdunensi de enematum usu §. 35. cl. *Valentini* diss. de febre hæmoptoica, prax. infallib. T. I.

(*o*) Cucurbitulas scarificatas capiti impositas præsentaneum apoplexiæ nominat remedium *Hofer* herculis medici Tom. I. L. 1. c. 1. summum & unicum *Sennertus* prax. L. 1. Part. 2. c. 33. in *Fracastorii* vita operibus præmissa narratur, ipsum, apoplexia correptum, manu sæpe in verticem exporrecta „ iis, qui aderant, innuere voluisse, ut celeriter cucurbitula affecto & laboranti cerebro subvenirent, quo ipso olim peropportuno remedio monialem se curare meminerat; sed re nequaquam intellecta, frustra exspectato remedio, exspirasse.

(*p*) conf. *Stahlii* dissert. de hirudinum usu c. 4. 5.

(*q*) v. *Decker*, ad prax. Barbett. c. 3. p. m. 34.

(*r*) conf. *Neucranz.* de purpur. c. 32. de sopore, ill.

xime paroxyſmi tempore. Neque tamen ſectionem venæ jugularis, poſt *Trallianum* (*ſ*), *Actuarium*, (*t*) *Villanovanum* (*u*), *Jacobum Carpenſem*, (*x*) & Aegyptios (*y*), a M. Aurelio *Severino* (*z*), *Mortono* (*a*), *Freindio* (*b*), *Lanciſius* (*c*) feliciter inſtitutam, neque arteriotomiam, præcipue in temporibus, quam, *Galeno* jam & Arabibus & Ægyptiis cognitam, hiſque univerſim maxime frequentatam (*d*), recentius poſt *Severinum* (*e*) *Cathervvoodius* (*f*) impenſe laudavit, tentare adhuc licuit (*g*). Inclitum medicum novi, qui bis fruſtra apoplecticis ſe adminiſtraſſe profeſſus eſt. Plantas pedum aliqui, haud ſine quodam ſucceſſu, cauterio inuſſerunt, nempe, quod ferrum phlebotomi ſanare non poſſet, igne ſanandum rati. Notus antiquitus eſt ad ſoporoſos affectus uſtionis uſus, quamvis locus recenter magis,

---

Boerhavius de conoſcend. & curand. morbis aphor. 702. 706. de comate febrili, *Aetius* ceterique veteres de lethargo.

(*ſ*) libr. medical. 4.

(*t*) method. medic. l. 3. c. 1.

(*u*) de regim. ſanitat. c. 37.

(*x*) qui in iſagoge anatomica modum ſecandi luculenter deſcripſit.

(*y*) apud *Alpinum* de medic. Aegypt. p. 2. 59. 60. l. 2. c. 10.

(*z*) de medic. efficac. P. II. c. 16.

(*a*) exercit. I. c. 9. §. 25.

(*b*) v. comm. ad epid. Hippocratis ſect. 2. ubi res erudite diſcutitur.

(*c*) L. II. epid. 4. c. 6. §. 40.

(*d*) conf. docte hanc in rem ſcripta ab *Alpino* de medic. Aegypt. l. 2. c. 11. 12.

(*e*) de efficaci medicina, l. c.

(*f*) in *a nevv method. of curing. apoplexy.* add. celeb. *Heiſteri* chirurgia P. II. c. 39. §. 4.

(*g*) conf. de venæ jugularis ſectione doctiſſimus *Silva de l'uſage des differentes ſortes de ſaignèes ch.* 7. & 8. p. 176. 248. & de arteriotomia p. 248. ſeqq. add. *Riverius* prax. med. L. I. c. 2.

magis, & ob acutissimum sensum sapienter electus. (h) Neque imitari ausi sumus remedium *Radcliffii*, medici Angli famigerati, qui, rejecta omnino sanguinis missione, in morbis soporosis febri supervenientibus resinæ jalappæ scrupulum successu mirabili exhibuisse perhibetur (i). Multo minus *Riverii* experientia permoti sumus, ut soporem laudano soporifero curare aggrederemur, quemadmodum is in febre tertiana duplici mulieris hystericæ feliciter ausus est (k). Si quid in os infundere licuit, exploravimus succum nasturtii aquatici, ab *Eugaleno* (l) tam insigniter in his casibus celebratum, & quam-

---

(h) v. dissertatio Helmstadiensis de apoplexia & ejus generosioribus remediis, sub præsidio Brandani *Meibomii*, filii & nepotis medicorum illustrium dignissimi, disputata, ubi res ex *Mistichelli*, Itali, tractatu de apoplexia, explicatur figura æri incisa, quam etiam exhibet celeb. *Heisteri* chirugia edit. rec. P. II. c. 22. §. 4.

(i) in *Allen.* synopsi medic. pract. c. 3. §. 24. Si quid ejusmodi audendum esset, prætulerim ex antiqua *Tralliani*, *Ruffi*, *Oribasii*, & aliorum experientia, pharmacum, quo *Borellus* cent. I. obs. 52. lethargum, quem vocat, desperatum feliciter curavit, ex castorei scrupulis duobus & uno scammonei, pro duabus cum oxymelite dosibus, conf. *Freind.* ad epid. Hippocr. comm. 7. p. 155. seqq. & 203. seqq. ubi purgatio in comate variolis, & capitis erysipelati superveniente, laudatur. Solvi forsan præsens sopor catharsi potuerit, & res in statu ancipiti tentari: sed metus est, in hoc morbo paroxystico, ne malum insequente paroxysmo, eoque, natura turbata, forsan accelerato, ingravescat, uti a purgatione solet, ni tempus abunde suppetat febrim cortice reprimendi.

(k) obs. 26. cent. 2.

(l) v. loca ad §. III. supra adducta, præsertim p. 202. *Forestus* L. 10. observ. 38. nasturtium aquaticum coctum & in acetario ad carum commendet. „ *Rondeletius* in methodo curandi morbos c. 19. de subeth, prodest, inquit, edere nasturtium aut coctum in jusculis, aut crudum in acetariis. Nihil enim est, quod cerebrum magis exsiccet, & vigilias excitet, quam nasturtium: „ unde

quamvis in nostris quidem febribus soporosis, non æque forsan exquisite scorbuticis, haud ita mirabilem efficaciam observare licuerit, sollertissimi tamen viri auctoritate, nostræ & plurium experientiæ non possumus non in posterum commendare. Frustra omnino aliquando dedimus, forte quod nimios jam progressus fecerat morbus, id quod ipse auctor excipit. Nuper haud sine fructu ejusdem plantæ semen emulsum chirurgo, quem antehac memoravimus (*m*), præberi visum est. Convalescit is nunc sensim sine generosiori medela, raro exemplo. Potum theæ ægris lubenter dedimus, sine quo *Puerarius*, *Bonetus*, & *Cohausius*, ipsum corticem incassum datum recensent, cum eodem vero omne tulisse punctum. Præcipue, uti diximus, in paroxysmo, succum nasturtii aquatici, vel solum, vel cum spiritibus salinis volatilibus acidis aut mediis, putredini & narcosi adversis, quantum fieri potuit, deglutiendum dedimus. Cum his similibusque tentaminibus tempori, medelarum omnium principi, paroxysmum tandem finienti, rem detulimus. Quando solutio adeo fuit imperfecta, ut vix aliqua notabilis accessiones intercederet remissio, ægris veræ febris inflammatæ signa habentibus, comate somnolento, vel vigili, tantum non perpetuo obrutis, intense vel cum typhomania delirantibus, attonitis, hemiplecticis, immo necrosi propinquis, nihil utilitatis a febrifugi remedii usu exspectari potuit. Tum vero ægrum, velut ejus modi symptomatis in febrium malignarum aliqua afflictum, cujus certa antidotus non datur, notis artis subsidiis tractavimus, eo nonnunquam cum successu, ubi sideratio omnimoda mortem inevitabilem non induxit, ut, post unius alte-

Obser-vat. par-tic. 4.

„ unde illud proverbium in somniculosos : ede nastur-„ tium! " de quo *Erasmi* adagia. Immo & hortense & aquaticum inter remedia febrifuga locum meretur a *Sylvio* prax. append. tract. 9. §. 151. & hoc ad quartanam singulariter laudatur ab *Hartmanno* prax. chymiatr. c. 139.

(*m*) sect. I. §. 5.

alteriusve paroxysmi tempus, remissio magis eximia observata medicamento λη̃ξιπυρέτῳ locum fecerit.

§. III.

Corticis electio.

Quoties autem illud adversus formidabilem hunc effectum, vel instare posse visum, vel semel jam aut iterum ingressum, adhibuimus, toties id præcipue dedimus operam, ut sufficiens medicaminis copia, satis efficaci ratione, ante metuendam accessionem intra corpus assumeretur. Rejicimus (*n*) corticem impense stypticum & acerbum, insipidum, a specifico sapore & odore alienum, inodorum, fœtidum, putridum, cariosum, nigricantem intus aut flavum, pallidumve, lævem etiam extus & quasi politum, item leviorem & spissum, quodque vulgatissimum vitium est, a ligno, quippe quod vim illam medicam plane non habet, & molem sine ullo fructu auget, haud separatum. Eligimus, qui masticatus gustum acrimonia & amarore multis nauseoso cum aliqua adstrictione ferit, sine eximie austera acerbitate; sapore, qui ex acri & amaro velut leniter aromaticus fit, & peculiari modo aliquantum mucidus (*o*), cui sapori

(*n*) v. *Blegny remede Anglois* p. 18. seqq. *Savar. dictionnaire du commerce. Pomet traitè des drogues simples* L. IV. c. 16. *Lemeri dictionnaire* tit. Kina-kina. *Les admirables effets du kinkina* p. 28. seqq. *Harris* pharmacol. empir. c. 12. *Dale* pharmacol. P. I. class. 3. sect. 4. §. 7. *Mortunus* exercit. I. cap. 8. pag. 55. seqq. *Raji* histor. plant. cap. de gannanaperide. *Apinus* præf. histor. epidem. *Valentini* museum museorum. *Mangeti* bibliotheca pharmaceutica. *Hermanni* cynos, mater. med. *Boeclerus* in notis ad eamdem, *Helluigius* de quinquina Europæorum §. 3. *Zornii* notæ ad *Pancovii* herbarium, *ejusdem* botanologia medica, & ibi adducti auctores plurimi.

(*o*) Sapores plurimos, & hinc falsa multiplicis generis, in cortice convenire notat auctor *des admirables effets*

ſapori odor (*p*) etiam exacte reſpondeat, ſine corruptionis putridæ notis. Manibus tentatus frangi potius debet, quam in fibras lignoſas diſcerpi, aut in farinam carioſam dilabi. Præſtans eſt, ubi puncta paſſim, ſi fractus ſoli exponatur, ſplendeſcunt (*q*); ſi fibrillæ pili inſtar tenues adcedunt: ſi colore eſt intus cinamomum referente, vel magis obſcuro ſeu ferrugineo, forte pro locorum, ubi crevit, diverſitate (*r*); quum extus in ſcabra ſuperficie aliquanto obſcurior, fuſcus, aut nigri-

---

effets du quinquina. p. 16. ſeqq. eoſque eo magis agnoſci, quo diutius pharmacum maſticetur: primo enim id reperiri inſipidum, deinde acre, poſtea amarum, & deinde plures ſemper emergere ſaporum diverſitates, haud penitus explicabiles, ſed guſtu certe cognoſcendas, quæ optima ſit bonitatis nota. Adſtrictionis plane mentionem non facit.

(*p*) „ Auctor diſſertationis de corticis uſu cauto & ſu„ ſpecto §. 14. odorem ſe nullum, ſaporem plane non „ aromaticum, deprehendiſſe ſcribit. " Quod unde acciderit neſcio: de guſtibus diſputandum non eſſe, in proverbio eſt. *Mortonus* odoratui in dignoſcendo cortice genuino primas defert, & odorem requirit aromaticum, & peculiari modo mucidum. Aromaticum ſibi reperiri negat celeberr. *Mangetus*, ideoque aliam ſpeciem *Mortono* putat electam. Odoris aromatici vocabulum obſcurius eſt. Nobis multiſque aliis, verus & vulgatus cortex, & mucidum illum ſingularem plane, & aromaticum, ſeu acriuſculum ſuaveolentem odorem, a *Mortono* laudatum, ſpirare manifeſto videtur, & quod præcipuum eſt, effectus illi auctori obſervatos præſtat, qui a nullo adhuc medicamento notati ſunt. *Blegny* odorem adeo fragrantem reperit, ut remedii hujus myrothecia eum valde ſuavem ſpirent. Sub præparatione extracti *Apiniani*, inſignis & pluribus gratus emergit odor, quem & aliæ remedii præparationes, infuſiones, decoctiones, deſtillariones, evidenter manifeſtant: immo ſola in pulverem comminutio nares notabilius ferit.

(*q*) *Harris* l. c.

(*r*) *Pomet* l. c. *Les admirabiles effets du quinquina* p. 30. ſeqq. Præſtantiſſimus cortex creditur, ſed rariſſimus, ex mon-

nigricans, gryseoque seu cinereo albicante sæpe colore, uti plurium arborum cortices, infectus, vel hinc inde distinctus (*s*), & quasi muscosus, appareat. Præ densiori (*t*) laudamus tenujorem seu mediocriter crassum, attamen satis gravem, præsertim vero a ligno leviori, cujus frusta sæpe immixta esse *Rajus* etiam & *Pometus* observarunt, & nos plerumque vidimus, probe separatum. Sapor & odor præcipua sunt indicia, quibus natura singulariter res odo- *Indicia præcipua*

---

montibus Potosiensibus delatus, magis fuscus, aromaticus, amarus, acerque. Vulgatus inter nos est, qui in Quitensis regni Peruviani montibus prope Loxam urbem nascitur. Inferior montium locus proferre fertur deteriorem, spissiorem, lævem & extus ex flavo albescentem; intus castaneæ pallidioris colore, & minus amarum; dum summitas corticem gignat teneriorem, sed scabrum extus, & fuscum magis, uti intus lævem, magisve rutilum. In media vero acclivitate eum crescere memorant, qui optimus sit, magis adhuc fuscum, penitus amarum, & asperiorem, ut quasi segmentatus videatur. Singulæ tamen species, modo a genuina arbore desumantur, eminenti medica, præsertim ad febres, haud destituuntur virtute.

(*s*) Galli id vocant: *chagrinè par dessus*. v. *Savary* voce *quinquina*, *Blegny remède Anglois*. p. 18. qui superficiem argentinam effert. Extrinsecus cinamomeus non æque genuinus habetur, *Pomet* l. c. Nigrum extus, intus cinamomeum, eligit auctor *des admirables effets du quinquina*; album vero extrinsecus, intrinsecus flavescentem, minus laudat.

(*t*) Noluimus cum *Helluigio* de quinquina Europæorum §. 18. adstipulari unico *Listero*, qui in mantissa ad exercitat. de hydrophobia p. m. 56. „ commendat corti„ cem trunci, crassitiei & latitudinis volæ manus, ma„ gnis & profundis sulcis conspicuum, velut ex vetusta „ arbore. " Sulcis distinctum etiam *Blegny* laudat, & quo asperior est, eo præstantior merito habetur. *Mortonus* tenerum a ramulis rasum præfert: sed & in trunco optimarum arborum tenerior, & in deteriorum spissior, gigni perhibetur. *Sponius* in *observations sur le fievres & febrifuges*, accurata & diligenti perquisitione se comperisse

odoratas & sapidas singulas donavit raro arti vel mangonio perfecte imitabilibus: & quæ, sensu aliquando percepta, a deceptione quemvis experientia pollentem custodire, sine curioso studio, possunt. Ita specificus ille mucidus sapor & odor facile distinguitur a putrido aquoso, quem corruptus per infeliciores navigationes & madefactus cortex sæpe spirat, ægris ultra modum nauseosus, & merito ex pharmacopoliis proscribendus. Iisdem sensibus nihil expeditius est, quam *chinam spuriam*, sive *cascarillam*, a vera distinguere, quæ etiam colore differt, (*u*) & palato & naribus plerorumque hominum, per

Cascarillæ dignotio.

---

perisse ait, corticem febrifugum non trunci & ramorum, sed radicum esse: assentit *Rajus* loco supra adducto. Præstantissimum esse radicum corticem censet itidem auctor *des admirables effets* p. 29. & dignosci lineolis transversim superficiem secantibus. Immo exstat vol. 24. n. 290. transact. philosoph. p. 1596. rarior observatio *Oliverii*, qua arbor hæc *querango* Indis vocari, & fructum ferre dicitur a castanea solo cortice externo distinctum, qui cortex, *chinachina* proprie dictus, primum in usu fuerit, & ab indigenis, præ alio trunci & ramorum, maximi fiat. Ea vero auctorum illorum fides, & remedii potentia est, ut omnium partium corticem prodesse credibile sit, &, quod *Fracastorius* de ligno sancto canit, de hac arbore dici posse:

- *spectata novis virtutibus arbos,*
Spes hominum, externi decus & nova gloria mundi.
Fortuna deum manibus, sata semine sacro.

Semen ipsum *pipitas de quina* Hispanis dici, & febribus remedio *esse*, *Rajus* & *Dalius* memoriæ prodiderunt.

(*u*) Cortex uterque extus asper est intus lævior, & uterque sæpissime tenuis tubulatus, & colore cinereo seu argentino, quasi lamella quadam, obductus: sub hac vero, vel ubi hic color externus deest, verus cortes obscurior minusque rutilus quam intus, & sæpe ferrugineus, apparere, sed in pulverem minutus cinamomum totus referre solet. Cascarilla, quando color cinereus extus deficit, quod perquam frequens est, aut ubi is deraditur, extrinsecus intinsecusque fere sibi similis est, colo-

per ſingulares ſui generis particulas, aliter amaras, minus adſtringentes, magiſque acres & pingues, nequaquam vero mucidas, aliquanto magis aromatica & fragrans, præſertim vi ignis & fumi ſuctione videtur (*x*), quamvis per ſe odore, niſi accendatur, fere debiliori, quam verus cortex. Hæc vero in febribus profligandis virtute longiſſime eſt inferior, quod expertum quemlibet teſtor, quamvis cete-

---

colore obſoleto ferrugineo, quem etiam in pulverem redacta ſervat, etſi intus aliquantulo pallidior. Hæc vilior ſpecies eſt, unde eſſe puto, quod ligno ita permixta non reperiatur, uti cortex verus, cui cariori artes per myropolia magis inſidiantur, conf. *Stiſſer.* act. laborat. chem. ſpecim. 2. cujus cap. 9. „ agit de cortice eleuterii, id eſt „ caſcarilla, pro cortice Peruviano chinachina vendito. „ Ibi, quamvis, inquit, callidi ſeplaſiarii, fallaciam ſuam „ velantes, corticem eleuterii ſub nomine *caſcarilla de* „ *la oia*, vel *palo de calenturas*, credulis obtruſerint, „ quibus tamen nominibus Hiſpani corticem Peruvia„ num china china dictum denotant: ſciant tamen, cor„ ticem eleuterii, a Peruviano illo, quoad texturam & „ virtutes, multum differre. Cortex enim eleuterii par„ ticulis reſinoſis turget, quæ diffracto cortice ſtatim in „ conſpectum prodeunt. Hinc tenax obſervatur, & dif„ ficulter in pulverem abit, ponderoſitate quoque ſua, „ grato ſapore, odore, aliiſque qualitatibus, a china „ china diſtinctus eſt. " Eleterii cortex etiam apud *Dalium* in pharmocol. l. c. audit.

(*x*) Neſcio, utrum præter uſitatum corticem Cinchinam de caſcarilla ſermo ſit *Mangeto*, an de Potoſienſi veri corticis ſpecie, quum in bibliotheca pharmaceut. T. II. p. 696. ſeqq. primo quidem dicet: „ cortices kinkinæ „ ſunt craſſitie mediocri, foris ſcabri, paulalum cane„ ſcentes, ſæpe muſco obducti, intus leves, colore fer„ rugineo ſeu cinamomeo, ſaporis acris & amari: *dein„ de vero*, hiſce patet, *inquit*, quomodo differant ab „ alio cortice, qui etiam nomine kinkinæ ac corticis Pe„ ruviani nobilitatur. Eſt enim hic tenuior, foris cine„ reus, intus ex fuſco aut obſcuro ferrugineus, ſaporis „ acris, amaricantis, ſubpinguis, odoris fragrantis. Cor„ tex hic a plurimis præfertur kinkinæ veræ, quia major

F 2 „ vis

ceterum magnopere laudabile, & laudatum (*y*), sit medicamentum.

§. IV.

Usus efficax.

Atque hoc quidem, de quo scribimus, rerum statu, pulverem corticis ita electi subtilissime tritum,

---

„ vis aromatica ei inest. " Speciem hanc *Mortono* usurpatam putat, qui cascarillam plane ignoravit, & qui certissime vero cortice solum usus est. Similiter fere cascarillam describit *Hermanus* in cynos. mat. med. nisi quod odorem debilem dicit.

(*y*) Mirum in modum extollitur a *Stahlio* in not. ad satyram Harvei. „ Quis credet, inquit, p. 226. quod ille vix a triginta annis cognitis cortex cascarilla sit remedium, non solum sine ulla concitatione caloris securissime sudori viam sternens, sed etiam apprime discutiens, & resolvens: *anodynum* per hæc ipsa ab omni *narcosi* alienum, & tamen hoc etiam scopo ad sensum efficax: *pectorale* nulli alteri secundum, plerisque vero præferendum: *carminativum*, *anticolicum*, *antidysenterium* præpollens: in nulla *febre* sine eximio (modo *prudente*) usu adhibendum, si justis scopis applicetur: *peripneumoniæ* quasi specificum. " conf. ejusd. pract. colleg. & ibi annotationes *Storchii*, p. 702. seqq. Experimenta repetita & comparata, quæ ingentes illas virtutes, magna ex parte novas, huic remedio æque, si fieri potest, vindicent, ac vero Peruviano cortici vis λυξιπυρετος dudum afferta est, & regulas, quæ laudatum prudentem usum & justos scopos explicent, legitimisque limitibus circumscribant, communicari clare & distincte cum medicorum filiis, tum ab illustri illo auctore, tum a pluribus viris experientibus, vellem. *Stisser.* l. c. „ virtutes, ait, quod attinet, febrifugas illi inhærere equidem affirmare haud possum, tamen ejus usum in totum haud rejiciendum, cum particulis resinosis & balsamicis corpori nostro haud ingratis refertus sit. " Idem tincturas eleganter inde parare docet, quarum virtutes balsamicas, & diureticas, in phthisi, uti dicit, asthmate, scorbuto, arthritide, calculo, proficuas sibi repertas laudat.

tum, in subſtantia, quod dicunt, longe quippe, uti in confeſſo eſt, & in vulgus notum, efficaciſſima, omnibus anteponimus præparationibus pharmaceuticis & chemicis (*z*), quas ipſi magni alioquin æſtimamus. Exeunte igitur, & in intermiſſionem, immo vel remiſſionem ſatis obſervabilem (*a*), terminato paroxyſmo, facta vel omiſſa pro indicationibus evacuatione, drachmam integram pulveris, tertia, immo vel altera quavis hora exhibuimus, quocunque modo minime nauſeoſo (*b*) deglutiri commode potuit, ut uncia una, aut etiam amplius, in

(*z*) Recte cl. Elias *Camerarius* ſyſtem. cautel. medic. „ p. 494. chinæchinæ eſſentia in extractum liquidius re„ dacta, convenientiſſimum dicitur remedium: præferent „ tamen ii, quos ſolidior frequentiorque docuerit ex„ perientia, pulveris alcoholiſati uſum prudentem." Ad mentem *Apini*, hiſt. febr. epid. Herſprucc. §. 48. ex vero cortice optimo extractum cum aqua parari curamus, & phænomena *Apinianis* plane ſimilia invenimus. Feliciter etiam eo ſæpe utimur: ſed, hoc morbi ſtatu, ſubſtantiam corticis præponimus, cujus efficaciam certiorem exploratam habemus, & ipſe ille auctor præfert, ubi morigeros ſatis ægros habet. §. 49. Extractum etiam cum vini ſpiritu paratum adhibuimus alibi cum ſucceſſu, ad modum auctoris *des admirables effets du kinkina*. p. 119. *Lentilii* in eteodr. p. 127. 229. 1009. Neque ipſam eſſentiam vulgarem ſpernimus. Decoctioni etiam & infuſioni ſua laus manet. Potentius tamen pulverem agere, & cetera ſpem ſæpiuſcule fruſtrari, nemo forſan expertus negaverit.

(*a*) cujus, ſi periculum urget, vel umbram ſolum ſuperſtitem requirit *Apinus*, ſed ad tempus, ubi remiſſio eſſe debet, & ad regimen pro diapnoe, quam tunc id remedium potenter & ſecure promovet, ſollicite reſpicit. §. 47.

(*b*) Elegantiores ad palatum & uſum præparationes deſcriptæ exſtant apud omnes paſſim, quos hac ſcriptione nominavimus, auctores, & mirum foret, ni, eligendo & mutando, reperire aliquas poſſis, quæ diuturniori etiam, ubi opus eſt, uſu, nauſeantibus ægris abblandiantur.

in accessionum intervallis assumta, vel penitus instantia symptomata averteret, vel minueret certe, & periculum amoliretur. Et longe tunc profecto tutius major hæc & repetita, quam exigua & vano medicamenti timore, refracta & rara dosis, aut nescio quibus correctionibus castrata, præbetur. Quicquid enim metuendum est, id non a corticis particulis naturæ amicis, sed a perniciosa materia morbida est metuendum, si incassum imbelli remedio tentata fuerit, proximo forte paroxysmo jugulatum relinquet ægrum, quem servare potuisses. De hoc morbo sane verum est, quod poeta de animo iracundo canit:

- - - - - - - - - *nisi servit,*
Imperat: hunc frænis, hunc tu compesce catenis!

Immo eadem fere est hujus remedii, quæ aliorum λιξιπυρετων natura, ut, sicubi impar domandæ luis ferociæ fuerit, proximum paroxysmum, acta magis in motum materia, aliquanto potius fortiorem interdum, quam mitiorem præstet, id quod in morbo haud adeo velociter periculoso non timendum est, sed certo potius omine juvamen proxime instans præmonstrat: quod passim notatum præsagium sæpissime verum reperimus, si quas febres dosi non statim adæquata tentavimus. Ubicunque enim subitum periculum non timemus, & morbum vel faciliorem fore, vel chronica sua indole lentam magis medelam probe toleraturum, sperare licet; ibi longe minores per quatuor pluriumve horarum intervalla doses, ad scrupulum circiter, vel dimidium, vel minus etiam ministramus, memores illius Hippocratici: contraria sensim induci, & interquiesci debere. His autem in casibus rem aleæ nequaquam committendam arbitramur. Quare neque tutum heic existimamus, quod in febribus longis & pertinacioribus, & ubi ventriculus satis promte digerit, alia sæpe medela quavis irrita, feliciter sequimur, quodque ante *Talborium* (c) secuti sunt medici tantum non

(c) *Talborius* ille ipse est pharmacopoei filius, Anglus,

non omnes, schedulæ illius antiquæ Romanæ, recoctum a recentioribus etiam quibusdam auctoribus, monitum, ut unico præbio ad drachmas circiter duas dato

---

glus, empiricus, de cujus methodo tam egregia laudat *Pechlin.* L. II. observ. 21. ubi aliquid magis arcani subesse cl. *Cohausenio* persuasit omissa nominis & methodi descriptio, v. ejus archeus febrium faber, p. 102. Quare, & quia ipsa præparandi ratio adeo olim decantata, obsoleta fere, & haud reiicula tamen esse videtur, quamvis moderatione sæpe & discretione opus habeat, excerpta huc ex *Blegny* opusculo *du remede Anglois* p. 41. seqq. quod deinde latine zodiaco medico insertum est anno V. mense Januario, præcipua capita referre placet, quod paucis fieri potest. „ Tres fiunt infusiones, quæ prima- *Methodus Talboriana.*
„ rium medicamentum constituunt. Corticis Peruviani
„ probe electi & in subtilissimum pollinem redacti libra
„ una irroratur per diem unam vel alteram identidem
„ succo petroselini, foeniculi, apii, tussilaginis, hederæ
„ terrestris, pentaphylli, decocto anisi, tinctura rosa-
„ rum, aceto scillitico, aut simili, pro conditione mor-
„ bi & ægroti. Hinc sensim affunduntur vini rubri men-
„ suræ XV. seu libræ XXX. statimque & deinde quotidie
„ probe agitantur, obturatur vas, fit infusio frigida per
„ dies octo: dein colatur vinum per pannum arctum du-
„ plicatum, & in lagena vitrea ad usum servatur, tri-
„ bus mensibus incorruptum. Dantur post accessionem
„ unciæ tres, quatuor, quinque, vel sex, pro dosi, &
„ deinde singulis trihoriis, extra & per ipsos, ubi opus
„ videtur, paroxysmos, cum succo citri aut aurantio-
„ rum. Bihorio ante medicinam cibum quemcunque
„ aptum dare necessarium habetur, v. præcipue *les ad-*
„ *mirables effets du kinkina* p. 48. seq. Ubi unus paro-
„ xysmus jam non rediit, mane solum & vesperi per
„ quinque dies præbium sumitur. Residuus pulvis, ad-
„ dita denuo libra dimidia, per decemdium cum eadem
„ vini quantitate infunditur. Hujus secundi vini per octo
„ dies mane dosis propinatur. Residua iterum materies
„ similiter, sed sine novo additamento, infunditur, &
„ tertium hoc vinum per duas hebdomades alterno, hinc
„ per duas alias tertio quovis mane exhibetur, donec ex
„ omnibus infusionibus octo mensuræ consumtæ sint.

dato accedente paroxyſmo, vel brevi ante paroxyſmum, ubi maxima ſit integritas, febrium oppugnemus, idque, quoad opus videatur, eo ſolum tempore repetamus, quæ methodus omnibus aliis, tanquam

---

„ Pertinacioribus febribus opponuntur drachmæ quatuor „ vel ſex electuarii confecti ex pulvere corticis cum ſy- „ rupo cydoniorum aut limonum, bis quotidie: aut ſin- „ gulis infuſi doſibus pro re nata inſtillantur guttæ quin- „ que vel octo tincturæ, ex corticis in pulverem minuti „ unciis duabus, cum ſpiritus vini unciis octo ad ſolem „ per quindecim dies digeſtis, & filtratis, paratæ. Verum „ ſub hoc velo tinctura opii latuiſſe videtur. (v. *Blegny*. „ p. 82.) qua diarrhœas maxime, vel tuſſes, & dolo- „ res febri junctos moderari interdum ex re viſum eſt. „ Deſcriptionem & uſum tincturæ Talborianæ ex opio, „ ſaſſafras & aſaro habet libellus *les admirables effets du* „ *quinquina* p. 134. ſeqq. Alvus ubi adſtricta fuit, tria „ vel quatuor cochlearia tincturæ hieræ picræ cum vino „ paratæ ſingulis infuſi præbiis addere placuit." Hæc illa eſt methodus, quam rex Galliæ ab Anglo empirico duobus millibus Ludovicorum aureorum & annuo ſtipendio totidem Francorum, addita dignitate equeſtri, empta in publicos uſus evulgavit, quia omnibus febribus intermittentibus cito, tuto, & ſine reverſionis metu debellandis, ſufficere prædicata eſt. Agnoverunt certe vel inviti, ne dicam invidentes, medici artis peritiſſimi, melius huic empirico, & conſtantius, quam ſibi ex voto cedere corticis uſum, & ante editionem publicam aliqui jam hariolati ſunt, poſt multa, ut divinarent, tentamina, hanc rem, quam negare non poterant, ſingulari præparationi, vel multiplicatis doſibus deberi, certiſſimæ rationi paroxyſmos recidivos præcavendi: ut ait *Blegny* zodiac. ann. 1. m. Januar. obſ. 1. Rex ipſe Ludovicus, & plurimi ex ejus familia principes, & alii magnates, & ingens hominum numerus, hac methodo convaluerunt ex febribus intermittentibus & continuis, conf. *les admirabiles effets du quinquina*, libellus Pariſis editus 1689. auſpiciis *Fagonii* comitis archiatrorum, ubi docetur ratio Talborianam methodum ad temperamenta, ætates, & morbi differentias accommodandi, mutando vehiculum & doſin, ac ſubſtituendo aut addendo ſub-

quam unice efficax, præfertur a *Listero* (*d*). Atque ubi medicus haud satis mature ante accessionem accedat, quin dimidiæ minimum unciæ pondus sensim ministrari possit, manum de tabula abstinendam putamus.

Laborabat ante aliquot annos vir, in quadam vicinæ nobis provinciæ urbe, fere sexagenarius febre tertiana intermittente soporosa. Accitus medicus magni nominis instantem paroxysmum exitiosum fore ex feralibus indiciis auguratus, & unam ratus spem superesse in specificæ antidoti virtute, post satis longas consultationes & disceptationes, corticis dosin,

---

substantiam corticis, aut extractum. Hinc nata est primum methodus nunc ubique fere recepta, qua cortex post paroxysmum, & deinde per aliquot horarum intervalla, partitis vicibus, assumitur, & ipso sanitatis tempore diu continuatur, quum antea medici, solitum in usu medicamentorum febrifugorum amarorum morem secuti, omnes brevi ante accessionem hoc remedium dederant, idque plerumque, simulac sanitas rediisse visa erat, seposuerant, idem illud, repetente forsan febre, repetituri, donec vel, tempore adjuvante, perpetuo evanesceret morbus, vel aliam faciem indueret, & medentium circulos plane turbaret. Hinc ergo illa laudatio *Pechliniana*, haud profecto iniqua, si mentem acutissimi viri recte intueamur, qui empirici inventum docta methodo moderari procul dubio noverat.

(*d*) in mantissa ad exercitat. de hydrophob. p. m. 55. seqq. Probatur etiam *Dolæo* encyclop. med. p. 185. Consentire videtur vir experientissimus, Jo. Maurit. *Hoffmannus*, in notis ad *Hartmanni* praxin chimiatr. p. 980. *Bartholinus* qui hist. anat. cent. 5. hist. 50. „ schedulam illam Romanam integram exhibet, proficuum ejus me„ thodi usum Romæ aliquot hominum millia experta es„ se testatur, quum anno 1653. febres malignæ quartanæ „ simplices & duplices in urbe grassarentur. *Schelhammer*. in genuina febrium curandarum methodo p. 142. „ & ante & post paroxysmum officium præstare corticem „ expertus memorat, illud autem non nisi præparato prius „ sanguine, hoc vero semper, ut medicus de effectu se„ curus esse possit.

dosin, unam exhibuit; sed, superveniente ante alteram paroxysmo, nihil inde opis pro avertendo tristis prognostici eventu præstari potuisse expertus est.

Datum pro re nata felicissime est medicamentum vel solum, vel additis aut interpositis succo nasturtii aquatici, & inde paratis, potu theæ, cafe, spiritibus & salibus volatilibus acidis, alcalinis, mediis, qui & venenis soporiferis adversantur, & corticis virtutem intendere creduntur *Rajo*, *Pitcarnio*, *Helvetio*, *Hoffmanno*, *Mangeto*. *Cohausio*, & aliis. Redeunte forsan paroxysmo, qui, si recte fiant omnia, teste multoties repetita experientia, levior & periculi expers futurus est, non, nisi quæ temperant & reficiunt, dare licebit, omisso tantisper cortice, donec accedat declinatio. Aer, & διαφορησις quæ, æque ac διυρησις & aliæ excretiones, naturæ roboratæ viribus expeditius a cortice succedere solet, justo in moderamine servari. Paroxysmo & sudore penitus exantlato removenda sunt lintea halitu febriculoso inquinata, quæ mutatio deinde etiam ad plenam usque sanitatem eo tempore repeti debet, ea cum cautione, ut lintea probe siccata & alii forte homini sano per noctem adhibita usurpentur.

§. V.

Usus continuatus.

Declinante accessione repetendus est statim cortex, nullaque alia medicina, nisi quid urgeat, interpolatus, in notabilium paroxysmorum intervallis tertia vel quarta quavis hora dandus, neque desistendum est prius, quam paroxysmi fugati sint penitus, & æger cum sanitate in gratiam rediisse videatur: adjuvante optima diæta (*e*), &, quam primum

(*e*) Hanc ubivis, apud auctores descriptam huc exscribere opus non est. Id tamen hic notare placet, utile esse

mum fieri potest, moderato motu in aere liberiori puriorique. (*f*) Pulsus æquabiliter perpetuo bonus sit, lingua sana, urina qualis per sanitatem consueta, vel solito limpidior aliquantum & copiosior, appetitus naturalis, vel naturali acrior, nullus dolor, nulla

---

esse illud *Talborianum* monitum, cibo aliquo convenienti, bihorio circiter ante & post corticem præbitum, sustentandum esse ægrum, habita tamen paroxysmi ratione, qui præsens vel proxime imminens nutritionem prohibet. Sunt qui, neglecta hac de sumendo alimento admonitione, a vi remedii potenter digerente, & tonum ventriculi, qui per febres debilis est, roborante, dolorem quemdam stomachi rodentem, &, ubi teneriores sunt, quasi leve animi deliquium patiuntur, quemadmodum ab exinanitione longaque fame contingere solet. conf. *les admirables effets du quinquina* p. 49.

(*f*) Experientia tamen testatur, metuendum non esse, ne per necessarium debilibus in lecto cubitum, temporemque moderatum & æquabilem, efficacia remedii certissimi sufflaminetur, quod videtur innuere *Sydenhamius* ep. I. p. 383. *Rajus* in histor. plant. c. de gannanaperide, eadem quæ nos de hac *Syndenhamiana* cautione expertus monet. Immo potius exhortamur ægros, ut tempore paroxysmi, etiamsi is semel jam iterumque non redierit, lectum petant, ut vires conservent, & sponte forsan evenientem διαφόρησιν caute expectent. In omnibus morbis acutis, & in febrium paroxysmis, & in quavis debilitate insigni, & ubi lipothymia timetur, a doloribus, sanguinis alvique fluxibus, puerperio, abortu, immo a sanguinis missione, regula practica utilissima est, ut æger, quantum fieri potest, quietus, in situ fere horizontali, servetur, capite non nisi pauxillum erectiori, ne, sanguine difficilius adscendente ad cerebrum, ceterasque partes superiores, tum cor cum reliquis visceribus inferioribus obruatur, tum ipsa nervorum fibrarumque motricium œconomia, omnibus corporis functionibus conservatu necessaria, labascat. Graves sæpe molestias, immo noxas & pericula, a spreto hoc vel neglecto monito observavimus. Conspirat nobiscum elegans dissertatio *Hoffmanniana* de situ erecto in morbis acutis periculoso, & ejusdem viri medic. consult. vol. 2. p. 76.

Cubitus in lecto.

nulla functionis turbatio, quæ sub febre acciderunt, præsertim per intervalla paroxysmorum, affligat amplius, lassitudo corporis, quasi ulcerosa, & cutis color febrilis evanuerit antequam a continenti corticis usu desistas. Atque hæc, si quid in arte certi est, certissime ita evenient (*g*) intra unius plerumque, vel saltem alterius hebdomadis decursum, nisi rarius leviusculæ quædam sine febre reliquiæ, vel molestiæ consuetæ ante morbum, vel aliunde ortæ, remaneant, quæ cedere in dies magis magisque medelæ continuatæ detrectent, atque ideo, facta intercapedine, ὑστερεργίαν paullisper expectari suadeant. Imminui dosis periculo superato potest, sed non facile, his quidem in casibus, ubi vitæ periculum instans adfuit, infra scrupulum unum, vel drachmam dimidiam, vel quantum fere æquipolleat decocti aut infusi, ter, quater, quinquies, vel sexies, si fieri potest, quotidie assumendum. Pauciora enim vel minora præbia haud adeo fidum spondebunt successum, sed repullulanti febris violentioris repressæ pabulo tempus fortasse largientur: dum ex adverso amplior paullo dosis nihil omnino metuendum relinquit. Ubique tamen justa est habenda ratio digestionis & εὐφορίας, quomodo natura solvat, & in usus vertat datum remedium. Quod si, dum hæc fiunt, plenitudinis humorum signa appareant, quæ plenæ curationi obsint, tutius jam, exantlato discrimine, & coctis specifico remedio humoribus, evacuationem aliquam moliri

---

(*g*) Experientia evincit, non deberi remedio, sed molitioni non adæquatæ & præter rem timidæ, quod *Rammazzinus* p. 226. plenam ἀπυρεξίαν cortice obtineri non credidit, pulsu semper remanente parvo, & cum aliqua frequentia. Exscripsit hunc errorem manifestissimum, rem plane non expertus auctor de impostura corticis p. 12. Provoco ad ceteros, quos passim nominavi, observatores omnes, & quemlibet medicum expertum, & plura inter nos experimentorum millia. Experientia perfecta refellit imperfectam, continuata abruptam, simplex eam, quæ variis frustra medelis aliis interturbatur.

moliri licet (*h*), subjuncto tamen statim rursus & continuato, quoad opus est, cortice; cui tunc, si ex re videatur, apta etiam misceri possunt cathartica, more *Lancisii* (*i*), *Traversarii* (*k*), *Hoffmanni* (*l*), & aliorum (*m*): vel tunc etiam rursus postponi, quando superato morbo plena coctio præstita, & humorum tamen copia expurganda esse videtur (*n*). Idem esto de venæ sectione, si ex methodo indicatur, judicium. Proscribendus autem est vulgi indocti error, quo necessaria ubique statuitur post corticem purgatio, ut nociturae, si diis placet, remedii particulae, ex corpore ejiciantur, cujusmodi homines scite interrogat cl. *Cohausen*, num quod habeant remedium *chinagogum*? quemadmodum hydragoga, cholagoga, phlegmagoga, singularia dicuntur. " Ostende (*o*), inquit, remedium, quod particulas " corticis noxias, sanguini immistas, & una febri- " lem præcipitatam educat, & Phyllida solus habe- " bis.„ Sanguinis fluxus naturalis & consuetus usum corticis non prohibet, si eo opus esse videatur. Attamen sub regulari mensium & lochiorum fluxu lubenter suspendimus manum, & neque alia remedia quantumcunque generosa, neque hoc ipsum exhibemus, nisi gravis indicatio urgeat. Fluxus autem irregularis & morbosus, uti ceteræ sub febribus evenientes excretionum turbæ, continuato remedio felicissime in justum ordinem & modum redigitur.

§. VI.

(*h*) *Bianchi* histor. hepat. p. 282. seq. *Berger* in cortice vindicato. §. 8.

(*i*) L. II. epid. 4. c. 8. §. 22.

(*k*) ibid. p. 304. seq.

(*l*) med. systEm. T. 4. p. 64.

(*m*) ut *Talborii* ap. *Blegny remede Anglois* p. 53. seqq. *Bianchi*, p. 283. 644. *Hermann.* cynos. mat. med. p. 208.

(*n*) *Bianchi*, l. c. *Zuingerus* med. pract. c. de quartana. De caussa dissensus *Syndenhamii* & aliorum infra dicemus, ubi de reversionibus febrium, quas illi ab omni purgatione metuunt, agendum est.

(*o*) p. 62.

§. VI.

Symptomata emergentia.

Symptomatum a febriculosi Protei reliquiis, vel ægri constitutione, dum curatio durat, emergentium ratio haberi debet, mixtis ex arte, si quibus opus est, aliis præsidiis, quæ præcipuo medicamento locum tempusque non præripiant. Nolumus heic sigillatim de singulis agere, quod dudum alii, quos passim adduximus auctores, factitarunt, & methodus medendi specialis quemlibet medicum docere debet. Pauca, post febres maxime soporosas, aliasque, præsertim ante perfectam sanationem, & si minus sufficienter datus est cortex, & ubi penitus omissus est, observata recensere breviter lubet: quæ pleraque omnia continuato & repetito remedio cedunt, interdum alia adminicula expetunt. Quibusdam hæmorrhoides cœcæ cum tenesmo molesto & alvo adstricta prodeunt, sed tempore & continuato remedii usu facile & certo evanescunt, adjectis aut interpositis forte medicamentis ex nitro, aut quæ virtute salina amara cathartica ejus naturam æmulantur (*p*), floribus item vel lacte sulfuris (*q*) & ipso millefolii decocto, &, quod singulariter vel solum profuisse scimus, duobus forsan mercurii dulcis granis (*r*) vespertinæ cuivis corticis dosi additis. Ex-

Hæmorrhoides cœcæ, tenesmus, alvi adstrictio.

(*p*) v. *Lister.* de fontibus medicatis Angliæ, cap. I. §. 4. 5.

(*q*) quod sulfur regeneratum est, & plerumque ad dimidiam integramve drachmam, immo sæpe ad aliquot grana datum, & repetitum, alvum cum fœtore sulfureo solvit, & asthmaticæ oppressioni, & colicis doloribus cardialgicisque, ut plures virtutes taceam, egregium levamen præbet, ut mirum adeo sit, esse auctores, qui id remedii inter calces inertes reponant. conf. cel. *Lentilius* jatromn. p. 73. 74. *Ludovici* pharmacia dissert. I. p. m. 256.

(*r*) v. *Hoffmann.* med. syſtem. T. IV. p. 64. seq. *Junkeri* notæ in materiam medicam tabul. 8. p. 256. seq.

Extrinsecus, ubi opus fuit, adjuvimus enematibus nitrosis, sacculis, fotibusque ex hyoscyami foliis & sambuci floribus, albo Græco (*f*), aut similibus in lacte coctis, vel spiritu, ubi ardor id permisit, camphorato madefactis, & ipso unguento albo camphorato aut simili remedio saturnino, ubi tutum visum est sanguinem eo loci affluentem præpedire, inuncto vel suppositorii ope profundius immisso, hirudinibus etiam nonnunquam ob turgentia vasa applicatis. Aurium tinnitus cum surditate aliqua (*t*) & capitis temulentia, solo corticis continuato usu, & morbo ita devicto, sensim sponte cessat: aliquando venæ sectionem interea administrandam requirit: rarius in abscessum auris, fotum lactis, cataplasmatibus, similibusque maturandum, terminatur. Rheumatismum (*u*), quem, uti vagum *Sydenhamius* ex febre, vel proprio motu & naturæ ope, vel repetito corticis usu, curata, fixum uno membro etiam atque

Aurium tinnitus, surditas, temulentia.

Rheumatismus.

(*f*) v. cl. *Strocbii* sive *Pelargi* eteodromos I. p. 128. 281. qui postremum hoc medicamentum spiritui vini Rhenani dilutum pro insigni ευπορισω laudat. Neque id non respondet experientiæ.

(*t*) *Mortonus* exercit. I. c. 7. p. 51. „ fidenter, inquit, dico, idque postquam jam ad 25. annos quotidiano usu corticis vires explorando expertus sum, *me nusquam* novisse *aliquid mali* ab ejus usu cuiquam evenisse, præter surditatem aliqualem, quam *sponte illico* a morbo evicto, vel pulveris emissione, cessare *semper* observavi.

(*u*) Epist. I. p. m. 376. „ de cortice, inquit, Peruviano vere affirmare possum, non obstante tam vulgi, quam *perpaucorum ex doctis* præjudicio, me nihil mali ægris accidisse ab ejus usu vidisse unquam, vel cum ratione suspicari potuisse, nisi quod illi, qui longum & repetitum corticis Peruviani usum experti sunt, in speciem quandam rehumatismi scorbutici nonnunquam incidunt. Hoc autem malum *perquam raro* ex hac occasione nascitur, &, quando accidit, *facillime* remediis cedit. add. histor. morb. acut. sect. VI. c. 5. p. 351. seqq.

atque etiam observavimus, sustulit emplastrum de hyoscyamo (*x*) *Ludovici*, vere auctori polychrestum dictum, parti dolenti statim admotum & gestatum, non intermisso intus cortice, & interdum addita, ad *Sydenhamii* mentem, ari radice & aliis σκελετυρβῆς remediis, & misso itidem, si res postulavit, sanguine. Tusses, dolores, diarrhœas, quæ ubi febris nondum superata penitus est, haud raro ei sese associant, &, dum modum excedunt, felicem remedii effectum impediunt, moderari expeditum est quod dudum plurimi auctores annotarunt, addito singulis vel alternis corticis dosibus levi anodyno, verbi caussa laudani liquidi *Sydenhamii* guttulis tribus, quatuor, pluribus, si soporis metus jam non urget. Observavimus vero aliquoties, exanclata jam febre, & ubi cessavimus a medela, vel ubi febris etiam sine cortice a motibus suis desivit, in iis maxime ægris, qui sanguine hæmorrhoidali, & sero scorbutico turgere visi sunt, superesse diarrhœam seri biliosi indolentem, vel dolorificam, muco interdum sanguinolento mixtam, quæ res, si medicationem exposcere, ob appetitus & virium languorem, & febris recidivæ metum, visa est, egregium auxilium, sine adstrictionis præposteræ nota, sensim præbuit aqua therma-

Tusses, dolores, diarrhœa.

(*x*) v. *Ludovici* pharmacia diss. I. p. m. 307. & alibi. Quando materia vel glandulis *Haverianis*, vel partibus musculi alicujus tendinosis, altius impacta, & arctius fibris tensis constricta est, tunc medela reliqui corporis, & fibrarum motricium robur, vix sufficiunt; sed opus est remedio topico mature applicato, quod stricturam dolorosam viasque laxet, &, emolliendo digerendoque, motui reddat humores ob regressum negatum stagnantes. Qua cautione tempestive observata, prompte sæpe discussimus eos rheumatismos artuum, quos scorbuticos vocant quosque alias valde chronicos, & ægre deinde expugnabiles, notare licet. Non loquor de arthritide fixa typica, ex genere podagræ, neque de vaga scorbutica. aut etiam febre arthritica, neque de congestione sanguinea calidiori, neque de secessione apoplectica aut paralytica; sed de fluxione seri acris & viscidi, seu scorbutica,

marum Emsana (*y*), calide mane ad libras circiter duas hausta, & continuata, donec alvina proluvies, diuresi aucta, & temperatis humoribus, cessarit. Immo ipsi febrifugæ medicationi aquas hasce innocuas sociare identidem proficuum reperimus. Pomeridie & vesperi interdum simul addidimus purgantis catho-

---

tica, ad juncturam tendinesve unius membri dolorifica, quod malum vulgo rehumatismus frigidus, Kalter fluss, germanice dictum, aberrante natura firmiter ibi figitur, si in principio negligatur: contra, si prompte resolutum sit, medicamentis intro datis subigi, restitutisque in ordinem excretionibus, elidi potest.

(*y*) Eximium hoc adversus varias diarrhœarum caussas & tutissimum remedium, monente medico illustri, tum in his casibus; tum etiam, quamvis minori dosi, ad libram unam vel infra, in ipsis febribus acutis, verbi caussa in pleuritide, ubi alvi fluxus supervenit, & demulceri debere reputatus est; tum denique in diarrhœis biliosis & scorbuticis & hæmorrhoidalibus chronicis, feliciter sæpe experti sumus. Ad chronicos alvi fluxus novum hodie aliquod in Gallia celebratur remedium, in hac forte diarrhœa febrili utile futurum, cortex ex Guiana, Franciæ orientalis insula, delatus, arboris *simarouba* dictæ, cujus ante annum portionem transmisit vir celeb. Antonius *de Jussieu* botanicus & medicus Parisinus excellens, una cum dissertatione ab ipso disputata: an inveteratis alvi fluxibus simarouba? „ Ibi de no- *Simarouba.*
„ vo hoc cortice Gujanensi, parem jam, ait, quindecim abhinc annis apud nos, quam apud Gujanenses, „ effectum constanter præstat: color ei ex albo flavescens, „ nullus odor, sapor subamarus, lentescentibus fibris „ constans, candido, levissimo, insipidoque radicum, „ stipitum, truncique ligno hærens, a quo facile separatur. Decoctus primo ad unciam unam aut semissem „ in minima aquæ copia, sic apud nos ut in Gujana, „ propinatus, vomitum sæpe, incommodosque fere semper sudores, & majora nonnunquam feri sanguinisque „ profluvia promovit: quo factum est, ut pæne oblivioni datus sit: sed correctis dosibus experientia rerum „ magistra salubritatem attigit. Corticis minutim secti „ drachmas duas in aquæ libris duabus ad tertiæ humi-

tholici *Glauberi* granum dimidium, vel unum, in pilulam formatum, aut pulveri alicui absorbenti, aut ipsi cortici, remixtum, quod medicamentum ea dosi alvum haud sollicitat, & in vetustis diarrhoeis, ob vim glandulas obstructas penetrandi & lympham acrem temperandi, & tonum minorum fibrillarum & vasculorum roborandi, quae sulfuribus inesse solet, felici experientia nobilitatum, & inter febrifuga

---

„ ditatis consumptionem decoque, decocti in doses quatuor divisi unam tertia quaque hora tepidam propina, vel corticis aut ligni pulveratorum drachmam semissem in aquae purae unciis duabus dilutam, aut cum adianthi syrupo in bolum redactam pro una dosi, hora opportuna praebe, repetitis hujus medicaminis sub quali-libet forma dosibus, ad integram sanationem. Perficitur illa absque ullo decocti potus fastidio, ulla per vomitum, vel per secessum evacuatione, sedantur tamen unius diei spatio dolorum cruciatus, redit cito somnus, urinae fiunt copiosiores & limpidae, rariores evadunt evacuationes, faecum odor foetidus cessat, color immutatur, e liquidis incrassescunt, cibos aeger appetit, & brevi reficitur. Succi nervei depravationem corrigendi, & motus frequentiam coercendi gummi-resinosae simaroubae partes vim habent. Salvis functionibus aliis convulsivos motus sanat, intestinis balsamum suppeditat, stomachum corroborat, ciborum appetentiam excitat, eorumque digestioni amaris, incisivisque partibus favet, nec non & erosae intestinorum membranae interiori sublatum ab acrioribus excrementis mucum restituit. Novo ergo efficacissimoque medicamine simplicium classis hoc cortice locupletior fiet, cum singulari antispasmodica virtute, stomachica narcoticave vulgaria praecellat, cum adstringentia longe superet, quae non impune, fluentibus haemorrhoidibus aut mulierum catameniis, interius praebentur, feliciterque, sumto simaroubae decocto, cessante noxio alvi fluxu, evacuanda fluentiaque cetera libere ac secure eliminentur, unde & antihysterica vi plerumque pollere pluribus experimentis probatum est. Evacuatis jam stomachi primarumque viarum, sordibus, factum mitius malum semidrachmae ligni pulve-

„ rati

fuga haud postremum est. Tussis etiam nonnunquam febre exsuperata remansit, id quod, maxime sub autumnum hiememque, & primo vere, frequens fuit, & febre naturæ & levibus remediis cedente sæpius evenit, exanthemate illo forsan leviter ulceroso, quod circa labia critice evenire solet, ad bronchia delato, immo interdum ipsis pulmonibus, ubi natura haud satis sana & robusta fuit, labem minante. Tum vero aquæ Selteranæ egregiam plane opem præstiterunt. Substituimus sæpe, aut interposuimus, præsertim ubi plus pituitæ & repletionis adesse judicavimus, remedium *Riverii*, quo ille solo passim in observationibus plurimas febres chronicas persanatas a sese memorat, & nos, si catharsis indicata est, a nobis memorare possumus, exhibitum quovis mane infusum aqueum foliorum sennæ drachmæ circiter unius, & salis tartari dimidiæ, aucta vel minuta dosi prout res poposcit, addita nonnunquam tamarindorum pulpa & manna ad unciam dimidiam vel unam, & si quid aliud morbo aut sympto-

---

„ rati uni vel alteri dosi quandoque cedit, & contra,
„ accedente cacochymia ad sæva morbi symptomata,
„ non nisi pluribus repetitis decocti corticis dosibus vincitur. Cortici Guianeo serosos biliosos, sanguinolentos, mucososque alvi fluxus, a continuo intestinorum convulsivo motu inveterascentes, illæsa stomachi functione, & absque morsu sanare, concedatur. Licet unica Gujanei corticis decocti aut pulveris dosi etiam rebelles diarrhœas sanatas esse compertum sit, num minoris ideo habendus, si aliquando non nisi quartæ aut sextæ potione morbum vicerit? Diarrhœa aut dysenteria pluribus a mensibus, vel ab annis, laborantium majorem numerum hoc medicamine incolumitatem citius certiusque, quam ab ullo quolibet alio, recuperasse sufficit, idque absque ullo fastidio, salvis ceteris functionibus, & sine ullo futuri alias incommodi periculo. " Hæc, de nuovo & per Germaniam fere incognito medicamento, ex doctissimi viri egregio schediasmate excerpere, & ulteriori experientiæ commendare, data hac occasione, haud abs re visum est.

Passiones hypocondriaca. ptomati dari debere visum est. Idem remedium *Riverianum* spleneticis & spasmodicis flatulentis hypochondriorum pathematibus febrim excipientibus egregie profuit: in his tamen, si gravius vel pertinacius afflixerunt, vel vetusta jam fuerunt, sacra anchora fuit, post febrem penitus extinctam, legitimus usus limaturæ vel salis martis, vel acidularum, præcipue Pyrmontanarum, aut etiam Driburgensium: qui etiam sæpe solus finem sensim imponit rebellibus adversus plerorumque remediorum virtutem febribus, chronicæ maxime, neque subito formidandæ, at in hypochondriorum obstructionibus radicatæ indolis, vel certe egregie præparat viscera & humores, ut ceteris medelis, antehac infructuosis, locus deinde fiat, ut cum fructu usurpentur. Similiter sceletyrben, aliaque scorbuti post febres symptomata expugnare licuit, aquis, pro re nata, lacte mixtis. *Scorbutus, febris lenta.* Spadanas etiam & Schvvalbacenses, ubi mitius agendum fuit, ubi febricula ex hypochondriis lenta accessit, aut quando illarum æger consuetudine jam antea usus est, laudamus.

Observat. partic. 15. Superioris anni vere medicinam fecimus feminæ nobili, in quartana duplici continua gravi & periculum minante. Cortice legitime dato & repetito febris cum omnibus symptomatibus sine reversione cessavit. Superfuit tamen languor membrorum & dolor, velut sceletyrbe, donec suetum a pluribus annis ob pathemata lienosa potum aquæ Spadanæ incepit; quo vix per biduum cæpto, symptoma illud incantamenti instar evanuit.

Neque possumus, quin memoremus remedium, quod, in febriculis lentis hispochondriacis & scorbuto post febres ex intermittentium genere, vel solum omnem sæpe paginam absolvit, vel & remedii magis tonici martialis, aut, si opus est, febrifugi usui præmissum, lentas viscerum obstructiones expedit, salia exuberantia & peregrina corrigit, & per urinam maxime evacuat, & calorem sanguinis fibrarumque demulcet. Serum lactis dico, vel cum cremore tartari aut alio sale acido probe depurandum,

in

in quo ſero octo vel decem fruſta chalybis igniti extingui curare ſolemus; vel novum illud ad celeb. *Hofmanni* mentem ex ſale dulci ſeu ſaccharo lactis paratum (*z*). Præbemus menſuram circiter unam mane acidularum more: repetimus nonnunquam dimidium pomeridie. Si ſcorbuti, ſeu ſpleneticæ paſſionis, evidentiores indicationes ſunt, incoquimus leviter unius aut alterius plantæ, ex his, quæ ſpecifice antiſcorbuticæ haud immerito audiunt, cochleariæ, naſturtii, chelidonii minoris, trifolii fibrini, & temperatiorum, beccabungæ, acetoſæ, acetoſellæ, nummulariæ, manipulos forte duos, & ſerum cum expreſſione forti colatum potui damus, aut primo hauſtui ſuccum ex talibus expreſſum ad uncias fere quatuor miſcemus. Ita ad menſem dimidium, aut integrum, aut quoad medela magis magiſque ſenſim prodeſſe videtur, continuamus, & efficientiam notamus inſignem.

§. VII.

(z) Lac recenter mulctum in patina larga, carbonum igne, ad pulverem flaveſcentem grumoſum exſiccatur. Pulveri tantum aquæ puriſſimæ affunditur, quantum vapore diſperditum eſt: hæc invicem bulliunt, & liquamen colatum pro ſero uſurpatur. Laudatur paſſim in medicina conſultatoria, & peculiari diſſertatione de ſeri lactis virtute longe ſaluberrima §. 12. 15. quo libello generatim vis & uſus ſeri lactis egregie docetur. Nos in præparatione ſeri hujus *Hoffmanniani* notamus, non urgeri debere exhalationem ſuper carbonum ignem ad plenam uſque pulveris exſiccationem. Facile enim empyreuma concipitur, ni impenſe calorem temperes. Maſſa adhuc leviter humida ad ſolem, vel ſuper fornacem tepidum, vel ſine igne aut calore, brevi felicius ſponte ſiccatur. Id quoque monemus, diſperdi exhalatione teneram illam, & ſale volatili haud deſtitutam aquam lactis animalem, neque eam reſarciri affuſa, ut auctor doctiſſimus præcipit; aqua communi, licet puriſſima & leviſſima. Nos aquam lactis deſtillatam, &, ſicubi commodum videtur, antiſcorbuticam in pharmacopœis paſſim deſcriptam, aut aliarum plantarum virtute auctam, feliciter ſubſtituimus.

§. VII.

Exempla aliquot singularia curatarum febrium soporosarum.

In promtu forent multa felicis experientiæ propriæ & alienæ exempla particularia, curatarum illa, quam pertractavimus, methodo, corticisque Cinchinæ ope, febrium soporosarum & apoplecticarum recensere, quod alia forte occasione licebit, si deus otium fecerit. Neque vero negligenti aut abrupta experiendi ratione utimur. Quam possumus curiosissime in eventus omnes inquirimus. Si qui sunt ægri, qui, per medentes & consultores & medelas clanculum evagando, se forte primum, deinde simulatione nos decipiunt, pauci sunt. Multorum etiam, quibus mederi solemus, vitas conscribimus medicas, pro usu nostro & ægrorum. Hoc est, quidquid circa eorum valetudinem memorabile accidit, id uno contextu, pro temporis ordine, in chartam conjicio, historicus fidelis, ut eventus etiam serotini luculenter appareant. Pauca jam harum febrium, de quibus agitur, exempla, quæ singulare aliquid habere videntur, ex mea praxi attingam.

Observat. part. 16. Vir ultra triginta annos natus, diætæ omnigenis vitiis impense corruptus, laborarat ante annum phrenitide horrendum in modum delira, quæ venæ sectione in pede ultra libram administrata, vesicatoriis pluribus, & intus exhibito largo nitro, parca camphora, & ptisana ex tamarindis, crisi per sudorem superveniente, quum dies quartus exiret, ægre curata nobis erat. Inde æstate anni XXVII. incidit in febrim tertianam: guttulas purgantes aloeticas per aliquot dies sumit: tertia accessione per octo horas anticipante in soporem profundissimum delabitur. Vocatus ego circa horam paroxysmi quartam remedium intus nullum adhibere possum, ægro penitus consopito, & stertente, & faucibus sine deglutiendi facultate hiantibus. Chirurgum vocari curo, ut

ut mox vesicatoria admoverentur, vena secaretur. Avocatus aliorsum, sed circa octavam ab ineunte febre horam reversus, percipio, chirurgum nihil in homine, ut dixerat, exspirante tentare voluisse. Deglutire tamen jam aliquantulo melius pauxillum potus theæ poterat. Solvi ergo subito jussi extracti corticis *Apiniani* drachmam integram. Quæ quum ægre sensim intra horæ quadrantem per fauces demissa esset, & enema cum infusi croci metallorum unciis duabus injectum, dimidia vix horula elapsa, alvo largiter aperta, sudor prorupit copiosus; oculos aperuit miser, quamvis plane stupefactus; deglutivit avide, quem dedimus, potum theæ; &, prætermisso semper bihorio, assumpta iterum tertioque extracti drachma, & largiter sudans, a paroxysmo soporis & delirii immunis evasit, solito tamen stupidior, & febre haud penitus intermittente. Finito sudore venam in pede aperiri, cantharidesque applicari, & corticis pulverem ipsum ad drachmam integram aqua ex succo nasturtii aquatici dilutum, & spiritus vitrioli volatilis guttis quadraginta, spiritus salis ammoniaci viginti mixtum, tertia quavis hora dari curavi. Rediit justo tempore, neque anticipavit, accessio, soporis profundioris expers, quamvis somnolentia cum levi delirio urgeret; sed post horas sex, sudore insecuto, plena ἀπυρεξία remansit, & constanter ad hunc usque diem superest, persanato ex præscripta methodo homine.

Vegetus superest, sacrum munus obiens, senex *Obser-* plusquam septuagenarius, cui ante trienium, parcior *vat.* remedii dosis post febris intermittentis paroxysmum *partic.* soporosum data, alterum redire permisit graviorem, 17. & ab apoplectico haud diversum. Excitato tamen feliciter ægro continuatus remedii usus perfectam sanitatem restituit. Sesquiannus circiter effluxit, quum idem deinde senex pleuritidem epidemice tunc satis periculosam exsuperavit.

Valet pro ætatis ratione vividior, quam aliquot *Obser-* ante morbum annis, Judæus octuagesimum octavum *var.* annum agens, Rabbini inter suos fungens officio, *partic.* 18.

quem ante quadriennium ex febri tertiana duplici apoplectica, pluribus tunc senibus funesta, ægre a sopore excitatum, eadem methodo curavimus.

Observat. partic. 19. Triennium superiori estate effluxit, quum femina delicata, arthritidi vagæ scorbuticæ, purpuræ, stomachicæ, tussi siccæ, hæmoptysi leviusculæ, colicisque doloribus obnoxia, genere phthisicorum nata, ultra medium tempus uterum iterum gerens, febre epidemia τριταιοφυεῖ corripiebatur. Morbus primis septemdecim diebus hemitritæum verum ita referebat, ut ad corticis usum descendere non auderem. Bis secta est vena, remedia & diæta temperatissima adhibita. Die decimo octavo primum, statim post alteram phlebotomiam, vera remissio notabatur, sequenti paroxysmus manifestior somniculosus, vicesimo remissio rursum, quæ ad vicesimi primi vesperam durabat. A morbi inde principio nullum fœtus motum persenserat. Sub vesperam illius diei subito delirium, hinc dextri lateris stupor, linguæ gravitas, deinde catoche totius fere corporis, cum motu dextræ manus anxio, tandem sopor profundus accessit: quæ omnia, posteaquam per horas duodecim afflixerunt, remittere sensim visa sunt, loquente rursum, sed cum aliqua balbutie & stupiditate insolita, continueque, quamquam remissius, febriente ægra. Admoveri curavi aliquot cantharides, aliaque tentavi ex supra dictis, sed labore ante temporis decursum vano. Observata remissione vero statim, & per bihoria deinceps, drachmam corticis exhibui, eo effectu frequentis ex præscripta methodo repetitionis, ut, decrescentibus sensim paroxysmis, & auctis intervallis dilucidis, post quatriduum sine febre reperiretur, integramque recuperaret sanitatem, motu fœtus etiam redeunte. Peperit justo tempore feliciter infantem etiamnum vivum. Ipsa mater, forte quia, per graviditatem & nauseam, justa repetendi remedii intervalla neglecta erant, ab secundo inde puerperii die febrem recidivam passa est, sed intermittentem, & quidem tertianam manifeste quadruplicem, quotidianæ duplicis instar, cui levis hæmoptysis, pro

ægræ

ægræ constitutione, accessit. Septimo statim die cortice rursus uti cœpit, eaque cum felicitate justo usu convaluit, ut postea non solum melius, quam a pluribus retro annis, per omnia habuerit, verum etiam rursus jam ante sesquiannum & ultra puerpera felix, sine ullo symptomate, facta sit, nunc denuo postremo mense gravida bene valens.

Ante hos quatuor annos vidua sexagenaria, cujus maritus, nescio quibus remediis usus, ex eadem soporosa affectione occubuerat, tertio paroxysmo gravem soporem passa, assumpto deinde & diu satis continuato medicamine feliciter emersit. Atque hæc quidem olim lapsu a veredo, & rotarum festinantium conquassatione, misere vulnerata & contusa fuit, unde per membra, & ossium juncturas, & tendinum ductus, quasvis tempestatum mutationes, multasque ægritudines, sentire consuevit. Neque vero solum bene tulit copiosum corticis usum, sed ab eo etiam tempore membris nervisque notabile robur additum, molestasque sensationes multum imminutas. *Observat. partic. 20.*

Simili prosperitate usus est vir eruditus, sexagenario major, cujus & uxor & cognatus domesticus, ex ipsa febri soporosa, omisso corticis usu, mortem oppetierant. Duplici tertiana impetitus, & signa soporis incipientis tertio die exhibens, eodem remedio sufficienter assumto, penitus persanatus est. Antea multo luctu debilitatus, & emaciatus, rheumatismo ischiatico, flatulentia, palpitatione cordis, intestinorum levitate, male afflictus, sibi quasi renatus inde a triennio, quo febris cortice curata est, videtur, sanus per omnia & vegetus, immo, quod curiosum est, exsiccata etiam fere omnino, per singularem felicitatem, fistula lacrimali & epiphora alterius oculi antiqua. Sane in oculorum post variolas vitiis diversis, ophthalmia, epiphora, ulcusculis circa palpebras, & in fluxionibus a materiei febrilis translatione, vel alias periodicis, feliciter sæpe eodem medicamento usi sumus. *Observat. partic. 21.*

§. VIII.

§. VIII.

Cura imperfecta: paucarum & minutarum dosium usus, & abusus.

Magna quidem illa & vere specifica hujus medelæ virtus multorum molimina prospero beat successu, quæ huic nostræ methodo, qua paullo copiosius ad plenam usque sanitatis integritatem remedium exhibere sæpe necessum putamus, subadversa videntur. Paucis & minutis dosibus, quæ aliquot forte drachmarum pondus, vel minus etiam, universim efficiant, plurimæ febres profligantur, & ita medicari nobis consuetum est, vel morbo sua natura faciliori, vel jam attrito. Immo quamvis etiam is, qui difficilior fuit, haud penitus extinctus videatur, evanescunt tamen sæpe sponte, per ipsius benignitatem, vel exhauriuntur posteriori aliqua cura, reliquiæ. Tum vero ipsum febris ingenium, vel felix corporis aerisque constitutio, id præstat, quod ubique expectare haud æque tutum reor, quam tutissimo artis præsidio rem absolutam dare, & imposturæ culpam ab eodem avertere. Quicquid enim ex materia morbi residua, immo vel ex quavis caussa, alias etiam eventurum, post hujus aliquando dati medicaminis usum acciderit, id aliqui, præsertim homines factiosi lingua, inertes opera (*a*), ejus unius noxio influxui, veluti pestem & bella cometis, tribuendum proclamabunt; quandoquidem stupendos remedii contra deam febrem effectus primum admiratio, filia ignorantiæ, dein opiniones scholasticæ theoreticæ, & perversorum tentaminum noxæ, aliæque caussæ, quæ nominari haud merentur, semel suspectos cuidam hominum parti fecerunt. Novi virum, qui, venerea labe infectus, variis

Accusationes corticis falsa.

(*a*) ita medelarum censores malevolos eleganter vocat *Reinesius* epist. med.

ris symptomatibus pœnas luebat, eaque omnia, suffragantibus amicis, accepta referebat, sumto olim ex manu medici cujusdam egregii veneno, ut ajebat, amaræ chinæ detestabili: scilicet, quod insipida dulcedine mercurii & sarsæ mulceri, & ligno sancto expiari debeat: (b)

Dum

* (b) Mensis elapsus est, quod curam gero ægri similis, eamque ferepenitus feliciter absolutam, postquam per totum id tempus bis quotidie sumsit semunciam electuarii venerei *Bierlingii*, quod describit & merito laudat illustris *Lentilius* jatromnem. p. 278. 383. & quavis vespera καλομέλιτος grana duo, strenueque ptisanam ex sarsa potavit. Hunc, quia præter alia symptomata inde a semestri gavibus artuum doloribus afflictus fuit, interrogavit nuper homo male peritus: numquid olim febre laborarit, chinamque assumserit, quæ nunc sese post plures forte annos moveat? Nugæ venales! Ejusmodi vero methodus sæpissime nobis optime successit, ubi violentia mali graviorem medelam non poposcit. Continuamus, donec signa prava omnia cessent, quod sensim sine debilitate, aut functionum turbatione, fieri solet. Raro accidit, aliquando tamen, ut ab ea mercurii dulcis dosi, erosio oris, linguæ & faucium tumor, & levis salivatio oboriatur. Id ipsum tamen proficuum potius, quam metuendum est. Neque tunc mutamus medelam, nisi quod ægrum ab aere & potu frigido arcemus, quod alias non est necessum. Quamvis peracta curatione belle valeat, repetere per aliquot annos, verno & autumnali tempore, per duas pluresve hebdomades, consuevimus electuarium solum, quod & in iis ipsis moris nobis est, qui salivatione curati sunt, quos etiam, si ullo modo aliquid mali restare videtur, quarto fere quovis die, per mensem vel ultra, mercurii dulcis granis quindecim aut viginti sub vesperam datis, tuto & magno cum fructu purgare solemus. Latent enim sæpe profundius in corpore, crasi seminali insinuatæ, veneni particulæ, quam ut uno curationis decursu evacuari possint. Emergunt deinde sponte, ubi per anni vices, vel alias occasiones, turgere incipit materies, &, si quando alii morbo forte evenienti junguntur, symptomatum & periculi gravitatem augent. Proteus est hoc contagium, &, quando semel

* Observat. part. 22. de mali venerei indole & cura παρεκβασις.

ali-

(c) *Fracastorius.* *Dum sudet fœdæque fluant e corpore guttæ* : (c)

No-

---

aliquem hominem afflixit, semper altero oculo medicus ad illud respicere debet, quicquid fere symptomatis affligat. Si qui tales febri, Peruviano cortice curanda, corripiuntur, addimus in electuario pulverem sarsæ, vel & ligni sancti, aut ejus ligni corticis, mercurii etiam dulcis granum unum aut alterum sub vesperam aliquibus ministramus, aut semel vel bis per hebdomadem dosim auctiorem, ptisanas ex sarsa & similibus potui damus. Verum est, a morbis aphrodisiacis, ipsorumque violentis nonnunquam medelis, tonum viscerum, præsertim in abdomine, & nervorum dejici, crasin succorum vitiari, & passioni hypocondriacæ ansam præberi: unde multa suspecta symptomata luis reliquiis tribuenda non sunt: neque immerito *Freindius* in *history of physick* vol. 2. p. 385. seqq. notat, „ singulare esse eorum, qui aliquando luem „ passi sunt, semper sibi ad quovis levissimum sympto- „ ma, vel exanthema, reversionem mali imaginari, „ quamvis optime curati sint. " Medicum tamen prudentem suspicari aliquid, nunquam nocuerit; dum maxime sæpe nocivum est, nimis securum animi esse, in occulto illo detestabili veneno, quod frequens passim est, & a quo prosteritas sæpe fert delicta parentum, & ubi natura nihil valet, medicina vero specifica omne fere punctum. Haud satis expertus scribit *Sydenhamius*, qui, (quum ex hypothesi sibi particulari, ea remedia ex specificorum classe proscribit, quæ cum evacuatione aliqua sanant,) de mercurio, sarsa, & lignis judicat, ea non nisi salivatione, aut secessu, aut sudore manifesto juvare: opp. p. m. 30. 138. 418. Fateor potentius operari, si ad ejusmodi excretiones usque urgeatur dosis) & regimen, &, sine iis remediis, catharses, & sudationes vehementiores sæpe prodesse. Attamen ostendi potest exemplis plurimis, quæ narrando odiosa esse solent, sine ulla sensibili evacuatione curatos esse, qui, graviter veneris malis afflicti, adstringere se potentiori medelæ noluerunt, aut per negotia, aut vires, aut alia rationum momenta, non potuerunt, vel non debuerunt. Vidimus sæpe juvare penitus solum continuatum usum sive mercurii dulcis vulgaris, sive panaceæ Gallorum, in dosi refracta, pulverisque ligni sancti & sarsæ, quæ etiam tenellis in-

fan-

Notum est, quanti haud ita pridem etiam doctiorum clamores fuerint in quicquid chemica arte paratum erat; quid olim usui omnimodo mercurii, aliorumque fossilium, osores male experti occinerint: meminimus, quanta supriori ætate pericula ex quovis acidularum potu timuerit doctorum & vulgi ignorantia, quia venenatas eas, & nescio qua violentia mortiferas omnino, esse debere persuadebat tum ranarum & piscium in iis suffocatio, (*d*) tum male abutentium infelicitas, aut nescio quæ opinio. Antequam antimonii usum ab abusu distinguere omnibus medicis licitum lubitumve esset, acutissimus *Guido Patinus*, hostis chemiæ infensus, forte quia ignarus, idque remedium, uti multi tunc docti indoctique, universim pro veneno habens, *martyrologium antimonii* (*e*) sibi & amicis compilavit, quo

---

fantibus, experimento celeb. *Lentilii*, in pulte feliciter datur, aut decocti validi ex utroque vel alterutro simplicium horum remediorum: quale describunt ex ligno sancto *Fernelius* aliique passim, ex sarsa *Septalius* maxime, quod, mirabile ad tabidos vocatum, exstat in *Boneti* labyrintho medico extricato p. 621. & pro ægrorum ratione, & magis minusve nutriendi consilio, mutatum egregia manifeste præstat. Itaque per experientiam etiam haud licet assentiri omnino medico illustri, cujus theoria ingeniose supponit, labem veneream pinguedinis proprie esse vitium, in cujus intima substantia ita hæreat, ut non nisi tota pinguedine exhausta evelli possit. Vidimus sine macie eveniente curari complures, immo, qui morbo tabefacti erant, pinguescendo indies a medela specifica sanescere. Vidimus etiam præcipue, sub hoc statu epidemio, multos, ubi, per febres, earumque & reversionum ac periculi metum, nihil violenti moliri licuit, & indicata tamen fuit medicina aphrodisiacorum symptomatum, sanari felicissime, junctis pro re nata cum cortice Peruviano medicamentis ex mercurio, sarsa, guajaco: quamvis, uti alias a cortice fieri solet, habitus corporis vividior pinguiorque nihilominus evaserit.

(*d*) Ita de acidulis Pyrmontanis judicat *Theodorus Tabernamontanus* vasserschatz germanice c. 58.

(*e*) *v. lettres choisies*. Vol. I. 18. & passim.

quo omnium eorum nomina, tamquam toxico infectorum, retulit; quibus aqua emetica, sulfur stibii, antimonium diaphoreticum, bezoar minerale, aut quodvis aliud ex isto lapide paratum remedium, aliquando data fuerant: sicubi vel morbus medicinæ potentiam superavit; vel medentis error interfuit; vel quacunque de caussa, longo etiam post tempore, novum quodcunque symptoma, aut ipsa mors, supervenit. Eo in catalogo locum plerisque spoponderim, qui crocum martis antimoniatum *Stahlii* aliquando sumserunt, si in id opinionis popularis sæculum delati fuissent. Quod hodie in ejusmodi inexpertos antimonii judices judicium statuitur, (*f*) id apud proxime venturam posteritatem, immo vel nostris diebus, ubique ausim polliceri hodiernis chinæ censoribus. Sunt enim hodie, qui circa corticis usum eadem oberrant chorda, atque his, si pari modo ludere volupe est, *martyrologium chinæ* æque vanum concinnare licebit. Vereor autem, ne martyrologium superstitiosæ illius quorumdam religionis, qua cortice hoc vel omnino, vel tempestive & sufficienter uti, piaculum habeatur, longe pluribus testibus locupletari possit, vel longi & inutilis cruciatus, vel *Accusatio justa.* periculi multiplius, vel ipsius mortis victimis. (*g*) Neque vero tunc injuria fallaciæ alicujus, si ita loqui placet,

(*f*) *Stisser.* act. laborat. chem. spec. 2. a. 1683. edito, „ antimonii, inquit, vis, quam pessime apud plures tum „ medicos, tum rei medicæ ignaros, audiat, in confesso „ est: ita, ut plurimi, audito saltem antimonii nomine, „ horrore quasi corripiantur, & quævis ex eo præparata „ veneni instar reformident. Hi autem quam inepte agant, „ penes quosvis rationales & peritos in confesso est.

(*g*) De febribus pertinacibus plerisque verum est, quod I. I. *VValdschmidius* de quartana dicit opp. p. 221. casu 64. „ In hoc casu, inquit, describitur nobis quar„ tanarius, tali nempe morbo correptus, qui vel in alium „ graviorem degenerat, vel remediis violentioribus exa„ cerbatur, levioribus autem cedere nescit. „ Ea prognosi, experientia attestante monitus, ad medelam unice cer-

placet, insimulatur medicamentum, quum morbo leviter tentato, aut imperfecte extincto, varii materiæ male commotæ motus anomali, variæque corruptelæ & stases humorum corporis accidunt, & vel supposititias deinde inducunt reversiones febris, quæ nondum penitus cessaverat, vel morborum acutorum, aut chronicorum, aut inexplicabilis languoris, nauseæ, & ægritudinis speciem induunt. Augentur sæpe mala medelis perversis hominum in corticem injuriorum. Hi enim non febrilem morbidamque διάθεσιν, uti fieri deberet, sed vel ipsas innocentis remedii particulas, & nescio quas obstipationes, aut alios plane morbos intuentur, quos inde inductos somniant. Hinc fit, ut, divinando curationes varias, sæpe quidem, juvante natura, forte fortuna felicem morbi exitum reperiant, & chinam se ex corpore evacuasse, aut ejus noxas avertisse, nugaciter glorientur; sæpius vero misere excruciato ægro, & turbata materia febrili, quæ vel cortice facile penitus superabilis, vel sponte forsan in ordinem motibus recidivis reditura fuisset, chinam illam, chinam infelicem, culpa onerent & morbi & sua, ad doctorum edicta provocantes, ut propriæ culpæ infelicitatem excusent. Nam hi ipsi, at quanti viri, malos eventus chinæ abusum insequentes pessimi esse ingenii, & difficillime expugnari, ex experientia judicant. Cujus origo judicii, quod magnopere limitari meretur, facillime intelligi potest ab his, qui norunt, eas febres, ubi ad corticem accedi debere visum est medentibus, difficilioris plerumque indolis fuisse, & esse adhuc, si imperfecte curatæ sint, quique in talibus ceterarum medelarum efficientiam incertam perspectam habent, & morbum potius, quam remedium metuunt, hujusque continuato & repetito usu illum haud difficulter, una cum omnibus pravis consequentiis, penitus debellant:

Culpa accusatorum.

---

certam, nempe corticem, ea quidem ætate nondum valde in Germania familiarem, sapienter confugit.

lant: quod qui nesciunt, aut negligunt infidum sibi præsidium in cortice reperiri dicant, per me licet. Eadem vero, immo graviori sæpe ratione, doli, si ita loqui lubet, & infidæ curationis culpa merito in febribus male fidis imputatur aut ipsi naturæ humanæ sibi relictæ, aut alii cuicunque methodo, & cuivis medicamento febrifugo quod morbo impar sit: quemadmodum aquam incendii alicujus magnitudini, velocitati, & vehementiæ imparem, quæ vel flammam auget, vel impotenter aggreditur, vel scintillas hinc inde reliquit; aut aggerem aquis ferocientibus minus æquo robore objectum, ubi spes securitatis te fefellerit, dolosi præsidii titulo vocare posses. Quæcunque enim cortici tribui solent noxæ; eas attentus sine opinionum velo observator facile comperiet, non medicinæ particulis in corpus admissis, sed febrili aliive morbosæ dispositioni deberi; dum febres minus tutæ, & aliis impuritatibus mixtæ, vel sponte, eadem omnia, immo graviora sæpe, post se trahunt mala; &, quocunque demum remedio imperfecte curentur, turbatis motibus & male mutata materie, molimina anomala diversæ speciei inducunt. Id quod omnium sæculorum experientia testata est, & quotidiana hodie loquitur observatio. Febres enim, quæ sua indole, ad habitum & diætam ægri & ceteras res circumstantes comparata, securæ sunt, quæque sua securitate multos in eum errorem ducunt, (*h*) ut has pro norma unica omnis theoriæ, & prognoseos, & curationis supponant, neque sub alia medicatione, neque hoc febrifugo quacunque methodo dato facile nocivæ

Infida curatio per naturam & alias medelas.

(*h*) Πρωτον vel ὕστερον ψεῦδος hoc esse videtur auctoris dissertationis *de noxio corticis usu*, *quamvis recto*, quem titulum, celeb. *Hoffmanni* scriptioni, de *corticis usu recto* oppositum, ex ignorantia typographi ita concinnatum, semidoctus juret tipographus. Sed respondet titulo ratiocinium totius dissertationis Vidit aut audivit bonus vir, curari sine cortice febres plurimas sine reversione parvisque consecutionibus. Corticem ipse nunquam adhi-

væ evadunt; sed sensim sua sponte in integram valetudinem terminari solent, id quod quotidie videre, & sæpe, si multitudinem errorum empiricorum spectemus, mirari licet: quamvis multæ sint febres, sub justa methodo, cum vel sine cortice, tutæ, quæ, *αμεθοδως* adhibitis remediis quibusque cum vel sine cor-

---

adhibuit, neque forte unquam recte adhiberi vidit. Neque etiam eo opus esse putat: quis enim, inquit, „ fando audivit, tertiana regulari, suo in successu nullibi „ turbata, vel in aliam febris speciem conversa, aliquem „ mortuum esse? " Et fando id audiri, & legi, vel ipsa levis hæc nostra opella, &, quod ei occasionem præbuit, problema probat. Ecquis vero fando audivit, medicos, qui naturæ in febribus curandis frequentes defectus, & medelæ febrifugæ utilitatem, allegant, de tertiana maxime regulari loqui? Si qua febris aut periculosa symptomata, aut ipsam mortem accivit, tunc auctor suave sibi somnium finxit: materiam febrilem nocere sæpe concedens, sed febrim, sive motum a materia excitum, vel, uti theoria Stahliana vult, istius caussa sapienter institutum, noxa omni semper carere, mordicus defendens. Et materiem, & motum, innumerabilibus modis, aberrante vel labante natura, nocere posse, quis peritior neget? „ Auctor noster, non *a febre* illud „ malum, sed *cum febre* fieri dicit, *sine febris* culpa. *Cum* „ *febre* enim innumeros mori fatetur, quod vel *materia* „ *febrilis pertinacior* sit, quam ut ullo modo subigi vel „ maturari se patiatur, vel *viscera nobilia insuperabili vi-* „ *tio* laborent, vel aliud quoddam *physico-mechanicum im-* „ *pedimentum* objiciatur, cui natura febrim, ultimum, „ si diis placet, præsidium, frustra opponat. §. 21. „ Si febris sub ita opinantis medici cura pertinacior fuit, id quod, si qua difficilioris indolis obtigit, non potuit non contingere, & *contigisse* ibi loci *novimus*; tum ægroti forsan haud immerito impatientes, uti sæpe fit, ad empiricum corticis usum ab ipsius medela confugerunt. Hinc mala ex febris indole oriunda, quæ omnis novit antiquitas, ipse forsan ex sua experientia & theoria imperfecta ignorat: quæque vel febri ejusque materiæ, vel inepto, aut, ob vanos metus injectos, imperfecto corticis, uti aliorum remediorum, usui debentur incom-

cortice, haud securam indolem induunt (*i*). Ipsæ vero illæ impofturæ & noxæ curationis infidæ, dato legitime, & continuato, & repetito cortice, plerumque penitus cedunt, si adhuc sanationem patiuntur. " Sæpe profecto, monente *Mortono* (*k*), ejusmo-" di morbi sine hujus remedii ope vix ac nec vix qui-" dem integram curationem admittunt ". Ita, quæ febri, metuique a cortice, & fiduciæ in alias medelas incertas, debetur, infelicis curationis nota, illi sæpe medicinæ nititur, quæ vel sola sanitatem restituere, & hominem servare potuisset: ingenti sane cum detrimento multorum ægrotantium, quos infaustus deinde horror aut proprius, aut amicorum, aut medicorum, a salutari & sufficienti medicatione in devia agit. Serio ista velim perpendant non satis experti, curate experiantur, æquiter judicent, & ve-

---

moda in ipso medicamentum inexpertus conjicit. Ne de *motus*, seu *febris* ipsius, periculis & damnis dicam, cortice reprimendis, quæ ipsa schola *Stahliana*, ejusque magistri doctiores, *Alberti*, *Junckerus*, *Storchius*, aliique, agnoscunt: experiatur, ubi *materia febrilis pertinacior* est; ubi *viscerum nobilium vitium* instat, vel nondum plane insuperabile est, sed fieri minatur; ubi *physico-mechanicum impedimentum* febrim naturæ relictam a bono exitu impedit: experiatur, inquam, corticis usum tempestivum, efficacem, adæquatum! & augebit propediem, si sincerus est, catalogum doctorum, qui proprias opiniones, errore agnito, refutarunt.

(*i*) Elegans est monitum *Stahlii*, sed quod explicationem mereri ipse non neget, in notis ad satyram Harvei p. 216. „ quod, quicunque practicus non didicerit „ febres intermittentes aliis medicamentis percurare, il-„ li etiam corticis exhibitio non concedi debeat. " Scilicet, qui febres sine ejusmodi cura specifica cito tuto & jucunde satis sanabiles & curandas, ignoret aliis medelis ex methodo curare, hoc est, qui probe non sit subactus *doctrina* & *experientia* medica *antiqua* & *nova*, ille etiam merito a corticis, uti ab aliorum medicinæ præsidiorum, usu arcendus fuerit. Utinam a potentum liminibus aura secunda votis nostris adspiraret!

(*k*) p. 56.

& veritatem, quam testor, suis palpabunt manibus. Confidenter certæ heic eleganti illa provocatione *Stabliana* (*l*) uti possumus "ad posteritatem, præju-" diciis pandemiis volente deo, liberiorem. (*m*)

§. IX.

Regula pro corticis usu secunda.

His igitur secundus est pro genuina corticis dan-" di methodo canon, ut proportio æqua inter af-" fectus velocitatem, magnitudinem, longitudinem, „ & corporis habitum specificique medicamenti vir-„ tutem, rite observetur: neque presertim dosi justo „ magis sera, rara, aut exigua, morbum subita-„ neum, pertinacem, magnum; neque eum, qui „ sua natura longus est, breviori remedii usu im-„ pugnemus, & a vacillante valetudine, male dele-„ tis incendii febriculosi scintillis, cito nimis me-„ dicam removeamus manum: neque vero etiam „ præter rationem urgeamus nauseosam curationem, „ & inutilem gravemque corpori futuram, sed & „ pondus & remedii formam moderari, & mutare, „ & justo tempore incipere ac desinere, noverimus.

SECTIO QUARTA.

De prænoscendis, & præcavendis febribus recidivis agit, & ostendit medelam ordine & repetitione adequatam.

§. I.

Febrium recidivarum justus metus ex morbi ingenio.

INtegre restituto, quantum id signis præsentibus nosci potest, ægro, desistendum est a medicatione,

(*l*) De febribus compositis ex acuta periodo. §. 52.
(*m*) Scitissime, ut solet, *Borrichius* de medic. Her-

ne, neque fidendum tamen penitus induciis. Quamvis enim, si prius dicta recte observentur, nihil præterea mali ex febris fuga in corpore evenire possit; est tamen sæpe morbi, tum recte, tum perperam curati, ingenium ad reversionem pronum, si febris vel ex sua natura futura fuisset diuturna, vel alias status epidemius, aut morbi indoles, ad motus recidivos inclinet. Haud omnino immerito questus est *Sydenhamius* (*n*): "si tam effectorum durationem, quam corticis innocentiam exploratam haberem, principem illi locum inter omnia, quotquot sunt, remedia deferre nullus dubitarem. Pleni sunt omnes veterum recentiorumque observatorum libri mentione febrium recidivarum, a quavis medendi methodo contingentium, quas aliqui ex indoctis, & ad quotidiana exempla cœcutientibus, ab hoc medicamento in orbem introductas, vel huic maxime deberi, nugantur. Vir eruditus, qui de reversionibus morborum singulariter scripsit (*o*): "In febribus, inquit, evidentius recidivæ, quam in aliis morbis, cognoscuntur, tum quod frequentius accidunt, tum quod brevi abhinc temporis spatio affligentis recordatio a recrudescente morbo etiam iterum renovetur." *Hippocrates*, (*p*) cui febrium ejusmodi indoles ὑποστροφώδης vocatur, & aeris constitutioni adscribitur, meminit epidemiæ *æstivæ*, ubi *plerisque*, post pauca sanitatis intervalla, *febres reversæ* sunt, ut multi etiam *per hiemem* adhuc laborarent. Notum est *Celsi* (*q*) elogium: "febris facile revertitur, nisi a sano quoque aliquamdiu timetur. *Bartho-*

Observationes omnis ævi.

---

met. in præf. „ Nec reformidamus judices, flagitamus potius, sed æquos, sed in palæstra experientiæ exercitatos, sed qui in subselliis artis duraverunt ante lacertos, quam e tribunali pronuntient.

(*n*) Epist. I. p. m. 376.

(*o*) *Oltrob.* scrutin. recidivarum §. 6.

(*p*) I. epid. sect. I. conf. loca plura adducta ab *Oetlebio* ad §. 5.

(*q*) l. 3. c. 16.

tholinus (*r*), " quæ æstate, ait, 1652. grassabatur
" febris tertiana intermittens epidemia modo sin-
" gulis recurrebat diebus, modo alternis, sæpe va-
" ga, sæpissime post ἀπυρεξίαν redibat. *Bianchius*, (*s*)
" morbo, inquit, (nempe febre ex genere intermit-
" tentium in continentem versa) ad declinationem
" vergente, revocatus chinæchinæ usus optime con-
" tulit; ab hoc urinæ semper uberiores & concoctæ:
" quibus autem istæ post aliquot dies recrudescebant;
" hi cito recidivam patiebantur. Complures *absque*
" *cortice aliove febrifugo* curati, & *aptum servan-*
" *tes regimen*, adhuc *relapsi* sunt. *Traversarius*
(*t*) Pilauri observavit febres recidivas generatim
copio-

(*r*) Hist. anat. cent. 2. 56. Legi meretur illa historia febris intermittentis epidemiæ, diris symptomatibus stipatæ, periculis acutis & chronicis plenæ, & jungi exemplis supra p. 17. nota (*a*) adductis. Simplex remedium proponitur experientiæ commendandum. Verba auctoris sunt: „ Innotuit virtus unicornu Groenlandici, quod non „ solum, mediæ drachmæ pondere *ante* paroxysmum ex- „ hibitum; *sudorem largum* procuravit, sed *febrem ple-* „ *rumque extinxit*. Expertus id remedii novi genus cum „ magno successu in plurimis; mecumque medici alii „ urbis nostræ exercitatissimi. " Certe remediis istis tenerioribus ex regno animali absorbentibus, gelatina & sale volatili foetis, præcipue marinis, vim inesse haud spernendam in motibus subtiliorum corporis partium excedentibus compescendis, & promovenda diaphoresi, experientia confirmat. In febribus facilioribus, post correctas & evacuatas primarum viarum sordes, nobis experientibus, & versus aliquot paroxysmos repetentibus, haud raro fecit satis. Neque tamen regimen sudoriferum adhibuimus, quod versus id tempus nequaquam utile existimamus, quamvis vulgo post data ante accessionem medicamenta usurpatum. Sudorem tantummodo vel sub finientem paroxysmum, vel, si hic non amplius redit, expectamus tempore insultus, quo sudor sponte erumpere solet, cum primum febris ægrum deserit.

(*s*) p. 748.

(*t*) ap. *Lancis.* epid. 4. l. 2. c. 8. p. 292. seqq. „ Pensi-

 „ tata,

copiosissimas accidisse, & quidem "tum *post corticis* "usum, tum ubi *id remedium non* fuit administra- "tum, atque tunc quidem frequentiores periculo- "sioresque. Hoc etiam, ceteris paribus, apud nos verissimum reperimus. Febres tertianæ legitimæ, aut alias faciles, plurimæ, ubi presertim exquisitis dietæ regulis se subjecit convalescens, cortice profligatæ, eque non recurrerunt, ac si alia quacunque ratione persanatæ fuissent: idque eo magis, si sub declinationem demum morbi medicina data est: quamvis sub hoc statu epidemio, præsertim æstivo & autumnali, nusquam fuerit tuta fides, & plus tunc felici fortunæ, quam medici sui methodo, debuerit eger. Idem dictum esto de ipsis difficilioribus & chronicis, quæ ex sua deinde natura ad reditum pronæ amplius vix fuerunt, vel quæ jam satis per recursus deferbuerant, ubi dari id medicamentum, vel aliam adhiberi curationem, feliciter contigit, sub sponte instans declinationis tempus, & quando universa febrilis dispositio remedii alicujus viribus patuit, adjuvante præsertim melioris anni aerisque favore, & præmissis, quæ impedimenta sanationis tollerent. Hinc vero apud multos in varias medendi methodos, & leves sæpe alicujus medicamenti, & ipsius corticis, doses,

Febres ad redeundum non pronæ.

„ tata, inquit, re in plurium graviter febrientium curationibus, nec laudatum corticem, nec aliud antifebrile, ego, pariterque doctissimus consultissimusque in arte medica sodalis meus Christoph. *Cervasius*, exhibebamus; periculum scilicet facturi, an tot recidivarum, & diuturnarum molestarum ægrotationum caussa fuisset quinquina. " Verum abunde docti sumus, illas aliunde ortum traxisse. Respondet *Lancisius* p. 309. ii quoque, qui absque Peruviani corticis præsidio ab epidemicis febribus convalescunt, ipsa morbi indole recidere in febrim solent, ut longe ante detectam chinæ vim observavit *Hippocrates*, qui 1. epid. sect. 3. n. 36. nullum, inquit, novi, qui superfuerit, cui non contigerint recidivæ.

doses, generalis fiducia nascitur, quum videant quam sæpe cito, facile & constanter,

hi motus atque hæc certamina tanta
Pulveris exigui jactu compressa quiescant. (*u*)

Et sane facile intelligitur, eas febres, quæ vel post deflagrationem spontaneam, vel primo quoque tempore, levioribus remediis methodisque minus certis penitus obsecundant, facilioris jam sua sponte indolis esse, & exinde sæpe etiam ad reditum minus pronas, quam ubi generosiori medicinæ ope opus est, & curatio difficilius peragitur: ut eos adeo miremur, qui medelis istiusmodi tribuunt cessationem morbi facilioris sine reversione, & e contrario regressum difficilioris medicamentis magis generosis, quum utrumque morbi ingenio maxime deberi experientibus pateat. Nihilo tamen minus ipsarum febrium legitimarum, & aliarum plurimarum, quæ expectationi, aut cuivis methodo, sine potenti medicina, cesserant, multas passim reversiones, sub levibus etiam, vel nullis, diętæ erroribus, status epidemius accivit. Evenerunt illæ sæpe plus vice simplici, priori febri interdum similes, leviores nonnunquam, aliquando graviores, pro anni temporis, & diætæ, corporisque, mutata ratione, & pro indole ejus, quæ latuerat, materiæ residuæ; sæpiuscule non nisi post legitimum corticis usum tandem aliquando constanter desinentes. *Recursus febrium sine potenti medicina curatarum.*

Femina fere sexagenaria, sanguine facile turgente Plena, nervorum genere delicato & ad animi pathemata sensibili, & nisibus plerumque vanis ad hæmorrhoides sæpe exercita, hecticum statum, ob phlogoses motusque quasi febriculosos, dudum sibi persuadens, corripitur sub statu epidemio febri anomala visa, leviori quidem & facile remediis absorbentibus, & salinis, vel & leviter laxantibus adhibitis, post hebdomadem unam alteramve evanescente, sed adeo sæpe recidiva, ut vix mensem ὀρθοστάδιος, & sine remediis, per aliquot annos transigeret. *Observ. Pratic.*

(*u*) *Virgilius.*

ret. Post mærorem longum terroremque multum, exeunte æstate, ante triennium & quod excedit, incidit in febrem epidemiam, anomalam rursus visam, sed, ob haustum forte a filio impense febricitante contagium, statim praviorem. Usa per aliquot hebdomades remediis consuetis nihil proficiens, me vocavit; aliumque medicum virum summum. Observato rite typo, quotidianum eum, sed ex triplicato quartanæ genere, manifeste reperimus. Præcepimus ex methodo nostra corticem. Obsecuta ægra absolvit curationis filum, & ab eo tempore ab illa febriendi consuetudine immunis & sana per triennium vixit, nisi quod adhuc hæmorroidum molestiis obnoxia sit, & semel ex catarrho leviter febricitarit.

Reversiones post febrifugum remedium. Reversiones frequentes etiam evenerunt, ubi febres epidemiæ, ante declinationis tempus, cortice, aut alio remedio amaro, aut salino potentiori, interceptæ & profligatæ fuerunt, sed nullo ad motus deinde recidivos præcavendos habito respectu: quod qui negligunt, occasionem præbent culpando innocuo medicamento. *Post curationem imperfectam.* Febres maxime difficiliores antidoto Peruviana perperam, vel imperfecte, curatæ, easdem passæ sunt manes, quas ceteræ, quibus solius naturæ robur sine plena victoria oppositum fuit, vel quodvis medicamentum minus adæquatum adhibitum: morbo permutato potius tantisper cum alius ægritudinis imagine, quam cum integritate functionum corporis. Equidem, attestante experientia, affirmare ausim, quum multi se homines illotis manibus medicinæ passim immiscuerint, & corticem, sine justa methodo, pluribus exhibuerint, quam

Quot Themison ægros autumno occiderit uno, (x) non tot ac tanta plerumque mala observari consuevisse, *post febres* sua indole, vel ægri constitutione, aut diæta, *minus securas*, quam ab alius cujusque im-

(x) *Juvenalis.*

imbecillioris remedii, quamlibet laudatissimi, inepto, vel non sufficienti usu. Vix etiam, ubi forte fortuna, in languoris aliorumque symptomatum locum, febris cum typo manifesto iterum successit, quam vulgo recidivam vocant, æque illa gravis, vel certe æque periculosa esse consuevit, ac ubi alia minus potentia præcesserant tentamina. Aliqua sane morbidæ materiæ pars vere specifico medicamine, quamvis sine justa lege dato, plerumque enervari videtur: etsi pro diversa aberrationis gravitate, & ægrotantium ratione, variæ notentur differentiæ. Hujusmodi febres recidivæ, quas *nothas* appellare liceat, (*y*) uti post imbecillem nimis corticis usum, hodie hominibus cujusque sortis, methodi veræ ignaris, frequentatum, & qui innocens remedium infamare aptus est; ita etiam post naturæ, aliusve medicinæ, debiliora molimina, frequentissime evenerunt, aut sua sponte, aut revocatis ad justæ methodi leges, salutari consilio, motibus febrilibus, (*z*) Febres subito periculosas, haud adeo paucas, præsertim soporosas, naturæ vel artes medicæ impares mor-

Febres recidivæ nothæ.

Reversiones post morbum subito periculosum.

(*y*) v. *Ortlob.* scrutin. recidiv. §. 31. ubi signa hujusmodi reversionum eventurarum egregie enarrantur: quorum decimum est: „ in specie magis recidiva metuenda „ est, si adhuc, licet obscure magis, prioris morbi reli- „ quias ex symptomatibus restitantibus, licet remissiori- „ bus, observamus.

(*z*) Revocatio illa cum magna cautione fieri debet: neque ego in quovis statu epidemio, aut corporis habitu, tentandum illud antiquitus notum artificium consuluerim, nisi remedio me pollere certus sim, quo motus forsan excedentes tempestive rursum reprimere, & penitus avertere possim. Cogitent, qui audacius sentiunt, &, nullo fere habito discrimine, febres, quibus perperam curatis alius morbus successisse videtur, revocari debere docent, quæ rectissime olim *Trincavellus* de ratione curandi L. II. c. 3. scripsit: „ febris neque desideranda, „ neque excitanda est, nisi quæ mitis & moderata sit: „ alioquin vellemus morbum unum curare altero, non „ mi-

Revocatio febris.

morte terminari permiserunt. (*a*) Similes affectus, ubi quidem, per corticis usurpationem haud omnibus numeris absolutam, vel non rite repetitam, conservata est vita, (*b*) variis tamen reversiones, vel veris, vel nothis, quamvis minus perniciosis, mulctarunt ægrum. Diuturniores ex sua natura febres, si cortice, vel alio remedio febrifugo, interceptæ fuerunt, ægro in sanitatem perfectam tantisper saltim restituto, (*c*) aliud incommodum non attulerunt, nisi quod recidivæ idemtidem factæ sunt, donec exhausta forte fuit per naturæ ὑπερεργῦντος, vel artis virtutem, vel aeris & anni mutationem, caussa reliqua morbi, qui per tempora sua decurrere impedi-

Post morbum indolis diuturnioris.

„ minus verendo. " Mitem vero & moderatam excitare, & servare, nec cuivis, nec ubique profecto licet: quicquid de hujus vel illius methodi, aut medicinæ, felici efficientia ad febres suppressas exsuscitandas laudetur. Tutius longe sæpe esse observavimus, si quæ febres imperfecte curatæ obtingunt, continuare medelæ febrifugæ usum, vel solum, vel præmissis aut additis pro indicatione aliis, secundum regulas supra scriptas, donec plena appareat sanitas, & deinde repetere eundem, ex arte mox describenda. Ita sæpenumero hominibus abs me petentibus, ut chinam expellam, ab alio medico, aut a medicastro, visceribus vel artubus, ut vulgus opinatur, impactam, ridens respondeo, cuneum cuneo trudi, & continuando eodem remedio opus esse, quo voti potiamur.

(*a*) *Traversarius* l. c. p. 299. ubi de reversionibus egit: „ experientia, ait, compertum habemus, quam plurimos „ non adhibito statim febrifugo interiisse, plerosque pro- „ pinata e vestigio china convaluisse.

(*b*) *Lancisius* p. 309. „ Miror sane, ait, non intelli- „ gere censores, recidivam potius, quam mortem, ex- „ petendam esse, ubi hæc impendet, nisi febris subito „ profligetur.

(*c*) Consulto id facere consueverunt, quamvis reversionem eventuram putarent, *VVilisius* de febribus c. 6. *Ramazzinus* p. 225. 236. seqq. *Sydenham.* p. 112. c. 5. de morbis acutis, quamquam hic deinde meliora expertus est.

peditus est: & curatio perfecta facilis fuit, nisi forte interdum molimina reversionis, ab hominibus diagnosin aut methodum ignorantibus, ubi præsertim remedium febrifugum oderint, perversis medelis turbata, & in alium morbum imprudenter conversa sunt. Atque hujusmodi eventus potissimum vanis artis accusationibus ansam præbent. Interea alii, pari febre indolis chronicæ affecti, qui cortice usi non sunt, aut per paroxysmos suos perpetuo febricitarunt, molestiis periculisque expositi, nescio an optabili a morbi regressibus immunitate, nisi quis continuum morbum interrupto præferre velit (*d*); aut, interdum a febre aliquantisper sub aliorum symptomatum larva liberati visi, recursus vehementiores plerumque passi sunt, quam quibus saniora intervalla per medelam febrifugam præstita fuerunt. (*e*) Vix etiam, ac ne vix quidem, id sua sæpe tolerantia (*f*) lucrati sunt miseri, ut motus febriles, licet molestissimi & violentissimi, citius morbidam materiam consumserint, atque ex corpore ejecerint, quam alii, per longioris sanitatis, breviorisque, & statim rursus oppressæ, febris recidivæ intercapedines,

---

(*d*) *Syndeham* de morb. acut. p. m. 112. Morbus per „ septimanas duas vel tres delitescit, magno cum ægri „ emolumento, qui ab illo male mulctatus paullulum in- „ terim respirat.

(*e*) *Traversarius* l. c. p. 299. „ *Absque corticis usu* hoc „ statu epidemio *difficillime* convalescunt ægri, quin po- „ tius vel in autumnales *quartanas*, quarum anno 1710. „ & currenti 11. non exiguus est numerus; vel in *ca-* „ *checticas leucophlegmaticasque* affectiones, *hydropi* insu- „ perabili affines, incidunt.

(*f*) Cavendum est his, qui febres per expectationem curare satagunt, ne censuram promereantur, quam apud *Virgilium* pastores incurrunt, negligentes, & vano medelarum potius, quam justo morborum timore perculsi:

- - - alitur vitium, vivitque tegendo,
Dum medicas adhibere manus ad vulnera pastor
Abnegat, aut meliora deos sedet omnia poscens,
Cum furit, atque artus depascitur arida febris.

Remora reversionum & morbus longior per medicinæ culpam.

dines, perennantem ἀπυρεξίαν recuperarunt. (*g*) Interdum quidem, quamvis penitus restituti visi sunt ægri, ubi aliquid circa corticis usum peccatum tamen est, vel curiosa & inordinata post febrem jam plane cessantem continuatione remedii, quod vulgatissimum vitium est, (*h*) vel omissis, quæ præmitti aut interponi debebant medelis aliis, id effectum est, ut, qui citius finiri potuisset, morbus longior appareret Febres enim recidivæ, quæ sponte suæ relictæ citius eventuræ fuissent, retardatæ hoc pacto potius & semisopitæ, quam penitus profligatæ fuerunt, post mensem & ultra demum, rupto vinculo malefido, manifeste accidentes; dum sub alia methodo similiter laborantibus ægris, citius manifestato recursu, citius etiam sua tempora decurrit morbus, vel justam sui curationem poposcit: quæ ubi recte instituta non est, iterum iterumque relapsi sunt miseri, licet iterum iterumque cortice curati, & devorata ingenti ejus quantitate, cum opprobrio remedii apud hos, qui non bene dijudicant medicinæ vitium

---

(*g*) V. experimenta auctorum supra nota (*g*) adductorum, quibus paria habent plerique, qui ante *Talborium* scripserunt, item *Restaurandus*, *Storchius*, aliique.

** Nimii remediorum febrifugum usus noxa.*

(*h*) * Varia ab hac inutili continuatione nasci posse incommoda videntur. Primo enim nausea sine fructu creatur. Deinde hoc remedium, uti cetera omnia, præsertim pulverulenta & sicciora, immo uti alimenta ipsa, nisi εὐφορία probe observetur, stomacho & nervis delicatioribus grave tandem fieri potest; quamvis id a cortice genuino, quippe blande amaro, & digestionem insigniter juvante, & egregie tonico, minus metuendum sit, quam a pluribus aliis medicamentis. Tertio appetitus nimius interdum excitatur, ut ab amaris diu usurpatis fieri solet, unde facile in diæta delinquit convalescens. Quartum est, quod retardatur ita, & in suo ordine turbatur, temporarius ille materiæ recidivæ orgasmus: unde illæ ipsæ oboriuntur, quas heic notamus, reversiones inordinatæ, & seræ: quod perquam frequenter accidit. Quintum est, fieri posse, ut hæc materia immatura, re-

tar-

vitium a medentis errore. Verbo dicam: febres recidivæ fiunt vel veræ, ubi ad integritatem functionum redierat æger, vel nothæ, ubi morbidi motus non penitus cessarant. Hæ a qualibet naturæ vel artis ope imperfecta frequentissime contingunt. Illæ fiunt vel post febres sua indole recidivas, quacun-

---

tardato ultra modum naturalem orgasmo, tum vero non attento & imperfecte represso, quum tempore justo molimina contingunt, &, juvante forsan alia prava corporis dispositione, aliam in corpore induat formam, aut motum alium suscipiat, & morbi μεταχηματισμον variasque ægritudines inducat, quod tamen rarius ab hac caussa evenit: dum plerumque vel natura tandem aliquando maturat & evolvit materiem, ita ut vera febris recidiva appareat; vel, præmissis præmittendis, ipsa legitima per corticem curatio omne fert punctum. Atque hoc quidem sensu, nimium, & nimis diu continuatum, corticis usum nocere posse sentio: quamvis doseos nimis parcæ & castratæ noxa & manifestior sit, & gravior, & frequentior: & ista itidem præcipue non remedio, sed materiæ morbidæ debeantur, eodem incassum & haud recte tentatæ: quod idem de ceteris medelis febrifugis dicendum esse, res ipsa docet. Hanc ob rem supra in regula secunda scripsimus „ proportionem inter vim morbi & reme„ dii rite observandum esse, ut justo tempore desinere „ noverimus. " Idque facili negotio fit, si, obtenta meliori valetudine, & quando non amplius indies magis magisque a remediorum ληξιπυρετων usu in sanitate proficere ægrum apparet, (quod præcipuum indicium est, materiem, si qua latet, non amplius attingi,) cessemus a medicatione, neque continuemus nimis officiose, sed tempus justum repetendæ expectemus. In nostrate morbi specie τυπικως ὑποςροφωδει curanda, medicatio continua, etsi diutissime usurpata, & inordinata quævis, etsi copiosissime adhibito remedio, reversionem non potuit semper prohibere, interdum nocere visa: dum illa, quam deinceps explicabimus, methodus, certis temporum intervallis interpolata, spem plenæ & constantis sanitatis vix ac ne vix quidem fefellit: ut adeo heic verum repererimus illud:

Quod caret alterna requie, durabile non est.

cunque ex curatione desiverint; vel post eas, quæ, diuturniores futuræ, remedio interceptæ fuerant, quod materiam profundius latentem & immaturam, sed sponte deinde repullulantem, attingere uno curationis filo non potuerit: quamvis si id justo tempore repetatur, reversio certo prępediri possit. Vulgaris igitur est, sed manifestus, error, quo ipsi remedio recidivæ febres, quasi ipsi aquæ recandescens incendium, imputantur. Ipsa enim materia morbida uti febrim primariam fecit, ita, si quocunque modo imperfecte extincta sit, reversionem inducit, suæ indolis culpa, non remedii: quamvis hujus usus non rite repetitus pro febre longa continuante interruptam faciat, sive recidivam evenire permittat; abusus vero, uti ceterarum medelarum omnium, turbare morbum, præsertim difficiliorum, &, reversionibus inordinatis ansam præbendo, longiorem facere possit.

§. II.

Febris recidiva ab ipsa febre sæpe oritur.

Quod autem longe frequentius morbi longitudo longitudinem majorem, & paroxysmus paroxysmum, & febris ipsa febrem recidivam ingeneret, multa sunt quæ persuadent. Lubens concesserim, febrim in se & absolute spectatam, esse motum naturæ per secretiones & excretiones materiæ nocivæ, ad conservationem corporis tendentem, (*i*) immo, si a notio-

Febris instrumentum naturæ.

(*i*) *Sydenham.* de morb. acut. p. m. 72. „ profecto, „ ait, est febris ipsa naturæ instrumentum, quo partes „ impuras a puris secernat. " Ita docuerunt omni ævo, hodieque sentiunt ac docent ubivis, medicorum prudentum scholæ. Sane auctor naturæ, cujus vocis notionem sect. 6. §. 8. 9. explicabimus, qui febrim ejusmodi instrumentum esse, & omnia ordine, tempore, & mensura, peragi voluit, ea etiam in symptomatibus, coctionibus, crisibus, observari dedit, ut ipsas molestias suo modo utiles esse, & medico experto & sapienti indicare appareat,

notione populari & consueta discedere lubeat, (k.)

---

pareat, quid agendum sit, aut omittendum. Vix refert, utrum ea humanæ animæ, quæ symptomatibus sapienter affici velit, an naturæ rerum creatarum corporearum mechanicæ, adscribamus: modo noxias & inutiles molestias, seu errores naturæ, & effectus utiles, vel secus, caussarum corporearum agnoscamus, a quibus natura afficitur. Neque adeo mirum nobis est, quod laudatissimus vir gloriatur: ad *Harveum* p. 166. „ jam tres supra „ quadraginta sunt anni ex quo hanc caussam agere su„ scepi. Rarissima, hoc in primis ævo, fortuna, evenit, „ ut nemo in publicum processerit, adversus illam pe„ rorare contendens. " Quatenus febris imputatur animæ rationali, sapienter, circumspecte, & sollicite, motus febriculosos eligenti, excitanti, & pro caussis sollicitudinis vel augenti, vel minuenti, & ipsa symptomata ad certos scopos dirigenti, sine materiali corporearum caussarum effectu, qui moralis solum sit, æstimationem sui ab anima sapienti promerens, quod fere solum est viro illustri in theoria febrium peculiare; quatenus, inquam, ita sentire lubet ipsi, ejusque asseclis; plurimi sane medici incliti etiamnum florentes in publicum processerunt, adversus eam sententiam perorantes, disputantes, scribentes: In ipsa academia Halensi *Hoffmannus*, in Lipsiensi *Schacherus*, in Jenensi *VVedelius*, in Vitembergensi *Bergerus*, in Helmstadiensi *Meibomius*, in Giessensi *Valentinus*, in Marpurgensi *Veldius*, in Rostochiensi *Schaperus*, in Tubingensi *Camerarius*, in Altorfina *Schulzius*, in Argentinensi *Boeclerus*, in Lugdunensi *Boerhaavius*, in Trajectina *Barcusius*, in iisdem aliisque locis plures alii viri sapientissimi, doctissimique. In ipso ad medelam etiam λιξιπυρετον respectu, ubi ex theoriæ influxu practice dissentire a medicis mechanicis putantur *Stahliani* sectatores, quamvis plurimi haud vere dissentiant, contradixit cum ceteris huic hypothesi ill. *Hoffmannus* tum passim alibi, tum nuper in de recto corticis usu in febribus, §. 35. „ quod, ait, cortex Peruvianus statim „ in principio post unum vel alterum paroxysmum, „ tuto in usum vocari possit, pernegant maxime isti, „ qui naturam febre, tamquam remedio *sapienti consilio*, „ uti censent, *ad amoliendas caussas*, quæ vitæ pericu„ lum

(*k*) ne quidem morbum vocari merere : quemadmodum illustris *Stahlius* sæpius, & novissimo rursum scripto aliquo, (*l*) mentem suam professus est: qua sententia,

---

„ lum struunt, persuasi *optimam* & *salutarem naturæ intentionem* hac ratione turbari. Sed supervacaneum plane esse hunc metum, experientia, optima medicarum „ etiam veritatum magistra, omnibusque ratiociniis superior, luculenter admodum docet. Nobis certe innumera fere sunt exempla eorum, qui a tertiana epidemica, gravibusque symptomatibus invadente, ita „ perfecte cum sanitate in gratiam redierunt.

(*k*) Hanc sequi nos consuevimus, & olim in dissertatione quadam mentem ita explicavimus: „ quemadmodum sanitas corporis nostri vivi in blanda partium & „ functionum integritate & harmonia, ita *morbus*, in „ *molesta partium*, vel *functionum*, *læsione* aut *perturbatione* consistit. *Partes corporis* aliæ *solidæ* dicuntur, aliæ „ *fluidæ*, quarum singulæ certam justamque, naturali rerum statu, habent κρᾶσιν, sive *compagis*, *toni*, & *mixtionis* rationem, quæ, sicubi *molestam* patiatur *mutationem*, tunc *morbum* adesse dicimus. *Functiones* vero, „ seu actiones, ac sensus, in corpore omnes; progressus, secretiones, egestiones humorum, & quæ sunt „ reliqua; perficiuntur *motu*, qui & naturalem fluidarum partium fluorem, & debitum in solidarum partium tono, ejusque συςολὴ & διαςολὴ, requirit æquilibrium ac mediocritatem. Quandocunque igitur *fluidæ* „ quidem partes *molesta* vel *fluxione*, vel *retardatione*, „ *solidæ* autem vel *contractione* vel *relaxatione*, præter solitam naturæ rationem, laborant, tunc itidem *morbum* „ adesse pronuntiamus. " Eadem populorum omnium notione deus febrim inter morbos, eosque præcipuos, retulisse notatur b. *VVedelio*, medico πολυμαθεςάτῳ, exercit. philolog. dec. 8. exerc. 4. „ Inter alios, inquit, quamplures morbos, quos suavissimus salvator sanasse & abolevisse legitur, est quoque omnium maximus FEBRIS. „ Et hæc inter præcipuos numeratur Deut. XXVIII. 22. „ quibus iratus deus affligere minatus est humanum genus. "

(*l*) Not. ad *Harvei* artem curandi per expectat. c. 24. p. 56. seqq.

tia, cum consecutionibus variis, in theoriam " me-" dicam introducta, sola, cordate, bona fide, distin-" cte, & connexe febrium ratio exponi possit, cui " ex alia hypothesi quacunque ne vel minima lux affulserit. (*m*) Verum nemo etiam negaverit, ad illum ipsum motum certi & singularis per varia febrium genera generis, naturam a singulari aliqua impuritate excitari, atque diversitatem ingentem, in molestia, curatione, exitu, & reversione febris, suboriri a quantitate ejus materiæ aut majori, aut minori, a crasi illius benigniori, vel secus, a locis & partibus unde & quo defertur, a proportione ejus ad corpus hujusque habitum, & humorum corporis ad motus, & elateris fluidarum solidarumque partium ad ipsas virtutes motrices, quascunque demum eas esse statuamus. Quæ omnia, cum innumerabiles a rebus naturalibus, non naturalibus, præternaturalibus, quas vocant, seu intrinsecus atque extrinsecus quacunque de caussa contingentibus, patiantur varietates & mutationes, merito idem gravissimus auctor (*n*), "naturam hominis, inquit, fa-" cile & varie errare posse, quisquis dubitare susci-" pit, eo ipso exemplum aberrationis exhibet. Hinc illam febricitationem, quæ absolute spectata motus erat salutaris, si in concreto, quod dicunt, uti re vera exsistit, consideraveris, multa inde pericula, molestias nimium graves, longas, recidivas, non posse non identidem evenire, nemo recte considerantium est, quem fugere queat: (*o*) & ideo arte opus esse, quæ motus utiles & salutares ab inutilibus & noxiis sollicite distinguat, & naturam humanam labantem aut aberrantem suffulciat ac moderetur, quam artem deus naturæ auctor condidit, experientia genuit, analogia rationalis formavit. Verus

Naturæ errores & defectus.

(*m*) Conf. cl. *Barchusen* de medic. orig. & progress. dissert. 25. §. 27.

(*n*) p. 160. not. ad *Harveum* add. p. 157. ubi plane nobiscum sentire videtur.

(*o*) *Stahlius* l. c. p. 157.

rus est *Hippocratis* aphorismus: (*p*) "a crisi quæ in "morbis relinquuntur, reversionem inducere solent.,, Natura quovis paroxysmo partem materiæ impuræ, quam potest, coquit, & per organa excretionum amandat. Ecquis vero sponsor esse velit, naturæ humanæ vel sapientiam, si qua proprie est, vel potentiam, & nisum spontaneum, eo pertingere, ut nihil inconsuetis illis, & sæpe, pro rerum circumstantium ratione, anomalis motibus impotenter moliatur, aut moveat, quod moveri non deberet, promoveri non possit? Hinc prono consequitur impetu; quam facile humoris impuri pars, a crisi particulari uniuscujusque paroxysmi post motum immaturum relicta, ita profunde visceribus & succorum crasi immergi possit, ut novis paroxysmis pluribus, & longa aut recidiva febre opus sit, si naturæ virtute corpus repurgari deinceps debeat. Immo ipsi corporis humores boni & puri, vel quorum certe impuritates diversæ sine molestia diu latere, vel sensim naturalibus motibus consumi potuissent, per febrilem paroxysmum suo circulationis ordine emoti, facillime corrumpi, & communicatas forte secum criseos imperfectæ reliquias profunde intra sinum suum abscondere posse, videntur. Debilitantur etiam paroxysticis motibus partes corporis, & languidiores fiunt functiones, earum in primis, in quibus febriculosus fomes vel generatur, vel colligitur: ex quibus caussis omnibus, præter alia sanitatis detrimenta, plurium paroxysmorum & febrium recidivarum fomes haud injuria derivari possit. (*q*) Atque imperfecta ejusmodi crisis, & damnosæ molitiones, facilius

Paroxysmorum crisis infida.

(*p*) 12. Sect. II.

(*q*) Egregie *Sennertus* de febribus l. 2. c. 17. p. 253. ,, Relinquitur post paroxysmum, uti Galen. 2. de differ. febr. ,, cap. ult. tradit, duplex in corpore vitiosa διάθεσις, una ,, inquinamentum quoddam ex humore in præcedenti pa- ,, roxysmo relictum; altera membri excrementitios hu- ,, mores generantis debilitas. Hinc accidit, ut pars hæc, ,, ob debilitatem, superfluitates generet; quæ & ab in- ,, nato

lius fere in morbo paroxyſtico longioris indolis, quantumvis ex ſua natura (haud maligno, evenire videntur, quam in acuto. In illo enim longe plures, quam in hoc, eſſe videntur materiæ impuræ partes, inæqualis maturitatis & mobilitatis, quarum præmaturi motus noxas & anomalias illas inducere poſſunt. Hinc forſan eſt, quod plures paſſim febres recidivæ ex intermittentium, quam continentium, genere notentur. (r) Taceo hauſta rurſum intro, quæ ſub criſi paroxyſmi neceſſario expirant, effluvia, quæ in noſtro hoc morborum genere plerumque humores in ſui conſortium rapi aptos intra corpus ægri reperiunt, ſicuti irrefragabili, niſi imaginatione & explicatione affectata ludere velimus, experientiæ teſtimonio conſtat, tot alios inde contagio infici. (ſ) Quod ſi illorum aliquid, vel ægri, vel adſtantium, vel medentium, vel naturæ errore aut debilitate, vel morbi aut conjunctorum affectuum gravitate, vel ab externa internave cauſſa quacun-

Contagium.

Conſequentia dictorum.

„ nato vitio, & a putredinoſo inquinamento a priore „ paroxyſmo relicto, initium putredinis concipiunt, „ atque ita novus paroxyſmus oritur. Idque tamdiu durat, donec & illa diſpoſitio, & partis debilitas excrementitios humores generans, ſublata, & illud σηπονῶδες „ περίττωμα humores inquinans plane diſcuſſum ſit.

(r) Conf. *Alpinus* hiſt. epid. §. 47. qui hanc ſententiam eleganter explicat & probat.

(ſ) H. *Meibom.* de febribus intermittentibus epidem. §. 8. „ non poteſt, inquit, non experientia docere, illos, qui in eadem domo, eodem contubernio, eodem „ ſæpe lecto utuntur, frequentiſſime infici ad unum pene „ omnes. Contagium illud obſervavi manifeſtiſſime anno 1666. ubi hæ febres tum alibi, tum in primis „ VVolffenbutteli, pluſquam dimidiam partem hominum „ affecerunt, ubi contigit, ut omnibus in una aliqua domo, numeroſa admodum familia, decumbentibus, ſtatim corriperentur, ſi qui ad miniſtrandum in primis „ noviter acceſſiſſent. “ *Bianchius* hiſt. hepat. p. 745. ſeq. „ Ad ineundas febres, etiam populares, certa quædam „ & proportionata requiritur humorum diſpoſitio, atque

cunque, per unum aut alterum paroxyſmum contigerit, quod quidem in morbo longiori, difficiliori, aut illegitimo, immo & in legitimo quovis, facillimum eſſe, negari haud poſſe videtur; tum quidem acceſſio acceſſionem, febris difficilis difficilem, immo etiam recidivam, ſeu ſimilem ſui ſobolem, progenuiſſe videbitur. Eadem omnia, immo interdum graviora, eventura facile augurari licet, ubi ſemiſopiti imperfecta naturæ aut artis medela paroxyſmi, ſub languoris aliuſve morbi ſimulacro, circumferuntur, & criſin vel nullam faciunt, vel minus perfectam. Quare, quum imperfecta curatio per corticem Peruvianum, quippe lippis & tonſoribus notum hodie & uſitatum qualitercunque remedium, frequentiſſima ſit, mirum non eſt, ſi febris, haud penitus per illum ſuppreſſa, obſcuris ſuis & minus efficacibus motibus, frequentes reverſiones, & morbi longitudinem, ex ſua indole ingenerat, id quod ignorantes deinde huic remedio perperam imputant, malevoli imputare amant. Adſtipulatur fere hiſce ratiociniis de febris longitudine & reverſione, ex ipſius febris culpa, *Stahlius*, qui naturam, materia impura jam exhauſta, quaſi per conſuetudinem, paroxyſmos motuſque recidivos inducere, ingenioſa conjectura ſtatuit, & tum quidem corticem Peruvia-

---

„ morboſus apparatus. Aſt ſiquidem, etiam dato hoc ap-
„ paratu, non ſemper excitantur febres, niſi ab externo
„ fomite ſuccendantur: ita ſæpe incitamenti vices ge-
„ runt effluvia, ab uno infirmo in alium traducta. Ob-
„ ſervamus frequenter, non ſolitarias ire febres in nu-
„ meroſis familiis, quando epidemicæ vigent, utut ter-
„ tianas; ſed ab uno in aliud ſubjectum ſæpe migrare,
„ præcipue in pauperum gurguſtiis, ubi plures inſimul
„ cubare adſueſcunt. " Similes plane fuerunt in noſtro ſtatu epidemio obſervationes: idque conqueri potuimus, quod *Borrichius* in act. Hafn. vol. 5. obſ. 54. de quartana tunc temporis graſſata dicit: „ integræ familiæ, toti po-
„ pemodum pagi, immo quandoque tertia pars oppida-
„ norum, velut fulmine icta, lectis affixa eſt.

vianum, ad ſupprimendos motus inutiles, laudare ſolet, (*t*) parcus alioquin ejus remedii laudator, ob eventus, quos notavit, ex abuſibus alienis, & naturæ, quam pro ipſa anima rationali habet, in multis febribus *αυτάρκειαν*, ſub ſtatu præſertim epidemio, & endemio, & corporum ſingulorum, feliciori, & theoriæ ſuæ nexum, & ſi qua alia forte eſt ratio. Recte *F. Hoffmannus* (*u*) "per ipſum, inquit, febrilem motum nova ſemper gignitur *materia*, quæ, præſertim quando perſpiratione non excluditur, & inſalubri victu augetur potius, novum ſemper induci paroxyſmum non mirum eſt.

§. III.

Problema & obſervationes de cita febris fuga reverſionem præpediente.

Neque tamen hoc ego theorema, ultra experientiæ ſuffragium, ita univerſim ſtabilitum velim, ut primos cujuſque febris paroxyſmos, vel errores ſub ipſis commiſſos, pro ceterorum omnium cauſſa habeam. Univerſam enim ſæpe febris, etiam intermittentis, materiam, vel magnam ejus partem durationis ſpontaneæ, acceſſionum, incrementi, declinationis, & recurſuum cauſſam, a primo inde inſultu, intra viſcerum & humorum receſſus, in herba certe, & niſu naturali, ita latere probabile eſt, ut ex ſuæ deinde indolis lege, & pro naturæ ad illam habitu, vel generetur, vel maturetur, vel in motum ſenſim agatur. Neque tum niſi artis ope in herba ſuffocari poteſt morbus, ut præpediatur, quo minus per ſua tempora decurrat, & ſua ſponte revertatur. Meum vero haud facio, ſi febris tuta ſatis appa-

(*t*) v. præter alia ſcripta plura ejus colleg. practic. cum not. *Storchii* §. 1841. mebr. 7. ſect. 1. p. 939. item diſſert. de tertiana febris genium manifeſtante c. 2. p. 26. c. 6. p. 56.

(*u*) medic. ſyſtem. T. III. Sect. I. c. 3. p. 102.

appareat, *Mortoni* (*x*) consilium, qui, "nulli, in-" quit, auctor ero, ut vel secundus paroxysmus per-" mittatur: cui lubens assentit *Bohnius* (*y*), & *Riedlinus* (*z*). Attamen experientiam qualemcunque meam, plus decies data occasione repetitam, testor, neminem eorum ulla postmodum febre recidiva, vel alia prava consecutione, mulctatum esse, ubi ego, in prima accessione vocatus, periculi deinde instantis justo metu, ob aliorum exemplorum similitudinem, & pravorum signorum terrores, perculsus, corticis statim usu febrem fugavi, & eo continuato, ad omnium functionum integritatem ægrum perduxi: quamvis nulla deinde medicinæ ope usus, ad præcidendam reversionem (*a*). Neque vero, cum sufficiens nondum exstet experimentorum copia, semper id & ubique ita eventurum esse, spondere audeo, ulteriori & alienæ experientiæ rem commendans.

Observ. pait. 23. Ipse ego, cum ante octo, & quod excedit, annos, vere pluvioso, ægrotam ruri invisissem, pluribus horis ad seram usque vesperam, inter aeris injurias, itineri insumptis, & piscis viscidi esu haud sine nausea satiatus, paroxysmo febrili eadem statim vespera corripiebar. Tertianam intermittentem & accessionis ratio (*b*), & status epidemius, & urinæ, linguæ, faciei, oculorumque color, & sapor amaricans

(*x*) exercit. l. c. 5.

(*y*) tota differt. de præmatura intermittentium fuga, quam suspectam tuetur.

(*z*) lin. medic. A. 4. mens. 9. lin. 25. neque dissentiunt, vir summus, *Bergerus* in cortice ab iniquis judiciis vindicato §. 9. &, quos ibi adducit, auctores, *Badus*, *Donzellus*, *Protospatarius*, *Listerus*, *Jones*: & eadem sententia stetit *Talborio*, ejusque per Galliam & Angliam asseclis.

(*a*) conf. ill. *Hoffmann.* medic. System. Tom. IV. l. 1. c. 4. p. 108. *Morton.* c. 7. ubi febres inflammatorias, in principio periodicas, cortice subito dato, sine reversione penitus curari observat.

(*b*) v. *Galenus* de crisibus l. 2. c. 3. de tertiana exquisita primo paroxysmo discernenda.

ricans adversus, indicabant. Urgebat instans prope tempus profectionis alicujus necessariæ. Sumsi statim mane ipecacuanham cum arcano duplicato: pomeridie cortice uti cœpi: quo continuato, non febris, nisi levibus per alternos dies aliquot motibus, sed plena sensim sanitas rediit, qua hodieque utor.

Unus ex his, quos, soporis maxime indiciis territus, ita velociter sanitati reddidi, pluribus ante annis dolore sinistrum hypochondrium gravante, & cordis palpitatione sæpe recurrente, laborarat. Post hanc ipsam curationem, a triennio ab iis symptomatibus sanus degit, & nunc quidem iter trans mare feliciter emensus est. *Observ. partic.* 24.

Femella quadragenaria, temperamenti a nativitate ita melancholici, ut ad morbum melancholiam, familiæ satis familiarem, proclivis sæpe fuerit, corpusculo debili, & multis alias pathematibus hystericis, spleneticis, colicis, & plusculis abortibus, exercito, quum, anno præterlapso, longum luctum passa esset, febre epidemia autumnali invaditur. Post primum paroxysmum, gravi dolore cardialgico, colico, & dysuria stipatum, quæ somnum justo profundiorem idemtidem interrumpebant, itidem statim ad corticem non accedere non ausus fui. Ast postquam a febre manifestiori semunciæ forte usu libera evasit, languens licet adhuc, nauseosa, & plane imperfecte sanitati restituta, continuare hanc medelam, nescio quibus opinionibus & consiliis muliercularum turbata, omnino noluit, seque febricitare negavit, id solum, ut passioni hystericæ, & aliis quos metus melancholicus repræsentabat, morbis obviam irem, rogans, variisque præterea remediis inepte usa (*c*). Evanuerunt nihilominus sensim febrilia *Observ. partic.* 25.

(*c*) Eleganter celeb. *Stahl.* de æstu maris microcosm. th. 8. „ ad lectum ægrorum audimus, quid ipsi maxime „ conquerantur, id cum ipsis pro morbo agnoscimus, „ huic maxime obsistere, occurrere, contra pugnare; ut „ æger de lecto, tamquam de sella curuli, *consuluit*, „ ita *plebs* medica *scivit*. " Graphice hanc medicorum

lla symptomata. Verum tamen, uti alias etiam fuevit, alternis vicibus sanitatis, & velut hystericorum paroxysmorum, cum anxietate, tristitia, metu vario, alvi dolorifica proluvie, catameniis copiosis, ipsoque, qui solus novus erat, & valde ingratus ægræ, hæmorrhoidum fluxu, per intervalla hiemem exegit. Omnia lubens corticis, vitæ conservatoris, usui accepta tulisset, nisi veterum imbecillitatum ipsa subinde recordata esset, & adstringere illum corticem persuasisset consiliaria domestica, quum ægrota diarrhœis & fluxibus sanguineis esset affecta. Tandem vere incipiente feliciter usa remedio, quod suasi, ex granis bis quotidie quindecim (*d*) limaturæ

---

crucem, ægris nimium quantum damnosam, immo sæpe exitiabilem, pingit ingeniosissimus *Lentilius*, tab. consult. p. 35. „ dum ægrotus clamabat, da potum; dum uxor, „ medere singultui; dum affinis, siste dolorem; dum „ compater, præbe sudoriferum; dum cognatus, da vi- „ num, ut cor confortetur; dum alii, balneatores, mu- „ lieres, amiculi, scribe hoc vel istud, quod vicino „ meo, re nulla juvante, in eodem affectu gravissime „ decumbenti, salutare fuit! & quæ sexcenta sunt alia: „ quid tunc ageret medicus? Emoriar, ni vel centies „ optavit: o, si aliam, quamvis viliorem, artem di- „ dicissem!

(*d*) *Sidenhamius*, aliique, non nisi octo pro dosi præbere solent: & sufficiunt sæpe *Lentilii*, aliorumque expertorum scripta idem, quod nos heic laudamus, commendant pondus: & vanum sit, si aliqui metuant, grave stomacho futurum. Graviora longe sunt calcium præparatorum, & alieno acore saturatorum, & quarumdam etiam tincturarum, doses vel minores: & præstare limaturam ipsam plerumque præparationibus, tum efficacia, tum ipsa digestionis facilitate, plurimi observatores docti dudum annotarunt. Eleganter de hac ipsa re dicitur, quod de multis naturæ donis medicis verum est, & notabile, in *histoire de l'accademie des sciences* 1713. p. 26. ubi de natura chalybis ejusque usu medico egregie agitur: „ dispendio maximo est, artis opem adhibere, ut „ natura deterior reddatur. *C'est grand dommage d em-* „ *ploier*

ræ martis, (*e*) subtilissime, sine affuso liquore, præparatæ præcipue constante, post multos inde excretos ascarides, magnam partem ægritudine liberata est. Denique sub Pyrmontanarum acidularum potu, ineunte æstate, catenulam vermium cucurbitinorum (*f*) excrevit, quam, tertia post absolutam curam heb-

---

„ *ploier de l'art, à gater la nature.* " Veteres non infra duos scrupulos, ad sesquidrachmam, immo drachmas duas usque, propinare solebant limaturam crudam vel præparatam, & morbos chronicos maximos feliciter eo pacto sanabant. v. *Sennertus* prax. l. 3. p. 537. *Claudinus* de ingressu ad infirmos append. sect. 2. ne natura & usu chalybis & medicamentorum chalybeatorum, quæ tota legi meretur.

(*e*) Hoc cum ejus progenie medicamentum, quod, a cortice Peruviano plane diversæ efficaciæ, ex imperfectis, & haud satis distinctis, methodicorum veterum aphorismis de stricto & laxo, veluti ex unica regula, itidem vulgo judicatur, aliquando forte, quum de ejus usu in morbis frebrilibus agendi locus erit, polychrestis utilitatibus vindicare moliemur, correctis abusibus, ex theoria modesta, & experientia antiqua & recenti. Propositum idem fuit illustri *Brunnero*, quod negotiis forsan, aut senecta & morte præpeditus, non absolvit. v. de glandul. duod. p. 149. ubi, „ ex efficacissimorum, „ ait, remediorum, dummodo manu tractentur periti, „ sunt martialia, in suis casibus efficacissima, de quibus „ forte alias. " Plura sane medicamenta utilissima limitibus nimis angustis, & impenetrabilibus difficultatibus, & edictis terroribusque theoreticis, tamquam præruptis scopulis, ita circumsepiuntur, ut ad usum etiam verum & securum vix cuiquam permitti videatur accessus. „ Præcepta finita esse debent: si qua finiri non possunt, „ extra sapientiam sunt. " *Seneca.* Alii e contrario eadem ipsa remedia laudibus immodicis ita in vulgus propalant, ut usui mixtus abusus cuilibet pateat, quem profusæ pollicitationes, & nescio cujus hypotheseos ingegniosa species, allicuerint. Aberratur utrimque a veræ experientiæ repetitæ via regia.

(*f*) v. *Clericus* in histor. lumbric. latorum, & quæ ibi ex *Spigelio*, *Tysone*, *Vallisnerio*, *Andry*, *Aldrovando*, aliisque

hebdomade, ingens lumbricus vivus & concatenatus insecutus est, qualem *Clericus* aliique (*g*) delineatum exhibent. Hinc incantamenti instar omnia omnino pathemata cessarunt, ipsaque femina egregie valet, sanior quam pluribus retro annis. Ridet nunc ipsa aberrationes suas, inobedientięque culpam in brutorum vermium phantasmata jocose conjicit.

Observ. partic. 26. Cæteri, quos decem numero, ubi similiter corticem a primo paroxysmo dedi, obsequiosi satis fuerunt, & perfecte constanterque convaluere omnes.

Similia de aliis medelis observat. Immo vero non hujus solum medicinæ eam esse felicitatem, sed & alias medelas, post primam statim accessionem adhibitas, felicius, quamvis haud adeo certo ac ipso cortice, opitulari, comperimus. Ut taceam effectus ita prosperos nobis observatos a mediis amaris illi similibus, item a subita catharsi, vel vomitione, sub febris initio, turgente materia (*h*), complures etiam sanitatem, post levia unius alteriusve accessionis molimina, statim recuperarunt, sine

---

que collecta sunt; præsertim tab. I. A. & B. add. observatio, & descriptio elegans *Borrichii* act. Hafn. vol. 2. obs. 47.

(*g*) v. *Clericus* in histor. lumbric. lator. præcipue tab. II.

(*h*) Iterum heic laudare debemus pulverem *Cornachini*, vel similem ex scammoneo. Sunt status epidemii, de quibus & nos dicere possumus, quod *Timæus a Guldenklee* cas. medicinal. l. 8. c. 10. de tertiana simplici, unicā purgatione curata: „ frequentissimæ circa id tempus „ erant tertianæ febres; verum sumto pulvere cholagogo „ plerique liberati sunt: & quod idem deinde c. 19. no„ tat: si in febribus putridis intermittentibus quibuscun„ que, apparente aliqua, etiamsi non perfecta, coctio„ ne, ægro ipso die paroxysmi medicamentum purgans „ dederis, ita ut effectum suum ante invasionem com„ pleat, videbis febrim post illum paroxysmum non am„ plius reverti. “ Similia de ipecacuanha & emeticis antimoniatis, prædicare licet. Meminerint tamen medentes, qui ita felices effectus vel a purgatione, vel a vomitione, notarunt, probe attendendum esse, quid evacuationem ejusmodi indicet, vel contra. Quadrat huc ma-

ſine relapſu, quibus a primo febris vere intermittentis, tertjanæ aut quartanæ, maxime vernalis, paroxyſmo exeunte, & inde tertia quavis circiter hora, remedium exhibuimus digerens & diaphoreticum, verbi cauſſa, medicamenti egregii, quod in ipſo etiam paroxyſmo datum anxietates levare, humores digerere, & criſin deinde juvare ſolet, ſpiritus tartari compoſiti, quem mixturam ſimplicem (*i*) vocant, guttas forte triginta, aut tincturæ fuliginis *Clauderi*, quæ eſſentia diaphoretica audit duplum, vel ultra: aut quibus, ubi tertianam ſimplicem vere

re

---

maxime monitum *Sydenhamianum*, egregio illo de morbis epidemiis c. 2. ſect. I. de morb. acut. ſcriptum: „ qua „ methodo currente anno ægrotos liberaveris, eadem ipſa „ forſan, anno jam vertente, e medio tolles“ quodque idem graviſſimus obſervator paullo infra habet: „ idem „ morbus in ipſiſſima anni conſtitutione varia ſæpe, & „ diſſimili facie, ſe oſtendat: quod quidem tanti poteſt „ eſſe momenti, ut, pro ejus arbitrio, curativæ indica„ tiones ponendæ ſumendæve fuerint.

(*i*) v. *Schultzius* peculiari libello de tinctura bezoardica, cujus hic ſpiritus præcipua pars eſt, & in appendice de mixtura ſimplici p. 177. ſeqq. &, qui primus hujus mixturæ auctor creditur, *Andernacus* de medic. vet. & nova P. II. p. 658. * In perſonis ſpleneticis ſeu ſcorbuticis, & ubi remedio magis volatili opus eſſe viſum eſt, ſubſtituimus pari cum felicitate, eadem doſi, ſed, ob odorem ſaporemque volatilem, ſyrupo pœoniæ aut ſimili temperantes, ſpiritum ſcorbuticum *Dravvizii*, quem ſub mixturæ ſimplicis antiſcorbuticæ nomine in pharmacopolia noſtra introduximus, deſcriptum in tractatum vom ſchmertzmachenden Schorbock, p. 159. „ Spiritus tartari „ libra una, cochleariæ unciis quatuor, irrorantur libræ „ duæ vitrioli ad rubedinem exſiccati, digeruntur in bal„ neo per octiduum, dein per retortam, aucto gradatim „ igne, propellitur cum reliquis etiam ſpiritus vitrioli „ volatilis. Doſis auctori eſt drachma dimidia vel inte„ gra. “ Magnopere prædicatur in affectibus ſcorbuticis, præcipue paralyſi. Nobis fructum egregium, præter eam, quam in febribus modo laudavimus, utilitatem,

** Spiritus ſcorbticus Dravvizii.*

præ-

re intermittentem a primo ſtatim inſultu agnoſcere licuit, ſoluti liquore aliquo ſalis abſinthii drachmam integram, addito interdum ſulfuris antimonii grano, vel & ſalis ammoniaci drachma dimidia, aut alius ex ſalibus lixivis aut mediis febrifugis ſufficientem doſin, ſex horis ante paroxyſmi prioris tempus ſemel, aut aliquoties alternis diebus, propinavimus. Alii, ſimiliter plane correpti, ubi id momentum prætermiſſum eſt, & altera aut tertia acceſſio ante medicationem invaſit, diutius longe graviuſque ægrotare, & reverſionibus obvii eſſe conſueverunt. Ea tamen ſimul cautione uſi ſumus, quam ſupra jam innui-

---

præbuit in ſtomachi ατονια, & appetitus digeſtioniſque defectibus a muco viſcido, bilioſo, ſalſo, putrido; in iis vitiis, quæ ſcorbuto calido tribui ſolent; in cachexia ſcorbutica; in paralyſi, & ipſa apoplexia recenti. Biennium fere eſt, quod puella ſexennis, illius ſoror, de qua infra febris nonanæ hiſtoriam recenſemus, poſt aliquot languoris dies, repente corripiebatur paralyſi utriuſque brachii & ſpinæ dorſi, cum ſenſu formicationis. Aberat cauſſa manifeſta, niſi quod ſtomacace & ſcrophulæ jam diu afflixerant. Vocatus ſtatim, dedi ejus ſpiritus cum ſyrupo pœoniæ ανα mixti guttas triginta, idque ſingulis trihoriis repetii. Rediit ſenſim ſenſimque motus ſenſuſque integer, & intra decem fere dies ſanitas. Abſoluta jam hac ſcriptione, mulierem Judæam ſeptuaginta octo annos natam, curo cum alio medico experientiſſimo, quæ olim ſæpe podagrica, quatuor jam annis ſolitum affectum non paſſa, inſultum nuper apoplecticum noctu ſubito ſuſtinuit, ex quo lingua cum dextro brachio & pede paralytica remanſere, cum mentis ſtupore, & febre continua. Secari ſtatim venam, ad octo uncias in brachio ſiniſtro quum in pede non admitteretur, veſicatoria eidem brachio & cruri ejus lateris admoveri, enema injici, aſſumique per trihoria remixti ſimiliter ſpiritus guttas ſexaginta, curavimus, interpoſitis paucis pro re nata aliis. Ita lento quotidie gradu magis magiſque rediit primum loquela, deinde liberior intellectus, lateriſque attoniti motus, febris poſt nonum diem ſenſim ſoluta ceſſavit, appetitus ſomnuſque, pro ſenectæ ratione,

Obſerv. partic. 27. *Obſerv. partic. 28.* *Obſerv. partic. 29.*

innuimus, ut statim, finita accessionis crisi, lintea febricoso halitu polluta cum purioribus permutari curaremus. Atque hæc de reversionum metu, per citam a prima invasione febris fugam, præcidendo, problematis alicujus instar dicta sunto, quod repetitæ experientiæ solvendum relinquimus (*k*),

§. IV.

ne, sat bene habet, & vix quinta nunc a morbi ingressu hebdomas numeratur, neque fere, nisi debilitas, quicquam superest. Furunculus in femore sinistro enatus, & otalgia auris dextræ, utrimque in abscessum transiit, atque, uti arbitror, egregie felicitatem medelæ juvit. * Biennium fere effluxit, quod virum sexagenarium, doctum & laboriosum, hæmorrhoidarium, a gravi hemiplegia dextri lateris, venæ sectione larga in sinistro pede subito administrata, hoc ipso dein spiritu continue usurpato, & denique laxatione κατ' επικρασιν repetita, ex pilulis polychrestis cum mercurio dulci, feliciter, deo juvante, sanitati reddidimus. Idem superiori æstate tertiana duplici graviter laborans, cortice Cinchina exhibita post tertium primariæ febris paroxysmum, & repetita legitime, optime convaluit, valetque. Durante curatione eam molestiam hæmorrhoidum cœcarum, quam sect. 3. §. 6. descripsimus, passus est, & curatus remedio laxante ex sale cathartico amaro, fotibus, & unguento albo camphorato, & præcipue continuato cortice febrifugo, cum granis aliquot lactis sulfuris cuique dosi additis. Similem felicitatem laudati spiritus scorbutici experti quidem non sumus, ubi diutius jam paralysis tolerata fuit: unde & iis in morbis laudandum est illud, quod in omnibus fere valet, & præsertim quorum typus non est insuperabilis: principiis obsta!

(*k*) Alterum de prævertendis reversionibus problema, quod pleniori itidem experientiæ permittendum adhuc videtur, quum nobis, tentantibus sine repetitione corticis, nondum æque respondere res visa sit, habet cl. *Mangetus* bibl. pharmac. T. 2. p. 698. ubi, „ sancte, ait, asserere se posse, se in millenis ægris exhibitionem corticis non omni prorsus recidivæ antevertendæ aptam observasse, nisi volatilia etiam in largissima dosi admiscuerit. “ Assentit *Traversarius* p. 297. hanc veritatem, inquiens, hic quoque Pisauri experientia con-

„ stan-

§. IV.

Observationes de reversionum tempore.

Alioqui, ubi post alterum pluresque paroxysmos febris per medelam specificam victa est, quæ diutius alias duratura fuisset, tum quidem semper ægrotos, sola medicatione per corticem continenti, a periculo quovis alio tutos præstare licuit, sed rarius, nisi ea legitime repetita fuerit, a redituro sponte, post *certum* aliquod tempus, si permittatur, eodem morbo: qui tamen certe cari & apoplexiæ metu vacuus, & sat facile sanabilis, & longe plerumque priori mitior fuit; quamvis interdum, pro corporis, aeris, diætæ ratione, ad difficiliorem indolem redierit: ut omnes omnino morbi ὑποςροφώδεις, præsertim vero febres, modo faciliores, modo difficiliores revertuntur, quocunque remedio curati sint (*l*). Caveant ergo, qui ingenium morbi versatile, & remedii febrifugi recte dati innocentiam perpectam non habent

---

„ stantissime firmat." Cl. *Conhusius*, auctor archei febrium fabri, in remedio quodam volatili, quod sibi adhuc peculiare servat, corticis usui addendo, omne felicis, & a reversionum metu liberæ, medicationis præsidium collocat. Sunt sane salia volatilia insigniter febrifuga, & subtilia, & penetrantia, ac forsan reversionum materiam in herba latentem, quam cortex attingere nequeat, huic addita enervare possunt, dum ipse cortex metuendas a solitariis volatilibus noxas prævertat. add. §. seqq. not. b.

Observ. partic. 30.

(*l*) *Ortlob.* scrutin. recidiv. §. 5. „ Negari non potest, „ uti recidivam interdum atrociorem esse ipso morbo præ- „ cedente; ita etiam præsertim febres, modo duplicatas, „ triplicatas reverti, & modo, quæ erant cum intermis- „ sione, continuo, modo vice versa infestare." *Grembs*, arbor. integr. & ruinos. homin. p. 407. exemplum refert: „ * vir robustus & sanguineæ complexionis, tertianæ „ nothæ *recidivam* patiebatur, pulsus erat languidus, „ excretio copiosa. Nec pharmacum, nec sanguinis mis- „ sionem

** Observ. partic. 30.*

bent, ne, ubi obscuriora forte molimina recidiva justo tempore vident, a vera caussa, & diagnosi, & cura aberrent, suosque deinde, uti facile fit, errores, suas *αμεθοδίας*, priori methodo imputent, si morbum naturaliter recidivum, sed facile sanabilem, difficilem fecerint, ordine processurum turbarint, benignum futurum male permutarint. Caveant etiam, quod obiter moneo, ne, ubi febrim post corticem recidivam, eamque forte facilem, facile curarunt, (*m*) suæ illi methodo ubique statim nimium tribuant, & in difficilioribus casibus confidant, & e contrario, ubi febri recidivæ difficiliori, difficulter aut minus feliciter, sua culpa, vel metu vano, medentur, priorem medelam innocuam accusent. Legitime ita, uti supra scriptum est, superata febris interdum quidem incerto rediit tempore, &, quod prænuntiari non potuit, quando aut gravi diætæ, aut

Tempus incertum ex caussis extraordinariis.

„ sionem competentem judicabat medicus. Utebatur syrupis de endivia, de acetosa. Septimo die accepit rhabarbarum cum decocto fructuum. Sed ea nocte præter omnium spem extinctus est. " Ignorabatur ejus ætatis infelicitate cortex. Quod si isto in priori febri adhibito recidiva contigisset ita exitiabilis, quot, bone deus, ignorantum & malevolorum censorum accusationibus impetitum fuisset remedium, quod solum forsan potuisset esse saluti, si eo tempore cognitum id esse licuerit!

(*m*) * Elegans est consilium *Hamiltoni* de febre miliari p. 79. „ Sumantur mane per dies aliquot salis absinthii grana decem, aut quindecim, ex aquæ Spadanæ haustulo, & deinde paullatim ejusdem aquæ libræ duæ. Nec quicquam febri intermittenti, ex præpropero corticis Peruviani usu recidivæ, certius occurrit. " Hæc methodus, ubi, deficiente aqua Spadana, Schvvalbacensis, vel alia similis, substitui potest, & aliæ medelæ minus certæ, sæpe sufficiunt, præsertim si febrilis materiæ vis cortice prius fracta est, etiamsi, ob intermissam justam repetitionem, febris revertatur, subiti tamen periculi, & metuendæ ferociæ expers. Atque in ejusmodi febribus recidivis sola salia fixa sæpenumero nobis suffecerunt, quum prior morbus sine cortice vix domabilis apparuisset,

aut turbulentæ medicationis errore, aut contagii vehementia, aut insigni orgasmo menstruo, puerperali, hæmorrhoidali; vel a variolis, morbillis, podagra, calculo, aliisve morbis alienis inducto, impense forsan agitata, maturata, & protrusa est materies, quæ intra viscerum & humorum compagem ita antea latitabat, vel immutata erat, ut eam assiduo remedii usu attingere atque exstirpare nequiverimus. Interdum minusculas aut paucas corticis doses, vel roboris parte castratas præparationes, ad præcavendum morbi reditum sufficere rati, methodum satis vulgatam secuti sumus, ut per aliquod a recuperata sanitate tempus continuum, vel incertis intervallis, vel tunc solum, quando incommodi qualiscunque aliquid, tamquam febris recidivæ prænuntium, sentiri rursus incepit, aliquantum corticis, ad unam alteramve dosin, indies officiose propinaremus. (*n*) Et tum quidem sæpe motus recidivos paullulum suppressos & retardatos, vel sub hac ipsa medicatione non adæquata, vel diverso post illam tempore, pro varia medicamenti efficacia, rediisse observavimus. Quum vero post integre restitutam corporis œconomiam a medelis plane abstinuit æger, neque sontica quædam caussa, quod rarum fuit, ma-

Tempus certum ex morbi indole tertiana.

set. Ejusdem modi methodus itidem feliciter ita nobis aliquoties successit, ut reversio nulla obtigerit, si, statim post profligatam cortice febrem, aqua salutaris sale lixivo saturata, præcipue Selterana, per unam aut alteram hebdomadem pota fuit, cortice etiam deinde non repetito: ut adeo salium fixorum vim in reversionibus præcavendis laudare itidem possim, uti ultima ad superiorem paragraphum nota de volatilibus prædicavi, quamvis & suum illæ aquæ sal volatile acidulum, & ex lixivi mixtione medium, in sinu gerant: uti præstantissime ostendit celeb. *Seipius* in de acidulis Pyrmontanis libello aureo. Ea tamen omnia repetiti corticis certæ efficaciæ cedunt.

(*n*) „ Ipse *Hippocrates* videtur honestissime fecisse, quod „ quosdam errores suos, ne posteri errarent confessus „ est. *Quintilianus* l. 3. c. 8.

mature morbum redundare fecit, " tunc nos qui-
" dem multijuga experientia docuit, febres *ex ter-
" tianarum genere* recidivas longe quam plurimas
" aliquo *secundæ hebdomadis* die, sive post quartam
" lunaris mensis partem, a cessata remedii assum-
tione, contigisse, atque, si ope naturæ aut artis rursum evanuerint, semel vel aliquoties sæpe præterea, pro morbi statusque epidemii ingenio, *alternis* semper *hebdomadibus* reversas esse, vel molimina saltim satis manifesta ostendisse. Hinc forte haud injuria conjicere licuerit, subesse aliquam toties repetitæ experientiæ *caussam naturalem*, & tum quoque alternis hebdomadibus motus in corpore recidivos *ex morbi ingenio* fieri, quum, impedimento quocunque retenti, non satis liquido apparent. Fortuiti casus, qui hanc nobis veritatem sub nostra aliorumque medicatione confirmare potuerint, evenere innumerabiles: &, data opera, plus centies rem experti sumus, quando ægri, repetitæ medelæ impatientes *(o)*, bene se valere caussati sunt (*p*), & febrim, si rediret, indolis haud metuendæ fore persuasum habuimus. Tunc enim, omisso præcavendi consilio, tempus reversionis expectavimus, immo ipsi ægris prædiximus, eventu vix fallente. Idem plerumque notare licuit, ubi, naturæ vel aliorum medicamentorum auxilio sanitatis plenæ signa tantisper fuerunt restituta, morbi tamen ingenio ad reversionem prono. Quo propius etiam illi a sanitate abfuerunt, quos natura vel arte imperfecte restitui contigit, ab evidentibus saltim paroxysmis immunes, & quo exquisitiori diæta præmaturam morbi excandescen-

(*o*) *Seidel.* de morb. incurab. p. 99. Nolumus ista, „ inquiunt, tam longa & intricata: dic vel propone aliquid breve & ευποριστον, quasi in manu medici sit mutare ordinem rerum in natura atque arte.

(*p*) Medicus quidam χαριεστατος, ægris, qui vel ob medelæ nauseam, vel ob fiduciæ defectum, ita bonam valetudinem, haud bona fide, caussantur, facete regerere solet *Ciceronianum* illud: si vales, bene est; ego valeo.

descentiam averterunt, eo certius etiam febres *recidivæ nothæ* alternis hebdomadibus exacerbatæ sunt. Immo ipsi errores diætæ, venæ sectio etiam & remedia cathartica (*q*), quæque urinam, & sudores, & excretiones quascunque paullo evidentius movent, & sa-

---

Purgatio post corticem. (*q*) Notum est, *Sydenhamium* aliosque medicos omni purgatione post corticem, immo ipsis enematibus, interdicere: quippe unde reversiones facillime eveniant. *Bianchius* ex adverso cum aliis diversa docet in histor. hepat. p. 283. „ Hoc, inquit, sancte referre possum, in innumeris casibus, eorumque plurimis, (ut dubium ad lancem veritatis apponerem) de industria tentatis, ægros cujuscunque habitudinis, & quacunque tempestate, a febre qualibet intermittente, ac intermittentis naturam participante, per febrifugum vindicatos, hinc propinato cathartico, nec magis nec minus in febres relapsos fuisse, quam eos, quibus catharticum præscriptum non fuerat: ut ideo decernendum videatur, purgantes post usum febrifugi administrationes ad revocandam febrem, vel non revocandam, nil penitus conferre. " De violentis sine arte purgationibus, quæ & facere & revocare febrim possunt, *Bianchiana* hæc non intelligo. Mediocres etiam purgationes, & enemata ipsa, magis minusve facile efficere quovis tempore possunt, ut febris imperfecte profligata revertatur, & reversiones nothæ contingant, quæ *Sydenhamiano* monito primam ansam præbuisse videntur: dum observavit, omissa catharsi, febres, quamvis imperfecte curatas, per ὑϛερεργίαν remedii, & naturæ, augescente in die sanitate, constantius cessare; maturata vero purgatione, motus male sopitos denuo effervescere. Verum, si plena sanitas per sufficientem remedii continuationem restituta esse videtur, tunc distinguantur tempora, quibus natura ad reversionem prona est, vel secus, & concordabit experientia. Si statim, simulac a corticis usu cessavimus, longius ab hebdomade παροξυϛικῇ, moderate & ex arte purgavimus ægros, quod *Bianchius* facit, nihil fuit, quod reversionem timeremus. Metuenda autem hæc fuit omnino, ubi ipsa hebdomade altera, vel paullo ante ipsam, pharmacum purgans ministravimus, cujusmodi observatio, non satis distincta, alteram præbuisse videtur *Sydenhamianæ* regulæ

& salia volatilia, ammoniacalia; & amara imperfecte febrifuga, & ipsius corticis doses minusculæ, vel roboris parte castratæ; (r) aliæque caussæ; in quibus solis recidivorum motuum ratio collocari solet; longe

---

regulæ rationem. Nihilo minus etiam tunc formidandum nihil fuit, si statim ab evacuatione ad adæquatum corticis usum rursus accessimus; quæ res omissa tertium fundamentum ei admonitioni dare potuit. Denique; absoluto penitus medicationis cursu; nullum unquam reditum a catharsi apta veremur, quam tunc toc millies secure ex arte administravimus. Purgationem; quæ sine arte & indicatione, & sollicita circumspectione fiat; post corticis usum, & in convalescentibus; prohiberi par est: & miror esse; qui ideo remedium infidum putent; quia non statim; recuperata exinde valetudine, catharsi corpus turbari debere docetur. De purgatione omni ipsorum sanorum, quidni etiam convalescentium, & ad motus febriculosos pronorum, vere æque ac eleganter monuit *Brunner.* de gland. duod. p. 145. „ qui tantam par„ tium teneritudinem penitius inspexerit, ordinemque; „ quem amat natura, atque concinnitudinem, æqua men„ tis trutina perpenderit, næ cautius ille mercari di„ scet, nec statim machinas admovebit, quibus harmo„ niam corporis exagitet, concutiat, aut prosternat pe„ nitus. " Atqui ejusmodi machinæ sunt medicamenta purgantia omnia, omnia, inquam; si in manu imperiti, neque impense cauti; versantur: nec excipio; quæ in vulgi omnis manus hodie dantur, rhabarbarum; sennam; mannam, pilulas lenitivas, aut balsamicas dictas; & similia, quæ longe majori cautione opus habent, quam ipsa febrium antidota. *Grube* de medicamentis simplicibus. p. 121. „ Medicus circumspecte agat, probe adver„ tens quibus, & quo tempore propinet. Quæ quidem „ ipsa, si in ullo medicamenti genere, certe in purgan„ tibus; sunt probe attendenda. Neque vero cogitet „ tiro; rem levis esse momenti purgans ægris præscribe„ re. Magnæ id mihi res molis videtur, utut mulierculæ; ultra sexum suum audaciores, id parvi faciant.

(r) Hæ medelæ omnes, prout sors tempusque tulerit; interdum attingunt materiam febriculosam; interdum relinquunt intactam: itemque, si attigerint, evacuant forte

longe facilius sæpiusque redeuntes febris supplicio affecerunt ægrotum altera illa, quæ *hebdomas paroxystica* vocari possit, quam priori, quæ *intermissionis* vel *remissionis* tempus largiri consuevit. Sicubi decantata illa revocandarum febrium male curatarum indicatio locum habere visa est, longe itidem per ea ipsa, quæ modo diximus, medicamenta expeditius eodem tempore res successit. Addo, idem *suo modo de quartanis, & de quotidianis veris* (*f*), nobis compertum. Integre cortice Peruviano ante temporis sui decursum fugatæ, si reditum non præcidimus, *utræque* pariter, haud quidem altera, uti tertianæ, sed *tertia hebdomade*, sive post lunaris mensis dimidium, reversæ, vel recursum evidenter molitæ sunt: id quod similem caussam regressus arguit, quam quæ paroxysmorum est, & dierum numerum hebdomadibus certo modo respondere, quod idem in aeris & oceani motibus naturalibus observatur. Con-

---

fortuna, vel corrigunt eandem, quando sua virtute inferiorem, & ad exitum e corpore dispositam, reperiunt; sæpe e contrario, quando nisus recidivus ipsis medicamentis potentior est, irritant, & reversionem promovent: quæ observatio arti febres suppressas revocandi, uti originem fecit, ita limites ponere debet.

(*f*) Observavit has, & distinxit a febribus ex alia periodo duplicatis, omnis antiquitas, & nos multoties manifeste notavimus. Miramur adeo esse viros eruditos & experientes, qui eas dari negent, ut cel. *Fr. Hoffmannus*, qui in tractatu de febribus ad *Poterium* p. 874. „ quotidianæ, inquit, febres, recte notantibus practicis, non „ dantur; sed potius tertianæ duplicatæ vulgo dicuntur „ quotidianæ. " Mutavit sententiam vir sincerus, & experientiæ de veritate quotidianarum verarum locum fecit in medic. syStem. T. 4. p. 86. seqq. Nova ibi distinctione solas matutinas, & stata hora revertentes, & decem vel ultra horis durantes, aliisque, quæ recensentur, signis conspicuas, exquisitas, ceteras omnes nothas & irregulares vocat, quas sæpius se annis hujus sæculi XXVII. & VIII. observasse refert. Aliter veteres. *Sennertus* potissimum nocturnas, & XVIII. horis durantes, & alia

Conformitatem indolis quotidianarum verarum cum quartanis inter alios probe notavit *Piso* (*t*); qui illas a triplici quartana sollicite alias distinguit, " Tertianam, ait, longitudine excedit quotidiana, quantum a quartana superatur, in quam non raro converti videtur, ubi aliquando perseveravit. Est enim valde similis, & prope idem utrique subjectus humor, ac proinde prope simili ratione curantur.,, Vicissim, *Celsi* aphorismo, ex quartana sæpe quotidiana fit, culpa ægri vel curantis, (quæ in longa ægritudine facile accidit, præsertim quando medicus, certo remedio destitutus, varia experiri debet) &, quod addere licet, multis aliis de caussis sæpe inevitabilibus, aeris, aquæ, loci, corporis habitu, immo ex ipso morbi ingenio. Et tum quidem *Celso*, cujus ætas nostras medelas ignorabat, in malis æger esse dictus est. Nequaquam ex cerebro nata sunt, quæ de reversionum tempore heic luci exponenda putavimus. Vidimus sæpe veritatem, antequam ea de re vel suspicio subiit. Vos autem, viri clarissimi, aliosque observatores candidos amanter rogatos volumus, ut experimentis vel confirmetur experientia, vel limitetur, quam veram esse nulli dubitamus, numerosissimis exemplis convicti. *Petitio ad observatores.*

§. V.

Observationes alienæ concordes.

Eam quidem aliis etiam medicinam facientibus dudum obtigisse persuasum habeo, quamvis paullo obscurius indicata sit. Quorumdam auctorum observationes recensebimus. *Blegny* (*u*) pro exemplo historiæ

& alia signa habentes, exquisitas dicit, reliquas nothas L. 2. c. 19. de febribus. Sufficiat hic notasse, veras dari quotidianas, ab aliis periodis, præsertim tertianis, diversas.

(*t*) de cognos. & cur. morbis p. 926.

(*u*) zodiac. med. A. III. m. Februar. obs. 29. de usu corticis Peruviani in febribus intermittentibus.

ſtoriæ febris tertianæ cortice fugatæ affert aliquam, poſt ſex periodos, id eſt *altera hebdomade*, reverſam. *Reſtaurandus* (*x*) "epoto, inquit, cortice febris ut plurimum deſinit omnino; attamen intervallo aliquo temporis, *trium* ſcilicet *ſeptimanarum*, aut quatuor, prout corpora magis minus incaluerunt, redit; aliquando ſine ulla recidiva diſcedit." De quartanis ibi ſermo præcipue eſſe videtur, ubi cortex tunc ſolemnis erat, quas redire, vel reditum moliri, tertia hebdomade obſervamus, licet paroxyſmi manifeſti ad quartam uſque interdum retardentur, robore naturæ renitentis, vel remedii præter rem continuati, vel ὑπερεγοῦντος. *Sydenhamius* (*y*) febres quartanas, poſtquam ad *duas* vel *tres hebdomades* a corticis uſu delituerint, denuo recrudeſcere, &, (*z*) ubi generatim de febris cortice fugatis agit, eas intra *dies quatuordecim* ut plurimum recidivas fieri, narrat. Huic obſervationi innixus, (*a*) corticis unciam, poſt curatam quartanam, ad tres alias vices repeti per doſes jubet, interjectis ſemper *diebus quatuordecim*. Ubi ad quotidianas tertianaſque etiam febres unam præcautionis methodum ſine diſtinctione applicare ipſi lubet, (*b*) "ne morbus, inquit, denuo recrudeſcat, die *octavo* præciſe, a quo poſtremam doſin æger aſſumſit, unciam in partes duodecim diviſam certo certius exhibeo. Non tamen prorſus in tuto collocatur æger, niſi tertio quartove eamdem methodum, eodem temporis intervallo, iterare non gravabitur." Hæc ita præcepiſſe virum idcirco probabile eſt, quia febres ex tertiano genere alio tempore, quam quod de quartanis notarat, nempe *octavo die*, vel paulo poſt, redire obſervavit. *Lemery* (*c*) per

(*x*) ap. *Blegny* A. V. m. Julio p. 137.
(*y*) morb. acut. hiſtor. c. 5. p. m. 112.
(*z*) epiſt. I. p. m. 379.
(*a*) p. 113. ſeqq.
(*b*) p. 381.
(*c*) *cours de chine.* P. II. c. 6.

per *quindecim dies* quiescere materiam febris fugatæ affirmat, ubi quartanam præcipue intelligit, quibus tunc maxime dicabatur cortex, & per duos ideo menses *duodecimo* quovis *die* medicamentum repetit. *Mortonus* (*d*), qui de tertianis magis agit, quod historiæ probant, " sæpe numero, ait, ultro absque caus-
" sa evidenti redit febris, nisi tempestivo corticis usu
" obviam eatur: quocirca solemnem corticis repeti-
" tionem post intervallum *octo vel decem dierum*, "
id est, sub initium vel ante exitum *secundæ hebdomadis*, " bis terve imperare soleo, scilicet donec
" luna stadia sua singula semel decurrerit, quam
" statis cursus sui periodis vi exsuscitandi fermenta
" morbosa maxime pollere conspicimus. Atque hoc
" modo febres intermittentes maxime pertinaces
" certissime ut plurimum sanantur, quas, utut vi-
" cies cortice fugatas, posthabito hoc canone, ite-
" rum sese in ordinem recolligere, ut plurimum
" videre est. „ Deinde addit: " ante omnia, utut
" firma valetudo videatur, hic canon observandus
" est, quo facto haud ita frequenter febrium corti-
" ce curatarum recidivationes famam medici & remedii minuerent: „ cujus methodi felicitatem deinde multis historiis (*e*) confirmat. Alibi (*f*) "
" febres maxime pertinaces eadem ratione absque
" recrudescentiæ periculo funditus tollere facilli-
" mum esse „ expertus pronuntiat. *Pitcarnius* (*g*) eam dosin, quæ tertianis & quartanis fugandis suffecerit, *post octiduum*, & ea consumta, rursus post *duas hebdomades* repetere jubet. *Mangetus* (*h*) quantitatem remedii, quam cuivis febri destinat, in duas dividit partes, quarum altera consumta, *dierum octo*, *decem*,

(*d*) exercit. I. c. 8. p. m. 69.
(*e*) præsertim c. 9. de febris συνεχέος genio proteiformi.
(*f*) c. 7. p. 53.
(*g*) elem. medic. L. II. c. 1. §. 45.
(*h*) biblioth. pharmac. p. 698.

decem, *vel duodecim*, ut ait, intercapedinem facit, & tunc ad alterius partis usum accedit, antequam revertatur febris. Dubio procul alias febres *altera*, alias *tertia* hebdomade redire, & præmisso reversioni tempestive per aliquot dies cortice præpediri, observarunt illi auctores. *Bianchius* (*i*) tertianas post *quindecim dies* reverti solere memorat, moliminibus præviis pro febre vere recidiva forte non habitis *VVeinhartus* (*k*) febrem cortice fugatam post dies *octo* vel *quatuordecim* recrudescere ut plurimum notat, nisi, quod faciendum monet, ablata jam febre, ad dies totidem usque, vel ad unius lunæ tempus, intervallo octo vel decem dierum, continuetur remedium. *Hoffmannus* (*l*) electuario ex cortice febrifugo, elapsis *septem diebus*, ne redeat tertiana febris, ægrum iterum uti jubet: unde nullus dubito, quin post septimum diem ejusmodi febres reverti solere, repetito autem mature remedio præcaveri, notaverit observator peritissimus. *Storchius* (*m*) febres, quas cortice fugare solet, idque cum *Stahlianis* principiis conciliat, (*n*) plerumque post *duas* vel *tres* hebdomades (*o*) redire monet. Passim hujusmodi periodi, si rite calculus subducatur, in doctissimi illius viri, & illustris *Lentilii* eteodromis, cl. *Bianchi* historia hepatis, pluribusque medicarum historiarum collectionibus, inveniuntur exempla: plura etiam comperientur, si ad molimina recidiva attendere placuerit, manifestis paroxysmis sæpe priora, & tempus præscriptum accurate servantia. Quo vero cunque modo ista se res habere videatur, patet certe,

(*i*) hist. hepat. p. 307. 747.
(*k*) medic. officios. p. 380. seq.
(*l*) medic. system. Tom. 4. sect. I. c. 1. p. 49.
(*m*) qui, sub *Huldarici Pelargi* nomine, editis elegantissimis eteodromis, tantisper, dum hominum judicia exploraret, velut retro Apellis tabulam latere voluit.
(*n*) v. eteodr. I. p. 65. seqq. add. p. 136. n. 7. II. p. 195. III. 279. seqq.
(*o*) in not. ad *Stahlii* colleg. practic. p. 960.

certe, tot observatoribus attestantibus, reversiones neque tutius, neque certius præcaveri, quam repetito intrà *duas* vel *tres hebdomades* remedio.

§. VI.

Methodus præcavendarum reversionum.

Itaque, & nostris, & aliorum observationibus, non solum de tempore reversionum, sed maxime de felicitate curationum, per repetitum, ad ejus temporis rationem, remedium, innixi, & de innocentia ejus medicinæ sub integro valetudinis statu per sensuum evidentiam persuasi, memores fuimus moniti *Mangetiani*: (*p*) " non esse expectandum, donec febris de novo caput exseruerit, sic enim fore, ut renovanda veniat tota medicamenti dosis, " quasi de eo nihil adhuc devoratum esset. „ (*q*) Quando sufficienter operatus fuit cortex una serie continuatus, ut ad præsentem febrim delendam nihil superesse, & nihil amplius utilitatis a continuato usu in corpus redundare, visum sit, desivimus primo illum exhibere, & lubenter quidem circa phaseos alicujus lunaris tempus, licet haud adeo exquisite notatu necessarium. Inde *per hebdomadem accurate* *Tertianarum.*

(*p*) biblioth. pharmac. T. II. p. 698.

(*q*) Fundatur hæc formido in vulgata experientia, & in iis, quæ §. 2. hujus sectionis disputavimus, & in indole febris, ejusque materiæ, naturaliter ἐπακμαστικὴ, seu sponte augescente. Enimvero, quod *Musitanus* pyretolog. p. 59. generatim dicit: „ febris leviuscule oboriri incipit, & adeo adolescit, ut vehementior magis „ magisque fiat, donec tandem in exaltationem deveniat, & febrientes periculis obnoxios reddat: " id etiam de recidiva observabile est. Sæpiuscule vero metus feliciter evanescit, & febres post corticem recidivæ facile sæpe cedunt, vel sponte vel levibus remediis. Tutius vero est, certo tutoque remedio uti, quam incertam & insecuram felicitatem operiri.

rate unam, five ad proximam circiter lunæ phafin, quiefcere a medicatione juffimus ægrum quippe quam tunc fupervacuam effe reperimus: forte, quia materia refidua nimis immatura eft, neque ullo modo turget, & profundius intra vifcerum & humorum texturam latet, quam ut a corticis particulis, aut ab illis partibus, quibus hic fingulare robur addit, attingi, corrigi, & ex corpore elidi queat. Atque interim illud, quicquid id eft, vix ac ne vix quidem morbidum vocari poteft, & interea fecure in corpore manet, æque ac difpofitio aliqua hereditaria & remota, uti διάθεσις nativa ad variolos aut morbillos, & fomes arthriticus extra paroxyfmos, vel malum immaturum quodvis, antequam per ætatis temporumque mutationes, aliafve cauffas, maturetur, & in motum moleftum, quem morbum vocamus, agatur. Immo quamvis diætæ vitia, aut nifus febris ad reditum major folito, aut cauffæ graves aliæ, præmaturæ aliquid interdum movere poffint, fufficit tamen fere femper affumti antea remedii ὑστερεργίαν ut impediatur morbus, quo minus recrudefcere feftinet. Immo potius (five jam id fuperftitibus in corpore, & fenfim in ufum a natura ductis, remedii particulis adfcribas; five naturæ ipfi in confuetum fanitatis tramitem functionumque œconomiam reftitutæ, & digeftionis, fecretionis, nutritionis, excretionis, negotia felicius indies fponte expedienti) apparet evidenter, hominem jam convalefcentem, ea ipfa hebdomade, qua nihil medicaminis affumit, plura quotidie virium & fanitatis incrementa capere. Ita juvant fæpe prius fumta remedia tum demum maxime, quum ab iisdem quiefcis (*r*),

ὑστερεργία.

man-

(*r*) Hinc error vulgi, nefcio an etiam nonnunquam medicorum, facile oboritur, ut redeuntem valetudinem, quæ ad ὑστερεργίαν prioris medelæ referri debebat, nefcio cui alii rei poftremum factæ imputent, & hanc deinceps miris fæpe laudibus extollant, quæ, quam vanæ fint, repetita experientia docet. conf. celeb. *Lentilius* peculiari differtatione de hyfterergia medicamentorum T. 2. mifcell. med.

- - - - - mandataque fortius urget
Imperiosa quies. (*f*)

Octavo vero *die*, quo nihil adhuc mali sentiri solet, omnibusque per *totam hebdomadam* sequentibus, corticis usum denuo jugiter injungimus continuandum. Neque nos per ipsum mensium fluorem ab hac temporis ratione detineri, vel ita in curationis ordine naturali turbari patimur, ut hebdomades confundamus. Quamvis enim, si nihil periculi urgeat, primos insignioris regularisque fluxus dies sine remedio prætermittere amemus; deinde tamen ipsa præscripta hebdomade continuare medelam eo magis studemus, quo certius est, a reliquiis orgasmi menstrui tunc, quando ipse fluxus desinit, vel minuitur, febriculosum orgasmum facillime excitari. Multo minus hæmorrhoidibus fluentibus, quæ in paucissimis plane ordinatæ sunt, & apud nostrates frequentissimæ, ab ordinata medicatione recessimus, qua turbas & anomalias præpediri sæpe, nunquam induci, notavimus. Securius etiam ad primum vel secundum usque posterioris hebdomadis diem medicatio protenditur, quam ante statutum tempus ab ea cessatur, quo quidem in his febribus, ad duplicis & multiplicis & anomalæ tertianæ indolem tendentibus, vix ulla dies, aut diei pars, a recidivis motibus omnino tuta fuit. Si qua fuerit febris tertiana simplex vel duplex vulgaris, magis chronica, & quæ

Tempus repetitionis.

Dosis remedii repetendi.

---

med. p. 474. Similem ὑστερεργίαν, quamvis minus certo eventuram, jam supra indicavimus ex imperfecta corticis præbitione. Scilicet sæpe fit, ut, correcta aliquantum materie & motione morbosa, sensim sponte roboratæ naturæ redeat sanitas. Tum vero multo facilius in eam ratiocinii fallaciam incidunt medentes aliique, ut sibi nescio quid egregii persuadeant, de præstantia & efficacitate aliarum medelarum posteriorum, febri per corticem imperfecte curatæ oppositarum; quum tamen felix eventus illi ipsi debeatur curationi per remedium potentissimum, imperfectæ licet, attamen ὑστερεργοῦντι.

(*f*) *Claudianus.*

& quæ typum adsciverit constantem, sufficere potest dosis aliqua ad scrupulum unum, aut drachmam dimidiam, aut integram, aut duas, pro morbi indole, singulis aut alternis, pro typi ratione, diebus per totum octiduum exhibita, bihorio forte ante illud tempus, vel eo ipso tempore, quo paroxysmus expectari debuisset, si perdurasset febris. In istius vero morbi præcavendis reversionibus, de quo sermo nobis præcipue est (nempe ubi periculi instantis caussa, & typo ad tertianæ duplicis, vel multiplicis, & instabilis naturam prono, corticem propinavimus), deinde etiam ad præcidendam reversionem, non semel aut bis solum, minutis maxime dosibus, aggressi sumus redituram ex suo ingenio, nisi potenter reprimeretur, febrem; quippe quæ ita potius incitetur ad motus recidivos, vel turbetur, (*t*)

ægre-

(*t*) Regula hæc in nostro statu epidemio, in febribus, ut dixi, ad duplicis, triplicis, immo multiplicis, & perniciosæ tertianæ, naturam pronis, &, quod ad horas accessionum, valde mutabilibus, & impense in reversionem nisu spontaneo tendentibus, observatu necessaria fuit: quod experientia docuit, si quando tentatum est minuere dosium quantitatem, aut numerum, licet aucto pondere, sed semel forte in dies exhibendo. Tunc enim vel febris, turbata forsan, serius recurrit, vel sub ipsa medicatione manifeste rediit, vel motus morbidi alii venerunt, auctiori deinde & sæpius repetita ejusdem medicinæ dosi reprimendi. Reponendum est inter artes febrem suppressam revocandi, & occultam producendi, & exiguam, sed increscere nitentem, magis augendi, si imbecilliorem corticis, aut alius remedii febrifugi, dosin exhibeamus, neque motus, quos ita, irritando & invalide impugnando, facile excitare possumus, adæquata medicatione statim componamus. Huc spectant, quæ plurimi auctores annotarunt, de salium fixorum, & volatilium, & absinthii aliorumque remediorum amarorum, quæ λῃξιπυρετα alias esse experientia ostendit, virtute plane alia, quæ contraria videatur, & vera tamen est, ad febres suppressas revocandas. Momentum præcipuum

situm

- - - - - *ægrescatque medendo;*

sed potius quinquies aut sexies scrupulum unum aut drachmam mediam, aut ter in die, quod *Mortonus* præcipit, vel bis certe, integram drachmam, propinavimus, aut rubore fere parem alicujus decocti, infusi, extracti, dosin. Rationem tamen semper duximus habendam tum ἀφορμῆς, tum facilitatis aut difficultatis, qua prior febris fugari potuit, tum etiam, quantus sit, per status epidemii & diætæ corporisque rationem, reversionis metus. Sunt enim morbi vel sua aut ægri natura, vel statu aeris & aquarum & locorum meliori, faciles, sunt etiam declinantes, aut per plures jam recursus attriti, ubi non amplius, quam una quotidie, aut duabus tribusve exiguis dosibus opus fuerit, immo per aliquot solum priores vel posteriores dies hebdomadis παροξυστικῇ exhibendis, ad præpedienda penitus molimina recidiva: ne quid dicam de excellentiori ipsius medicamenti specie, cujus vel minor, vel minus repetita dosis, plus præstare potest, quam major & sæpe iterata minus selecti aut eximii. Atque ex his etiam fortassis ratio dari potest, cur multi, sine ordinata methodo, aut per curationem minus potentem, reversiones feliciter sæpiuscule impediant. Tandem saltim aliquando multi, sine ordine continuantes & repetentes, forte fortuna in id tempus cum sua medela deferuntur, quo remedii efficacia materiem postrema molientem attingere, eique destruendæ sufficere possit. (*u*) Eodem deinceps modo, si morbus præsertim pertinax & chronicus, ex sui *Repetitio ulterior.*

---

situm est in proportione medicinæ ad nisus motusque materiæ morbidæ. Remedia febrifuga vera afficiunt plerumque & materiam & motum, unde sæpe, si proportio nimis ab adæquato robore remota est, motum exstimulant, & excandescere febrile incendium faciunt, quod extinguere possent, si virtus medicinæ par morbo opponeretur.

(*u*) Huc spectare videtur efficacia felix methodi *Talborianæ* supra descriptæ, qua ingens corticis copia adeo diu-

ſui ingenii, aut corporis ratione, futurus fuiſſe videtur; & diætæ regimen haud omnino exquiſitum ſperare licet; & conſtitutio epidemia, aut contagium, ad inducendas febres verget; iterum iterumque per hebdomadem unam quieſcere, & per alteram, vel octiduum, medicamento uti jubemus: Tunc autem, evicto ſubiti periculi, & ſoporis, & inflammationis, & continuæ febris periculo, infuſum etiam vinoſum, ad *Talborii*, vel ſaltim ad *Sydenhamii*, mentem paratum, egregie confert. Subtiliorem enim materiam morbidam felicius enervare, parteſque corporis tenuiores penetrare & roborare videtur, unde eſt, quod, ſi per incendii metum liceat, vinum, antiqua experientia, pro optimo ſemper corticis vehiculo merito habeatur. Sæpenumero evenit, ut, quum tempore quietis laudatæ nihil incommodi, ſed quotidianum potius ſanitatis incrementum, notatum fuerit, per ipſum e contrario medicationis repetitæ tempus moleſtiæ quædam febriculoſæ, veluti motus morbi reverſionem molientis, & cum remedio pugnantis, perſentiantur: unde ægri aliqui, niſi prædictione muniti ſint, melius ſe melioris hebdomadis tempore habere reminiſcentes, medicinæ imputant, quod morbi naturæ & tempori

Motus febriculoſi ſub uſu repetito.

diuturno tempore aſſumitur, ut fieri vix poſſit, quin ſcopus ſæpe tandem fortuito attingatur. Idem judicium ferre forſan licuerit, de felicitate febres ſine reverſione curandi, quæ, per ſolam magnam, & ſine ordinatis intervallis continuatam, pulveris corticis quantitatem, pluribus medentibus obtingit. * Ita proſpero ſæpe ſucceſſu beatur pulvis ex cortice Peruviano Berolinenſis, paſſim hodie famigeratus, quem medicus & phyſicus ibi clariſſimus, *Du Clos*, diſtribuit, ad uncias pro una febre circiter quinque: quamvis nihil in præparandi, exhibendi, continuandi, & repetendi, methodo ſingulare & diſtinctum habere, ſed ſolo medicamenti ſpecifici pondere, bis, ter, vel quater indies repetito, ſine diſtinctione ſpeciali, febres opprimere videatur: quod, ob virtutis magnitudinem, ſæpe ſufficere poteſt, etiamſi exquiſita methodus abſit.

**Pulvis Berolinenſis Du Cloſii.*

pori debetur. Sopientur vero certissime illa certamina, si ad exitum usque hebdomadis perseverare haud gravemur. " Atque ista quidem, si eveniant " molimina, præcipuo indicio sunt, omnino *neces-* " *sarium* esse, ut, postquam *rursus per hebdomadem* " unam abstinuerimus, altera insequente medicinam " iterum adhibeamus, neque ab ejusmodi alternis " vicibus cessemus prius, quam *alternæ* morbido- " rum *motuum* vices per suas hebdomades redire *pe-* " *nitus* desinant. Quod si sub hoc statu epidemio impense reversionibus favente, in prima vel secunda repetitæ curationis periodo aliquid adhuc ægritudinis observatum est, sub tertia certe nihil unquam amplius accidere memini, quod reliqui morbosorum motuum quicquam indicaverit: quæ observatio cum illis aliorum convenit, quibus tempus sesquimestre medicationi assignatur. (*x*) Plerisque tamen febribus una repetitio, atque ita trium hebdomadum tempus, nec nisi duarum medicatio, sufficit (*y*). Atque easdem hasce regulas, quæ ad corticem

Indicium iterandæ repetitionis.

(*x*) *Helvetius methode de guerir les fievres sans rien prendre par la bouche.* add. *Bianchi* histor. hepat. p. 307. *Morton. Sydenham.* ceterique §. 5. adducti.

(*y*)* Tres fere hebdomades itidem requirit ill. *Tortus* in therapeutica speciali, cujus methodum, quatenus peculiaris est, nempe præcipue quatenus magna dosi, simul circa paroxysmum exhibita, alterum paroxysmum remotiorem maxime, sed correspondentem, reprimere studet, ipsi nondum experti sumus. Elucubratum jam dudum erat hoc opusculum totum, &, quæ ante hanc plagulam scripsimus, omnia typis jam absoluta, antequam libri copia nobis fieret, methodusque inde addisci posset. Memorat cl. auctor, & uberrime pertractat, & pluribus historiis illustrat, *febres intermittentes lethargicas*, solo cortice tempestive dato medicabiles: quas easdem esse notat, quæ *Sydenhamio apoplexia* comitatæ dicuntur; suntque eædem, de quibus problema illud agit, quod nos hac scriptione solvendum nobis proposuimus. Laudat impense auctor methodum *Mortonianam*, aliasque similes, sed eas, in majori velociorique periculo, interdum non

corticem Peruvianum maxime spectant, ad cetera etiam, quæ in aliqua febri profuerunt, remedia: salia præsertim, & amara, cortici analoga, extendere solemne nobis est. Nempe quodcunque horum reme-

---

non sufficere censet, ubi tamen nova hæc e mortis faucibus ægrum eripiat. Novam vero non in *re* ipsa, ipsoque *genere*, sed in *modo*, certisque *circumstantiis*, dictat.

* *Methodus Tortiana.*

„ In febre intermittente benigna, sed diuturna, aut sine „ fructu molesta, exhibet, simplici paroxysmo ipso ac„ cedente, vel declinante, drachmas duas, ex vino, „ pulveris corticis exquisitissimi, quem Mutinæ prostare „ laudat, & cujus unciæ duæ plerisque febribus debel„ landis sufficiant: hasque drachmas duas ad proximum „ correspondentem paroxysmum inhibendum satis esse do„ cet. Hinc, ad reversionem præcavendam, per octo cir„ citer dies, omni mane propinat drachmam dimidiam, „ & *quindecim* plus minus diebus elapsis, scrupulum quo„ tidie unum, aut amplius, pro diverso febris rediture „ metu, per alios *sex dies*. In tertiana duplici nihil no„ tandum præterea habet, nisi, quod prima illa major „ dosis gravioris insultus die dari debeat, cum in leviori „ data leviorem sequentem fuget, graviorem non attin„ gat; data vero in graviori profliget utrumque. Ast in „ febri, vere intermittente, sed periculoso symptomate „ aliquo stipata, (nempe vomitu aut alvi fluxu vehe„ mente, *cholerico* ut plurimum, nonnunquam & *dysen„ terico*, vel quasi *hepatico*, aut *atrabilari*, *cardialgia*, „ *sudore frigido* & male critico, *syncope*, *algore* indesinen„ ti, & *soporoso* maxime affectu gravi, & ab *apoplexia* „ parum distante, aut, si quid aliud periculosum appa„ ret,) primo haustu semunciam circiter, vel drachmas „ sex, remittente paroxysmo, hinc, post horas sex vel „ octo drachmam unam aut amplius, & sic porro, „ præbet, ut duodecim, si fieri potest, ante novam for„ midandam accessionem horis, sex vel octo drachmæ „ consumtæ sint. Quo propius accessio & periculum adest, „ eo auctior citiorque dosis datur. Post unam autem ma„ jorem, ita remotissime a paroxysmo futuro datam, „ deinde paucas minores, &, ob hanc distributionem, „ universim unciam unam, pro fuganda primum peni„ tus febre etiam perniciosissima, sufficere solere notat;

„ quod

remediorum prodest, id tam diu continuamus, additis aut interpositis, quibus opus est, donec symptomata febris omnia cessent: hinc quiescimus per hebdomadem accurate unam, altera vero eandem rur-

---

„ quod plures unciæ aliter distributæ vix præstent, licet „ innocue exhiberi possint. Febre ita sublata, ne redeat, „ drachmam unam quotidie, per tres circiter dies, deinde, per alios tres, drachmam dimidiam bis quotidie „ repetit; post hebdomadem, si opus videatur, parem „ aut majorem dosin denuo exhibens, & pro re nata „ continuans. In curanda febri subcontinua, seu etiam „ continua per paroxysmorum duorum aut plurimum „ subingressum, prout celerius vel tardius ad periculum „ tendit, nunc minorem, nunc majorem dosin, tali pro„portione, dispensat, quæ sensim paroxysmos enervare „ possit, antequam tempus periculi probabile advenerit. „ Exempli gratia: si tertiana tardius in periculosiorem „ continuam transitura videtur, mane, die meliori, scru„pulos quatuor vel sesquidrachmam, vesperi drachmam „ semis vel duos scrupulos quatuor aut drachmas duas di„stribuit, verbi causa, mane scrupulos duos vel drachmam „ unam & tantumdem sero, declinante febre, ministrat; „ per duos vel tres dies scrupulos quatuor, vel circiter, „ partitis vicibus, continuans: quo pacto febri sublata, ne „ repullulet, post quietem septem circiter dierum corticem „ rursus ad drachmam forte dimidiam, modo semel, „ modo bis in die, juxta majorem ad reversiones pro„clivitatem, per octiduum fere repetit. Verum, ubi ma„gis propere, in ejusdem generis febre, non nisi ob„scurius intervallum aut graviora symptomata apparent, „ primo statim remissionis tempore duas vel tres corti„cis drachmas, vel plus etiam, si periculum urget, fer„me ad regulam perniciosarum intermittentium, altero „ dein die drachmam unam & mane & vesperi com„mendat, ad drachmam postea dimidiam descendens, „ modo semel, modo bis in dies ingerendam, donec „ uncia circiter una absumta sit. Tunc, in præservatio„nis gratiam, alia uncia, sicut de vere intermittentibus „ periculosis dictum est, distributa præbetur. " Discedere a methodo ac dosi & febris & ægri ratione nonnunquam cogitur, & in difficultate deglutitionis tincturam sa-

rursum medicinam repetimus. Atque ita, etiam sine cortice, febres epidemice ὑποςροφώδεις sæpe curavimus, ut non reversæ sint: quum ex aliter tractatis similibus ægritudinibus multas subinde natas viderimus reversiones.

§. VII.

---

turatiorem per os, pulverem in clysmate, quod ante *Helvetium* sibi usurpatum laudat, per anum curat infundi. In ipso rei cardine, etiam quod ad reversiones attinet, cl. *Tortus* nobiscum facit, quod ex opere elucescit & patet etiam tum ex his, quæ excerpta exstant in *giornale de' letterati* T. 12. p. 45-99. & act. erud. Lip. 1716. p. 220. seqq. tum ex *Bianchii* historia hepatis passim: quamvis, quod nos petimus, *moderamen continuandi remedii*, in plenæ sanitatis scopo obtento situm, nullique dosi adstringendum, & *intervallum accuratum repetendi*, in typico reversionum tempore fundatum, non ita memoratum sit, cujus tamen rei observatæ vestigia hinc inde reperio p. 4. 5. 10. 61. seqq. 218. & alibi in historiis. In primis etiam p. 163. „ positis, ait, in tuto ægri rebus, (1) ad *ulteriorem expugnationem* fermenti febrilis, & (2) ad *præcautionem recidivæ*, necesse est, (1) *insistere* in usu remedii per plures dies, (2) illudque, postquam *ad dies aliquot omissum* est, ad plures alios *repetere*. *Alterna* siquidem *reciprocatio temporarii usus & omissionis* illius mirifice conducit ad intentum, *præstatque* usui *non interrupto*. " Quod si levidense opusculum hoc in observatoris tam docti, tam candidi, manus perveniret, speraverim, has observationes nostras & aliorum, præsertim etiam *de typico reversionum & repetendi remedii tempore*, ipsi in experientia fundatas repertum iri, & robur ab ipsius observationibus, melioremque illustrationem, accepturas, in incrementum artis feliciter & constanter febres sanandi. De febribus lethargicis, soporosis, seu apoplecticis, cl. *Tortus* p. 227. „ in febribus, inquit, hujusce speciei *fere semper* contingit *recidiva*, sæpe etiam *gravis*, subsequiturque *difficilis convalescentia* ". At nostra hac methodo, qua, *ante plenam sanationem non intermittimus* cortice *pluries* in die uti, eumque *justo tempore pariter repetimus*, utrumque illud incommodum feliciter multoties vidimus averti.

§. VII.

Methodus præcavendi reversiones quotidianarum quartanarum, erraticarum.

Eadem fere curandi ratio in quotidianis quartanisque recidivis præcavendis locum habet, modo *non alterna*, sed *tertia quavis hebdomade* medela prophylactica iteretur. Exquisitas, verbi caussa, quartanas, ubi præmittenda, si qua fuerunt, præmisimus, corticis pulvere ad drachmam unam, duas, vel tres in aquæ, cerevisiæ, vel vini potius, unciis circiter quatuor macerato, & bihorio aut trihorio ante paroxysmum dato (z), plane profligavimus, quod tertia certe, post primam dosin, accessione nunquam redeun-

(z) Ignoscat illustr. *Tortus*, si ab una ejus sententia particulari leviter forsan discrepemus. Scribit lib. 3. c. 3. therap. special. p. 161.,, quæ china china exhibetur pau-,, cis admodum ante accessionem horis, ea pro inhiben-,, da hujusmodi accessione nihil valet, nisi forte in quan-,, tum præcesserit horis congruis alia quantitas, *roborari* ,, capax *ab hoc adjuncto*. " In subito perniciosis inter-,, mittentibus, aut continuis, subcontinuisque febribus, de quibus vir inclitus loquitur, nos eam veterum, & *Listeri*, rationem exhibendi sequi, non fuimus ausi, quod p. 90. innuimus. Experti vero frequenter sumus, solam *dosin adæquatam*, & *hujus* remedii, & plurium *aliorum*, *prope* ante *paroxysmum* febrium aliarum, & quando, (uti *Listerus* monet, dum schedula Romana levissimum paroxysmi indicium requirit,) maxima adhuc integritas, seu plena intermissio est, exhibitam, ipsam *proxime instantem accessionem* sustulisse, insecuto vel vomitu, vel secessu, vel sæpissime sudore, vel nulla excretione, symptomate nullo. Atqui hæc efficacia de ceteris remediis febrifugis observata antiquissimæ illi, & multa experientia nobilitatæ, regulæ originem dedit: prope ante paroxismum exhiberi debere, quorum ope febrem fugare nitamur: quasi tunc turgens materia medicinæ viribus maxime exposita sit. Fateor tamen, frequentius alterum in-

redeunte, contigit, deinde per *quatuordecim* accurate ab eo tempore dies quievimus, *decimo* vero *quinto*, *decimo octavo*, & *vicesimo primo*, æque efficacem remedii dosin versus paroxysmi tempus denuo ministravimus, qui dies *iidem in tertia* hebdomade, *qui in prima* & *paroxystici* esse, inito calculo, reperientur. Atque ita sex majusculis corticis dosibus plus centies, sine ulla reversione, aut alio morbo succedente, perfecte curavimus quartanas, ad conjuncta forsan alia pathemata ex arte respiciendo. Quod si vero aliquid sub repetito usu afflixit febriculosi, eodem iterum iterumque modo repeti debuit cura, post duarum semper hebdomadum intervallum.

Du-

---

sequentem, vel tertium demum paroxysmum, ista methodo, & nostra, quæ hic venditur, cortice similiter repetito, penitus fugatum esse: quamvis proximus plerumque statim *mutetur*, nonnunquam *auctus*, si minus adæquatum remedium fuerit, sæpius *imminutus*, & vel *anticipans*, vel *postponens*: certo indicio, attingi statim morbum a potentissimo remedio sub id tempus dato, &, quod & alii multi, & ipse cl. *Tortus* p. 228. notarunt, *certo* etiam *præsagio* sanitatis melioris postero accessionis die expectandæ. Insignis vero & manifesta remedii potentia, de efficacitate & *Tortianæ* methodi, & nostræ, quippe in præcipuis momentis haud discrepantium, peritum quemlibet facile persuadebit, quum uterque testem habeamus multiplicem experientiam. Consentio omnino viro illustri, majorem dosin in perniciosis & subito metuendis febribus, ad unciam minimum dimidiam, drachmas sex, vel unciam unam, in duorum paroxysmorum intervallis dandam esse, ante eum, quem formidemus: uti patet ex superiori capite p. 88. 93. Cum *Mortono* aliisque eam dosin partitis vicibus, nempe pulveris drachmam circiter unam, (amplius ibi una dosi dare nondum ausi,) per bihoria vel trihoria, ab exeunte accessione ad redeuntem usque, exhibere feliciffime suevimus, ut sensim digestum remedium, quum *adjuncta* semper nova *dosis priorem roboret*, uti vir clarissimus recte judicat, instantem accessionem formidandam cohiberet, vel minueret impetum.

Durante intercapedine duobus solum ex ægris nostris ita tractatis evenit febris recidiva. At illa omnino non respondit diebus paroxysticis prioribus : unde colligere licuit, quartanam non plane exquisitam & simplicem regularem, cui isthæc methodus destinatur, sed pronam in typum duplicem, vel anomalam fuisse. *Observ. partic. 32.*

Cujus rei, quando vel minus metus, vel æger delicatior est & debilior, & morbus haud satis tutus, tunc non solis diebus accessionis, neque paucis tantum ante eam horis, sed per quatuor forte horarum intervalla extra paroxysmum, sicut supra de tertianis scripsimus, in quartanis etiam quotidianisque plerumque corticem præbemus. Quæcunque jam

---

tum. Damus tamen præstantiæ laudem inventioni *Tortianæ*, largimurque tanti viri experientiæ, id valere sex drachmas, aut quatuor, aut duas, simul exhibitas circa accessionem priorem, ad correspondentem posteriorem inhibendam, quod major quantitas, partitis vicibus sensim alioque tempore data, præstare nequeat : præsertim quum dosin multo minorem, exeunte aut declinante aliquo paroxysmo datam, crisin manifeste multo perfectiorem & copiosiorem solito efficiendo, & naturam tunc maxime languentem roborando, ad sequentem accessionem inhibendam insignis efficaciæ esse, sæpe sæpius notaverimus. Facile nobis majora de majori dosi pollicemur, ubi generosius agere formidabile periculum jubet: ob quem nobilem ausum, & candidam methodi revelationem, viro inclito, neque temere neque timide medicanti, multas gratias & medici imitatores prudentes, & ægri, & posteritas debebunt. Atque adeo ista methodo *Tortiana* credimus posse sanari febres quasdam periculosissimas, alia methodo, & ipso cortice aliter dato, vix medicabiles, quod in corpore proprio, & tot ægris, mirabili cum felicitate exploratum, ubertime candideque enarrat vir experientissimus. Quod si tamen, uti ista fidem omnino faciunt, magna illa dosis tempore ab accessione remotiori simul sumpta, tantum præstet; vix mihi dubium est, eamdem, si temporis & periculi necessitas postulet, duabus etiam aut tribus horis ante acces-

jam eligatur medendi ratio, eo certe usque continuamus, quæ semper nobis præcipua lex est, *donec penitus febris cum symptomatis suis desinat*. Quiescimus deinde per dies *quatuordecim*: *decimoquinto* vero, quia tertia hebdomade reditus timendus est, repetimus curationem eamdem, neque nisi post *vicesimum primum* ab ea desistimus, eodem modo, si opus fuerit, post alios *quatuordecim dies* repetituri, "
" donec, nullis amplius sub medela molestiis notatis, funditus morbidum quodcunque exstirpatum
" esse videatur. Mixtum morbi genus, idque satis pertinax, attentus observator manifeste sæpe notabit & computabit, præsertim sub autumnum (*a*), & ubi spleneticos tertianæ invadunt, quamvis sub erratı-

Febres mixtæ seu erraticæ.

---

cessionis novæ ingressum, & ante ejusdem molimina insuperabilia, usurpatam, parum minora sæpe effecturam. Certe tuto in iisdem febribus, & cum fructu, ad accessionem novam aut ejus evidentia molimina usque, continuari cœptum inde a priori accessione, & per intervalla bihorii aut trihorii per drachmas distributum, medicamenti usum, penitus experientia compertum habemus, & plerique omnes, quos adduximus, auctores nobiscum annotarunt, & ipse cl. *Tortus* non dubitare videtur dum ita roborari priores doses memorat. Neque spernendum est, quod *Listerus*, post antiqua experimenta innumera, se *centies* felici eventu expertum testatur,
„ quod, si cortex *una vel altera hora ante adventum paroxysmi* propinetur, quando scilicet maxima corporis
„ est integritas, debellet *plus una ejus dosis, quam decem*
„ *alias* exhibitæ. v. supra p. 90. 92. " Et nos in longis pertinacioribusque febribus, sed haud subito metuendis, sæpius paria observavimus, in perniciosis timidiores; quia interdum, uti dictum, consueta dosi, eo tempore in securioribus febribus data, proximum paroxysmum augeri expertum est, quod tunc quidem innocuum, a corticis præbio magis adæquato haud metuendum forsan fuerit, (modo id digeratur) in iis morbis etiam, ubi unus paroxysmus gravius rediturus timeri debet.

(*a*) *Hippocrat.* aphorism. 22. sect. III.

raticæ febris nomine passim negligatur (*b*). Ibi feliciter & constanter medicati sumus, vel expectando & rite curando quartanam, quæ tandem sola manere solet, (*c*) postquam tertiana, ubi licuit, aliis remediis expugnata est; vel, si post firmissime jacta fundamenta sanitatis, per ***decemdium*** quievimus, & deinde per *septem* aut *octo dies*, aut ultra, medicinam rursus adhibuimus, ut *secundæ hebdomadis postremam, tertiæ primam certe, medietatem* efficaci præsidio muniremus. Verum de istis omnibus hoc loco obiter solum aliqua putavimus dicenda, quæ alibi explicatius proponere, & exemplis rationibusque firmare & illustrare, deo favente, constituimus.

§. VIII.

Regula tertia pro genuino corticis usu.

Est igitur tertius pro legitimo corticis usu canon: " ut motus recidivi præcaveantur, & justo tempo- " re ordineque, & efficaciter, & sufficienter, re- " petita ad normam periodorum febrilium mature " medicatione, donec sub eadem ipsa nullus motus " morbosus superesse amplius observetur, & medica- " mentum specificum de dispositione febrili plenam " manifeste victoriam reportarit.

SECTIO QUINTA.

Subjungit aliqua de costantia effectuum & securitate methodi.

§. I.

Constantia sanationis.

Atque ita quidem verissimum reperimus, quod senex longo rerum usu meritisque plurimis etiam

---

(*b*) *Galenus* 2. de diff. febr. sub fin.

(*c*) *Galenus* l. ad Glaucum 5. Hippocr. Coac. 3. 27. Raym. Johann. *Fortis* de febribus p. 237. seqq. *Forestus* obs. 44. 45.

jam post fata venerandus (*d*) *Brunnerus*, *a Brunn* dictus, graviter profatur. (*e*) " Chinachina, sunt " verba viri hujus illustris, amaricantium regina, " non tantum febriles tollit paroxysmos, abhinc for- " tius redituros, quemadmodum calumniantur in- " sulse imperiti, " addo vel quemadmodum male metuunt non nisi cum praecepta opinione, & haud sufficienter, aut sine justa methodo experti, aut hi, quibus naturae defectus, & hominum errores, a medicaminis effectibus non satis distinguere licet aut lubet, "

„ sed

(*d*) Noluerim curationem morbi desperati arthritici & hydropici, in persona serenissima, a tanto viro, (qui mihi quidem non, nisi magna fama, & scriptis, & pauco litterarum commercio, notus fuit,) sine alia consueta felicitate peractam, tam acerbe & praeter meritum castigatam esse a celeberrimo auctore medicinae consultatoriae, (quem itidem non nisi meritorum caussa novi,) tom. IV. dec. 4. cas. 7. postquam hic historiam ab alio solum medico, & haud amice, uti facile patet, perscriptam legerat. Miror ignotas esse potuisse sagacissimo viro personas, 164. quas Europa tunc ex publicis novellis noverat, & plurimi homines ex ipsa hac historia statim divinarunt. Nos de aliorum medicorum curationibus singularibus judicium lubenter suspendimus, licet cautiones nobis practicas, sine odiosorum exemplorum manifesta propalatione, seligamus. Neque fortiores, aut insolitas mihi, aliorum medelas in hydrope, qui conclamatus fere visus est, aliisve morbis sonticis, vitupero, Sammonici illud effatum cogitans: *hac potiora putant, quam dulci morte perire*: praecipue quia omnia momenta & consilia, & alienam experientiam scientiamque pernosse, & judicare, mihi non arrogo. Neque etiam pro vitio imputem, si qui desperati aegri spem, dulcissimam rerum, refocillare per morbum longum conetur aliquibus remediis, in quae fiducia quaedam collocari videatur: praesertim quum, uti in proverbio est, fiant interdum in arte miracula, & miserabiles aegroti haud plane consilio destitui debeant & solatio. v. ipse *Brunnerus* l. c. p. 145. seqq.

(*e*) In elegantissimo pariter & utilissimo libro de glandulis duodeni, quem anno 1715. edidit. p. 101.

" sed prudenti & continuato usu penitus extinguit " illos, nunquam redituros. " (*f*) Aliquando (*g*), sed *raro* accidit, ex *magna* & *sontica*, aut *nova* etiam

---

(*f*) Ita, præter alios multos, *Schelhammer* de genuina febres curandi methodo p. 132. „ Cortex hic paroxysmum non modo ad tempus suspendit, verum etiam, iterato propinatus, ipsum morbum subigit ac „ tollit de medio. " *Bontekoe* de febribus p. 77. „ Exclamant, ait, quod febres non profligemus, sed ad tem„ pus aliquod suspendamus. Verum quale habent horum „ documentum? nullum aliud, quam quod *febris* deinde „ *redeat*. Ast præterquam, quod & *hoc illis* in praxi *sæpe* „ *occurrit*, non cogitant, *melius* adhuc esse, *pro tempore* „ a febre liberari, quam *multis mensibus* ea *gravissime* „ laborare: prout ipsi *ab illis* tractati ægri, sanitatem „ non recuperantes, in *morbos* incidunt, *ipsa febre mole-* „ *stiores*, uti in hydropem, icterum, phthisin. Denique, „ quid intelligitur per febrem præcludere? quomodo „ chinæ chinæ pulvis, vel aliud quoddam remedium fe„ brem in corpore, veluti lupum intra ovile, præclu„ dere possunt? Unde doctores nostri hæc didicerunt? „ Pulvis ille, *præcluditne* febrem, cum eam *ad tempus* „ pellit? Sed hoc non est præcludere, verum *semicura-* „ *tio* quædam: &, *quia malum remedio fortius* est, ideo „ fit, ut febris, diebus vel hebdomadibus aliquot ela„ psis, recurrat. Ast hoc inde vulgo fit, quod *æger* male „ observet *diætam*, vel etiam quod *medicus negligat im-* „ *perfectam prosequi curationem*. Si enim æger & medicus „ munus suum æqualiter obeant, *certum est*, *experientia-* „ *que* nos docet, pulveres hosce *febres non præcludere* sed „ *plane curare*.

(*g*) Probe hanc observationem similesque nostras intelligant velim, si qui sunt, qui nihil nisi noxas corticis crepant, veluti auctor ille *imposturæ*, & alter *suspecti usus*, de quibus supra obiter quædam notavimus: ne nobis forte id eveniat, quod aliis viris cordatis. Verbi caussa, si *Sydenhamius* candide narrat, uti post plures alias febres, ita post *paucas* cortice curatas, tumores pedum nasci, sed *facile continuato remedii usu* curari; item, si incommodum memorat, quod *unicum* dicit, idque *rarum*, nempe rheumatismum aliquem scorbuticum

iam *caussa*(*h*), legitime ita per sanatam febrem nihilo minus denuo excandescere, uti, quæ malum aliquod semel excitarunt caussæ, eidem iterum producendo sufficere possunt, & alia quævis medicatio minus adhuc ea pollet virtute, qua per totam deinde vitam contra omnes febrium caussas præmuniri hominem posse præsumamus. Tum vero morbus plerumque sponte naturæ, & vulgatis remediis justa methodo adhibitis, *sine periculo* deflagrat, vel, si quid in mora discriminis esse apparet, repetito corticis usu æque *certo*, ac prius, extinguitur. (*i*) Ita, si similitudine satis apta ludere licet, recens incendium, ubi aliud aliquando extinctum fuerat, denuo affusa aqua delere nemo prudens verebitur. Ita novi vulneris eamdem curam gerimus, qua supe-

---

cum, qui tamen facile medicamentis cedat; si idem observator nondum satis expertus, in prioribus maxime scriptis, visam suspenderi potius cortice, quam debellari, quartanam sincere recenset: quam postmodum repetito usui vel certius, quam ipsas tertianas, constanter cedere repetit epist. I. p. m. 385. & alii post eum felicius exploratum præstiterunt: nescio qui fiat, ut clament statim scribantque boni viri: en ipsum *Sydenhamium*, en tantum corticis patronum, qui ex ejus usu tumores œdematosos, qui rheumatismos arthriticos, qui inconstantiam efficaciæ fatetur! Bona verba quæso! Æquum detur judicium his, qui neque caussidicorum alicujus remedii, neque accusatorum, officio fungi, sed meliores sequioresque eventus, ac usus abususque annotare, instituerunt, neque exercitii caussa scriptitant, sed serio in incrementum artis symbolam quantamcunque conferunt, ut tum vera diversitatis eventuum caussa erui, tum mali correctio, & abusus evitatio, magis magisque tentari & perfici possit.

(*h*) Confer. p. 150. seqq.

(*i*) Similia scripsisse reperio cl. *Torti* therap. special. p. 181. seqq. *Lælius a Fonte*, auctor vetustior, cl. *Stahlio* magnopere passim laudatus, consult. 21. de febre tertianæ indolis: „ si morbus, ait, in recidivam relabatur, ite„ randa sunt medicamenta.

superiori forte tempore aliam ejusdem corporis *læsionem* sanari licuit: ita denique morbos plurimos, passiones hemorrhoidales, & quæ circa menstrua accidunt, febres acutas, convulsiones, lumbricos, tusses, diarrhœas, arthritides, syphilidis & σκελετυρβῆς symptomata, & quæ sunt alia, ubi plus semel hominem infestant, simili methodo, iterum, atque iterum, prout res postulat, repetita curamus: neque diætam vel medelam, semel proficuam repertam, ideo rejicimus, vel contumelia afficimus, quia mortalem hominem invulnerabilem non præstitit, neque corpus in primævum innocentiæ statum potuit restituere, aut in eodem, veluti arbor vitæ aliquis, conservare. Neque vero hac excusatione multum opus esse, si regulæ probe observentur, res ipsas docet. Paucissimi (*k*) ex plurimis hac methodo rite absoluta persanatis, febrem noviter passi sunt, neque gravis caussa manifesta abfuit; dum alii innumeri, quos natura vel ars minus certa sanitati restituit, sub hoc statu epidemio, relapsus frequens, gra-

(*k*) Fuerunt, inquam, aliqui, sed, si maxime comparentur ad eos, quos & ipse extra hanc methodum perfectiorem curavi, & curari vidi & novi, & relabi expertus sum, adeo pauci, ut memorari vix mereantur. Hi vero pauci post plures menses, post annum unum aut alterum, post egregium sanitatis intervallum, nova febre sub statu epidemio afflicti sunt, quæ nescio an recidivæ nomine dici semper mereatur. Atqui sontica, uti dixi, caussa adfuit, ex his fere, quas supra p. 150. de reversionum tempore extra ordinem incerto, notavi. Forte etiam anomalia, quæ regulam facere nequit, interdum subesse potuit, ut ordinata curatione inordinatus ad reversionem nisus penitus præcaveri nequiverit. Fieri enim posse novimus, ut, magis aut minus manifeste, non misceantur solum inter se, verum etiam permutentur, & sibi invicem succedant, tertianæ, quartanæ, quotidianæ: quibus aliam atque aliam medelam, quod ad tempus attinet, reversionis præcavendæ caussa, deberi hactenus ostendimus.

graves, difficiles, immo ſæpe ſæpius vix ſine cortice medicandos, ſuſtinuerunt, (*l*) etiamſi cauſſa gravior allegari vix potuit.

§. II.

Experientia & conſenſus doctorum de methodi ſecuritate & ſalubritate.

Multiplici vero mea & ſummorum virorum experientia perſuaſum habeo, nihil ab hujuſmodi methodo, & continuato efficaciter repetitoque corticis uſu, ſi prudenter & tempeſtive fiat, damni emergere. Exempla & teſtimonia huc cumulare ſuperſedeo, quæ apud auctores paſſim hactenus laudatos ubivis obvia ſunt, & neminem in medicorum ſcriptis verſatum fugere poſſunt. (*m*) Honoris cauſſa nominatim indicare

---

(*l*) *Lelius a Fonte* l.c. ubi eventum curationis in ægro febriente tertiano narrat: „ quamvis, inquit, auxilia propoſita adhibita ſint omnia, nunquam potuit perfecte „ convaleſcere, quin pluries etiam in recidivam relapſus „ fuerit, & non potuerit curari, niſi anni unius ſpatio, „ & aeris mutatione. " Similia, immo pejora, omni ævo, a quavis extra corticem methodo, ſæpenumero contigerunt, & hodie contingunt. Si cortex, quem *Lælii* ſæculum ignorabat, imperfecte forſan fuiſſet adhibitus, multo magis ſi, ex ejus auctoris de aliis remediis ſententia, quovis recurſu repetitus fuiſſet; non morbidam credo materiam ejuſve indolem, neque naturam ægri, neque diætam, neque anni & aeris ſtatum, neque medelarum & methodorum imbecillitatem, ſed noxiam corticis poteſtatem, reverſionum & producti morbi auctorem feciſſet hominum ignarorum, & præjudicantium, aut malevolorum opinio: quamque candidus auctor anni maxime & aeris mutationi tribuit, meliorem conſtantioremque valetudinem, acceptam tuliſſet neſcio cui methodo aut medicinæ poſtremum adminiſtratæ, & expurgatæ tandem, mira cum felicitate, noxæ a china relictæ. Hodie certe ejuſmodi opinationibus & fabulis natura & veritas hinc inde obumbratur.

(*m*) Hæc habemus innumerabilia, quæ opponamus

παρα-

dicare lubet *Albinos*, *Albrechtos*, *Apinos*, *Barchausios*, *Bartholinos*, *Behrensios*, *Bergeros*, *Bianchios*, *Bœcle-*

παραλογισμοις dissertationis, quæ, titulo mirifico, corticis usum rectum & tamen noxium, proclamat. Gemina hæc opella est, alteri, de impostura corticis. Utramque serio scriptam esse, quum ejusdem viri docti nomen præ se ferat, nequaquam persuaderi mihi patior: nisi impotens animi affectus, nescio quibus caussis excitus, & calamum duxit, & convicia in medicos fere omnes dictavit: ut auctor naturæ suæ errantis & affectibus turbatæ minister fuisse videatur. Mentem auctoris, & totius dissertationis summam exponit §. 17. „ Esto jam, inquit, „ febricitanti eam obtigisse felicitatem, ut inciderit in „ medicum veteranum, expertum, historiæ morborum „ pariter, ac medicæ materiæ, apprime peritum, cui „ subjecti indoles, ejus temperamentum, ætas, immo „ individualis constitutio, examussim sit perspecta, qui- „ que & paroxysmorum febrilium, & ipsius quoque tem- „ poris, in quo febris est constituta, doseως itidem for- „ mæque, sub qua febrifugum Peruvianum & ordinan- „ dum & exhibendum sit; omnium denique cautelarum, „ quæ ad rectum ejus usum requiruntur, exactissimam „ habeat rationem, nulli tamen dubitamus asserere, fa- „ mosum corticen esse ac manere remedium infidum, „ fallax, immo absolute noxium, sive intermittentibus „ sive acutis opponatur. Id quod, ne citra sufficientes „ rationes & experimenta dixisse videamur, " (nam ab- „ surdum id non posse non videri, facile sensit) jubemus ante omnia rite attendi ad indolem & naturam omnis febris in genere. " Inde de febre, tamquam autocratico & semper salutari naturæ, seu animæ rationalis, conatu; de adstringentium lucta cum natura sapienti, quæ inter cortex primatum obtinere fingitur; de sanguinis & humorum abundantia, tamquam unica febris caussa; de raritate febrium epidemiarum; de cascarilla aliisque remediis cortici præpollentibus; theses pro auctoritate, forte solius disputationis academicæ, & linguæ in cathedra exercendæ caussa, tamquam edicta, promulgantur, quibus nemo sciens aut expertus fidem adhibebit. Ab hujusmodi non rationibus, quod scientem quemlibet testor, sed rationum umbris inanibus, & ab experimentis jactatis, sed

* *Boerhaavius.*

Bœcleros , Boerhaavios , (n) Bohnios , Brunneros , Camerarios , Cokaufios , Davinios , Dolæos , Dodartios , Ferrarios , Gothofredos , Guidetos , Heifteros , Helvetios ,

---

fed aut nullis , aut manifefte infidis & imperfectis , παραλογως concluditur , vel precario fupponitur : *corticem totâ fua natura* , quam profecto auctor non novit , *indoli febrium* , quæ doctioribus ipfo haud fatis cognita eft , *contrarium , atque ideo* , quamvis prodeffe poffe , & fæpe nequaquam nocere , non negetur , *abfolute noxium effe , etiamfi recte ufurpetur* . Ita fanæ rationi , & experientiæ veritatique manifeftæ , adverfari audet vel opinio , vel contradicendi pruritus , vel ludendi in re feria , ubi de corio humano luditur , & quidlibet difputandi , ambitiofa voluptas , vel fi qua alia cauffa occulta fubefte.

Boerhaavius de corticis ufu.

* (*n*) Hujus communis plurimorum per diverfas regiones medicorum præceptoris aphorifmi de cognofcendis & curandis morbis , Ilias in nuce , nervofe docent differentiam febrium ex genere intermittentium infignem pro ratione indolis, eventus, fymptomatum, facilitatis, & difficultatis, fecuritatis & periculi, falubritatis & perniciei. Faciliores, tutiores , & falubres , fub vernalium nomine , probe difcriminat a difficilioribus , infecuris , infalubribus, quas autumnales vocat, quia autumno frequentiores funt , quamvis ab æftate ad ver fere ufque harum ditionem protendat , & eas etiam febres fub autumnalibus comprehendat, quæ vere in ipfo fimili indole aberrant §. 747. 48. 49. 52. 53. 54. 61. 65. 69. Præcipue §. 767. tres corticis Peruviani ufurpandi indicationes diverfas exhibet : febris autumnalis vehementiam , corporis ex ægritudine debilitatem , morbi longitudinem . Addit cautiones tres : ni adfint figna inflammationis internæ , collecti alicubi puris , aut obftructi admodum hujus vel illius vifceris : nempe ita obftructi , ut remedii vi aperiente obftructio fuperior fit, neque ab ifto minui , vel etiam intacta manere , fed augeri potius a medela , aut a febre refolvi , videatur. Laudat denique jungenda, quæ propria affectibus conjunctis fint , tempus exhibendi extra acceffionem, debitum ordinem, dofin , regimen . Et hæc eadem ipfa funt , quæ nos fupra paullo fufius deduximus . Quod de diftinctione obftructorum vifcerum heic

tios, Hoffmannos. Lancisios, Lemerios, Lentilios, Mangetos, Meadios, Meibomios, Musgravios, Muysios, Nigrisolios, Pechlinos, Peyeros, Pitcarnios, Puerarios, Riedlinos, Schacheros, Sloanios, Sydenhamios, Tortos (o) Tozzios, Vallisnerios, Velentinos,

---

heic dictum est, & cum principiis, & cum praxi incliti viri, & cum quotidiana experientia, concordare novimus. Ipsi etiam perspectissimum est, & multoties in nostra praxi reperimus, quod cl. *Tortus* p. 91. enarrato casu de febre duplici tertiana, cum obstructione & tumore lienis insigni & amplo, per corticem solum medicata, dicit: ,, plures casus istiusmodi, de febribus intermit- ,, tentibus, præcipue quartanis, tumore viscerum infimi ,, ventris comitatis, & per corticem, una cum tali sym- ,, ptomate, sanatis, afferre possem, quos tamen, utpote ,, *triviales* & passim *obvios*, satius est silentio præterire. " Sæpe etiam obstructionibus viscerum gravioribus accedit febris intermittens, quæ fructum nullum affert, sed impedit potius medelarum εκφρακτικων effectus, auget etiam malum, vires in dies minuit, aut perniciosam induit indolem. Itidem tunc indicatur omnino illud remedium, quod ipsum neque obstruit, neque violenter irritat: sed ita indicatur, ut altero semper oculo ad vitium febri conjunctum respicias, quod, sublata istiusmodi febre, quæ inutilis vel noxia esse videatur, & roborata natura, felicius sæpe curare licet, medicatione apta cortici addita, interposita, vel subjuncta, si præmissa spem fallat, vel urgens indicatio præmittere prohibeat. Ita & theoria, & praxi, mecum sentire scio virum inclitum, cujus consensum, aliorum quorumdam, immo si etiam multi essent, dissensui fidenter oppono.

(*o*) Hic, teste celeb. *Bianchio* hist. hepat. p. 227. ,, in ,, febribus perniciosis pertractandis palmam omnibus præ- ,, ripit. " A medico & philosopho acutissimo, (*Giornale de' letterati* T. 3. p. 116.) & ex experientia multa, ac ab anno inde 1695. repetita, (T. 4. p. 432. seq.) scriptus est liber: ,, Francisci *Torti*, Mutinensis, sereniss. ducis ,, medici aulici, & in patrio lyceo prof. med. pract. the- ,, rapeutice specialis ad febres quasdam perniciosas una ,, vero china china, peculiari methodo ministrata, sa- ,, nabiles: aucta curationum historiis, quæstionibus, ac ,, ani-

nos, *Veldios*, *VValdſchmdis*, *VVedelios*, *Zapſios*, *Zendrinos*, *Zvvingeros*. Decuplo forte plura ((p) alia graviſſimorum obſervatorum nomina, vel ſcriptis vel praxi

---

„ animadverſionibus practicis, aliiſque plurimis, variam hujuſmodi febrium habitudinem, intermittentium quoque omnium, immo continuarum, naturam, & chinæ chinæ præſtantiam, actionemque, reſpicientibus, nec non uſum & abuſum in ſingulis febrium, aliorumque plurium morborum, præſertim recurrentium, " ſpeciebus. Mutinæ 1712. primum, iterum 1732. editus, cum reſponſionibus jatrapologeticis ad *Ramazzinum*. Elogium, quod hic liber ab auctore diarii eruditorum Italici promeruit, ex T. 12. p. 408. ſeq. breviter adſcribere lubet. „ Franc. *Torti*, medicus magni „ nominis, tandem publicam expectationem implevit, „ edita therapeutica ſua ſpeciali ad perſanandas china „ china febres pernicioſas quaſcunque. Habebunt inde „ proficiendi occaſionem, non ſolum profeſſores artis „ juvenes, quibus maxime inſtruendis luci datum abs ſe „ hoc opus pronuntiat auctor; ſed & veterani, & ini„ mici maxime ac contrarii remedio tam præclaro & in„ nocuo: quandoquidem ſatis ample explicat & docte „ prodigioſas hujus vires, & numeroſiſſimis experimen„ tis oſtendit, quibus in febribus, etiam atrociſſimis, „ præſcribi cum boni eventus ſecuritate poſſit, & quo„ modo ad alia mala, & ad quænam, & quo uſque, „ ſe protendere queat virtus mirabilis. Opus laude di„ gnum eſt, tum ob utilitatem, tum ob eruditionis or„ namentum: dum nihil fecit reliqui auctor eruditus, „ quo illud omni ex parte utile redderet & ſpectabile.

(*p*) Ex cl. *Torti* reſponſionibus jatrapologeticis conſenſus omnium fere doctorum Italorum patet, & idem ibi de Hiſpanis affirmatur. Nota eſt res de Gallia, Anglia, Belgio. Theoriæ diverſitas, aliæque cauſſæ, diſſenſum aliquem inter eruditos quoſdam, uti alibi, ita etiam in Germania noſtra, fovere videntur. Conſentit tamen maxima pars doctiorum magiſque expertorum, & quos opiniones, aut occaſionis defectus, ab uberiori experientia non prohibent. In una noſtra civitate decem alii mecum artem exercent medici, quos & meritorum & amicitiæ cauſſa ſuſpicio diligoque, fautores & amicos omnes

praxi clarissimorum addi possent, & alia quilibet colligere potest, cui ephemerides naturæ curiosorum, historiam & commentarios academiæ scientiarum, transactiones philosophicas, acta eruditorum, & ex

---

mnes, partim etiam collegas conjunctissimos. Horum omnium *nemo unus* est, quod *scientissimus* scribo, qui non pro re nata *frequenter* & *feliciter* cortice Peruviano utatur, & hoc præcipue statu febrili tot annorum epidemio eum usurparit. Et fuerunt a quinquaginta fere annis, & semper deinceps, medici in hac urbe, dignitate, doctrina, experientia, conspicui plures, quibus idem usus in pulvere, electuario, decocto, infuso, admodum familiaris, frequens, & felix fuit, quamvis ægroti & adstantes nomen remedii, vulgo tunc parum cognitum, ignorarint, neque facile scire quæsiverint, quod hodie, posteaquam status epidemius innumerabiles febres & febrium medicos accivit, & præjudicatæ quorundam doctorum opiniones magis divulgatæ sunt, muliercula ex vulgo quævis & nosse sibi sumit, & judicare. Ita, verbi caussa, mensuras plures infusi in vino corticis, quod, si a pulveris substantia recesseris, efficacissimum est, feliciter potarunt heic multi homines ignari. Id enim remedium antiquitus hic loci, præcipiente archiatro inclito dudum defuncto, cum floribus cordialibus mixtum, sub titulo specierum cordialium anodynarum, medicis & pharmacopoeis cognitum, ægrotis & vulgo ignotum fuit, quibus notum esse, quid rei sit, quod sumatur, raro interest. Alius medicus, multa hic fama usus, paullo ante meum huc adventum decessit, cujus schedæ manu scriptæ intra manus meas sunt. Is itidem, quod facile monstrare possum, feliciter, & pro statuum epidemiorum & febrium indole, & ægrorum obsequio, frequenter eodem medicamine usus est, dissimulato licet sæpe, ob hominum opinionem, nomine: immo ipse, quod novi, sua sæpe manu dedit, aut vino infudit, dum schedulæ in pharmacopolium publice missæ aliud præ se ferebant. Nempe vir ille peritissimus usum familiarem ejus medicinæ acceperat a *Bohnio*, magno illo maturi & sufficientis usus patrono, *Scambergio*, aliisque Lipsiensis academiæ luminibus, ubi per multos annos artem didicerat feceratque. Haud absimiliter rem in pluribus passim vici-

& ex Belgio, Anglia, Gallia, Germania, Italia, quovis mense, partim etiam quavis hebdomade, prodeuntia volumina excerptorum, & nova litteraria, vel ipsos quotannis fere editos libros medicos, vere practicos & candide scriptos, volutare volupe est. (q)

§. III.

---

nis & remotis provinciis urbibusque se habere compertum nobis testamur: quamvis, dum homines sumus, fieri non possit, quin alii atque alii in hypothesibus theoreticis, casibus particularibus, & methodo singulari, opinando & conjiciendo nonnunquam aliquantum sententiis discrepent.

(q) Ipse auctor disputationis *παραδοξολογικῆς* de Impostura corticis id diffiteri nequit §. 4. ubi inquit: „ ast, „ quid ego molior? Itane *universali fere plerorumque* „ *practicorum experientiæ* impune contradicere licet? " Verum hanc supra artes dialecticas positam ad propositum sibi scopum non spectare ratus, in arenam ludicri certaminis aliam minusque nobilem descendit, in gratiam forte populi, cui spectaculum datur. „ Anne, inquit, *novellæ publicæ* quotidie ferme certiores nos red„ dunt, quanta in *Gallia*, *Italia*, & potissimum *magna* „ *Britannia* & *Belgio* miracula & olim fecerit, hodieque „ faciat cortex Jesuiticus? Itane ab omni fide aliena sunt, „ quæ a popularibus nostris Germanis nobis enarrantur „ de numerosis febricitantibus solo ejus usu restitutis? „ Fateor sæpe me relatum legisse, febricitantes quosdam „ statim ac china china usi fuerant, febrem emansisse, „ sed non minus recordor, eosdem illos exacto paucarum septimanarum spatio, in eandem denuo incidis„ se. Cumque, ad eam perdomandam, ad idem reme„ dium, eodemque, quo prius, ritu recurrerint artifices, „ quid mirum, quod recidivam passi fuerint, donec, „ naturæ activitate suppressa, schema mutaverit morbus, „ sensimque in lentam vel hecticam transierit febrim? " Nobis illa vulgata schediasmata minus fida, & exasciata esse videntur, quam, ut ad ea provocare in ejusmodi caussa lubeat: quamvis pleraque omnia, quæ inde adduci possunt, veritatibus practicis de periculis, maligna pertinacia, & reversionibus febrium, de aliarum medelarum minime certa efficientia, & de usu abusque corticis & aliorum remediorum, omnino adstipulentur, &

apud

§. III.

Dissensus quorundam apparens.

Multi præterea sunt; quos alienis opinionibus; aut suis, & præceptorum aphorismis, quos, agnita licet veritate, reprobare aut limitare forsan pudet, aut aliis rationum momentis, quæ partim, si in ægrorum salutem dirigantur, ipse probo; id dare juvat, ut nomen remedii prudenti tegant dissimulatione; dum id, sub alius tituli involucris, strenue deglutiendum propinant. Delectamento mihi sæpe fuit persuasio hominum ex variis locis adventantium; qui sibi & suo medico mire congratulabantur, de curatione feliciter perfecta sine china, ut ajunt, qua alii medici ægros suos soleant curare: cujus medicamenti plures uncias ignari devoraverant; (r) quod ex monstratis remediis, vel formulis, vel aliunde, facile manifestabatur. Sicubi plusculos remedii hujus osores, & opinionum præjudicatarum fautores reperire est; uti hinc inde per Germaniam fit; sunt forte ex medentium numero, qui licet cum doctis sentiant, dissensum tamen vel omnino, vel ex parte; præseferunt; & cum vulgo loqui amant, atque, ut homi-

apud ipsum vulgum, dummodo id attenderet, fidem facere possint.

(r) Erat etiam inter nos medicus, qui jam aliorsum migravit. Dicebat se *Stahlianum*, & libellis quibusdam in lucem editis, & propria maxime remedia arcana laudantibus; inclarescere studebat. Declamasse hinc inde virum percepi contra chinam, & contra medicos ea utentes, & se ab eo remedio alienissimum dixisse. At; quod sancte testor, & testes habeo; & ipse negare nequit; plures ejus ipsius viri schedas his oculis vidi, ubi corticem Peruvianum claro nomine tunc præscripsit, quando eum vituperavit. Aliquoties etiam curationibus ipsius superveniens ipsum id medicamentum ab eo datum teperi.

hominibus placeant, & censuras vitent, vel damnare penitus & omittere medicinam, quæ displicere aut censuras incurrere possit, vel reformidare cum ignaris formidantibus, & non nisi cum multa hæsitatione, & suspensa manu, aut nescio quibus sub cautionibus, ad captum vulgi & insciorum laudatis, exhibere, immo forte alios magis sinceros carpere, affectant, (*s*) aliter dicturi facturique, si rationes politicæ abessent. (*t*) Sunt qui usum ipsum penitus dissimulare non possunt, aut nolunt; attamen in eo pseudodoxiæ vulgi adsentantur: certam aliquam, nescio quam, dosin remedii periculosam esse & quantitatem, quantitatem mussitant, justo majorem, hic illic adhibitam, quod vocabulum nihil significat, neque determinat. Hi vero ipsi (*u*) mensuram & regulas, qua dosi & quo usque continuari debeat cor-

Incongrua censura doctos.

(*s*) Cl. *Torti* therap. spec. p. 177. „ aliqui methodum „ subfrigide, ac quibusdam tantummodo additis limita„ tionibus, laudabunt, vel laudabunt, quantum satis „ est, ut ea possint uti sine exprobratione, si deprehen„ dantur in facto, sed simul quantum satis est, ut possint „ opponere, & cavillationes adducere, eamve non ni„ hil reformare, vel castigare tunc, cum eadem sibi pro„ ponitur, vel mussitare saltim, cum ab aliis exercetur.

(*t*) V. vel. *Valentini* animadversiones in Machiavellum medicum, præsertim propos. 2. 3. 9. 10. 11. 12. 14. 27. Exstant prax. infallib. part. I. p. 785. seq. merito iis attendendæ, si qui hodie sunt, qui regulas ipsius contextus haud adversentur. Hujus auctor creditur *Barnerus*, chemiæ philosophicæ scriptor, &, quisquis est, politicæ præceptor est perversæ, & cordato viro indignæ, neque serio, sed κατ' ἀντίφρασιν, & quasi per satyram, scripsisse censendus est, ut ostenderet, quid passim fiat, non quid fieri debeat.

(*u*) Exemplum elegans, cujus similia etiam passim alibi leguntur, videre est in cl. *Torti* respons. jatrapolog. p. m. 524. Cl. *Ramazzinus* junior is fuerat, ad cujus petitum epistolam, uti hæc præ se fert, de abusu chinæ, scripserat patruus. De illo ita *Tortus*: „ suadeamus nobis „ auctorem dissertationem suam inscripsisse nepoti inscio, „ nec

cortex, aut nullas proferunt, aut incertissimas, aut, si quid tandem candide determinare, & praxi probare debent, nisi hanc lubricam esse velint, easdem, quas nos, summique viri, quos sequimur, nempe, quæ in proportione virium medicamenti cum morbi ingenio, magnitudine, velocitate, longitudine, difficultate, & nisu recidivo fundantur: unde remedii facile aut difficulter juvantis minor aut major copia requiritur, (*x*) quod per se, majori etiam dosi, sed opportuna, innocuum esse fateri debent. Neque

---

„ nec de china china quicquam locuto, nec responsum „ ullum per litteras unquam quærenti: juvat hoc crede„ re, tum quia tantam in viro modesto, cujusmodi est „ nepos defuncti auctoris, fiduciam arguere, ut nume„ rosiori, forsan & digniori, Mutinensium medicorum „ parti, Peruviano febrifugo liberaliter, ut decet, uten„ ti, tam facile succensuerit, tum maxime, quia abun„ de jam constat, ipsum longe aliter, ac olim, de chi„ nachina sentire cœpisse, suamque laudabilem mutatio„ nem sententiæ, *usu ipso practico*, prodidisse non se„ mel. " Hinc narrantur exempla dati ab eodem *doseos censore*, corticis ad uncias duas cum dimidia, immo alicubi primum ad semunciam, deinde ad *unciam*, quæ *pluries repetita* fuit, & *iterata* in eodem ægro, subsequentibus mensibus. Adduntur tandem verba sequentia: „ ut omittam, quæ insuper ex amicorum & pharmaco„ polarum relatu hac occasione mihi certo innotuerunt, „ de crebra & liberali oblatione ejusdem febrifugi, quæ „ hodie, citra ullam hæsitantiam aut frugalitatem, in „ usu est eidem cl. auctoris nepoti. In meliorem senten„ tiam, prout hominem ingenuum decebat, tandem de„ venit, quod illi quidem gloriosum plane, & ad de„ lendas admissi olim præjudicii notas abunde sufficiens.

(*x*) Conf. cl. *Torti* l. 1. c. 1. & l. 3. c. 4. ibique adducti auctores. Uncias duas corticis exquisitissimi plerumque febribus debellandis sufficere memorat, & in istis cancellis, apta distributione, manere laborat, ne ægrum nauseoso remedio præter necessitatem oneret, utque voces obtrectatorum reprimat, quasi nimius sit in dosi remedii, falso quibusdam suspecti. Ipse vero, quod historiæ testantur, pro morbi ratione, & remedii effe-

 ctu,

Neque quærendum eſt, quam multum æger ſumſerit, ſed quam bene, quam opportune, quam feliciter.

---

ctu, mutavit ſæpe doſin, & præſertim ob reverſiónes longe tranſgreſſus eſt, perſuaſus, nihil quicquam in morbis oportunis detrimenti a cortice, ad plures & plures uncias ingurgitato, ſuboriri. p. 165. &, quamvis inutile ſit, licere tamen ad libras adſcendere, ſi nulla alia eſſet ſalutis via, p. 516. add. p. 172. ſeqq. *Menginot.* de febrium curatione per uſum quinquinæ, zodiac. medic. p. 163. ſeqq. 1681. m. Aug. „ In curationem unius febris impen„ denda eſt ſeſcuncia, ad uncias duas, immo aliquando „ ſuperanda illa quantitas, pro varietate occaſionum. „ Fortunati, quibus minor ſufficiet, cum ſcilicet occur„ rit *tempeſtas* idonea, aut *febris non producta*, vel ea „ *mitis* ſi fuerit. Aut, cum nihil mihi animo obverſetur „ quam, ut optimum quidque, & uſu probatum, ad„ feram, doſin eo uſque extuli, ratione & experientia „ teſtibus: cum ab hujus remedii uſu omne omnino abſit „ periculum, *ſatius eſt ad majorem quantitatem aſcendiſſe*, „ quam in minori hæſiſſe, ut curationis το ασφαλες ſequa„ tur. " *Albinus* de febre quartana p. 28. „ Videas ſæpe „ redire febrim nullo corticis, ſed medici vel ægri vi„ tio, qui hunc in inſidiis latentem hoſtem tamdiu op„ pugnare debuiſſent, donec expugnaſſent, nulla habita „ doſeos ratione, utpote quæ quandoque ad aliquot ad„ ſcendit uncias. " Ita ſane ſe res habet, neque in uſu hujus remedii, quod nulla unquam doſi venenum dici poteſt, ſed immodice etiam & inutili copia, imprudenter, & ſine corporis noxa tamen, a plurimis hominibus devoratum novimus, certæ alicujus quantitatis limitibus prudens medicus includi debet. Etenim una quantitas certa materiæ, & motuum, & velocitatis, & periculi febrium, in diverſiſſimis ægris, ſtabiliri nequit, & neceſſaria remedii proportio tum ex caſuum αναλογια, tum maxime ſingulariter ex ipſa demum ευφορια eluceſcit, & ex ſumma illa indicatione, quæ a juvamine vel eveniente, vel ſecus, peritis obſervatoribus fere in quavis curatione deſumenda eſt: quod negligere, id eſt, quod in proverbio dicitur, calceum unum cuivis pedi aptum reputare, eamdem aquæ copiam cuilibet incendio, & gigantæo morbo pygmæum remedium, vel medelam gigan-

Genuinum doſeos moderamen.

ter. Prosper successus remedii indicium est recte & sufficienter dati. (*y*) Quis cibum & potum his, qui alimento & refectione indigent, omnibus ad æquabilem lancem appendat? Nam panis & vini libras corticis & similium remediorum vegetabilium unciis haud securiores esse, fidenter affirmabunt experti. Consideretur differentiæ ratio: profecto noxa major in hominibus & sanis & febrientibus, ex pane & potu ad nimias libras ingurgitato, quam ex cortice sensim intra plures dies ad uncias plures devorato, timenda est. Quis theæ foliorum, fabarum Turcicarum, radicum, herbarum, florum, fructuum, seminum, lignorum, corticum medicinalium, per sanitatem & per morbos iterum iterumque repetita & sensim consumta pondera scrupulosius computet? Atque quid præ his magis metuendi habeat febrifugus cortex, nemo quisquam, vel Argo oculatior, reperiet. Novi homines, qui rhabarbaro ita familiariter utuntur, ut, si recte calculus ineatur, quatuor & amplius libras sensim deglutiverint: quod remedium cortice longe magis adstringens, &, in minori ac ille dosi, ad sensum suo modo efficax est, & haud

---

gantæam pygmææ ægritudini, opponere. Nimiæ quantitatis præter analogicam rationem & ευφοριαν & utilitatem datæ, nocumenta supra p. 128. seqq. notavimus. Et nos maxime in usu omnium remediorum, & in hujus etiam, id ob oculos habemus:

Est modus in rebus, sunt certi denique fines.

Justo *modo*, & *certis*, quas supra scripsimus, *regulis definito*, *placet* nobis illud *ne quid nimis*. Caveant, qui ab his recedunt, ne, cum damno ægrorum, idem illud dictum nimium sibi placere dicere queant, id est, immodice; uti Græco illi:

Τὸ μηδὲν γαρ αγαν αγαν με τερπει. Conf. præfatio *Mangeti* ad opera *Ramazzini*, *Torti* responsiones ad ejusdem *Ramazzini* differt. de abusu chinæ, quæ integre lectæ non tirones solum, verum doctos etiam medicos, doctiores dimittent.

(*y*) *Hippocrat.* de locis in homine §. 125.

& haud ſine turbis operatur. Tutioreſne rhei libras corticis unciis dixeris? Sagaciores ſane pronuntiabunt uncias corticis ſenſim datas drachmis tutiores eſſe. Quis, ſi arſenicum aſſumtum ſit, antidotis veneni propinandis, aquæ, lacti, oleo, mucaginibus, cryſtallo, modum aut doſin univerſaliter præſcribat? quis abſorbentium remediorum pondera determinet certa, & ubique ſimilia, ubi acor corrodens intra ſtomachum eſt? quis ſalium doſin & continuandi tempus omnibus febribus pariter preſcribat? quis numerum repetendarum potionum purgantium aut diureticarum, pro hydropicorum omnium aqualiculo exhauriendo, unum & eundem præſtituat? quamvis hæc multo majoris aleæ ſint; uti &, quæ paſſim *Sydenhamius* aliique de augendis, & continuandis, ſecundum dolorum & fluxionum vehementiam & pertinaciam, anodynorum doſibus notant. Collineant huc, quæ rectiſſime *Hoffmannus* de prudenti medicamentorum continuatione monet (*z*), præcipue de chalybis uſu ſæpe continuando. "Merito, ait, debet eſſe *portio* inter *cauſſæ morbificæ magnitudinem*, & inter *virium medicamentorum efficaciam*. Hæcque mihi præcipua videtur ratio, (*a*) quare affectus varii tam difficulter curentur, quod ſcilicet non continuo, & ad legitimum tempus, tum *medicorum*, tum *ægrotantium culpa*, medicamenta propinantur." Pernoſcantur regulæ de uſu corticis tempeſtivo, efficaci, adæquato; notetur morbi, & remedii proportio; obſervetur αναλογια, ευφορια, & juvamen eveniens! tum perinde medico eſſe debet, una,

(*z*) Peculiari diſſertatione §. 13.

(*a*) Hæc præcipua ratio eſt, cur multi affectus febriculoſi, ſua ſponte pertinaciores, & ad ανομαλιαν proni, tam difficulter, immo tam infelici cum ſucceſſione variorum aliorum motuum morbidorum, curentur: timor vanus, tergiverſatio, & nauſea ſufficienter continuandi remedii, cum ſcientes prudenteſque morbum timere ac nauſeare debeant.

una, an duabus, an decem, an viginti, an pluribus drachmis medicamenti per se securi sensim dandis opus sit, modo sanitatem restituat, morbum expugnet. (*b*) Ita ipsi, qui majorem dosin corticis, si opus ea sit, minime reformidamus, paucis sæpe sæpius drachmis febres sanavimus, si ista rite observata sint. Eant, qui non observarunt, & suum errorem agnoscant pœnitentes, non culpam frustra criminentur remedii (*c*), extra vel infra suæ potentiæ sphæram imprudenter adhibiti. Neque ego me nunquam errare reputo: sed, si erro, meum vitium candide agnosco, non vitium medicaminis, cujus recte adhibiti vitium nullum est. Crumenæ ægrorum parcendum est sæpe, & nauseæ, & remedii famæ, & hominum in illud fiduciæ, & vel iccirco minuenda sæpe dosis; sed ita est parcendum, ne sanationi necessarium pondus deficiat. Imo vero, qui nobiscum semel tempestiva sufficienti & adæqua-

---

(*b*) Lubet finire hanc apud expertos fere supervacuam disputationem verbis *Charasii* a cl. *Torto* p. 172. hanc in rem adductis. „ Non opus est, inquit, scrupulosum esse de dosi remedii: hoc enim commodi habet, „ quod neque augmentum ejus paullo majus solito, neque iteratio præbitionum, mali quicquam corpori impressum post se relinquant, sed nemini nocumentum „ inferre possint. Ita, subjungit *Tortus*, sentiunt auctores omnes in adhibenda chinachina exercitati.

(*c*) Cl. *Torti* therap. special. p. 186. „ Quod si aliquibus cortice *perperam*, vel *languidiuscule*, *dosique irregulari*, aut, priusquam pulsquamve deceat, *imminuta* utentibus, vel præscribentibus ubi non conveniat, ut in febribus *essentialiter* continuis, & in extremo earum periculo, ille non videatur proficere „ non id in medicaminis, vel methodi meæ vitium vertant, sed in *culpam methodi suæ*, si quam habent, aut „ habere credunt. Si enim huic, quam protuli in eum „ finem, ut, qui eam non satis callent, callere possint, „ fidem velint adhibere, eamque *integre* non renuant amplecti, feliciores procul dubio posthac curationes ab„ solvent.

æquata ratione continuarunt medelam, & justis intervallis repetierunt, longe minori universim dosi sæpissime opus habuere, vel paucioribus brevioribusque, & longe minus pretiosis: (*d*) medicationibus, quam qui *in simili morbo* minuere præter rationem studuerunt doses, & abrumpere curationis filum festinarunt, & noluere resumere, nisi ubi morbi reversio cogere visa est: unde ingens sæpe quantitas sine fructu devoratur.

§. IV.

Præparationis & expectationis laudatio nimis generalis.

Aliqui artem diuturna prius expectatione curandi, (*e*) & semper & ubique, repetita lustratione, & præmissis varii generis medelis, præparandi corporis,

---

(*d*) Cl. *Torti* p. 13. „ Non modo in rebus incertis „ hallucinantur aliquot saltim medici, sed ultro errant „ etiam scienter, si modo velint animadvertere, se non-„ nullis uti rebus, quibus vel invalidam, vel nullam „ inesse virtutem, pro obtinendo fine, in quem usur-„ pantur, mille antea experimentis luce clarius deprehen-„ derunt. An graviter peccent, sive ob imperitiam id „ fiat, sive ob socordiam, crumenam ægrorum, inter-„ dum pauperum, male mulctando, videant theologi. „ Non hic præcise loquor de tot confectionibus cardia-„ cis, de tot pretiosis medicamentis inutilibus, quibus „ abutuntur nonnulli, fortasse corticem improbantes, ac „ illiusmodi medicamenta inertia activo illi perperam & „ frustranea impensa anteponentes, quos proinde incur-„ rere in legem repetundarum autumat *Badus*; sed de „ abusu loquor magis vulgari, minus forsan notato, & „ maxime universali.

(*e*) *Ramazzin.* orat. 4. p. 51. „ Ars medica, non se-„ cus ac militaris, suos habet Fabios, suos Marcellos. " Fabius Hannibalem, quem vincere non didicerat, cunctando elusit, dum cunctari tutum fuit; Marcellus fortiter citoque eundem hostem impugnando, vinci eum posse

poris, (*f*) vel corrigendi singulariter aut miscendi remedii, laudant, quo facto tutum tandem reddatur ad sacram quasi anchoram confugere. Constat tamen nihil horum ubivis, & maxime in velociori periculo, tutum esse, ubi tutus tamen est, immo

---

se tunc ostendit, quum insecura futura fuisset cunctatio: idem ipse Marcellus, qui, cunctandi peritissimus, triennio integro Syracusas obsedit, quum citius expugnare non posset. Illos, qui intempestive cunctando Fabrios se putant rem restituturos, admonet Marcellus noster *Hippocrates*, qui egregie alias cunctari didicit, de arte §. 20. „ dilatio omnis mala, in arte vero medica est pessima, „ ubi dilatio est animæ periculum. " Monitum negli„ gentes accusat *Ramazzinus* opp. p. 70. „ persæpe sibi „ moras nectendo, & prolatando, occasionem, quæ præ„ peti pede fugit, & agendi opportunitatem sibi e ma„ nibus turpiter elabi patiuntur.

(*f*) Cl. *Torti* Therap. special. p. 60. „ Estne purgan„ dum? eja purgemus! Mittendus etiam est sanguis? mit„ tamus! omnifariam evacuandum adhuc est? evacue„ mus, extenuemus, excarnificemus! non sic forsan super „ proprium corium luderes. At, post tot lanienas, sal„ tim incassum, ni cum detrimento, patratas; quando „ tandem rutam, serpillum, verbenam, chamædryn, „ quando mithridatium aut theriacam, aliaque febrifuga „ specifica, invalida tamen comparative ad corticem, „ præscribimus, quando carpis bursam pastoris, vel au„ riculam muris contusam, quando telas aranearum, vel „ ovi pelliculas, digitis admovemus, quando denique „ animalcula insontia ægrorum collo suspendi jubemus, „ & alias hujusmodi vel aniles & dolorificas nugas, an„ te chinæ chinæ adventum jam familiares, quarum tamen „ nullæ materiam febrilem evacuant, usurpamus; tunc „ saltim, nisi citius, exhibeamus corticem, ut sollemne „ erat vel ipsis meticulosis auctoribus, qui tantum su„ perficie tenus chinam chinam noverunt, orbi nostro „ primum nascentem: exhibemus, inquam, tunc corti„ cem, si non alio titulo, certe *ob remediorum inopiam*, „ quoniam non sine pudore *fateri cogimur*, ad conteren„ das, ni sponte solvantur, diuturnas intermittentes, si „ corticem demamus, artem prope deficere.

mo necessarius, (*g*) subito usurpatus & efficaciter continuatus ac repetitus cortex. Constat etiam, neque exquisitissimas corporis præparationes, quas, quum sæpe indicentur, (*h*) pro indicatione, & nos præstare laboramus, neque spontaneas & infidas naturæ despumationes, multo vero minus correctiones, quas vocant, medicamenti, quod correctione opus non habet, (*i*) id semper efficere, ut facilius minorique dosi febris deinde expugnetur: quin sæpe sæpius, ubi expectaveris nimis, aut sine indicatione purgaveris, aut nimium præparando, miscendo, vel dosin rescindendo, castraveris remedium, multo sæpe majori deinde cautione multo, majori universim pondere, longiorique medela opus est, nisi spe sua cadere artifex, & febrim, cujus tandem cum ipso æger impatiens est, conservare cupit, aut infeliciter incertove curare. (*k*) Illi ipsi, qui, (quod

Opinio desistendis motibus sine materie.

(*g*) *Lancisius* de noxiis palud. effluv. g. 308. „ perniciosæ febres, (ex intermittentium genere) cujusmodi „ plerumque sunt, quæ in constitutionibus epidemicis „ grassantur, sæpe sæpius intra septimum diem perimunt „ ægros, ita ut, si 14. vel 21. diem quis expectare voluerit, non ægrotum, neque cadaver, sed resolutos „ pæne illius cineres curandos susciperet.

(*h*) Conf. cl. *Torti* therap. special. L. I. cap. 9. ubi quæstio cum distinctione discutitur: „ an chinæ chinæ „ oblationem præcedere debeat purgatio, aut venæ sectio.

(*i*) Huc illud spectat, quod supra p. 142. de chalybe, ejusque præparationibus & supposititiis correctionibus, ex commentariis academiæ scientiarum adscripsimus: *c' est grand dommage d' emploier de l' art à gater la nature.*

(*k*) *Hoffmannus* de recto corticis usu in febribus §. 35. „ Etiam id ingenue affirmare possum, nos *frequentiori* „ *observatione didicisse*, & longe *difficiliori negotio*, & longe „ *majori cautione* corticem nostrum febri opponi, *ubi* hæc „ *aliquamdiu*, per aliquot hebdomades, vel menses, cor„ pori inhæsit, quam ubi haud ita pridem illud invasit, eo „ quod, quo diuturnior febris est, eo major recremen„ torum ex dissolutione sanguinis per motum calidum „ in-

(quod curiosum videtur: & ad hypotheses nondum probatas pertinet, (*l*) & in morbo periculum propin-

---

„ intestinum, nascitur copia, quæ postea ægrius & cor- „ rigitur & educitur. " Verissimum hoc multoties deprehendimus, nisi ubi sensim magis magisque materia fomesque morbi, superiori naturæ robore, & apte institutis ex arte evacuationibus, deferbuit, instar morbi acuti per λυσιν successivam evanescentis, & melioris anni aerisque favor accessit, qui solus sæpe sufficit destruendæ febriculosæ impuritati, vel ita infringendæ, ut parvo negotio diuturnis etiam febribus cortex, aut illa medicina, medeatur, aut ipsæ sponte cessent. Id vero ubivis expectare, quis prudentis viri esse putet? Distinguere febres ita salutares, & sponte facileque terminandas, ab his, quæ citiorem generosioremque medelam exposcunt, cuivis in promtu est experto, & attendenti ad augescentem, præter consuetam in salubriori morbo rationem, vel imminutam, vel pertinacem & semper æquabilem, paroxysmorum ac symptomatum gravitatem: ad periculorum signa; ad felices aut infelices febrilium motuum effectus post accessionem relictos; ad statum epidemium; ad habitum ac vires singuli corporis ægroti; & ad ipsam ægri obedientiam, & regimen in victu & aere cæterisque rebus sperandum. Nisi enim hæc exquisitissima sperare licet, tutior profecto est velox, sed perfecta, morbi curatio, quam expectandi artificium, & incerta medela quævis. Nam si morbus ipse etiam nocere non possit solus, nocebit impatientiæ ægri & diætæ vitiis junctus: quæ post fugatam rite febrem non tam facile nocent.

(*l*) Ambigue illud, & tamquam conjecturam sibi verosimilem, post alios proposuit illustr. *Stahlius:* audacter repetunt, & sine hæsitatione, & tamquam veritatem exploratam, discipuli & imitatores aliqui. Demonstratum dare id theorema prohibet materiæ febriculosæ & partium motibus dicatarum abscondita subtilitas. Id tamen interea quibusdam corticis censoribus clypeum præbet, quo tecti ad illud remedium confugere possint, salva, ut opinantur, hypothesi. Certe scire nullo ex signo possunt materiam omnem consumtam esse.

ni vates ipsis dictarit Apollo.

Subtiliorem, & magis abditam; & ideo forte magis metuen-

pinquum minante, aut vix tolerabili, aut valde pertinaci, profecto non sufficit ;) motus febriles nudos & solos, consumta materia, superstites esse ; & hos solos tandem vi hujus pharmaci adstringentis tuto cohiberi posse censent, tandem, ubi in febribus difficilioribus curandis diu cum ægris sudarunt ; (*m*) tempus demum esse arbitrantur , nescio quibus ex signis divinantes ; (*n*) ut hunc finem dent laborum. Valde

---

tuendam, secure in corpore, suppressis motibus, sisti dicere nolint. Supprimunt tamen motus, & sistunt febrim, eodem cortice, quem impostorem vocitant, & solum fidum reperiunt, si amica febris fidem frangere videtur.

(*m*) *Ramazzini*, opp. p. 70. „ At si, qui decumbit, „ sentitque in dies vires fatiscere, atque una illius do„ mestici, non ulterius differendum esse proclamant, ha„ bet hoc medicorum genus paratas ac velut in nume„ rato rationes & argumenta, quibus talem operandi mo„ dum tueatur . Primo quidem percelebre dictum illud „ Fabii obtrudunt : *medicos & imperatores plus interdum* „ *quiete quam agendo & movendo , proficere* : ajunt tem„ pus , ut morbos facit , ita & solvere : non esse tam „ facile conjecturis assequi, quid intus moliatur natura ; „ eam solam morborum medicatricem esse ; cui repu„ gnare velle , nil aliud sit, quam , more gigantium , „ pugnare cum diis.

* (*n*) Allegant : (1) primarum viarum cruditates sufficienter digestas ; (2) coctione aut orgasmo apparente evacuatas ; & (3) sanguinem per sudores exeuntibus paroxysmis sufficienter ventilatum : & (4) si natura huic rei suis motibus febrilibus sufficere non videatur , qui optime materiam præparare soleant, præparatam sufficienter eandem per remedia præparantia : (α) amara, cortici valde similia , (β) salina , (γ) absorbentia , (δ) humectantia . Laudo præceptum de humectantium usu , quod istis quidem viris doctis inde eruere placet , quia anima, medicus internus, sapienter sitiens, ostendat cujusnam rei sit indigum corpus ipsius tutelæ commissum . Ego vero cum *Pechlino* P. 3. observ. 39. (quam inscripsit : *sitis ultimum supplicium*) ita censeo : „ medicorum „ illorum ratio mihi semper barbara visa , qui miseros , „ plus satis morbo aliisque symptomatibus divexatos , „ sem-

Valde fallor, nisi in ipsa praxi præcipuum signum desu-

„ semper tamen a potu toties tamque enixe flagitato ab„ stinerent, & non solum animi mœrorem, qui cum hac „ passione invalescit, sed & morbum, siccitate sua hu„ mida provocantem, in majus augerent, ut ne dicam, „ iniquum esse negare, quod ne aliis, & qui miseriis hu„ manis magis moventur, clam aut precario concedant, „ metuere jure possis. At vero, si artis regulis hoc ne„ gotium æstimare fas est, annon utique, quod practici „ ad ravim clamant, symptomati urgenti ante omnia est „ occurrendum, annon calori, annon siccitati, annon „ acrimoniæ, annon coagulo humorum, annon tristitiæ, „ quæ perpetua morborum comes, humoris diluvio sub„ veniendum?" Sit tamen modus in rebus: sit proportio inter pota & excreta. Ista vero amara, salina, absorbentia, cortice non magis innocua sunt, &, si quid prosunt, ipsam etiam materiam, ipsos febriles motus & tonum mutant. Hinc indicatio (5) præcipit, plenitudine ad primas vias prona, & apparente præparantium effectu, seu materiæ coctione, tentandam rursum evacuationem sufficientem per pharmaca apta evacuantia, quæ itidem & materiæ, & motibus naturæ, & ipsi adeo febri, magnam mutationem inducunt. Ista omnia si ita fiant, & pro re nata iterentur præparationes atque evacuationes, fieri vix posse putant aliqui, quin materia febrilis omnis consumatur, ejusque rei signa enarrant, quæ sæpissime medicus & æger frustra sub ista methodo anhelant. (α) *Sensim*, ajunt, *decrescent paroxysmi*. Ast, etiamsi dubia illa imminutio eveniat, sæpe ingravescunt rursus, sine certa lege. (β) *Redibunt*, inquiunt, *in ordinem functiones omnes extra accessionem*. Quis vero nescit, frequenter, in principio periculosarum maxime & vehementissimarum febrium intermittentium, & in progressu chronicarum pertinaciorumque, ubi nemo motus sine materie inanes incusabit, vix aut parum functiones extra paroxysmum turbatas esse; haud raro vero etiam, quicquid præter corticem mediceris, magis magisque indies turbari, morbo vel continui, vel chronici cachectici, adsciscente typum? (γ) *Habitus*, dicunt, *corporis vividior fiet*. Quod, si in subito periculosis febribus expectare velis, mortem videbis prius; si in chronicis diffici-

desumitur ex *non satis juvante natura*, aliisque *re-*
mediis

---

ficilioribus, aut diu expectabis, aut perpetuo. Interea (δ) ad urgentia symptomata sublevanda respiciendum concedunt, quod sæpe vix concedit, ni febrim fuges. Jugulabunt ægros, vel intolerabilem in modum affligent varia symptomata urgentia febri juncta, etiamsi aliunde quam ab ipsa febre nata, ni unum certe malum extinguas, quod extinguere potes, nempe febrem: quo facto alterum vel sponte cessat, vel facilius medicatione tollitur, vel tolerari certe tantisper potest: quæ omnia sine febrifuga medela frustra sæpe sperari, tentari, expectari, experiens testor. Hæ indicationes omnes etsi observentur, nihilo tamen secius fieri posse perhibent, ut non desinant paroxysmi, vel certe molestiæ febrim occultam indicantes. Tum vero tandem (γ) nullam amplius materiam, nihilque superesse volunt; nihil partim debilitatem fibrarum, partim inanem ex diuturno cum febrili materia commercio consuetudinem naturæ humanæ, seu animæ rationalis. Hæc eo quidem usque, mirabili cum sapientiæ perennitate, omnia prudenter, pro morali æstimatione materiæ & corporis, movisse existimatur: tandem vero tunc demum, quemadmodum errare humanum est, & prava consortia bonos mores corrumpunt, motus sine ratione, & sine fructu, immo cum noxa potius, continuare creditur, neque sæpe facile cessatura videtur, nisi commonefiat, seu compellatur a remediis tonicis, maxime Peruviano cortice, qui, uti operandi modum doctrinæ compendiariæ caussa explicant, stringat tonum, ut desinant motus, quos tunc sisti debere concedunt, monentque:

Claudite jam rivos pueri! sat prata biberunt.

Si febrem solam, eamque extra statum epidemium, aut singulorum hominum, periculosiorem aut difficiliorem, qui tamen haud rarus est, consideres; methodum generalem ita præscribere licet. Sed, proh quam varia sunt quæ spem frustari possunt, si a febris consideratione ad visitationem hominum variorum febrientium, a regulis cathedræ ad experientiæ exceptiones descendamus! Mecum sentire scio ipsos eruditos & experientes methodi ejus magistros, quorum merita veneror, qui ipsi etiam exceptiones a regulis suis frequentissimas, ex naturæ er-
roribus

mediis minus certis, (*o*) & *evacuationibus* quæ, etiamsi utiles sint, quia febris vel reperit sæpe plenum evacuandis humoribus corpus, vel ipsa suo inqui-

---

roribus haustas, prudenter passim suppeditant. Doleo esse doctos minus, aut minus expertos asseclas, qui nihil nisi primas regulas scholæ suæ crepent, & in populum spargant, tamquam nihil aut parum vastus artis ambitus habeat ab iis excipiendum, & nemini ultra progredi liceat. Sapienter dictum est a *Celso*, quod in titulo libri scripsimus: „ non satis est *ipsas tantum febres* medicum intue„ ri, sed etiam totius *corporis habitum*, seu supersunt *vi*„ *res*, seu desunt, seu quidam *mali affectus* interveniunt.“ Laudo ipsam methodum, quæ mihi, quamvis cum illa theoretica opinione non convenire fatear, egregie tamen sæpissime haud absimiliter succedit, ubi ei tuto inniti licet. Verum, si qua est periculum minitans, vel intoleranda, vel pertinax, paroxysmorum violentia; si nihil utilitatis inde & a reliqua medicatione in corpus redundat; si functiones naturales, & habitus corporis viresque, non obstante methodica curatione, in deterius degenerant: quæ omnia, pro febris & corporis indole, („ nec artis, neque artificum culpa, sed propter fe„ bris sævitiem, monstri multiformis, quod ratiocinia „ nostra persæpe eludit. “ *Ramazzin.* opp. p. 52.) facile fieri, expertum quemlibet testor: tunc profecto - - *præstat componere fluctus*, ac nolim equidem, & nolint ipsi illi doctores, febrifugæ medelæ unice certæ usum istis cancellis includi, & securum & utile medicamentum morbo insecuro vel inutili, roborans debilitanti, crasin & tonum partium corporis conservans dissolventi & destruenti, medicamentum, quod nihil molestiæ, nisi sapore, creat, morbo molestissimo, id est, dei beneficium supplicio postponi.

(*o*) Ista doctorum quorumdam opinione imbuti indoctiores aliqui nescio quid non prius tentandum sibi sumunt, accessuri tandem ad sacram hanc anchoram, velut ad ferrum & ignem, tunc demum, si incerta tentamina omnia votis non respondeant, quasi vero huc spectet illud:

Cuncta prius tentanda, sed immedicabile vulnus
Ense recidendum.

quinamento, suis motibus, eliminandam humorum copiam ingenerat; attamen specificæ plane esse, & materiam ipsam, seu caussam febris continentem, sem-

Sunt ægri & medentes, qui tutissimi hujus remedii tergiversatione ita sibi illudi patiuntur, ut ignem ipsum potius scientes vel ignari intra corpus admittant: pharmaca dico non solum emetica, cathartica, & alia, igne fere violentiora; sed & ipsa venena ignea, & præcipue arsenicum, de quo jam supra p. 41. seq. diximus, quod facile tegi potest, quodque ideo commendat *Friccius* de venen. virtute medi. cap. 38. seqq. quia ignea vi putredini resistat, & quod corticis calumniatores ipsos devorasse, vel devorari tolerasse, inscios novi, quum febris ceteris tentaminibus cedere nollet, & cortex non admitteretur. Euge, quam tuto natant sine cortice homines, qui neque natare, neque litteras didicerunt! Addi merentur his, quæ supra de temeraria arsenici propinatione notavimus, *Riedlin.* lin. med. a. 5. p. 11. 73. *Annal. Uratislav.* tent. 18. p. 360. seqq. *Eph. N. C. noviss.* vol. 2. p. 25. & *Slevogtii* propemt. inaugur. de permissione prohibitorum, & prohibitione permissorum, ad dissert. *Krausii* & *Bayeri* de capillis a. 1700. scriptum, ubi modesta pharmaci ejus excusatio legitur, & laudatur experientia innoxia in L. personis. Non in dubium vocem talia, a viro doctissimo candidissimoque narrata. Scio etiam, nullum esse venenum adeo exitiabile, quod minutissima aliqua dosi non possit esse innocuum. Attamen & regula nostra secunda, & illa disputatio quam superiori paragrapho de doseos remediorum λῃξιπυρετων augmento instituimus, proportionem merito requirit, quæ varia esse potest, inter vim medicamenti & morbi penitus debellandi, nisi noxas pedissequas ex ipso morbi ingenio evenire velis. Atque adeo, quum fieri nequeat, ut difficiliores gravioresque febres, in quovis corpore, eadem minuta arsenici dosis plane expugnet, immo vel infringat, & pharmacum illud unius aut paucorum granorum facto augmento, nescio an & repetitione, occidere possit; proportio sane ad febrium quamcunque non nisi per periculosissima experimenta in praxi singulari reperiri posse videtur: quæ qui instituere sustinebit,

Arsenicum λῃξιπυρετον.

Illi robur & æs triplex
Circa pectus erit.

ſemper attingere dici non poſſunt. (*p*) Vident enim, (& quis vel invitus non videat?) frequentem morbi pertinaciam & adverſus medelas ceteras, & adverſus illam per plurimos paroxyſmos a natura inſtitutam criſin particularem per ſudores, quos, licet ſæpe bonos, quando.

\- - - - *per ignem*

Excoquitur vitium, atque exſudat inutilis humor; (*q*)

tamen ad penitus conſumendam materiam ſæpe maximopere infidos eſſe, ſupra demonſtravimus, (*r*) & experientia omnium ſæculorum demonſtrat. (*ſ*) Quicquid vero id eſt, quod cedere detrectat, ſeu ipſa materia febriculoſa ſit, quæ obſervatorum illorum

---

(*p*) *Celſi* monitum eſt L. 3. c. 1. „ Oportet, ubi aliquid non reſpondit, non tanti putare auctorem, quanti ægrum", & experiri aliud atque aliud: ſic tamen, „ ut in acutis morbis cito mutetur, quod nihil prodeſt." Agimus præcipue hac ſcriptione de febribus intermittentibus ex acuta periodo, ſoporem lethæum, aut aliud periculum ſubitaneum minantibus, quas nos frequenter vidimus, & timere morbum male fidum didicimus, ubi medelis omnibus minus certis fidere, & conſumtionem atque evacuationem materiæ diu expectare, aut moliri, periculoſum eſt.

facilis deſcenſus Averni;
Sed revocare gradum ſuperaſque emergere ad auras,
Hoc opus, hic labor eſt.

(*q*) *Virgilius*.

(*r*) v. ſect. 4. §. 2.

(*ſ*) *Hippocrates* aphor. l. 4. 56. „ Febricitanti ſi ſudor „ contingat, non deficiente febre, malum. Prorogatur „ enim morbus, & humorum multitudo ſignificatur:" nempe humorum corporis, per febrilem materiam, quæ exigua eſt, perque ipſos motus, corruptorum. Hi vero per ejuſmodi ſudores partim excernuntur ſæpe, partim ſe, cum ipſa febrili materie, cui pabulum præbent, magis magiſque in corpore abſcondunt, & majorem etiam atque etiam corruptelam ſuſcipere, & inducere & alias atque alias corporis partes in ſuæ labis conſortium rapere, apti ſunt.

rum sensus, & præmissas methodos, subtilitate sua, & abdita profunditate, facile eludere potest, (t) seu sit motus ex naturæ errantis consuetudine inanis; (u) accedunt tandem ad medelam unice certam, cujus usum alii candide fatentur, alii sagaciter dissimulant. " Adeo redeunt ad corticem, qui eum " reddunt alias suspectum. „ (x) Tum vero recte & sapienter eodem, quo ceteri, incedunt tramite, & sufficientes repetitasque præbitiones ministrant, pro

(t) Celeb. *Alberti*, discipulus *Stahlii* ex eruditissimis, de febrifugorum cauto usu §. 7. „ quis, ait, adeo inti„ me penetralia naturæ rimari poterit, qui certissime „ scire valeat, nihil ei superesse removendum, quod, „ ut leve & exiguum, data in posterum occasione, de„ nuo vitalitatem lædere queat.

(u) *Brunner.* de gland. duod. p. 88. seqq. „ Arcanas „ chemicorum operationes ne ingeniosissimus quidem as„ sequetur, nisi erudiatur ab ipso artifice, aut in inti„ miora laboratorii admissus ex instrumentis aliisque ve„ stigiis conjectando assequatur id, quod machinatur ar„ tifex; quanto magis nos a subtilitatibus naturæ aber„ raturos existimamus, qui in operibus ejus caligamus, „ in plerisque plane cœcutimus!

(x) Sunt verba expertissimi Eliæ *Camererii* system. cautel. medic. p. 494. * Alia adhuc esse dicitur, eaque itidem in consuetudine naturæ fundata, excusatio quorundam, qui, quod suspectum reddere amant remedium, ipsi non evitare deprehenduntur. Dum cortex hodie familiarissimus est, & status epidemius homines sæpe cujusque sortis, & eos, qui febre nunquam laborarunt, & qui olim ab ea per corticem, aut sine hoc, curati sunt, magis aut minus graviter, pro rerum circumstantium ratione, afficere solet; facile fit, ut censoribus ejus remedii curandus obveniat æger, qui quandoque febre aliqua laboraverit, cui, quocunque modo, cortex oppositus fuerit, vel fuisse conjiciatur. Tunc, si, qualibet de caussa, voti difficulter compotes fieri se sentiunt, accusant chinam olim jam adhibitam, & naturam ei adsuetam caussantur, quare cogantur vel inviti id pharmacum denuo ministrare, quod aversentur, protestatione facta con-

* *Excusatio ex adsuetudine corticis.*

pro motuum pertinacia & ad reditum nisu : nisi, quod indocti aliqui doctorum sectatores faciunt, frustra mederi, &, multos morbos succedaneos aut recidivos expectando, insontem corticem iterum iterumque ex propria experientia, sed & ex propria culpa, suspectum reddere velint. Quæ cum ita sint, uti sunt profecto, quotus jam quisque ex medicis in graviorum febrium curatione versatis hodie est, qui *re ipsa* & *in rei cardine* dissentiat, vel dissensum rerum, *practicum*, *solidum*, & *sibi constantem*, tueri queat? Scilicet, quo frequentior aut rarior medentibus occurrit febrium metuendarum & difficiliorum, morborumque febrilium agnoscendorum curandorumque occasio : quo major est aut minor morbi ac symptomatum formido : quo major minorve est miscela opinionum & dubitationum cum certa experientia; quo major denique aut minor est a censoribus male sciolis metus, vel censurarum generosus contemtus intra rectæ conscientiæ murum aheneum; eo etiam magis manifeste aut occulte, copiose aut parce, frequenter aut raro, mature aut sero, hoc ipso medicamine utuntur medici, qui omnes ejus usum opportunum & adæquatum securissimum esse & saluberrimum agnoscunt, vel praxi probant, dissentire forsan ignaris, immo sibi interdum ipsis, ob theoricam dissensionem, visi, dum reapse practice consentiunt. Provoco ad propriam scientis cujusvis, & satis experti, & attenti medici conscientiam. (*y*) *Consequentia dictorum.*

§. V.

---

contraria. Opinio illa, si cui vere hæret, quam erronea sit, vel ex adductis observationibus, & repetitis cum cortice & sine eo experimentis; patet; quod uberius demonstratu expeditissimum est.

(*y*) Hos omnes, qui ita cortice magis aut minus cito, frequenter, copiose; aut tarde, raro, parce, uti dicuntur, quamvis dissentire putentur, & hic illic singulariter discrepent, pro consentientibus merito habeo. Quando enim cunque rationalis esse videtur a febris impetu metus, tunc confugiunt ad remedium, eumque ejus

§. V.

De aliquorum dissensione vera, & hæsitatione, spes melior.

Sunt tamen viri docti & cordati, qui, ubi reperiunt, aut legunt, aut aliunde hauriunt, corticem (haud satis opportune, efficaciter, sufficienter exhibitum, vel haud justo tempore repetitum, vel nimis officiose inutili copia continuatum, vel aliarum caussarum accessione a consueta utilitate impeditum,) effectus minus certos, felices, aut constantes insequi, de ipsa remedii virtute iniquius suspicari, & inter fiduciam & metum fluctuare (z) solent;

---

usum, quem adæquatum consilio reputant. Testor cujusvis conscientiam, qui expertus satis est, &

Cui e meliore luto finxit præcordia Titan,

annon mecum penitus ita sentiat, uti cl. *Tortus* therap. special. p. 274. dicit: „ Mihi sane non alia mensura est, „ nisi metus meus, " (a morbo, quem isthoc remedio sanabilem sperare licet, ejusque symptomatibus)„ modo „ major, modo minor, modo nullus, tam pro determinatione exhibendi corticem, vel non exhibendi, quam pro „ electione modi, methodive illum modo citius, modo tardius; modo lentius, modo celerius; modo crebrius, modo rarius; modo parcius, modo plenius offerendi: quibus omnibus pro re nata utor arbitrio meo, sinens, ut „ & alii utantur suo." *Terentianum* illud huc quadrat; „ mihi sic est usus; tibi *ut opus est facto*, face.

Ramazzini hæsitatio. * (z) Hos inter fuisse aliquando videtur *Ramazzinus*, quum circa annum 1694. constitutiones epidemicas Mutinenses scriberet: ubi modo noxium, modo saluberrimum, sibi repertum narrat corticem, quem non nisi initio paroxysmi ad drachmam unam vel duas, semel fere tantum, exhibere tunc didicerat. Mutavit deinde firmavitque, sententiam, & ab eo tempore ad mortem fere usque, editis libellis plurimis, laudes hujus remedii constanter immensum quantum extulit: „ postquam, "

uti

lent: præsertim quum quorumdam medicorum scholæ hæsitationi faveant. Et ego ita olim interdum du-

---

uti a. 1702. p. 53. scripsit, „ non semel tantum, ut olim, „ sed plures ad dies exhiberi cœptum est, donec febrile „ miasma fuerit penitus exantlatum: & adhuc a. 1711. p. 799. mire dilaudavit. Scripta vero paucis ante mortem mensibus ann. 1714. epistola, de abusu chinæ chinæ, ad fratris filium, quem nepotem suum vocat, Mutinæ medicinam facientem, relabi ad pristinam methodum schedulæ Romanæ, eamque satis castratam, & denuo hæsitare videtur: uti sunt senes aliqui, vetustissima quæque reminiscentes, dum recentiorum visorum factorumque obliviscuntur. Quisquis cl. *Torti*, medici Mutinensis primarii, responsiones jatrapologeticas legerit, & cum therapeutica speciali contulerit, quas mihi nuper demum, scripto jam hoc opusculo, nancisci contigit, eum nihil morabitur ista epistola. Excerptiones ex hac exstant in diario Halensi, quondam sub novæ bibliothecæ nomine edito, ubi operum magni illius viri, *Ramazzini*, recensione proposita, non nisi unum illud, profecto non dignissimum, schediasma, tamquam specimen aliquod, seligitur, & curiose recensetur, ut facile in lectoribus non expertis, quique cetera tanti medici scripta, plane aliud uberrime præ se ferentia, non legerint, nominis tamen merita claritate fuerint occupati, ex vernaculis istis excerptis, opinionum ambiguitas augeri potuerit: dum maxime ejusmodi diaria plurium curiosorum, etiam non medicorum, oculis lustrari solent. Multi vix crediderunt, fœtum esse tanti viri epistolam illam, quam, octogenario major, optimus senex, mira cum opinandi ambiguitate, scripsit, suis ipse, per plures annos, immo adhuc vix biennio ante, propalatis, & erudite stabilitis, non sententiis solum, sed & observationibus contradicens: seu labante tandem memoria, seu nubes offundente nescio quo animi affectu, dum ægros invisendi & novam experientiam acquirendi senilis corporis vitio tunc vix potens fuit. Nempe intercesserat acris disceptatio de adhibendo, vel non adhibendo cortice, in morbo aliquo fere desperato, inter cl. *Ramazzinum* juniorem, qui dare omiserat, & errasse nolebat, ac cl. *Tortum* accitum, & qui cunctationem in hoc & alio quo-

dubius hæsi, antequam experientia & observationum solidiorum lectione uberiori munitus sum, & hæse-

---

quodam casu infeliciter cedente improbabat, & exprobrabat in disputationis fervore. Hanc disputationem, hunc casum, ubi *Tortiana* methodus altero contra nitente ægrum servavit, in therap. special. p. 214. 218. ubertim recensuit, non nominato quidem medico, sed ut non dubitem, quin multi nomen facile divinarint. „ Quid „ hoc rei est unquam, inquit *Ramazzinus* de vitæ sobriæ „ commodis opp. p. 855. quod avi vehementius suos ne- „ potes diligant ac foveant, quam parentes ipsi, eoque „ magis, quo ætate sunt provectiores? " Editus erat cl. *Torti* liber a. 1712. remediique innocentiam ac dosin majorem & repetitam stabiliverat. Scripta est haud multo post ambigua illa epistola, qua censuræ abusus immodicæ cum laudibus usus, nescio an itidem immodicis, per cætera viri opera sparsis, ita commiscentur, methodusque ita incerta præscribitur, ut quid tandem statuendum sit non pateat; pateat vero in viri auctoritate refugium his, qui omittunt corticem ubi omittendus non fuisse aliis videatur, ab aliis usurpatum criminari pro lubitu amant, dum ipsi pro lubitu adhibent; pateat vero etiam præcipue favor in nepotem maximus, in eum vero virum inclitum, qui cum illo disceptaverat, jam quidem minimus, quamquam antea magni æstimatum, magnisque mactatum elogiis: ut hic per latus remedii, erudito opere operose defensi, confodiendus fuisse videatur. v. *Torti* responsiones jatropologeticas. Plura, eheu, ejusmodi impedimenta artis medicæ unanimi consensu stabiliendæ, & ab ambiguitate liberandæ, ex dissensionibus doctorum privatis nasci, & propagari, in propatulo est. Certe multorum judicio non respondet hic ceteris viri laboribus, teste diario litteratorum Italico T. 20. p. 446. & ipso illo cl. *Ramazzino* juniore in præfatione ad opp. patrui p. 52. seqq. ubi ad *Torti* argumenta nimium solida nihil regerit, nisi quod infrugifera dicat, non probet, dum ipse, ut arbitror, laudabili transitu in consensum raptus est: suspicionem vero a se amoliri satagit, quasi ipse ad eum libellum scribendum instigaverit, ut remedium illud, & medici genuini lacesserentur. Censuram

hæserunt me doctiores. (*a*) Jam vero certiora dudum edocti, & abunde experti, facile nobis ægrisque nostris ab aberratione, & imperfecta curatione, & reversionibus cavemus, dummodo *opportunitatem*

ram solum ibi incurrere profitetur, „ qui chinam in ea urbe crepent,

„ *pharmacopolas*,
„ *Mendicos*, *mimas*, *balatrones*,
„ *hoc genus omne*,

„ & medicos forenses hisque in urbe similes". " Incurrant ergo censuram, qui merentur: maneat recto medicinæ usui, regulisque experientia finitis, sua æstimatio!

(*a*) *Geuderus*, physicus quondam Stutgardiensis peritissimus, apud *Lentilium* miscell. medic. pract. T. 2. p. 246. exponit hæsitationem suam, & hæsitationis caussas: nempe præceptorum nonnullorum mutorum auctoritatem, quorumdam practicorum infelicitatem, & querelas ægrotantium nonnullorum remedium hoc formidantium, ac mala familiaribus suis inde, ut opinari a quovis remedio facile est, enata narrantium. Vicisse tandem, ait, curiositatem, quum nullum sit magis laudatum ac commendatum medicamentum febrifugum, vicisse aliorum ægrotantium preces, febrium citiorem curanem exposcentium, quum & pertinaces & mali moris febres Stutgardiæ dudum fere endemiæ fuerint. Tandem addit: „ febrifugum hoc in usum ducere cœpi, & etiamnum frequenter præscribo, non sine exoptatissimo „ successu. " Notat vero (1) longe minorem dosin Stutgardiæ sufficere, quam alibi *Sydenhamio*, *Jones*, aliisque, multas uncias præbentibus necessaria visa sit: (2) dosin refractam, sed per vices repetitam, incipiendo a declinatione, & per intermissionem continuando, exhibitam, melius & tutius operari: ubi tamen *Lentilius* monet, in ipso etiam paroxysmo jugiter & audacter continuandum: (3) effectum feliciorem esse a dato remedio in substantia, quam in præparatione quacunque: (4) symptomata febri juncta, vel ejus solutionem excipientia, usum & continuationem medicamenti non semper impedire, sed & febrem & symptomata eo sæpe abigi, exemplis adductis de colica, arthritide vaga, cachexia, respiratione difficili, scabie retro pulsa: (5) continuatione ad aliquod

Geuderi experientia de cortice.

tem rite aucupemur, & a *continuatione* adæquata & *repetitione* justa non impediamur, aut desistamus, alias nihilominus hallucinationi obnoxii futuri, sine culpa remedii. Qui autem ex eruditis adhuc ita bona fide erroneam opinionem fovent, vel ambigui hærent, eos a suspicione omni & dubitatione desituros persuasum habeo, ubi ad veras eventuum caussas, & observationum sincerarum fidem, & fundatas in iis regulas, constanter attendere, & rem ad candidæ experientiæ lapidem Lydium explorare placuerit. Immo, si qui adhuc aut amore hypotheseos, qua nihil magis fallax est, aut odio metuve (*b*) remedii, novitate rei imputata, (*c*) censorum terri-

Fundamenta dissensus.

---

quod tempus opus esse, ne febris redeat: (6) recidivam non deberi remedio, sed vel citæ hujus intermissioni, vel noviter obortæ aeris inclementiæ, vel repetitis diætæ erroribus, vel teneræ nimis corporis constitutioni: (7) neque post hujus solum, sed & post aliorum remediorum usum, ex iisdem caussis contingere: (8) corticem sæpe nullam evacuationem, sæpe sudorem copiosum, aut urinam elicere: (9) nec puerilem nec senilem ætatem usui obicem ponere: (10) primis dosibus refractis febres tum jam vehementes, tum antea lenes & interdum sola lassitudine, oscitatione, pandiculatione, artuum tensione, similibusque, molestas, sæpius evadere valde vehementes, (*quod ignaros, inexpertos, male timidos, absterret*) & quoad omnia symptomata intendi: hoc autem facto ut plurimum brevi post sedari, quod ab aliis etiam remediis, salinis præsertim & amaris, sæpe observare licet, quamvis haud ita certo de his, quam de cortice, prædici melior eventus queat.

(*b*) *Nam veluti pueri trepidant, atque omnia cœcis*
In tenebris metuunt; sic nos in luce timemus
Interdum, nihilo quæ sunt metuenda magis, quam
Quæ pueri in tenebris pavitant fugiuntque futura.
Lucretius.

(*c*) Carpebat censor quidam novitatem exhibiti in principio febrium intermittentium malignarum ejus remedii. Regerebat *Lancisius* de nox. palud. effluv. p. 308. „ Temere objicit novitatem, nulla scriptorum auctori-
„ tate

terriculis, (*d*) doctorum quorumdam dissimulatione, vel credita dissensione, quæ aut nulla est, aut inconstans, aut certe soliditate caret, experientia manca, curatione illegitima, eventibus diversa culpa ambiguis, & incertarum medelarum lubrica felicitate, tamquam totidem obscuris velis impediuntur, quo minus distincte jam intueantur, quod sol videt; & si qui sunt, qui ex faciliorum febrium felici per *alia* remedia curatione, generalem sibi persuaserunt generosioris, sed nauseosi, & censuris obvii præsidii inutilitatem; vel si qua denique alia caussa (*e*) alios a veritatis agnitione aversos tenet; provoco ab illis ipsis judicibus male informatis ad ipsos melius informandos. Tempore enim propediem venturo palpabilis experientiæ manibus velum a sperltorum omnium, certe a medicorum oculis, remotum iri

„ tate suffultam, propinandæ chinæ sub initium: nam „ semper nova erunt remedia, etsi vetera, apud parum „ peritos medicos, qui recens autumare solent, quod „ ipsi non usurpaverint.

(*d*) „ Leguntur sat acres in corticem invectivæ non„ nullorum: inter quos quosdam medicos eruditos refe„ rendos esse, fere miratus fuissem, nisi, *nimium* ipsis „ *suspectum* medicamentum, *vel propterea* aut *rarius*, aut „ *plane non* in *usum* duxisse, mihi ipsi persuasissem, unde „ & de eodem, præconcepta opinione occœcati, *judi*„ *cium minus favens* tulerunt. Ex illo sane tempore, ex „ quo iterum caput inter medicamenta febrifuga extu„ lit, tot ejusdem feliciter in usum ducti a pluribus fide „ dignissimis viris enarrantur historiæ, ut ego quidem „ iisdem omnibus me opponere vix auderem, propria in „ primis experientia me semper magis confirmante. " Sunt verba experientissimi *Riedlini* lin. medic. a 5. p. 1072. seq.

(*e*) Haud immerito forsan interdum, qui cortice Peruviano utuntur, querulas chemicorum voces apud *Borrich.* præf. medic. Hermet. imitentur: „ etiam ab erudi„ tis (nam vulgi dissonas voces Spartana concoquimus „ nobilitate) vellicamur, *sed ab iis*, qui turbidis animi „ motibus indulgentes, eruditione sua abutuntur, & fe„ cun-

iri non dubito, ut usum opportunum & adæquatum ejus remedii innocuum esse, & necessarium agnoscant, & ipsi sectentur; (*f*) nisi forte paullo diutius remaneant pauci, qui, omnium rite satisque expertorum fidei, & successuum evidentiæ, quasi in bilance opponant opiniones, dogmata, & censuras unius forte aut alterius magistri, tanquam Catonis alicujus censoris, qui falli vix potuisse videatur, sibique ambigui dicant:

Victrix caussa diis placuit; sed victa Catoni: (*g*)

§. VI.

Dissensus & hæsitatio non medicorum.

Eorum eruditorum & sapientum ignorationi & aberrationi, quorum non interest, ut medicas veritates sollicite inquirant, & agnoscant, facile ignoscimus, modo ne sibi ipsi aut aliis ægrotis noceant. Etenim tum in arte & scientia quavis, tum maxime in medicina, de qua nemo non aliquid scire se putat, fieri solet, ut si quis perfunctorie quicquam de

---

„ cunditatem ingenii jam iræ servire cogunt, jam amicitiæ.

Sic hominum genus est! quamvis doctrina politos
Constituat pariter quosdam; tamen illa relinquit
Naturæ cujusque animæ vestigia prima,
Nec radicitus evelli mala posse putandum est.
Lucretius.

(*f*) Incidit in mentem elegans poetæ Galli *la Fontaine* effatum in poemate vernaculo de quinquina, opp. T. I. p. 228. seqq. ubi, ex mente medicorum principum, primo naturam & pericula febrium, & veteris scholæ medicæ penuriam, deinde corticis felicem virtutem, graphice depingit, tunc vero, „ *quidam*, inquit, adhuc „ scholæ partibus, suisque opinionibus, quasi alicui religionis articulo, adhærent: seu & *hi ipsi* ad ejus remedii usum devenient. Pauci, fateor, supersunt, ad quos hæc dicta attinent; sed & paucos hos esse nimium est. *Ce peu c'est encor trop.*"

(*g*) *Lucanus.*

de ejus principiis aut praxi legit, vel audivit, vel imperfecte expertus est; occupetur ita intellectus probe alioqui sapiens; ut, deficiente penitiori peritia, & præpollente propriæ scientiæ facili persuasione, non possit non perperam sæpe judicare. At haud immerito prudentes omnes cupimus rogatos: meminerint, (*h*) artem medicam non *παρέργως* & *ὡς ἐν παρόδῳ* perdisci posse, neque ejus peritiam absolvi lectis forte animi caussa, vel auditis hinc inde, quorumdam medicorum placitis, (*i*) neque perfici experientiam visis vel auditis passim experimentis, quæ valde lubrica sunt, & morborum *eventibus*, quos cum medelarum *effectibus* male confundere perfacile est (*k*): judicium itaque suum in arte non sua, & ubi

---

(*h*) *Hippocr.* I. aphor. I. „ Ars longa, opportunitas „ præceps, experientia lubrica, judicium difficile.

(*i*) *Baglivus* prax. med. L. I. c. 7. §. 1. „ Antequam „ integros fructus ex libris percipiamus, diu vigilandum „ nobis est in detegendis, superandisque erroribus, qui- „ bus obnoxii solent esse scribentes, quibusque men- „ tem nostram inficiunt, & a veritatis semita summope- „ re removent.

* (*k*) Viderunt aliqui, vel audiverunt, immo vel in proprio corpore senserunt, eventus febrium *ex quacunque caussa* minus felices, aut, quod frequentissimum est, minus a reversione immunes, vel quibuscunque molestiis succedaneis expositos. Medicamenti nomen, non ejus, neque febrium indolem & historiam medicam, neque veras eventuum caussas, norunt; illud vero meminerunt assumtum; & audiunt aut legunt obtrectatorum vaniloquia, aut nescio quæ theoremata; & feliciores, qui medelæ eidem soli & certo debentur, effectus manifestos, quique medicinam frequenter facientibus obtingunt innumerabiles, maxima ex parte non comperiunt, ipsi medicinam non facientes; partim præ putata illa scientia & experientia propria non agnoscunt. Hos autem rite cogitare, & huc prudenter in arte aliena judicanda applicare percuperem, quæ scite *Gabelchoverus* observ. cent. *6.* 78. monet: „ non satis est, ut re aliqua *præsente* quip- „ piam fiat, ad hoc, ut *ab ea* re factum credi debeat. „ Non

* *Fallacia non caussa ut caussa.*

& ubi judicium recte ferre perquam difficile est, adeoque in re sibi profecto non satis perspecta, æquit

quit

„ Non enim quod præcedit, aut adest, *caussa* semper est „ ejus, quod *fit*, aut *sequitur*. Quare non satis est sci- „ re, eamdem caussam aliquam præsentem fuisse; sed „ nullam præterea adfuisse oportet, ut veram caussam ef- „ fectus ille referre potuerit." Festivum exemplum ejusmodi erronei judicii, quod logici *fallaciam non caussæ ut caussæ* vocant, narrare liceat. Medicus insignis jam defunctus, observaverat multos ægros tunc, quando expectatione prudenti maxime curandi esse videbantur, putare se a medente negligi, aut non rite secum agi, nisi medicamenta assidue darentur. Itaque, ut innocua simulatione querelas inutiles averteret, pilulas ex mica panis sola formabat, quas, auri folio obductas, aureas, Gold-Pillen, vocare, & tum, quum nihil dare mens erat, exhibere solebat, ne nihil agere videretur. At, proh, quam mira hominum, etiam doctiorum & prudentum, judicia experiri licuit! Alii, si quid sponte boni evenit, morbo, aut paroxysmo, aut symptomate cessante, o, prædicarunt, quam egregie istæ mihi cesserunt pilulæ! Febrem fugarunt, leniverunt æstum, dolorem, tussim, vomitum, diarrhœam, placidum induxerunt somnum, appetitum excitarunt, obstructionem solverunt, promoverunt blandum sudorem, & me totum alium ab ejus medicinæ usu factum sentio. Hanc, hanc omnibus similiter ægrotantibus commendabo. Alii ex adverso, immo interdum iidem postea ipsi, si quos vel morbi indoles, vel diætæ error, vel nescio quæ alia caussa, hac vel illa deinceps molestia afflixit: ah, proclamarunt, me miserum, qui maledictum illud pharmacum, aut nimiam forte ejus dosin, assumsi! quam istæ me pilulæ, aureæ dictæ, exercuerunt! *Vie haben mich die Glod-Pillen angegriffen*! Frigus, æstus, dolores, vigiliæ, anxietates, tusses, diarrhœæ, obstructiones, & nescio quid non mali, aliquando postea eveniens, in istas unicas conjecta sunt; moniti etiam propinqui & amici, ne periculosam illam & infidam medicinam intra corpus admitterent, utque a nimio certe usu sibi caverent. Quod circa rem nullius efficaciæ contigit, id quotidie comperit, quisquis medicinam facit, circa artis præsidia, quæ efficaciora sunt, aut

Observ. partic. 33.

repu-

quiter & prudenter suspendant, (*l*) vel sibi servent, si placet. Caveant vero, ne ægris vanum & nocivum incutiant terrorem, vel perversam suspicionem injiciant, eoque alios sententiæ suæ præmaturæ auctoritate permoveant, ut, seposito clanculum, quod medicus forte in præcipiti opportunitate necessarium reputavit, remedio, vel ab eodem infeliciter abhorrentes, male aut imperfecte curentur, & non reversionibus solum, verum etiam periculis, immo interdum morti ipsi maneant expositi, (*m*) non remedii culpa, quod forte deinde accusatur, sed morbi & ipsarum censurarum, & formidinum, ob

---

reputantur: quibus usurpatis omnes & boni & mali eventus imputari solent, a longe diversis caussis pendentes.

O quantum mortalia pectora cæca
Noctis habent! felix rerum cognoscere caussas
Qui potuit.

Sæpe e contrario verarum caussarum efficacia non pro merito accusatur, dum ignorant medicinæ imperiti, quid sumserint remedii, quæ morbi sit indoles, vel quæ quantæque utriusque vires. cl. *Tortus* therap. special. p. 175. egregie profatur: „ cortici Peruviano fere uni in tota „ medicina datum est privilegium hocce, ut medicus „ ante oblationem possit spondere subitam certamque, „ saltem moraliter, salutem, &, restituto ægro, possit „ intra se modeste gloriari, exsultare, & sibimet ipsi „ dicere: *hunc hominem certo pereuntem hoc uno remedio* „ *vere servavi*. Sed hoc quod probe dignoscitur a me- „ dicis, minime dignoscitur ab ægrotis, adeoque illis „ minus conspicua redditur singularis excellentia reme- „ dii, medicique illud apte & opportune præscribentis „ industria. Et quoniam in aliis casibus laudatur a sana- „ to ægrotante medicus, cum illius saluti nil fere præ- „ stitit, haud ægre ferat, si aliquando non laudatur, cum „ præstitit plurimum.

(*l*) „ Tantumne est à re tua otii, aliena ut cures? *Terentius.*

(*m*) *Tachenius* præf. Hippocr. chem. Ægroto nihil ca- „ lamitosius accidere potest, quam medicinæ fundamen- „ tis substruere credulitatem, cogitationem, opinionem, „ incertitudinem, arenam, paludem, syrtem.

ob quas curatio non perficitur: quod viri probi & prudentes cavebunt moniti (*n*). Indoctiorum & insipientium pseudodoxias epidemicas secure spernimus,

Rumoresque loquaculi popelli
Omnes unius æstimamus assis: (*o*)

modo

* (*n*) Monitus ita est, jamque cavere dicitur vir, quem neque improbum, neque imprudentem reputandum puto, sed suo uxorisque, medicinæ peritiam affectantis, sensu fuisse abundantem. Vocabatur medicus ad illum febre tertiana duplici vehementiori, cum hæmorrhoidum motibus anomalis, laborantem, corpore dudum exanthematibus scabiosis inquinato. Vocabatur vero, postquam uxor jam remediis laxantibus alvum methodo muliebri moverat, & tunc, quum per statum epidemium febres soporosæ perniciosæque aliæ inde in istiusmodi corporibus haud paucæ excitari solebant. Corticem non suadere, ex indicationibus supra deductis, medico scienti & cordato non licebat. Obstabat præjudicata contra remedium opinio. Persuasit tamen facta spes restituendæ fere intra triduum melioris valetudinis. Sumitur sensim nescio quantum remedii, ob opiniones dosi satis refracta præscripti, magis refracta dati. Redit, ut fieri solet, accessio, eaque satis gravis, forte etiam gravior. Tunc vero accusatur & omittitur medicamentum, forsan jam proficiens, certe profuturum: substituuntur nescio quæ potiones ab uxore ministratæ, & recuperata sensim per longos languores sanitas his imputatur, cum varia criminatione medelæ prioris. Quotquot deinde per aliquod tempus febricitantes amicos habuerunt bonus vir, bona femella, eos hortati sunt, ne corticem admitterent, aut nimium sumerent: sed irrisione meliora expertorum mulctati sunt. Immo, quum aliquando virgo quædam ex cognatis, febre maligna, cum lienis inflammatione, tussi, & diarrhœa colliquante extingueretur, & per morbi decursum frequenter in potu sumsisset decoctum ex radicibus & herbis blande alexipharmacis & thoracicis, chinam in potione sumta ex falsa opinione dictarunt passim, eaque enectam esse ægram, quæ nunquam gustaverat. Moniti tamen, uti dixi, probos se & prudentes gerere, suasque res agere, & medelas medicis relinquere perhibentur.

Observ. Partic. 34.

(*o*) Egregie *Reinesius* epist. 8. „ quemadmodum nihil „ agen-

modo ne ægrorum saluti insipiens πολυπραγμοσυνη judicandi & consulendi officiat. (*p*) Si qui sunt homines κακοπολυπραγμονες, illam αλλοτριεπισκοπιαν data opera exercentes, næ illi, quicquid etiam prætexant (*q*), summum vereri debent judicem, (*r*) quando artem alienam salutarem judiciis & consiliis turbant suis, & insalubrem faciunt, neque doctrina vera, (*s*) neque vera experientia suffulti; quamvis utraque forte jactetur, (*t*) ut fieri a medicastris solet. (*u*)

§. VII.

„ agendum est medico prudenti & cordato, quo famam „ aucupetur, & applausum imperiti vulgi; ita nihil, quod „ ad salutem ægri facturum esse agnoscit, de quo tamen „ sinistre judicaturum esse vulgum opinatur, omittendum est.

(*p*) *Seidel* de morbis incurabil. p. 112. „ Ineptiæ quotidie excogitantur plures. Interim caussa morbi, nullo „ adversante, libere dominatur, sobolique suæ, id est, „ morbo incrementa dat, donec ægrum jugulet. Quo „ tunc se proripit illa sapientia, quæ censorio consilio „ medicos procul facessere antea jusserat?

(*q*) Eleganter *Carolus* apud *Lentilium* miscell. med. pract. T. 2. p. 609. de hujusmodi homine, „ procaci, ait, „ instituto ne speciosa aliqua deficeret larva, prolixum „ caritatis christianæ pallium eligis, quo munitus velo „ tecta omnia tutaque censes: cujus crebris micationibus incitatus, brevi quoque resarciendis tibialibus, „ calceisque resuendis operam, opemque tuam accommodabis, spero.

(*r*) „ Homicidii crimen est, in hominis salute peccare. " *Cassiotor.* form. comit. archiatr.

(*s*) *Tulpius* observ. L. 4. 54. de noxa ex libris medicis, „ imperitia, ait, malus thesaurus, qua imbutus „ videris capere, quæ te capiunt, concipisque ex male „ intellectis præjudicatam opinionem, quæ ubi peperit „ pervicaciam, actum est de homine imperito, quem „ deinceps ne ingeniosissimus quidem mortalium ab sententia sua facile dimoveat.

(*t*) „ Nihil audacia doctius est, nihil ignorantia audacius. *Hippocrates.*

(*u*) *Non enim sunt arte homines hi divini aut scientia;*
Sed superstitiosi vates, impudentesque harioli,

§. VII.

Experientia experientiæ opposita.

Allegent vero experientiam medici, allegent non medici, licebit experientissimi *Bœcleri*, professoris Argentinensis, (*x*) responsionem nostram facere: " " allegata a præjudicio occœcatis in contrarium ex- " perientia *suspecta* plane, immo *falsa* & *nulla*, ap- " paret. Experientiam experientiæ oppono:,, nempe, uti auctoris doctissimi mentem capio, ajentem neganti; repetitam vix tentatæ; sinceram præjudicatæ; veram apparenti; medicam non medicæ; distinctam tumultuariæ; integram mancæ (*y*); certam ex medela simplici, incertæ ex ambigua farragine; evi-

---

Aut inertes, aut insani, aut quibus egestas imperat,
Qui sibi semitam non sapiunt, alteri monstrant viam.
Ennius.

(*x*) ad cynosur. mat. med. P. I. p. 205. seqq.

Experientia manca. (*y*) Manca diverso modo est experientia. Duo heic potissimum notamus momenta. Primo sunt aliqui, quibus pauciores forsan, vel tales solum febres videre, per loci, & temporum, & singulorum ægrorum felicitatem, contigit, quæ sua natura minus difficiles fuerunt, aut periculis non facile obviæ, & aliis remediis vel cito satis, vel tandem certe satis tuto medicabiles. Hi, si historiam, indolem, pericula, febrium copiose epidemiarum, degenerantium, difficilium, perniciosarum, & morborum acutorum & chronicorum ex febrili fomite innumerorum, aliasque ægritudines eodem remedio domabiles, vel ignorant, vel sub alieni morbi nomine, & nescio cujus caussæ specie negligunt, facile fit, ut incomparabilem, eamque multiplicem, medelæ febrifugæ utilitatem non experti despicatui habeant, artis osores ignorantes, quamvis cetera satis docti. Meliora hos docebunt forsan aliquando auctores, si hos legere & recte ponderare haud gravabuntur, quos passim hic adduximus. Symbolam suam conferre pollicitus est experientiss. C. B. *Behrens*, scriptum jam elaboratum habens de cor-

evidentem, ubi effectuum caussa patet, dubiæ, ubi nescio quid non accusari potest; propriam, quæ alienæ dudum prudenter repetitæ innixa est, propriam, inquam, ex justa, tempestiva, efficaci, adæquata methodo, alienæ ex alienis erroribus, defectibus. (z) Pergit cl. *Bœclerus*: "sancte namque te-

" sta-

---

corticis Peruviani usu multiplici. v. annal. acad. Jul. T. 3. p 152. Deinde & eorum maxime manca est experientia, qui praxin ex præcepta theoria imperfecta, uti theoria omnis est, & ex curationis imperfectæ eventibus ipsam etiam perfectiorem præjudicant, quique ob vitia medentis, ægroti, adstantium, materiæ, caussæ, motuum morbidorum, & labantis naturæ, innocuum remedium reformidant, reformidatum vix experiri audent, castrant, interturbant, aliisque hominibus similem formidinem incutiunt, ut hinc, quibusdam in locis, fieri non possit, quin experimenta aut nulla fiant, aut vehementer imperfecta, & ob id ipsum minus felicia, quæ novis censuris ansam præbeant. Ita eunt in circulum errores, &, uti opinio experientiam mancam gignit, ita hæc opinionem infeliciter alit. Haud injuria dixerint, qui penitius febrium & remedii effectus experti sunt, si quem bonum cordatumque virum ita errantem perperam judicare audiant: tu si hic sis, si, quod nos, noveris, videas, & exploratum habeas, aliter sentias!

(z) Eleganter & modeste, ut solet, celeb. *Torti* responsion. jatrapolog, p. m. 456. de hac ipsa materie, ait: " nil minus me terret, *ratione satis, & experientia mu-* " *nitum*, sed & simul nil magis angit, quam auctoritate " impugnari. In id namque discriminis adducor, ut scri- " ptoribus omni honore ac existimatione ceteroqui di- " gnissimis, ullo pacto hac in re nequeam subscribere, " immo *cogar*, impellente *me nota nimium veritate rei*, " non modo contrariis aliorum illustrium virorum addu- " ctis testimoniis eos *refellere*, verum & iis *memet ipsum* " *fidenter* opponere omnium infimum, sed fortasse *præ* " *multis expertum*. Puderet me sane cum quoquam *tantæ* " decertare *fiducia*, si de subtili quapiam doctrina lis " ageretur, sed, ubi *disquiritur factum*, quæ de illo sum " *millies expertus* ingenue referre, & adversus quemli- " bet opponentem *constanter sustinere*, haud erubesco.

" ſtari, & ad teſtimonium publicum provocare poſ-
" ſum, me non unum aut alterum, non centum,
" ſed *aliquot mille* (*a*), diverſis febrium intermit-
" ten-

" Ob id penes me *nulla auctoritas*, in hac *materia experimentali*, magni penditur, *niſi* ab auctore illa profici- ſcatur, qui, per quatuor ſaltem, vel quinque luſtra, *hoc remedio liberaliter ſit uſus*. " Equidem, qui cum inclito viro de uſu remedii innocuo, unice certo, ſed cauto, diſtincto, tempeſtivo, efficaci, adæquato penitus conſentio, praxeos propriæ circa id remedium vix ultra duo cum dimidio luſtra numero. Præeuntes tamen habui magiſtros longo rerum uſu exercitos, & adhuc quotidie habeo virum illuſtrem, eumdemque medicum longe doctiſſimum, experientiſſimum, ſapientiſſimum, cujus lateri, dum medicinam ſollertiſſime & feliciſſime factitat, indivulſus fere comes inde a ſeptennio hæreo, & veſtigia practica lego, & conſilia ubivis requiro ac amplector, iiſque me & erudiri, & firmari, &, inter ſollicitudines laboreſque practicos concatenatos, mire levari & recreari ſentio.

O querulos inter requies mihi blanda labores!
Qua ſoleo curas ſæpe levare graves,
Dum mihi languidulæ creat ardua cura catervæ
Sollicitas noctes, ſollicitoſque dies.
Quale ſopor feſſis, quale eſt ſitientibus unda,
Quale per æſtivam mollior aura viam;
Tale fatigatæ curarum pondere menti
Cura juvans ſocii dulce levamen adeſt.

Si hujus viri merita & dotes, uti mihi, noſtratibuſque, & exteris plurimis, & regibus principibuſque ſummis, perſpecta ſunt, auctor ille candidiſſimus cognita haberet; profecto fieri non poſſe ſcio, quin ejus, idem quod ego dudum ante ſentientis, & frequenti uſu experti, auctoritatem maximi penderet, & ſuas ea corroborari obſervationes in ſinu gauderet.

(*a*) De *uno* praxeos *anno* loquitur cl. *Bœclerus*, deque ſolis militibus. Sincere iſta a viro præſtantiſſimo ſcripta, & veram rem eſſe, nulli dubitamus, quæ hominibus indoctis hyperbolica videatur. Quin ipſis viris doctis, haud multa praxi uſis, neque in febrium cura, aut ſtatu epidemio, valde verſatis, ita forte videbitur,
velut

„ tentium generibus afflictos, divino hoc auxilio cu-
" rasse, vix occurrente uno aut altero male, & qui-
" dem ex culpa ægri, cedentis remedii exemplo.
" Nescio itaque, qua fronte, qua audacia, tantum
" naturæ donum proscribatur.

§. VIII.

---

velut auctori imposturæ corticis narratio *Kergeriana*, de curatis simplici remedio febrifugo *mille* febricitantibus *quatuordecim annorum* spatio, qua de re supra p. 43. dictum est. Ignoscant viri graves, quod illius scripti, dum seria aguntur, aliquoties mentionem faciam. Fando accepi, esse ex his, qui de hoc remedio male informati perperam judicant, qui solo titulo audito, & non lecta, aut certe non ponderata, opella ipsa, aut re non satis intellecta, nescio quid eximii aut solidi inibi esse debere præstituerint, & arrepto passimque pronuntiato odioso illo & indigno imposturæ nomine, nullis rationum momentis suffulto, suos aliorumque auxerint errores, cum detrimento ægrotantium. Prodiit postmodum, eodem præside, altera disputatio plane similis farinæ, de usu corticis noxio, quamvis recto, ubi prior illa mire beata prædicatur, quasi illius pondere pressus jam gemat cortex, & illa primum oculos aperuerit mortalium, ut usum rectum a noxio distinguere cœperint. Ita, quod *Persius* dicit: *pagina turgescit dare pondus idonea fumo*.
„ Fabula quædam inter Æsopicas sironem narrat, inse-
„ ctum minimum, tauri viatoris cornu insidentem, quum
„ hic forte ingemisceret, acuta vocula proclamasse: o
„ miserum, quem ego meo pondere opprimo! cui via-
„ tor, amicule, inquit, quis te in orbe esse norat? quis
„ pondus tuum sentiat, quod nullum est? " v. *fables de la Mothe*. Nemo crederet, nisi clara verba adessent, quemquam id publice profari non erubescere, quod auctor §. 2. dicit: „ *ab eo tempore*, " (quo nempe ludicrum illud de impostura opusculum editum est,) „ *agno-*
„ *sci cœpisse*, chinchinam noxium & insecurum esse medi-
„ camentum, si empirice, h. e. imprudenter, nulla cor-
„ poris ægrotantis, caussæ febrilis, temporis, aliarum-
„ que circumstantiarum ratione habita, usurpetur; esse
„ vero ac manere optimum, efficacissimum, ac tutissi-
„ mum remedium, si quis eodem recte uti sciat. " Atqui hoc de quavis medela quantumcunque efficaci, vel ante

§. VIII.

Abſoluta cura reliquiæ, neque a febre neque a remedio metuendæ ſunt.

Certe integram ſanitatem, vel priori etiam ſæpe firmiorem, ab hoc remedio recte uſurpato conſequi, neque reliquias deinde febris, multo minus medicinæ, timendas eſſe, dudum attenti, quos paſſim nominavimus, obſervatores memoriæ prodiderunt, & recta ratio experientiæ comparata ſuadet. Nemo ſane probaverit, febrilem materiam, quæ per ſe tam exiguæ molis eſt, (*b*) &, tametſi violentiſſime afficiat,

---

Æſculapium, agnoverunt medici, & de cortice docuerunt omnes, quotquot a prima ejus in Europam introductione de eodem ſcripſerunt, & id ſana ratio & experientia dictat, quicquid unus hiſce obſtrepat diſputator, haud credo ſerius, de uſu ſimul recto & noxio, id eſt, chimæra medica. " *Sine noxa* mederi id eſt, ſi *recte* " faciamus. (ἐπιτυγχάνειν τουτέστι τὸ καλῶς ποιέειν. *Cum* " *noxa* vero medicari, (ἀτυχεῖν) eſt, cum quis, quod " non ſciat, id *non recte* faciat. " *Hipocr.* de loc. in homine §. 125.

* Materia febrilis μίασμα exignum. * (*b*) Fermentum hanc, an putredinem, an aliter vocemus, nihil refert. *Stahlius* de febris ratione c. 1. p. 24. " conſtituimus, inquit, omnino nos quoque pro *cauſſa* " *febris* in genere *materiam*, quæ, ſerius aut ocyus, valde remote aut valde prope, *putredinoſo fermentativam* " corruptionem atque labem parti alicui vitali incutere " poſſit. p. 29. Noſtra acceptio *putredinis*, *ut cauſſæ febrium*, de *imminente*, aut non niſi leviter & *minutatim* adhuc *incipiente*, & antequam copioſe, adeoque " inſuperabiliter prævaleſcat, mature præfocanda, omnimode intelligi debet. " *Sennertus* de febribus lib. II. c. 17. " Si ea, quæ in febribus accidunt, obſervemus, " videtur illud μίασμα & περίττωμα σηπονῶδες ſæpe quidem eſſe mole exiguum, ſed vi maximum, utpote; " quod primaria paroxyſmi cauſſa eſt, & quo diſcuſſo " paroxyſmus ceſſat, id quod interdum a natura fieri " ſolet,

ciat, facile de caussa, in homine plane sano (*c*) nasci, facile denasci, & exigua vel nulla excretionis, & corporis, anni, aerisque mutatione insensibili, immo levissimi sepe ponderis remedio, extingui & excludi potest, venenum esse adeo insuperabile, ut nulla antidoto adæquata, nullo naturæ in functionum integritatem restitutæ robore edomari, digeri, & excerni queat; sed solis violentis illis, & sæpe formidandis, febrium motibus consumi, atque expelli debeat, noxam alias in corpore relicturum. Contrarium evincit usus adæquatus, adæquatus, inquam, & præmissis præmittendis (*d*), si quibus ob ple-

Materia febriiis arte domabilis.

Effectus medelarum febrifugarum.

„ solet, quæ id ex venis expellit, dum circa labia, nares, & alias faciei partes pustulæ excitantur. " *Meibomius* de febribus intermittentibus epidemicis §. 25. 29. „ Infinita eorum exempla videre licet, qui tempore epidemicæ constitutionis toti sani, deque nullo symptomate conquesti, derepente febri corripiuntur. Annon „ colligitur inde, extrinsecus aliquid communicari, quod „ varios illos motus cieat, & tantos effectus tam subito „ edat, ad instar venenorum, quæ, intra corpus sanissimum recepta, mox omnem ejus œconomiam miris „ modis perturbant, quibusdam symptomatibus plane „ similibus. Solutiones febrium *per naturam* & *artem* satis demonstrant, ab *exiguo aliquo miasmate* dependere „ febrem, quo *excluso*, quocunque etiam modo, aut „ *mortificato*, mox *cesset febris*.

(*c*) *Pechlin.* observat. p. 255. „ Miratus sæpe sum subitos illos & inopinos quartanæ insultus, quippe qui, „ velut fulmine immissi, validissima quæque corpora invadant & pessumdent. Utrum *aura quadam* austero vitriolata bilem sic satis fluidam corripiat, inque lentum & viscosum humorem fixando permutet?

(*d*) Recte *Pechlin.* observ. p. 254. „ ubi non tantum „ qualitate, sed & copia, humores excedunt, sine purgante aut vomitorio curam transigi posse, non credo. „ Ubi sanguis nimium quantum exæstuat, quod subinde fieri solet, neque magnum sit in prima regione vitium, præsens sane est in venæ sectione remedium, „ qua sæpe una morbus conficitur.

plenitudinem aut obſtructionem inſignem opus eſt, inſtitutus, medicaminum febrifugorum (*e*), quæ deus naturæ facile erranti labantique largitus eſt; præſertim ſalinorum, amarorum, aromaticorum, & ſubaſtringentium. Iſte vero rectus uſus nihil noxii, nihil metuendi, in corpore relinquit: cujus rei fidem faciunt tot tantique, ad quos provocavimus, obſervatores, ac experientia antiqua & nova. Enimvero per omnium ſæculorum decurſum poſt febres innumerabiles remediis ejuſmodi febrifugis, quæ ſpecifica dici merentur, magis minuſve certis, vel ab ipſo vulgo, (quid ni a peritis medicis (*f*)?) in medio curſu interceptas, & penitus profligatas (*g*) conſtantem ſanitatem inſecutam eſſe, cui non conſtat?

(*e*) add. *Pechlini* locus adductus p. 40.

(*f*) Idem obſerv. p. 254. „ De febrifugis dico, in „ doſi & temporum conditione omne ſanandi momen„ tum ſitum eſſe, & præpoſtero metu contigiſſe, ut em„ piricorum ſæpe in hoc curandi genere majores ſint par„ tes, quam dogmaticorum.

(*g*) Penitus profligatas dico. Nam, ſecundum regulam noſtram ſecundam, cardo curationis febrium in eo verſatur, ut, ſi quodcunque medicamentum febrifugum adhibeas, proportio inter vim morbi & remedii recte ponderetur, neque medicam manum adhibere, ac febri a tergo inſiſtere, prius deſinas, quam omnino hanc cum ſymptomatibus fugatam eſſe appareat. Ita avertuntur noxæ diſpoſitionis febriculoſæ imperfecte curatæ, quas vulgus remediis perperam imputat, forte vero etiam imputant aliqui ultra vulgum ſapientes, ſed juſtam continuandi normam vel neſcientes, vel negligentes, vel ab ea deterriti, & neſcio qua opinione occupati. Atque ita innumeræ febres & olim & nuper, ſine multa naturæ ope, ſine expectatione multa, plane curatæ ſunt ſine noxa, chamæmelo, verbena, ſalvia, abſinthio, gentiana, pentaphyllo, ariſtolochia, cortice fraxini, aromatibus, ſalibus, & ſimilibus, immo epicarpiis, aliiſque medelis, ſi modo iſta præſidia, adjuvante natura, adæquata morbidæ materiæ motibuſque fuerunt, & proportio rite obſervata eſt. Provoco ad obſervationum per omnia ſæcula

ſtat? Unde prudentioribus facile judicatu eſt, ſicubi res iiſdem remediis non ſuccedat, vel artificis vitium ſubeſſe, cujus correctio arte addiſci debeat, vel morbi vim paullo evaſiſſe potentiorem, quam pro ejus medicinæ viribus; dubitandum vero non eſſe, quin victas daturus ſit manus, ſi majoris certiorisque virtutis medela ſimilis opponatur. Superiori ſæculo adeo felici eſſe contingit, (*h*) ut remedium iis morbis debellandis, præ ceterarum medelarum omnium virtute, certum in artem noſtram introduxerit, quod eodem forte modo, ac eadem certe cum ſecuritate, operatur, qua cetera, omnibus ſcholis accepta & laudata, medicamina amara leviterque adſtringentia: quæ, qui ſub præparantium vel quocunque alio titulo ſectantur, & commendant, hoc vero contemnunt vel vituperant, quod aliqui facere amant, næ illi, quid ſibi tandem velint, ignorare videntur: adeo propria ſibi ſententia non conſtant, quum differentiam nullam oſtendere poſſint, niſi quod cortex ceteris certius & potentius febrim reprimat. (*i*) Evidentiſſimum experienti cuilibet eſt, virtute hujus medicinæ, ſi opportune & ſufi-

---

cula ſcriptores, quos aut non legere, aut negligere, aut intelligere nolle, & ſibi ſolis ſapere oportet, ſi qui ſerio, cum ſcriptore de corticis uſu recto noxio, febrem ultimum naturæ præſidium, ad materiem febrilem perdomandam, reputant, & ſolam plenitudinem humorum, ejuſque manifeſtam evacuationem, a natura ſibi relicta, vel medico divinante præſtandam, inculcant: quo ſolo facto aliqui, ſine alio indicio, totam materiam febrilem evacuatam eſſe debere, jactant, quaſi prope noverint, quid illa ſit, & ubi hæreat ultima ejus radix, aut quaſi hanc per aliquot *μικροσκοπιον* inauditum inter excreta dignoſcere poſſint.

(*h*) „ Suos quoque *Columbos* habuit ars noſtra. *Ra-* „ *mazzinus*, opp. p. 65.

(*i*) Cl. *Tortus* therap. ſpecial. p. 15. „ Forſitan, ſi „ parem *in talibus* virtuti noſtri corticis reperirent vir- „ tutem, illam pariter haberent ſuſpectam: adeoque fal- „ lant eos remedia neceſſe eſt, ut illis adhibeant fidem.

Functionum restitutio in integrum, symptomatibus paroxysticis fugatis. sufficienter, uti supra descripsimus, exhibeatur, humores & fibras corporis ita roborari, & disponi, quomodo id cunque jam fieri putemus, ut, cessante penitus violenta illa motione spastica & fervida, quæ per paroxysmos afflixerat, restituantur in integrum functiones omnes, & homo sanus appareat, qui antea febricosis symptomatibus graviter affligebatur, & maneat deinceps sanus, si ad scopum obtentum usque medela continuetur. *Robur coctio, & evacuatio.* Fit illud robore evidenter fibris addito, correctione manifesta materiæ morbidæ, & ejusdem excretione per vias aptissimas, quam natura, hoc remedio roborata, & in corrigendi onere sublevata, &, ab ambiguis & errori obnoxiis motibus febrilibus, in certiorem functionum integritatem restituta, melius nisu proprio, huc illuc promovere potest, quam medicus, qui viarum humorumque dispositionem non penitus notam habet venarum apertione, vel evacuantibus pharmacis, monstrare & propellere potest. (k) Etenim roborata natura, & ipsum remedium amarum, tonicum,

---

** Obser. partic. 35.* * (*k*) *Holterhoff* de erroribus medicorum p. 4. seq. „ Ferdinandus, Hispaniarum regis frater, cardinalis To-„ letanus, octoginta & novem diebus tertiana agitatus, „ obiit ætatis triginta & duorum annorum, & toties ta-„ men in eo venæ sectio iterata fuit, ut aperto cadave-„ re, & sublatis corde, hepate, & pulmone, dissectis „ venis & arteriis, vix cochlear sanguinis in cavum tho-„ racis confluxerit. " Eandem historiam referunt *Helmont.* de febribus, & *Thonerus*, L. I. obs. 7. qui totum ejus principis corpus venæ sectionibus, purgationibus, hirudinibus, & stricta diæta, ita exhaustum fuisse memorant, tertiana non minus typum suum servante, ad extremum fati diem. *Peyerus* de glandul. intestin. c. 7. „ in promptu, ait, nobis foret, noxas, immo crudas, ut levi-„ ter dicam, mortes, a præpostero ac *pertinaci purgan-„ tium usu in febribus*, iis in primis, quæ inde ex anni „ 75. autumno, usque ad hyemem 76. ἐπιδημικῶς grassa-„ bantur, accersitas, exemplis ob oculos ponere. " Abundant in historiis medicis ante inventionem corticis, & ubi is negligitur, exempla hallucinationum ejusmodi in

nicum, partim sponte eliminare observatur humores turgentes, partim coctione, seu digestione singulariter accommoda, quocunque illa fiat modo, coquit indubie materiam peccantem, quia coctionis signa dilucida post paucos certe dies apparent, materiamque eam deinde sensim sua sponte per vias commodissimas excludit. Ut taceam *excretionem circa os & nares*, quæ in vulgus nota, & sola sæpe sufficiens, tertianarum febrium crisis (*l*) post corticis usum sæpissime efflorescit; ut prætermeam rariorem *salivationem* (*m*), &, qui priores doses circa paroxysmi incipientis vel exeuntis tempus, frequentissime cum ευφορια sequuntur, *vomitus*, & salutares *sanguinis fluxus*; manifesta etiam experientia ostendit

Per vias varias naturæ & materias amicas.

in eligendis movendisque evacuationibus. Imminuta enim satis plenitudine, sæpe vix desinunt humores per paroxysmos rursum turgere, nisi medela specifica statim subjuncta fomitem præcidas, ut, si hac careat medicus, vel carere velit, iterum iterumque sanguine misso, vel pharmaco dato, evacuari debere ægrum facile perperam opinetur. Humor vero febriculosus, post plenitudinem forsan insigniorem semel aut iterum imminutam, medicamento specifico sufficienter correctus, sponte naturæ roboratæ, per congruas vias ejici solet, quantum opus est sine aberrationis metu.

(*l*) Hæc manifestam exceptionem facit a regula, qua nihil parcum criticum reputatur. Recte tamen *Pechlin.* observ. p. 235. ,, illud in tertianis exanthema, quod iis ,, fere solis proprium est, nariumque & oris viciniam ,, depascitur, ut sæpe magna valetudinis compendiaria ,, erumpat, medicumque & ægrum soletur, in hoc tamen etiam utrorumque spes sæpe frustrari vidimus, ,, quod lente se iterum subduceret exanthema, novumque subiret. Repelli quidem illud & in sanguinem redire malum est, sed nec, cum exarescit, in atomos ,, dissipatum, omnia in vado. Et, ut aliquis in extrudendo eo appareat naturæ conatus, sæpe tamen etiam ,, argumento est, plus superesse materiæ, quam ut absumi tam exigua parte possit.

(*m*) conf. *Helluig.* de quinquina Europ. §. 24.

dit quotidie, quod inclitus medicus & observator exquisitissimus dicit (*n*): "chinachina, cum minus il-" lud expectaveris, *alvum* subducit (*o*), *diuretica* " fit (*p*), *diaphoresi* agit (*q*), aliquando nihil ho-" rum accidit, nisi quod *vigor*, *color*, *appetitus*, " *& integra redeat sanitas*.,, Atque hæc ipsa, quæ rite continuato corticis usu, fugata penitus febre, sensim certissime eveniunt, *signa certissima* sunt auctæ seu instauratæ *perspirationis insensibilis*, (*r*) quam febris imminuerat (*s*), quæque ceteris evacuationibus longissime præpollet, (*t*) vulgo licet ignota,

---

(*n*) *Albinus* de febre quartana th. 22.

(*o*) v. supra p. 34.

(*p*) Urinas, a corticis sufficienti usu *fere semper* coctas & copiosiores promanare, quemlibet expertum testor & auctores hactenus allatos fere omnes. Cl. *Torti* respons. jatrapol. p. 430.,, Ab epota chinachina urinam copiosio-,, rem reddi perpetuum est. " v. supra p. 60. ex *Brun-*,, *nero* adducta. Et est justa crisis, & materiæ morbidæ excretio, ex præstantissimis & maxime fidis. *Freind.* ad epid. Hippocr. comment. 8.,, Plures apud *Hippocratem* ex ,, *febre* post *urinæ profluvia* evasisse legimus: qui quidem ,, uti in urinis notandis multus est, ita ex his præcipue ,, curandi indicia traxisse videtur.

(*q*) Cortice sub declinantem præcipue paroxysmum exhibito, sudores criticos largius solito certiusque plerumque prorumpere, itidem experientiam peritorum testem voco. v. supra p. 88. p. 106.

(*r*) *Sanctorius* medic. stat. aph. 40. natura, dum in ,, perspirandi officio impedita est, incipit statim in mul-,, tis deficere.

(*s*) *Sanctorius* aph. 49.,, quilibet corporis dolor, sive ,, labor, cocti perspirabilis transitum impedit. aph. 52. ,, tres sunt internæ caussæ prohibitæ perspirationis: oc-,, cupatio naturæ, diversio, & vires imbecilles. " add. aph. 95.

(*t*) *Sanctorius* aphor. 4.,, perspiratio insensibilis sola ,, solet esse longe plenior, quam omnes sensibiles simul ,, unitæ. " add. aphorismi seqq. & 21. 58. 59. 60. & 61. ubi tandem: ,, quid, inquit, nostratum plurimi in omni ,, ægri-

ta, & qua suppressa febres præcipue generantur, & restituta optime sponte exhalat febriculosus vapor. (*u*) Signa sunt certissima, ut non opus sit statera Sanctoriana, restituti in statum sanum *æquilibrii corporis*, febre antea turbati, & restituti *motus tonici* naturalis, quo facto *omnes excretiones* rite procedunt. Itaque, si vel maxime crisin subitam, & in sensus incidentem, a cortice fieri, inficias eatur, λυσιν certe, seu excretionem successivam, quasi κατ' επικρασιν, a recto ejus medicinæ usu evenire, negari haud posse videtur. Sufficiunt enim facile tenui illi μιάσματι, quod febris caussa continens est, & humoribus non nimium spissis & abundantibus, evacuationes istę, ab ipso medicamento specifico ipsaque natura ita peractæ: modo, quod methodus generalis docet, evacuata sit, si qua forte evidenter aut venas replet, aut primas vias, aut eo nititur materies abundans & excretionem urgens, sintque resolutæ, quæ remedii efficaciam impedire possunt, obstructiones. His omnibus ad observationum fidem perpensis, mirum est esse, qui putent, sisti solum hoc remedio materiam febrilem, non corrigi, non evacuari, & qui quærant, quo ergo abeat materia febris per chinam curatæ. (*x*) Verum tamen, cum sæpe

Restitutio æquilibrii & excretionum naturalium.

Indicationi reversionem præcavendi sufficit cortex.

„ ægritudine solum per alvum, vel per urinam, evacuandum sibi proponunt, & de insensibili perspiratione vix cogitant?

(*u*) *Sanctorius* aphor. 10. 11. „ Si *impedita* est *perspiratio*, diebus sequentibus vel succedet plenior perspiratio, vel aliqua evacuatio sensibilis plenior, vel cachexiæ vestigium, vel *febris* " aph. 63. „ tunc quam maxime *recedimus a morbo*, quando pervenimus ad medium latitudinis ponderis salubris, *non ob evacuationem sensibilem spontaneam*, vel *a medico* factam, vel ob jejunium; sed ob perspirationem insensibilem, quæ fit a somno, post optimam coctionem „ add. *Pitcarn.* opusc. medic. diss. 8. de curatione febrium, ubi ostenditur eas optime per transpirationem depelli.

(*x*) v. *Sydenham.* epist. 1. p. m. 377. cl. *Torti* therap. special.

ſæpe quidem ex ingenio morbi, quod ex obſervationibus itidem innotuit, verendum ſit, quod tamen verendum non ſemper eſt, & ſæpe fruſtra timetur (*y*), ne in corpore maneat materiæ febriculoſæ particula quædam ὑποστροφώδης, ſed ſubtiliſſima, ſine ſenſibili mole, ſine æquilibrii turbatione, ſine motu morboſo, ſine noxa tantiſper ulla, particula nempe ita immota, vel immatura, ut percipi, attingi, aut amoveri non potuerit: quum, verendum ſit, inquam, ne hæc materia, ſuo tempore maturata & mota, denuo ſponte augeſcat, iterumque tonum & excretiones turbet; indicatio ſupereſt prophylactica; quam ſecuti, juſto certoque tempore, quo iſte motus incipere nititur, quod hiſtoria medica docuit, medicinam adæquatam repetimus.

ſpecial. L. I. c. 3. ubi cauſſæ eleganter enarrantur & confutantur, ob quas apud quoſdam perperam male audit cortex. Inter has præcipua eſt vaniſſima hæc dubitatio, ex opinionum commentis oriunda, ex quibus, & ſcholarum opinantium auctoritate, & facili aſſenſu hominum artis ignorantium, quos per aliquam fucatam & peniori experientiæ oppoſitam veri ſpeciem terrere facile eſt, enatæ ſunt omnes illæ noxiæ & præjudicatæ de noxa innocentis remedii neſcio qua perſuaſiones. Atque his, dum a tempeſtivo, efficaci, adæquato remedii uſu abſterrentur homines non ſatis experti, præpeditur paſſim, immo vere noxiis experimentis turbatur experientia. Hoc habeant tantiſper reſponſum, qui ambigui quærunt: unde ergo fiat, quod tot cenſuras incurrat remedium, ſi per ſe innocens ſit, & adeo utile, modo recte adhibeatur.

(*y*) *Torti* therap. ſpecial. p. 173. „Aliquando recidunt ægri, ſi in ipſo morbi vigore cortice curantur; „ſæpiſſime non recidunt: præterquam, quod recidiva „vel inhibetur continuato remedio, vel, ſi prorſus inhiberi non poſſit, ſaltem debilior ſolet eſſe radice ſua.“ id. p. 15. „Tam levis ſæpe ſæpius eſt acceſſionum recurſus, ut nonnunquam expediat febrilis fermenti reliquias ipſi efferveſcentiæ febrili, duobus vel tribus acceſſibus diſſipandas, relinquere.

mus. Ita tum excretiones naturales, præsertim perspirationem insensibilem, (z) quæ tenui illi particulæ residuæ maxime apta est, tum motum tonicum, (a) & æquilibrium œconomiamque corporis, manifeste sarta tecta servamus: quo præstito ultimus febris fomes extinguitur. Etenim, si omnia recte fiunt, vel nihil plane febriculosi amplius apparet, ut pateat levem illum vaporem, si quis superfuit, extinctum esse & exhalasse; vel, si quid a materia residua leviter movetur, id eodem, quod jam diximus, modo, factis pro nisu naturæ evacuationibus sensibilibus aut insensibilibus, & tono in robur naturale restituto, ita e corpore eliminatur, ut facile iterum integra redeat sanitas, & maneat integra, si repetatur remedium, quoad opus est, atque ita funditus deleatur dispositio febrilis: (b) quod expe-

(z) *Hoffmann.* fundam. medic. c. 3. §. 37. „ *recidivæ* „ febrium creberrime fiunt a *transpiratione* prohibita.

(a) Recte *Helmontius* opp. p. m. 404. „ nisi nervi *firmentur*, facile morbi *recidivi* fiunt.

(b) Ponamus etiam, esse quasdam febres sua natura alio modo ὑποστροφώδεις, ut post longius, aut incertum tempus, aut post annum fere, redire ita moliantur, ut ultimum morbi seminium, si quod superest, temporaria nostra curatione exhauriri non possit. Nescio, uti jam supra dixi, & nemo scire potest, annon istiusmodi febres sero redeuntes novi potius sint morbi, pro corporis, & diætæ, statusque epidemici ratione, æque ac primus, geniti, quam ut a radice quadam veteris ὑποστροφώδει repullulare reputari debeant. v. *Traversarius* ap. *Lancisium* p. 303. seq. *Monginot* apud *Blegny*, „ Si quis sibi fingat febrem post menses aliquot ingruentem reliquias „ esse præcedentis, fraudem sibi facit: ejusmodi reditus „ recentibus ex occasionibus suscitantur. “ Observatæ tamen sunt ejusmodi reversiones feræ, & maximæ annuæ, immo quotannis redeuntes, per omnia sæcula, & notantur hodie sæpe sæpius sine corticis usu. * Ante triennium curavi sutorem, qui, inde a sedecim annis, quotannis febre tertiana, per quinque vel septem paroxysmos, graviter afflictus, semper sine corticis usu conva-

* *Observ. partic.* 36.

perientes quivis comperire possunt. (*c*) Si qui sunt, qui id sibi non compertum dicunt, sed nescio quid non noxii post ejus remedii præbitionem insecutum narrant, iis lubens fidem adhibeo. Historicas veritates, quæ, uti dicitur, facti sunt, non nego. Attamen ab istis observatoribus æquiter peto, ut mihi, totque me longe potioribus testibus, itidem fidem adhibeant. Quumque evidens sit, ea, quæ in febrium fuga præstantur, ipsi cortici deberi, & innu-

---

valuerat. Quum autem ita duplicaretur morbus, ut continuus appareret, cum cardialgia in quinto paroxysmo, quæ ægre tolerabatur, fugavi & delevi penitus febrim remedio specifico: neque illa adhuc rediit. Nec a longinquo febris seminio, si quod est, quod affirmare nemo potest, nocumentum ullum notatur, præter ipsam forte illam, eamque facile sanabilem, febrem recidivam, vel motum febrilem. Et uti eleganter *Tortus* therap. special. p. 17. dicit: „ quid tum? anne semina peponum asservata gignent cucurbitas? sic & semina tertianæ, „ aut quartanæ, si sibi sinantur, ad summum tertianam „ iterum, vel quartanam, reproducent. Neque enim, si „ res examinetur, quicquam deterius succedere consuevisse, demonstrant ipsæ, quæ nonnunquam subsequi „ solent, recidivæ consimiles, ut mille alia infortunia, „ post sæculum adventura, inde præsagiant, reclamante „ licet quotidiana experientia, nonnulli vaniloqui. " Sed & his reversionibus, si eveniunt, radicitus exstirpandis, vel non opus est adhibere corticem, dum alia facile sufficiunt, vel sufficit ipse, si eo opus esse videtur, & eodem modo, quo diximus probavimusque integram sanitatem, eamque denique constantem, sine noxa restituit. Quod qui omittunt, quando alia non sufficiunt, aut qui nescio quos morbos sibi curandos ponunt, si materiæ febriculosæ facile medicabilis motus sentiunt, næ illi suæ culpæ, non remedii innocui, noxam accusare debent.

(*c*) Si quis nihilominus dubitare velit, an non superesse debeat obstricta in corpore materia febrilis, dubitet per me licet. Et quid non in dubium vocare aptus est præceptis opinionibus turbatus animus? Ego tamen cum

numeris ægris effectus penitus faustos & constantes inde consequi; cogitent velim, si quid sequius inde effectum alicubi dari observent, unius rei plures esse posse caussas, inquirant in caussas veras, accommodent iis methodum, & tunc, si sine praecepta opinione iterare, ad regularum normam, perfectiora experimenta haud graventur, ipsos hosce, qui contra senserant, mihi consentientes omnino spondeo. Præstitis iis, quæ modo deduximus, consequitur sponte naturæ, cujus jam functiones suo sibi ordine constant, neque amplius per turbulentos febris motus, spasmosque vasorum, viscerum, nervorum, locorumque secretionibus & excretionibus dicatorum, irritantur aut cohibentur, consequitur sponte naturæ, inquam, vel idoneis, ubi opus est, remediis impetratur facile, ut, si quid abundantis aut per febrile μιασμα, & motuum incendium, corrupti humoris in corpore superest, blande tutoque ad exitum disponatur. Id vero omne non nisi cum ingenti molestia, neque sæpe sine periculo, per ipsos motus febrium paroxysticos præstitisset vel ipsa natura, (*d*) vel ars cum expectatione curandi, (*e*) immo

Consequentia effectuum posterior.

Naturæ febricitantis vis violenta & minus certo salutaris.

---

cum doctissimo *Torto* respons. Jatrapolog. p. 452. „ me „ sponte recipio inter medicos credulos, quibus facile „ imponunt *abditæ hujusmodi* febres, *quæ* sinunt ægrum „ facile cibum *appetere*, *bene ferre*, melius *nutriri*, opti„ me *quiescere*, *vires* resumere, equitare, iter facere, „ ludere, sine *lassitudine*, sine *molestia*, sine *siti*, uno „ verbo, sine ullo *febris indicio*. Necesse est ægro *laten*„ *tem hujuscemodi* febrem toto vitæ suæ tempore circum„ ferre." O mirabilem necessitatem! o suavem & vere salubrem febrim!

(*d*) *Lockius* ad *Sydenham.* p. m. 37.

Hactenus ipsa suum timuit natura calorem,
Dum sæpe incerto, quo calet, igne perit.
Dum reparat tacitos male provida sanguinis ignes,
Prælusit busto: fit calor iste rogus.
Jam secura suas foveant præcordia flammas!
Quem natura negat, dat medicina modum.

(*e*) Legi merentur elegantes ill. *Stahlii* notæ, quibus

immo nescio an in morbo periculoso aut pertinaci omnino præstare sæpe potuisset. (*f*)

- - - peragit tranquilla potestas,
Quod violenta nequit. (*g*)

Sanitas integra & firma consequens. Deo sit gloria, medicinæ omnis, & hujus remedii opportuni, efficacis, adæquati largitori! (*h*) Restituta ita per medicamen, quo tonus & evidenter robo-

---

decorare lubuit *Harvei* de arte curandi per expectationem libellum, uti *Sckelhammer.* de natura p. 262. seqq. notat, insulsum, injuriosum, putidum, & bono viro indignum: cui consentit *Lentilius* jatromnem. p. 170. seq. 465. seq. 631. ubi stultitiam *Harvei* ridet, & libellum famosum ac sordidum vocat. Neque docet ille liber artem expectatione curandi, aut remedia expectationis commendat, ut putasse videtur magnus *Brunnerus* de glandul. duoden. p. 147. & cl. *Clauderus* in diss. de morbis acutis febre stipatis §. 16. Sed auctor libellum in totam medicorum suæ regionis cohortem injurium, & plane alia tractantem, eaque maximam partem ineptissima, incongruenti titulo ornavit, forte ut suspensa hedera vinum putidum vendibile fieret. Solo quippe cap. 1. ars expectationis non cum laude, sed cum irrisione, describitur, qua, ut ait, medentes „ in gravioribus morbis *omissione* „ *trucidant*, & leviores morbos *curare videntur*, aliquid „ agendo nullius momenti. " Annotationes viri illustris sapienter docent artem, vel per expectationem, vel *cum expectatione* saltem, curandi, utilissimam sane, immo necessariam, quoties salutem certam & securitatem spondet morbus tolerabilis, aut nullum remedium specificum & adæquatum medicina novit.

(*f*) Haud ineleganter *Helmontius* in libello: ignotus hospes morbus l. c. „ Natura stans suis ipsamet medetur „ morbis, spontanea bonitate, & mox quoque ambulare „ potest, quod solius est sanitatis. Sedens tamen natu- „ ra, etsi sua sponte staret, atque tandem ambulare pos- „ sit, surgere tamen cogitur, antequam stet, atque ideo „ ambulat difficilius. Ast natura jacens, nunquam ex se „ surgere potest. Immo nec sat est surgere. Nam nisi „ nervi firmentur, facile morbi recidivi fiunt.

(*g*) *Claudanus.*

(*h*) *Sydenham.* de variolis confluent. & passione hysteri-

roboratur, & humores indigesti coquuntur, naturæ œconomia melius sæpe, quam ante febrim, & ante curationem, se conservat. (*i*) Ipsæ vero remedii hujus vegetabilis particulæ in corpore sano nihil immutare observantur: Quamdiu febriculosi aliquid ægro in corpore superest, mutationes ab adsumpto medicamine specifico sentiuntur. Restituta functionum integritate, drachmas plures quotidie devorabis sine sensu commodi aut incommodi, quasi crustæ panis totidem drachmas comedisses, quod mille & mille homines testari queunt. Sexcenties ego, ut vel remedii bonitatem degustando explorarem, vel animi

Remedii particulæ facile digerendæ & innocuæ.

---

sterica p. m. 519. „quamvis in febrium curatione egregia „præstet, ne dicam miracula, cortex, atque eodem tum „ipsi libenter utamur, tum uxoribus liberisque usur„pandum imperemus, quoties res postulet; sunt tamen, „quibus haud minus jam displicet, quod tam certo su„bitoque morbos expugnet, quam olim displicebat, „quod non nisi nuper his terrarum oris innotuerat. Quo „quidem fato tum optimi quique viri, tum etiam præ„stantissima quæque remedia semper fere urgentur. Ve„rumtamen ad hanc notam indolem nostram licet ex„periri, hominesne boni simus, an vero probrosi, pro „gradu quo vel exsultamus, vel dolemus ac ringimur, „quoties publica res hominum communi aliquo benefi„cio, ac numinis favore augetur." cl. *Torti* therap. spec. p. 12. „Reperitur ex voto remedium omnis omni„no *pravitatis expers*, febres *momento temporis* fugans, „*nullos* in corpore *tumultus* excitans, *nullam* penitus „*molestiam* pariens, ac si nihil sumsisset æger. Numquid „forte illud audax quidam chymiater, ex antimonio „vel ex mercurio sublimatis, eleganti periculo fabrefe„cit? minime gentium. Non alium opificem habuit chi„na china, quam deum, & a solo deo omnem, quam „nacta est, febrifugam virtutem recepit. Anne ergo „deus illa utitur in humanum genus *specie juvaminis* „in ultionem peccatorum, cum illi tantam vim indidit, „ut ea demum deluderemur ut ea nos perderet? Absit „hæc a nobis ingrati animi blasphemia!

(*i*) Memoranda hanc in rem exempla plurima inexpugna-

animi caussa, ut ægrorum nauseæ amice illuderem, drachmam vel amplius deglutivi, & idem sibi usu venire, neque quicquam se inde persentire, alii medici affirmant. Particulæ profecto hujus medicamenti facillime digeruntur, (*k*) uti ceterorum ex vegetabili naturæ regno pro alimentis & medicationibus desumptorum, immo facilius forsan, quam pleraque alia, ob vires amaras & tonicas, in quibus qualitatum excessus nullus est. Siquid fæcum inest, id naturaliter, quantum opus esse potest, excernitur, atque nihil omnino a ceteris quotidie assumtis eam in rem singulare & diversum, nihil corrosivi aut inflammantis, aut quod ullo modo opinionem de noxa exinde proventura fovere possit, indagatione physica, medica, chimica, reperire, aut qualitercunque prudenti conjectura augurari licet. Neque vero quemquam hodie medicinæ peritorum medicamenti particulas per se corpori noxias serio reputare crediderim. Si quis ex medicinæ imperitis ita

---

gnabilia habent auctores, quos passim hic nominavimus, & quotidiana ostendit experientia, & partim ipsi adducimus, & alia occasione plura ostendemus.

(*k*) *Bæclerus* ad *Hermani* cynosur. P. I. p. 206. „ nescio, inquit, quo jure huic medicamini, e regno vegetabili deprompto, aliud, æque adstringens, e regno minerali desumtum, minusque domabile, præferatur. " Crocum martis antimoniatum *Stahlii* intelligit, quem, quorumdam solum Germaniæ medicorum & brevioris temporis experimentis exploratum, sunt, qui cortici penitus substituere, & præferre tentent, quemque nos quidem haud rejicimus, sed ad febres fugandas longissime imbecilliorem novimus, tum propria, tum aliorum, qui auctoris auctoritate, ex ejus principiis & methodo tentarunt, experientia, quam uberius suo loco declarabimus. Neque ipse inclitus remedii ejus inventor parem cortici potestatem prædicat in febribus indolis pertinacis aut perniciosæ, & ubi efficacem & certam medicationem urgent indicationes.

ita adhuc somniet (*l*), huic experientia vera & doctrina medica respondere debet:

Crede mihi; vanos res habet illa metus.

Veros vero habet metus ipsa materia febrilis, ipse morbus, qui & hoc & alio remedio quovis, & naturæ

(*l*) Mirum est, quam ridicula hanc in rem somnia sed quam simul noxia, imprudentes & indocti apud sui similes effutiant. *Laborabat ante quadriennium juvenis, cauponis filius, febre quartana. Per semestre tolerato morbo, medicum consulit. Præscribitur post alia electuarium ex cortice. Supervenit a discessu medici senex compotator garrulus, audit laudari chinam, & „ tune, inquit, adeo vitæ tuæ pertæsus es, ut chinam sumere „ velis? a juventute inde mea semper audivi, periculosa esse medicamenta *chinica*, chinische Sachen. " Nempe confundebat nugaculus homuncio *Chimica* medicamina, olim adeo exosa, cum recentiori hoc *chinæ* nomine, de quo in juventute nihil sane inaudiverat. Absterretur interim æger, omittit medicinam, &, dum extra paroxysmos sat bene habet, & febris salubritatem laudari audit, naturæ per tres menses alios rem relinquit: donec, adventante hieme, in pleuritidem sinistri lateris violentam incidit, die paroxysmum febrilem præcedente. Augebatur morbus interventu cujusque accessionis, quæ typum exquisitum servare non desinebat. Sexto pleuritidis die, mane, post exanclatam ea nocte febrem quartanam, advocatus tandem ego, reperio ægrum misere pleuriticum simul, & phreniticum, ægre spirantem, nihil exspuentem, tremulum, & delirum, cum furore, pulsu durissimo, tendinumque subsultu. Subito sanguinem e vena sinistri brachii mitti, vesicatoria brachiis, cruribus, nuchæ, admoveri jubeo, & remedia emulsa, diaphoretica fixa, decoctum pectorale, aliaque isti morbo apta, faucibus invito infundi, & extus applicari curo. Altero mane, quum tremor & spasmus cessasset, ac inde a vespera ad mentem aliquanto saniorem æger rediisset, ceteris tamen symptomatis, & dolore pleuritico, urgentibus, & sputo parco sanguinolento vix procedente, dum pectus acute strepebat, venam iterum in ejusdem lateris pede aperiri facio. Vesperi sudor bonus tota nocte durans succedit, mane diei octavi mens sibi constat,

* *Obser. pratic. 36. morbus acutus ex quartana.*

turæ vacillantis robore, imperfecte extinctus, & diversimode mutatus, dum pravis consecutionibus imperitorum hominum oculos ferit, vana illa ipsis phantasmata effingit, de noxa, quam morbus intulit, in me-

---

spiratus sine strepitu facilior est, dolor valde imminutus, sputum paucum, coctum & facile, pulsus mollior, sed semper frequens. Pomeridie redit quartana, & cum ea spiratus gravis, delirium ingens, tremor, tendinum spasmus. Hæc mane diei nonæ remittebant, quamvis mente nondum bene constante, febre sine intermissione persistente, & magnopere debilitato homine, dum urina, quæ per inflammationem flammea limpida fuerat, jam, post solutam pleuritidem, crassa, cum sedimento obscure viridescente, apparebat. Tum vero alium perniciosæ illius quartanæ paroxysmum non expectandum esse ratus, exhibui statim corticis drachmam, & per trihoria repetii, ut, sescuncia absumpta, accessionem die undecima expectandam tantum non inhiberem, symptomata feroçia omnino reprimerem, atque die duodecimo ἀπυρεξία reperiretur. Deinde continuatum est ex arte præscripta, & repetitum tertia quaque hebdomade, idem remedium, cujus, ut tutus præstaretur convalescens, octo uncias sensim sumsit. Atque ita plane in integram sanitatem restitutus, hodieque vegetus valet, ægre ereptus periculo, in quod ineptissima censura, & injecto metu medelæ febrifugæ, præcipitatus fuerat. Exemplum hoc narrare lubuit ejus aphorismi, quem p. 21. seq. ex *Hippocrate* adduximus, de quartanis in morbos acutos periculosos degenerare solitis: dum * vicissim laudatissimæ illæ febres, in corpus acuto morbo enervatum irruentes, lento gradu trucidare sueverunt, ubi medela specifica procrastinatur. *Pechlin.* observ. p. 276. „ In morbo epidemio, qui ante „ viginti annos Lugdunum in Batavis diriter excruciabat, plurimi, qui morbi acuti malignitatem superasse „ videbantur, sibi redditi, tandem in quartanam, ex hac „ in icterum, atque in hydropem incidere, *funestos plerumque* morbos. " Iste vero morbus acutus, qui annis superioris sæculi 69. & 70. Lugduni grassatus est, * febris fuit tertiana intermittens, sæpe in continuam versa, sæpe in morbum chronicum degenerans, utroque modo valde gravis, & *duabus civium tertiis exitialis*, & *rever-sioni*

** Quartana ex morbo acuto funesta plurimis.*

** Tertiana epidemice exitiosa & recidiva.*

medicamenti particulis hærente, quæ, ni nocivis opinionibus rectus usus præpediatur, noxam illam evertere possunt, ipsæ plane innocuæ.

§. IX.

Medicamenti securitas exemplis declarata.

Pauca seligere & superioribus superaddere placet specimina, quam frustra sint, qui reliquias febris aut medicinæ, absoluta cura, metuunt. Nihil est, quod aliqui ad ejusmodi experientiam mussitant: latere noxam sub sanitatis specie, post tempus nescio quod ex insidiis prodituram (*m*). Quando ergo jam remedium ullum, immo vel alimentum, salubre fuisse judicabitur, si ita nodum in scirpo quærere lubet? Credo, si quis eorum, qui cortice usi sunt, post aliquod tempus ense confossus periret, pars culpæ in chinæ reliquias conjiceretur, & a vulnere absolute mortifero absolveretur homicida, si illis vitilitigatoribus judicium deferretur. Duodecim, & quod *Non latet noxa sub sanitatis specie.*

sionibus, sine fere diætæ errore, *solastatus epidemii culpa*, gravissimis & frequentissimis obnoxia, dum cortex Peruvianus, qui, si fuisset bene notus, unice forte suppetias tulisset, nondum ibi a medicis usurpabatur. Eant, qui securitatem febrium intermittentium prædicant, medelam febrifugam criminantur, & legant hæc uberrime declarata in historia ejus epidemiæ apud *Sylvium*, prax. med. append. tract. 10.

(*m*) *Bontekoe* de febribus p. 77. „ cum ignorantes, animadvertunt felices remediorum successus, opprobria „ evomunt, metum injiciendo bene valentibus, dicen„ tes: quamvis ægros curaverimus, malum nihilominus „ post unum alterumve annum denuo evigilaturum, mor„ temque infallibiliter secuturam. Verum calumnia hæc „ tam insulsa & absurda est, ut nullam mereatur respon„ sionem. Nam præterquam, quod *eventus contrarium* „ *ostendit*, absolute impossibile est, *remedium aliquod ex*„ *cellens, quo omnes curantur febres, ægrique perfectæ re*„ *stituuntur sanitati*, post duos annos lethale evadere ve„ ne-

quod excedit, anni sunt, quod hæc mihi medicina usu explorata est, & undecimus labitur annus, ex quo, numerosa in praxi usus ejus frequens fuit, & quos ejus ope curavi complures, a primo inde tempore, adhuc sani degunt. Post innumera summorum & fide dignissimorum observatorum testimonia, ipse ego, minimus omnium, tot felices, & constantes, immo stupendos, ex isto remedio successus vidi his oculis sensibusque usurpavi, tot ex adverso febrium infelices sponte eventus, quos scio me isthac curatione sola certo impedire posse, ut sensum omnem ejurasse me oporteret, si prejudicantium censorum vagæ opinationi fidem potius adhiberem, ut improbus forem, & medici cordati nomine indignus, si medelam adeo certam & insontem ob aliena judicia omitterem, si morbus ea domabilis haud fidus innocuusque esse videatur. Nihil jam de longe plurimis aliis ægris dicam, quos, aliorum medicorum egregiorum ope, continuato hujus solius remedii usu, solide curatos vidi & novi: prætereo, quod, sæpe sæpius expertum, vel solum securitatem profare potest, felix fatum quam plurimorum hominum, cujuscunque ætatis & habitus, quos, empirica arte qualicunque, vel statim plane sanari hoc remedio, vel per varios casus & reversiones ingenti copia corticis sensim devorata, tandem integræ sanitati sponte, vel ea ipsa curatione, restitui contigit: id quod, si quid noxii, seu naturæ inimici, in ipsis remedii particulis hæreret, aut si febris eo curatæ materia adeo insuperabilis esset, fieri nullo modo potuisse, facile patet. Tunc enim statim sanitas rediit, cum febrilis, aliaque forsan conjuncta dispositio morbosa vel deflagravit, vel correcta & extincta est, quantumcunque ejus remedii in corpus adsumtum fuerit. (*n*)

Anno

„ nenum. Vide quousque serpat calumnia & stupiditas, „ bonum pro malo, & malum pro bono, accipientium!

(*n*) Notandum hic est, quod cl. *Torti* therap. special. p. 277.

Anno hujus sæculi vicesimo septimo, quum serox per æstatem appareret febris tertianæ epidemiæ ingenium, vocabar ad virum robustum fere sexagenarium, qui, postquam iræ violentæ vini potum superindiderat, in tertianam febrem erat prolapsus. Alter decurrebat, quum vocarer, paroxysmus, isque vehementer anxius, cum cardialgia, dolore ventris, laterisque in primis dextri, delirio, somnolentia. Nihil agebam, nisi quod diætam justam, & mixturam diapnoicam cum solutione lapidum cancrorum & nitro, præscriberem. Solvebatur accessio, &, quum sudor sufficiens promanasset, alvusque enemate nitroso laxata esset, belle habebat ἀπυρετυς. Vix ergo aliquid mali suspicatus, continuari mixturam jubeo, donec tertius accederet paroxysmus. Accepit, eheu, sub vesperam, ingravescit nocte, ruit in carum, carus in apoplexiam, apoplexia, quam summo mane accitus vidi & obstupui, in ipsam mortem subitaneam. ** Observ. partic. 37.* *Febris soporosa terror.*

Altero die nuntiatur simile fatum viri ætate florentis, quem alius medicus egregius curaverat: nar- *Obser. partic. 38.*

---

p. 277. notat. „ Celticarum legionum chirurgi non pauci „ (cæteris sua sit laus) in principio quarumvis febrium, „ quoquo modo periodum habentium, dilutam infusionem aliquot unciarum chinæ chinæ suis ægrotantibus „ *sine ulla ferme methodo* propinabant: quo fiebat, ut „ persæpe advocarer tractu temporis ad eos invisendos, „ quoniam & inde plures contumacesque recidivas, & „ malum corporis habitum, & nonnunquam acutas ægritudines, contrahebant. Quæ mala cum pluribus accidisse observarim (licet *plurimis* etiam res *ex voto* successerit, aliisque eadem infortunia contigerint cortice „ nequaquam curatis) aliena impensa alienoque periculo didici, aut mihi didicisse sum visus, corticem Peruvianum indiscriminatim in omnium febrium, etiam „ periodicarum, principiis non semper tuto exhiberi. “ Noxas ejusmodi ex abusu empirico sæpe itidem observavimus, legitima tamen methodo ita sanabiles, ut proprie non remedium nocuisse, sed morbum male curatum, pateret.

narratur adhuc aliud atque aliud exemplum æque infelicis successus intra paucorum dierum spatium observatum. Perterrefactus sum merito, & neque me neque alium quemquam sponsorem reperi pro securitate febrium vere intermittentium, aut valde remittentium, sed æque ac illa, quam funestam videram, vel magis ferocium. Quarum magnus & indies augescens numerus quum anxium me haberet, ea ipsa hebdomade, ultra triginta ægris, quos adhuc notos numero, in quibus, dum ipse ad lectulos probe omnia perpendebam, ob symptomatum notabilem vehementiam, aut ob vires debiles, periculum aliquod verebar, corticem feficaciter exhibui, eosque ad unum omnes salvos & incolumes intra paucos dies præstiti. Maxima pars manserunt statim sani, repetita, uti tunc mihi moris erat, ad *Sydenhamii* normam, curatione pro reversione præservanda; pars in febrem postea relapsi sunt semel, pauci amplius, partim propria, vel morbi & aeris culpa, partim quia methodus reditum præcavendi nondum tunc exquisite mihi usurpabatur. Relapsi tamen sunt sine periculo, (*o*) & curati feliciter, & sospites supersunt omnes.

Observ. partic. 39.

Integra post febris fugam sanitas.

Numerum hic inire nequeo tot aliorum, qui similiter servati superant. Multos novimus, & quotidie videmus, qui vegeti senescunt, posteaquam ante

---

(*o*) „ Sed re vera" (sunt verba cl. *Torti* therap. special. p. 174.) „ nonnunquam transactæ procellæ obliti „ ægrotantes, & ab hominibus male feriatis, cum recidunt, seducti facile exclamant: satius fuisse febrem „ sinere, a qua fortassis evasissent, absque tædio recidivarum. Profecto receptum beneficium non exprobrarent, si febri illos jugulanti relicti fuissent. Sed probi viri est, cunctos servare, quos potest, & serere „ beneficium, etiamsi sit messurus calumniam. Non sic „ ajunt postea, cum alios cernunt, in similibus circumcumstantiis, hoc remedio hacque methodo destitutos, „ perire.

te plusquam triginta annos (*p*) copiose ex arte ministratus cortex sanitatem ex febribus restituit. Medicus quidam ex his, quorum methodo, ultra quinquaginta annorum spatium, hæc alia præstita sunt, ante aliquot annos senio meritisque gravis decessit, qui, per multorum annorum seriem, verno quotannis tempore, sanus, robori visceribus conciliando, & promovendis excretionibus per aliquot hebdomades hoc remedio usus est. Sæpiuscule præterea, si quando dejectum aliquo modo tonum ventriculi, aut aliquam cruditatem sensit, unciam unam atque alteram sensim deglutivit, & effectum laudavit. Similis quotannis medela προφυλακτικη usus est (*q*) Ludovicus XIV. Rex Galliæ, cujus vegetam senectutem Europa novit. Idem anno superioris sæculi LXXXVIII. corticem ex methodo *Talboriana*, hoc est, perquam copiose & diu, pro febre fuganda, in pulvere etiam maxime, sumsit, postmodum vero, quoties sanus, præcautionis causa, corpus pharmaco purgavit, eodem medicamento per aliquot deinde dies usus est, ut naturæ robur servaret, motusque forsan metuendos compesceret. (*r*) Summus quondam in his provinciis sacrorum antistes, anno hujus sæculi XXII. novem & octoginta annos natus, &, ad extremum usque senium, mirabili cum vigore mentis & corporis magnis negotiis operam navans, marasmo senili placide extinctus est. Laboravit circa superioris sæculi annum LXXXV. febre quartana, quæ per novem menses, a me-

Observ. partic. 39.

Observ. partic. 40.

Observ. partic. 41.

(*p*) In cl. *Torti* therap. p. 165. scriptum invenio: „ experientia mea, respective ad usum innocuum chinæ „ chinæ generaliter, est *annorum* circiter *quinquaginta*, „ præter experientiam præceptoris mei, ab ipso corticis „ in Italiam adventu initia sua sortitam; respective vero „ ad *usum largiorem* in *perniciosis febribus*, est annorum „ *quadraginta*: quod potest sufficere ad firmandam *ancipitem* pusillorum *fidem*.

(*q*) cl. *Torti* therap. special. p. 354.

(*r*) *Les admirables effets du kinkina* p. 27. seq. 44. seqq.

a medico tunc hic loci primario doctissimo experientissimoque, multa arte frustra tractata fuit. Duplicabatur & incrementa capiebat febris, cum virium & functionum corporis dispendio, gliscentibus, quæ plerumque antea litteratissimum virum afflixerant, pathematis hypochondriacis. Innotescebat eo tempore usus corticis efficax & continuatus *Talborianus*. Itaque idem medicus illustris, copia insigni medicaminis tum fere hic ignoti comparata, & sufficienter diuque satis repetita, plenam viro sanitatem ita restituit, ut a febre ceterisque, quos antea valetudinarius fere semper tolerarat, affectibus constanter liberatus, ad mortem usque prædicarit vivacem viridemque senectutem illi febri, illo remedio persanatæ, deberi. *Observ. partic. 42.* Vir nobilis ad hæmorroides cœcas & podagram pronus, ante quinquennium & ultra, a cephalea enormi, deliriis, horrendisque convulsionibus epilepticis, ex fomite febricoso ortis, paucos intra dies per corticem liberatus, & quasi ex cymba Charontis reductus, deinde legitime repetito, immo ultra necessitatem trimestri, remedii usu, postmodum etiam lactea diæta, egregie refocillatus est. Altero deinceps anno, hoc primum medicamine, per mensem aliquoties quotidie usurpato, tonum nervis visceribusque integrum præstare, & horridi morbi metum omnem præscindere, deinde lactea diæta alimentum corpori dulce ministrare, salvus repetiit, jamque hanc quovis vere feliciter instituit, nullo recidivæ febris, aut alius pravæ consecutionis metu. Podagra item & hæmorrhoidibus aliquoties deinde, pro corporis habitu, laboravit, neque ullum apparuit febris redeuntis indicium, quod ab illo orgasmo, nisi plene curata sit, evenire alias solet. *Observ. partic. 43.* Puer jam sexennis, chirurgi periti filius unicus, ante biennium, & quod excedit, laborabat variolis impense confluentibus, cum maculis purpureis pluribus interspersis. Vita vix conservata, declinantibus post diem XXI. variolis, misere tamen, in corpusculo vehementer debilitato, excruciabatur abscessibus hinc inde erumpentibus, & febre

bre continua, alternis diebus exasperata. Quarta ab ineunte morbo hebdomade, cum & febris & constitutio ἀποστηματώδης aliis remediis nihil concederet, viresque labascere magis magisque viderentur, proposuimus hoc remedium, similibus in casibus sæpe nobis, post *Mortonum* aliosque medicos inclitos, feliciter exploratum. Sumpsit æger lubenter electarium ex cortice simplici & syrupo aliquo, ejusque intra quinque hebdomades uncias plus quinque, ad plenam usque sanitatem, absumsit, eo sensim cum effectu, ut febris, primum imminuta, cessaret, vires cum appetitu incrementa caperent, abscessus, accedente sollicita patris ope chirurgica, sanescerent, novique emergere desinerent, & habitus corporis validus evaderet floridusque. Integra exinde valetudo inconcussa ad hunc usque diem perstat. Puella jam triennis, filia mea, matre debili, per graviditatem valde febricitante, nata, lacte minus salubri nutrita, brevi post ablactionem annicula corripitur languore insigni, anorexia, macilentia indies augescente, tussicula, febre primum anomala, dein manifestum duplicis quartanæ typum adsciscente, sed lentæ & haud plane intermittentis. Præbetur, permissa purgatione κατ' ἐπίκρασιν, cortex in electario, (f) ut drachma & ultra indies absumeretur. Melius statim habuit, cessavit brevi febris, & repetito justis intervallis medicamine integre curata est. Sed cum indies majus corpori, a nativitate inde languidulo, robur ex continuato usu nasci videretur, & avide infantula medicinam devoraret, placuit eidem etiam deinceps insistere. Itaque infans tunc

* *Observ. pratic.* 43.

(f) Plerumque alias sufficit infantibus extractum cum aqua paratum, ad modum *Apini*, quod in liquore grati saporis pauco vel multo solutum, guttularum vel potionis forma, ita per trihoria fere, in paroxysmorum intervallis, exhibere soleo ut, verbi caussa, bimulis decem plus minus grana pro singulis dosibus exhibeam, continuemque & repetam, pro juvamine eveniente, & pro nisu recidivo, secundum regulas.

tunc annicula, ante biennium, per trium fere mensium tempus, ultra octo corticis uncias consumsit; jamque corpore & animo belle valet, ac incrementa capit, feliciter nuper exanclatis variolis cum febre scarlatina periculose complicatis, post quem morbum denuo per dies quatuordecim sumsit corticem, non nisi ut appetitum, vires, ac vigorem reciperet, & eximie recepit. Vir nobilis, aliquot ultra triginta annos natus, patre genitus, qui florida ætate, &, ni fallor, phthisicus obiit, a multis inde annis ad quodvis frigus perceptum tussi ac catarrhis obnoxius, ante aliquot annos afficitur diuturna tussi sicca sensim ingravescente, hinc aliquoties hæmoptysi, sputo postmodum phlegmatico, neque non purulento, tabescit, cum languore appetitus & virium, febriculæque tabidæ indiciis, &, per annum integrum, sub istis symptomatibus, modo magis, modo minus affligentibus, vix per medelam nostram revellentem, vulnerariam, temperantem, abstergentem, roborantem ἀρθοστάδιος servatur. Sub hiemem anni XXIX. febris corripit tertianæ indolis intermittens. Ministratur statim, periculi justo metu, post duas accessiones cortex, & ea cum felicitate continuatur, cum syrupo diacodii in electarium mixtus, ut, cessante febre, robur corpori accessisse, morbo veteri decessisse, observaretur. Repetito aliquoties ex methodo, per alternas hebdomades curationis filo, non febris solum constanter abfuit, sed æger adeo per omnia melius habuit, ut lubentissime, per tres adhuc menses continuos, ter quotidie dosin electarii sumere perseverarit, addito balsamo antiphthisico *Meibomii* ad guttas bis quotidie viginti. Mense dein Majo aquas Selteranas cum lacte potavit, atque exinde sanus vegetusque, sine tussi, catarrhis, febre, aliisque symptomatis, munere suo militari sub aeris sæpe injuriis, fungitur, mortis faucibus eripi visus. Lepidum est, quod circa copiosum corticis usum, præter consilium, ante duos mihi, & quod superat, annos obvenit. Vir nobilis, macilentus, hæmorrhoidum fluxu ac motibus ano-

Observ. partic. 45. (margin, beside "ret, & eximie recepit.")

Observ. partic. 46. (margin, beside "faucibus eripi visus.")

anomalis, tussi sicca, hæmoptysi, catarrhis, flatibus, sæpe afflictus, qui ante biennium, & iterum antegressa hieme, ex pleuritide satis periculosa emerserat, corripitur mense Julio anni CIC IƆCCVII. febri tertiana epidemia. Quæ postquam cum tertia accessione in duplicem haud plane intermittentem degeneraverit, & hæmoptysin cum tussi violenta comitem adscivit, non tuto permitti posse judicata, sed cortice, cum papaveris albi syrupo in bolos redacto, ex methodo profligata est. Nondum penitus convaluerat æger, quum abire hinc, operisque ad aquarum exundantium aggeres præesse, jussus fuit, neque potuit non obedire. Dimisi illum ea lege, ut præsertim sub paludosorum effluviorum hauriendorum necessitate, insisteret medelæ, donec me de valetudinis statu per litteras certiorem fecisset, quod post paucos dies facturum se esse recepit. Verum nihil de ipsa comperi, donec sequentis anni mense Januario epistolam accepi, qua egregie se valere perscripsit, & consilium petiit, num corticis usui amplius insistere deberet, cujus quotidie quinquies drachmam dimidiam assumere nondum intermiserit, quia, licet semper detentus operis aquariis, alias sanitati suæ molestissimis, firmitatem indies majorem valetudinis a multis annis debilioris persentiscat, hemorrhoidibus sine molestia identidem sub medicatione promanantibus. Annum & diem datarum litterarum male me intellexisse, & forsan vetustiores alicubi neglectas jacuisse, putabam. Ubi autem veram rem esse, & magnam viri in remedium fiduciam reperi, quiesceret quidem alternis hebdomadibus ab ejus usu, sed alternis idem ter adhuc repeteret, suasi, appropinquante præsertim æquinoctio, quo hæmoptysin pati alias consuevit. Exinde vero, quod sæpius postmodum per litteras, & nuperrime adhuc coram testatus est, optime quidem, & longe melius, quam diu antea habuit, corporis etiam habitu vivido magis & pinguiori facto.

Plurima, quæ nobis constant, parum absimilia, de cortice copiose satis, & diu, utilitatis, vel neces-

cessi·

cessitatis, vel securitatis caussa, & feliciter, & innoxie certe usurpato (*t*), in diversissimi generis constitutionibus, ob febres ex genere intermittentium, morbos febriles, epilepsiam, choream S. Viti hæmorrhagias, aliaque παθηματα (*u*), repetere, temporis ratio & operæ consilium prohibent, multa etiam consulto alii occasioni reservamus.

Quæ

(*t*) Post tot observationes proprias & alienas, equidem non adeo miror, quod haud pridem cl. *Junckerus*, vir egregie merens, *Sthalianæ* scholæ doctor, in dissertatione de legitima febrium corruptarum tractatione p. 27. seq. scripsit: „ Sane nuper ex ore præclari cujusdam regii medici cum admiratione audivimus, se, licet hunc „ corticem prodige, & ad uncias quotidie dedisset, nunquam tamen sinistrum effectum observasse; a parco au„ tem usu mala illa consectaria, quæ per vulgus circum„ ferrentur, esse derivanda. " Si, quod omnia suadent, recte capio mentem præclari illius medici, id dicere animus fuit: si opportune, hoc est, morbi indole, & tempore, & corporis habitu permittente & poscente, cortex datus sit, dosin etiam majorem solito, immo, urgente velocis periculi necessitate, ad uncias indies extensam, ejusdemque medicaminis prudenter liberalem continuationem repetitionemque, ad plenam usque morbi extinctionem, nunquam sinistrum eventum produxisse. Illa autem, quæ per vulgus veræ αιτιολογιας ignarum circumferantur, prava consectaria non ipsi remedio deberi, sed dispositioni febriculosæ imperfectius extinctæ: &, quamvis usus corticis, uti omnium medelarum, non opportunus nocere itidem possit; frequentissime tamen peccari in usu ad morbi proportionem non adæquato, dum in dosi, continuatione, repetitione, deficiant vel ægri, vel artifices. Atque hoc verissimum esse satis hactenus probatum videtur, uberius alia occasione demonstrandum.

** Cortex ad sphacelum.*

* (*u*) Nuperrime cl. *Hampius*, medicus Londinensis, natione Germanus, doctissimus felicissimusque, novum experimentum ad medicum apud nos inclitum perscripsit, quod ex ejus epistola mecum communicata hac excerpere liceat, ipsis scriptoris verbis latine solum versis. „ Non possum, ait, quin de cortice Peruviano memo„ rem,

Quæ de recens feliciter invento usu corticis ad sphacelum dicta sunt, uberiorem explanationem accipiunt ex libello nuperrime edito Joannis *Rushworthi*, chirurgi doctissimi, qui inscribitur *a proposal for the improvement of surgery*. P. 3. sqq. narratur historia, quam latine heic reddere licebit. " Anno 1715. ad virum quendam arcessebar sphacelo *Corticis usus ad sphacelum confirmatus.*

„ rem, quid primum cl. *Amyandus*, chirurgus regius, „ aliique post eum, divini hujus remedii ope, in sphacelo præstiterint. Nempe sex jam prostant casus, ubi „ sphacelus, quamvis ad ossa jam usque penetrasset, inhibitus plane est, usu laudati medicamenti. Dabatur „ quarta quavis hora ad scrupulos duos, vel drachmam „ unam, donec sescuncia absumeretur, quo facto sistebatur processus siderationis. Imitatione digna res est, „ & pariter eam medicinam ad cancrum coercendum tentari posse existimo. " Sane apud nos quoque exstant exempla, ubi & ulcera putrida, sed coorta ex μετάςασιν materiæ febriculosæ, omnino persanata sunt, & dissipati tumores glandulosi, ad carcinomatis fere naturam accedentes, sed ejusdem febrilis fomitis soboles, & ipse superveniens sub statum erysipelatis, sed ex febrili fomite oriundi, sphacelus cohibitus est, dato, tamquam ad febrem fugandam, cortice. Femina etiam quædam fere sexagenaria, tota sana, pedem dextrum lapsu infausto dextrorsum luxaverat, cum ingenti laceratione ligamentorum tendinumque, & accedente inflammatione gravi. Declinante hac, supererant partes plures, cutis, musculorum, tendinum sideratæ, remanebat febris lenta continua, cum anorexia plenaria, & augescente indies debilitate. Observato manifeste duplicis quartanæ typo, mirum est, quam belle omnia in melius mutata sint, & secundata egregii chirurgi curatio sollicite extrinsecus adhibita, postquam præscripta methodo febrem quartanam sustuli, appetitum viresque restitui. Pedis tamen ista læsio, sublato licet sphacelo, lente demum sanescit, & feminam aliquo quidem modo, ut non fieri nequivit, claudicantem, sanam tamen præterea relinquit, quam equidem deploratam habuissem, nisi eo nos deus donasset remedio. Supervenit adhuc aliquoties deinde febricula erysipelatosa, sed sine periculo deflagravit. *Observ. partic. 48.*

" celo in pede ex caussa interna laborantem, cum
Observ. partic. 49. " pulsu inordinato, iis in casibus consueto. Pro-
" fundas incisiones ad os usque in parte siderata fa-
" ciebam, & circumcirca, quousque aderat inflam-
" matio, scarificabam, vulgariaque admovebam loco
" præsidia. Febris hinc deflagravit, pulsus non so-
" lum evasit tranquillus, sed etiam ordinatus, &
" intra paucos dies suppuratio in marginibus nota-
" ta est. Linquere ægrum & Pharmacopœo com-
" mittere coactus sum. Sed brevi post tempore vo-
" catus sum denuo, reversa febre, & ad superio-
" res partes progressa sideratione. Eandem, quam
" prius, methodum, simili cum successu, adhibui:
" sed symptomata priora omnia tertium regressa
" sunt; repetita vero denuo eadem methodo, ces-
" sarunt. Inutilem fore amputationem ratus sum;
" quippe nimis sæpe reditum mali expertus, ubi
" caussa in sanguine & humoribus hæsit donec tum
" primum providentia me direxit, ut corticem hoc
" in casu præscriberem, observata febris remissione.
" Respondit ultra expectationem eventus. Febris
" non amplius rediit: corruptum crus amputatum
" est: & vidi hominem sanum vegetumque post mul-
" tos exinde annos. Posthac aliquoties bonum eum
" effectum in similibus casibus, haud exigua cum a-
" nimi voluptate, notavi,, P. 12. seqq. epistola ex-
stat Claudii *Amyandi*, chirurgorum magistri, ad li-
belli auctorem, ubi p. 14. seq. "tuo, inquit, exemplo
" corticem in omni sphacelo, eodem cum successu
" dedi, qui eos viros egregios, quorum tu (in epi-
" stola non edita) mentionem facis, exhilaravit.
" Jam curo virum honoratum septuaginta iocto an-
" nos natum, qui isti medicamini vitam servatam
Observ. partic. 60. " debet. Gangræna primum laborabat ex phlegmo-
" ne. Usitata remedia videbantur periculum remo-
" visse. Sed, quum febris sine remissione aut inter-
" missione perduraret, sphacelus subito apparebat,
" cujus progressus nulla ope sistebatur, donec usur-
Observ. partic. 61. " paretur cortex, quo facto, viginti minus horis
" separatio incipiebat, cum pure laudabili. Idem

,, ante

" ante aliquot annos Judæo contigit in sphacelo tri-
" bus hebdomadibus obfirmato; quavis medela a va-
" riis chirurgis frustra adhibita: alii item ægrorum
" meorum. In septem ejusmodi casibus id medica-
" men jam præbui discrepantibus singulorum cir-
" cumstantiis; & in omnibus tamen præstitit offi-
" cium: etiam intra hos paucos dies in *Delenorio*, *Observ.*
" balnei in vico S. Jacobi magistro, cui sideratio ac- *pratic.*
" cidit post varias in cruribus hydropicis puncturas, 62.
" Cortex progressum infra viginti quatuor horas sti-
" tit; & escharæ separari cœperunt. Sed, corpore
" jam icterico, & evacuationibus exhausto, rediit
" sphacelus, & alterum crus invasit, unde quam-
" vis mortem obierit æger, vis tamen remedii ad-
" eo fuit manifesta, ut, hoc ceterisque casibus at-
" testantibus, evidens esse putem, æque nos de me-
" liori exitu, aut certe de sistenda sideratione ex
" quacunque caussa interna, certos esse per corti-
" cem posse, quam de febre intermittente per eum
" superanda. „ Respondet auctor pag. 22. " Exi-
" mio cum gaudio percipio, tot tibi experimentis
" salutarem corticis effectum demonstratum esse:
" quamvis iste magnam certe partem bonæ tuæ &
" aptæ directioni debeatur. Monebo solum, in æ- *Observ.*
" gra quadam mea, cito nimis omisso cortice, re- *partic.*
" diisse siderationem, intra circiter quinque dies; 63.
" sed scarificando partem, & repetendo remedium,
" præsentissimo rursus effectu beatus sum; jamque
" mulier perfecte convaluit. Et licet antea per-
" quam malo corporis habitu fuerit, melius jam
" quam aliquot superioribus annis habet: id quod
„ ipsa facies cunctis, qui antea norant, ostendit,
" quamvis quinquaginta jam numeret ætatis annos,„
P. 30. exstat epistola cl. *Douglassi* sequens: " Ante
" menses duos vocabar ad virum honoratum, circi-
" ter quinquagenarium, in calce pedis sphacelo ex
" caussa interna laborantem. Scarificabam & deliga-
" bam secundum artem, & medici ejus cardiacum
" *Raleighi*, rad. serpent. Virg. ceteraque pro more
" præscribebant remedia. Sequenti die *Dickinsius* &

Q 2 *Che-*

" *Cheseldenus* consulti sunt. Confirmarunt quæ a
" nobis acta fuerant. & pergi ita voluerunt. Feci-
" mus sine successu ullo per dies octo: gliscente si-
" deratione, neque remittente febre. Collatis ite-
" rum consiliis, omnes vero haud simile reperimus,
" ægrum νυχθημερω superfuturum. *Diokinsius* tunc
" corticem proposuit, non propria experientia, sed
" tua auctoritate, & *Amyandi*, itidem variis felici-
" bus experimentis fortunati. Consensere omnes,
" haud sine aliqua hæsitatione. Assumto cortice,
" febris statim discessit, stetit sphacelus, digestum
" est vulnus, delapsæ sunt escharæ, cum omnium,
" qui viderunt, aut fando acceperunt, stupore. Ob
" novum hunc corticis usum ad sphacelum, majo-
" res tibi debentur gratiæ, quam ipsi illi, qui pri-
" mus utilitatem ad febres intermittentes ostendit.„
Monet denique auctor p. 35. ita experimentum su-
um capiendum esse, quod ipsa ratio dictat, ut non
ab omnibus omnino caussis internis oriundi sphace-
li ejus medicinæ viribus expositi esse jactentur:
quum, quod de omnibus medelis valet, quibusdam
hanc caussis posse non congruere, methodus specia-
lis quemlibet peritum doceat. Congruit certe præci-
pue, ubi febrilis materia periodica subest, & ubi-
cunque intus in visceribus inflammatio, sideratio,
aut abscessus, aut insuperabilis putredo, aut spasmo-
rum fluxionumque impetus continens, efficaciæ uti-
li obicem non ponit. De viscerum obstructione re-
seranda, & humorum abundantia minuenda, in tam
præcipiti periculo, ante remedii præbitionem vix
licebit cogitare. Sufficiat heic vires medicinæ ejus
summopere in morbo nocentissimo innocuas & exi-
mias, ex aliena maxime experientia, annotasse,
quæ, in tam desperatis casibus, tanto successu bea-
ta est, ut & imitatione prudenti dignissima sit, &
vel sola hisce silentium imponere debeat, si qui ad-
huc divinum illud beneficium calumniari, & suspe-
ctum reddere, & medicos ægrosque, quantum fieri
potest, ab usu ejus absterrere amant. Næ isti ve-
reor ne tandem deo, medicinæ datori, difficulter
ratio-

rationem redditurі sint, vanæ dicam timiditatis, an præfractæ in morborum impetu permittendo temeritatis, immitisque in omittendo miserorum ægrotantium levamine pertinaciæ, ni, abunde moniti, meliora acceptare, & acceptata candide profiteri, aut saltem, donec usum multiplicem ab abusu rite distinguere didicerint, tacere discant.

SECTIO SEXTA.

Proponit observationes & conjecturas ætiologicas de modo quo operatur medicamen, typisque & periodis.

§. I.

Problema & conjecturæ, de modo, quo cortex operatur.

SOlvat hujusmodi syllogismos, experimenta dico tot millies, a tot inclitis viris, per tot annorum seriem, in tot regionibus repetita, quorum veram consequentiam quilibet αναλογως experiundo comperire potest, aut taceat opinio, quæ solam adstrictionem, eamque ne quidem per varias corporis partes, motuumque directiones naturaliter diversas, distinctam, generali edicto, pro unica corticis virtute, ne dicam pro crimine habet, qua nihil corrigat, nihil mali expellat, nullas secretiones vel excretiones in justum ordinem redigat, sed omnia obstipet, & materiam febrilem in corpore, veluti strictis cohibeat compedibus. (*x*) Magnorum virorum, quos *Vis adstringens*

(*x*) *Sydenham.* epist. I. p. m. 377. seq. „ Quo autem „ pacto deprehendemus, corticem vi sua adstrictoria fe„ bres fugare? Qui id probare velit, necesse erit, ut „ prius alia adstringentia pari virtute prædita in medium „ afferat. Mihi certe, vel eorum fortissima adhibenti in

quos sequi videntur sibi, vel aliis videri volunt, qui ita sentiunt, aut loquuntur, non ea est arrogantia, quin potius, ubi de modo agendi perfecte noscendo

---

„ experimentum, nondum e voto cessit. Quid quod illos etiam sanat, qui ab ejus usu, tamquam a cathartico assumto, frequenter alvum deponunt? Id vero demum est recte sapere, suo se quemque pede ac modulo metiri. Non verebor dicere, quod medici cura omnis atque industria in expiscanda morborum historia, iisque remediis adhibendis, quæ, experientia indice ac magistra, eosdem valent depellere, debeat collocari: observata tamen ista medendi methodo, quam recta ratio, non speculationum commentis, sed trito & naturali cogitandi modo innixa, ei dictaverit." Quod de fortissimorum adstringentium usu sæpe frustraneo, & impari effectibus corticis docet, confirmatur recentiori observatione in *histoire de l'Academie des sciences* a. 1714. p. 37. seqq. Magnus experimentorum numerus ostendisse traditur, experientissimis viris *Renealmo* (*Reneaume*) *Hombergio*, nuce gallarum sat sæpe febres intermittentes fugari. Additur vero, notantibus viris experientissimis itidem, *Boulducio*, *Lemerio*, *Godofredo* (*Geofroi*,) id medicamentum vel sexies repetitum in febribus tertianis & quartanis effectu caruisse sæpe, sæpe inde profligatam febrim rediisse, ceterisque præter corticem Peruvianum remediis omnibus superiorem fuisse. Immo vero aliorum adstringentium minus expertorum doses eo usque intendere, ut febrim certo profligent, si omnino profligare difficiliorem possunt, quis securum reputet? Exemplum in nuce moschata est, quæ tantopere multis laudatur, & a paucis pro insecuro medicamento habetur. Ea vero, cortice longe potentius adstringens, non solum longissime minus potenter febres, sed incertissime devincit, verum etiam aucta dosi alvum evidenter stringit, & sanguinem visceraque inflammare, &, quod hoc libello maxime notandum videtur, soporem arcessere apta est. *Bontius* de medic. Indor. dial. 5. visum sibi in India memorat, ex nimio ejus nucis usu aliquos per diem unum & alterum, non secus ac caro correptos, immobiles ac mutos jacuisse. A nimia ejusdem dosi, coma vigil, cum delirio, vertigine, stupore, visus ac loquelæ

do quæritur, cum *Ramazzino* (*y*) exclament, quod poeta (*z*) de Nili origine cecinit.

vincit adhuc natura latendi. (*a*)

Quid nos hanc in rem hariolemur, & quo usque artem in ea pervestigatione certo vel probabiliter experimentis & ratiociniis pervenisse existimemus, alibi aliquando explicatius dicendi locus erit. Præmitti debet illi perquisitioni historia accurata effectuum hujus remedii, qui, pro varia ratione methodi & miscelæ, varii sunt, in corpus humanum sanum & ægrotum, inque diversos ejus humores, fibras, motus, sanos morbososque, tum intra corpus, tum extrinsecus, si cui humori admisceatur, vel loco applicetur. Præcedere debet distincta, & ab omnibus opinionibus liberata historia; &, quantum sine incerta opinatione fieri potest, justa ætiologia mor-

Inquirenda priusquam decidatur.

---

quelæ privatione, per biduum durans notavit *Schmidius* eph. nat. cur. dec. 2. a. 2. obs. 120. add. cel. *Behrens* select. diæt. p. 286. Talia a corticis dosi vel modum excedente nemo observavit, ut diversissima diversorum adstringentium natura etiam hinc satis pateat, quum contrariam efficaciam experientia monstret. Febris per imperfectam corticis dosin imperfecte tentata coma accivit apud *Ramazzinum* constit. epid. p. 149. quod ipso forsan cortice medicabile fuisset.

(*y*) Oper. p. 219.

(*z*) *Lucanus.*

(*a*) *Schelhammer.* de genuina febres curandi methodo. p. 131. seqq. laudat remedia, quorum virtutem experientia probat, quamvis ratiocinatio agendi modum non penetret, eaque empirica vocat. „ Ejusmodi, in„ quit, remedium, ab omnibus hominibus, post varia „ licet fata, ac contentiones non exiguas, agnitum atque „ admissum, est cortex ille Peruvianus, quem chinchi„ nam appellant, cujus agendi modum multi quidem ex„ plicare aggressi, sed, meo judicio, nemo adhuc ex„ pedivit. Sunt enim alia simplicia non pauca, quæ & „ terrea styptica vi, & insigni amaritie instructa sunt: „ tamen id non præstant æque feliciter, quod hic nun„ quam non, si rite cum eo agas, præstare certo solet.

morborum, symptomatum, constitutionum, ubi juvat cortex, aut nocet: notandum accurate, quid proficiendo vel officiendo præstet, & qua forte rerum illarum mutatione, quave methodo, aut mixtione, aut quibus præmissis vel subjunctis, noxa vel utilitas impediatur, aut mutetur. Interea etiam chemicis physicisque artificiis, ignis torturis, spectaculis microscopicis, chirurgia infusoria, & variarum rerum miscela, explorare partem naturæ medicamenti licebit. (*b*) Ex re etiam fuerit aliorum remediorum febrifugorum efficaciam & naturam similiter exspicari, ut comparata juxta se posita magis elucescant. Tunc forsan solidius judicium efformari poterit, quid de modo agendi statuendum sit, quidque inquirendum supersit, qua in re posteritas ultima habebit adhuc, ubi humani ingenii & artis vires experiatur. *Conjectura nostra.* Conjiciamus tantisper, remedium hoc, pro suo modulo, velut alia vegetabilia amara, leviter aromatica, & parum austera, agere. Dicamus illud particulis leviter adstringentibus tonicum esse, unde fibrarum & nervorum tonum intendat, præsertim aliquanto laxiorum, & ad quos satis efficaciter penetret, quosque suarum partium attactu & stringendi facultate neque majores, neque minores, neque magis insensibiles, aut turgidos, reperiat. Notemus augeri tonum præcipue ventriculi, intestinorum, ductuumque & glandularum, unde liquores eo confluunt, & quo inde effluunt, & evidenden-

---

(*b*) conf. *Leeuvvenhoek's microscopical observations on the cortex Peruvianus* c. fig. phil. transact. n. 312. p. 2446. seqq. item ejusdem *brieven de 60. missive van cochenille en de schors china china*. *Hoffmanni* differt. de chinæ chinæ modo operandi. *Pitcarnius* in opusculis medicis diss. 8. 9. *Sponii* experimenta de febribus & febrifugis. *Lemery cours de chimie* P. II. c. 6. *Apinus* hist. febr. epid. §. 48. *Ramazzinus* de usu & abusu chinæ chinæ. *Torti* therapeut. special. L. I. c. 5. *Cogrossi considerazioni fisico-meccaniche e mediche intorno alla natura, effetti, ed uso della corteccia del Perù. Helluigius* de quinquina Europæorum §. 15. seq. *Horbii*

dentiſſime quidem vaſorum biliarium: eadem virtute chylo impreſſa, & ad circulantem ſanguinem per vaſa lactea delata, tum vero etiam ipſo nervorum conſenſu, roborari tonum ceterorum vaſorum, ſanguineorum, lymphaticorum, nervorumque, fibrarum, & ductuum, præcipue in hepate, pancreate, meſenterio, liene, renibus, utero, partibuſque ſeminalibus, & ceteris, quæ per arteriam magnam deſcendentem, & venam portæ, & cavæ propagines, variis canalium ramis & directionibus, alluuntur, & nervorum retibus complicantur, in abdomine præſertim. Attamen ceteræ itidem corporis partes, cor ipſum, pulmones, cerebrum, artus, & quæ ſunt reliqua, partim debilius & minus notabiliter, partim ſubtilius & remotius, partim per nervorum conſenſum varium, partim vero maxime ὑςερεργια naturæ affici, reputandæ videntur, poſteaquam effectus, qui a ſubſtantia remedii expectari potuerunt, eadem dudum digeſta & excreta, jam præſtiti ſunt. Cenſeamus eadem vi tonica, & velut balſamica, (*c*) craſin chyli, ſanguinis, & humorum inde derivatorum, bilioſi maxime, pancreatici, & ſimilium, coerceri, ubi præcipue præter naturam, ſed non ultra potentiæ remedii proportionem, exſoluta eſt. Addamus, particulas temperate amaras, ſaponaceas, & aromaticas digerere, abſtergere, & quaſi bilis vices

---

Horbii diſſ. de chinæ chinæ virtute febrifuga. *Tournefort* de materia medica. *Tauvry traitè des medicamens* T. I. p. 97. T. II. p. 213. *Freind.* emmenolog. c. 14.

(*c*) Doctiſſimus *Junckerus* in diſſ. de febribus corruptis ait: „ corticis patroni plus virium balſamicarum, „ quam adſtringentium, ei tribuunt, licet hoc adſertum „ examini tam externorum ſenſuum, quam chemiæ, mi- „ nime reſpondeat. “ Adverſari hæc aliquantum videntur examini ſenſuum & chemiæ a cl. *Hoffmanno* in diſſ. de chinæ chinæ modo operandi §. 8. 9. luculenter expoſito, & his, quæ idem vir illuſtris nuper repetiit in de recto corticis uſu §. 23. de principio balſamico. Tacemus jam experimenta propria. Conſentiunt plerique; quos

vices gerere, & hanc, si iners vel acore corrupta est, ac alios humores similiter vitiatos, chylumque in primis, corrigere: earumdem vero particularum sulfure leniter anodyno, quod amara, & aromata, & balsamica habere solent, & odor sigillatim prodit, & consequentiæ variæ testantur; fibras & nervos demulceri, minores præsertim, & a contactu terreæ & salinæ fixioris substantiæ remotiores, & qui neque præsente spasmo insigni stricti sunt, neque nisu vim remedii superante ad eum proxime inclinant. Existimemus tonum sensumque nervosiorum partium alicubi in ventriculo præsertim, & ubi salium excretiones sunt, blande exstimulari sale earundem particularum medio fixiori, &, quod in sinu gerunt, volatili oleoso, quamvis id haud omnino in corpore eliciatur. Neque negemus etiam, iisdem salibus, & ipsa laxiorum partium, vasorumque majusculorum & exquisitiori sensu pollentium, tonica adstrictione, leniter deinde aperiri obstructas vias, relaxari vasa minora, remotiora, & minus sensu prædita, & succos aliquanto viscidiores incidi, atteri, promoveri, fluidioresque reddi. Ex his forte aliquo modo explicari posset potentia remedii manifesta in curandis febribus aliisque morbis, & in promovendis sæpe excretionibus, pro nisu naturæ & materiæ coctæ, vel turgentis, præsertim vero in restituenda transpiratione insensibili, &, quod magna ex parte ab hac dependet corporis æquilibrio, & vigore motuque tonico natu-

---

quos supra nota (b) nominavimus, auctores, examinando convicti, inesse in cortice ejusmodi principium salino sulfureum, gummi-resinosum, suaveolens, diureticum, quod balsamicum dici mereatur. Num autem plus hujus, an vero adstringentis, memorandum insit, & utrum potius efficaciæ mirandæ caussa sit, posteritati forsan judicandum remanebit. Inest utrumque, utrumque ad effectum confert, quia tota substantia potissimum juvat, & fortassis alterutrum ab altero plane separatum haud multum fructuosi præstaret.

naturali, qui per morbos morborumque paroxiſmos elanguerat,

§. II.

Vis ſpecifica.

Hæc omnia ubi non ſufficiunt, liceat ſummorum virorum veſtigia ſine opprobrio ſequi, quæ omnia ad illud, non medicæ practicæ, ſed phyſicæ theoreticæ, ignorantiæ aſylum ducunt, *ſpecificæ* (*d*) virtutis, maxime *febrifugæ*, titulum. Supponamus, id quod experientia evincit, medicamentum hoc tota ſua & haud ſatis perſpecta ſubſtantia ſpecifice agere in eas corporis partes, in quibus paroxyſmorum febrilium fomes colligitur, & in quas hic præcipue operatur: tum vero febrium intermittentium materiæ, & ipſi diſpoſitioni, quæcunque & ubi fere cunque illa ſint, in ſolidis fluidiſque corporis partibus, ſin-

(*d*) Fingunt ſibi pro lubitu quidam ideas generales, quomodo ſpecifica medicamenta, quod vocabulum medicis uſitatiſſimum eſt, comparata eſſe debeant, a communi notione plane diverſas. In his eſt *Sydenhamius*, evacuantia quævis ex ſpecificorum cenſu proſcribens, &, qui cum eo fere ſolo diſputat, auctor diſſertationis Halenſis de uſu corticis cauto & ſuſpecto. Totum opuſculi caput primum nihil eſt niſi hypothetica diſputatio, corticem non operari vi ſpecifica, ſed ſola adſtrictione, neſcio utrum valida an imbecilli, univerſali an particulari. Hinc pathologia febrium *Stahliana* ſupponitur, quarum nullas auctor, præter peſtem, ſpecifico, ut putat, terrore infeſtam, ſpecifico remedio opus habere dicit, quia, uti ait, omnium febrium cauſſæ methodo medendi vitali obſecundent. Ita beatam methodum & cauſſas obſequioſas imaginari, & morbos in cathedra curare, licet: ſed vereor, ne ſpe ad ægrorum lectulos cadamus. Secundo capite *ex illis hypotheſibus* regulæ pro cauto uſu ſuppeditantur, & quæ *Sidenhamianam* methodum noxæ inſequi *debeant*, præmonetur. Tandem poſtremis duobus paragraphis martyrologium chinæ breviter aliquot augetur exemplis infelicis

ſingulariter adverſari: niſi materia nimis remota, aut obſtructis alicubi viis profundius impacta, aut immatura ſit, quam ut ſolito remedii robore attingi poſſit. Hanc vero virtutem ſpecificam tantæ agnoſcamus eſſe efficaciæ, ut, ſi æger, & adſtantes, & medentes omnia recte faciant, neque inſolitum plane conſtitutionis ſingularis vitium ſubſit, materies illa & diſpoſitio certiſſime penitus corrigatur & ſubjugetur, & iſta plerumque, qua naturæ niſus eſt, evacuetur, pro varia vero & imperfectiori medicatione afficiatur plerumque, ſed diverſo & imperfectiori effectu. Admiremur naturæ conſuetam, in ſimplici medicamento ex diverſis partibus inimitabili mixtione componendo, ſapacitatem, qua varias particulas & virtutes, quæ contrariæ eſſe videantur, ita invicem temperare novit, ut veri æque, ac inexplicabiles, in corpus humanum inde reſultent ſucceſſus. Utamur tantiſper experientia inventis, experientia firmatis, ratione moderatis & applicatis, pro genuino

---

felicis ſucceſſus ex aliena curatione, qui utrum naturæ, an arti, an male medentibus debeantur, non patet. Mihi aliiſque fere omnibus medicis id remedium intelligitur *ſpecificum*, ſeu *ſingulare*, ad morbum aliquem, vel ſymptoma, vel partem corporis, quod per ſpecificam ſuam qualitatem, ſive per formam, & mixtionem ſuam internam eſſentialem, ἰδιοσυγκρασίαν, ſeu ἰδιότητα, ita adverſatur cauſſæ ſpecificæ ſeu continenti morbi, vel ſymptomatis alicujus, aut ita reſpondet texturæ, craſi, connexioni, & reliquo habitui alicujus partis corporis, ut, præter generaliores & manifeſtius explicabiles operationes, præcipua quadam contra morbum illum, aut contra illud ſymptoma, aut in eam partem, quibus remedium ſpecificum eſſe dicitur, polleat efficacia, quæ negari non poſſit, quamvis plerumque ratio illius effectus, & ἰδιοσυγκρασία, ſeu peculiaris temperatura & proprietas, utrimque non plane ſit perſpecta. Plura ejuſmodi, & diverſi quidem generis & gradus, remedia ſpecifica exſiſtere, nemo negabit, qui ad experientiam magiſtram animum advertere voluerit. conf. celeb. *Hoffmann.* medic. ſyſtem. tom. 3. ſect. 2. toto cap. 8.

nuino usu regulis, neque theoriæ diversitate (*e*) in diversa nos rapi patiamur,

Aut doctas rixas vano ostentemus hiatu,
Queis ipsi major febribus ardor inest. (*f*)

imitemur potius philosophos morales, qui ex dogmatibus sectarum diversis eadem virtutis præcepta eruunt: sequamur astronomorum prudentiam, qui *Copernicanæ*, *Tychonicæ*, aliive sectæ aut hypothesi singulari, addicti, ubi ad praxin venitur, quasi συγκρητιζοντες, in computandis, ad solam fidam observationum αναλογιαν, siderum motibus, amice conspirant.

§. III.

Dubitatio generalis de caussis febrium, typorum & periodorum.

Idem esto judicium de controversiis & opinionum varietatibus circa naturam & caussas proximas febrium. *Talborius*, empiricus Anglus, antequam consuetum sibi corticis usum divulgaret, quum ad ægrotum quendam, febri chronica laborantem, acciretur, ægre admissus in consilium a medicis, qui curam diu frustra gesserant, in primo consultationis limine graviter a doctorum decano interrogatur: quid est febris? Respondet ille voce verecunda: febris, uti existimo, est morbus, quem definire nescio, curare scio; vos, qui definire forte nostis,

(*e*) Disputari velim de theoria, donec theorica eruatur veritas, quæ forsan ante mundi finem ex suo puteo integra haud prodibit; sed in facienda medicina unanimes, uti decet, optaverim omnes. Privata res est opinio theoretica, praxis publicæ utilitati litat. Factitent medici, quod Aristides ac Themistocles, proceres Attici, perpetuo privatim inter se disceptantes, sed, „ quoties „ publica negotia gererent, deponentes finis obtinendi „ caussa simultatem, quam, reversi ad privata studia, re- „ sumebant. " *Plutarchus.*

(*f*) *Lockius* ad *Sydenhamium.*

stis, curare nescitis. *Meibomius* (*g*) eleganter, ut solet, ad reconditam caussæ febrium naturam applicat illud poetæ:

Nescire velle, quæ magister optimus
Docere non vult, erudita inscitia est.

" In artibus, ait, ita comparatum est, ut, quamvis τὸ διότι non assequamur, feliciter tamen progredi possimus, id quod in medicina quotidie usu venit." Neque vanus est *Baglivi* (*h*) aphorismus: " febris, si phænomena spectes, reliquis morbis est notior, si costitutionem & caussam, omnium ignotissimus." (*i*) Quæ febrium natura, quæ ordinis in motibus febrilibus caussa sit, qui horarum, dierum, hebdomadum, mensium, annique temporum, tam curiosam suis periodis & typis rationem habent, ut in horologium aliquod (*k*) & astronomorum calculos jurasse videantur, nepotibus forsan aliquando nostris dilucidius intueri dabitur. (*l*) Ea sane caussa humano generi universo com-

(*g*) de febribus intermitt. epid. §. 33.

(*h*) prax. med. lib. I. c. 13.

(*i*) Jungantur scitissime dicta in *Bergeri* chinchina ab iniquis judiciis vindicata §. 3. add. *Ramazzinus* orat. 4. opp. p. 45. " veram febrium theoriam & praxin inter ea " esse probans, quæ adhuc desiderantur. " Praxin intelligit febrium maxime continentium, quibus nihil magis optat, quam remedium, " quod eadem eas securita- " te sanet, quam cortex Peruvianus sanat periodicas, " quem magnificis laudibus effert. p. 54.

(*k*) cl. *Camerarius* cautel. medic. p. 142. " Tam sta- " tarum præcisarumque periodorum, ad horæ etiam mi- " nutum adstrictarum ac horologiorum non raro exacti- " tudinem superantium, reddere caussam manifestam, " omnes omnium hactenus scriptorum vires superavit.

(*l*) *Kerkring.* spicil. annat. obs. 71. " Fatigavit majo- " res nostros omnes, & etiamnum fatigat nos illa fe- " brium proprietas, quod ita certis intervallis redeant, " tamquam si, ad condictum citatæ tempus, mulctan- " dam suam vel absentiam, vel tarditatem, vererentur. " Hujus

communis esse, & statam aliquam naturæ lege periodum pro fundamento habere; vel concurrentem respicere, videtur, & quidem eandem; quæ horas & tempora in atmosphæra & terrarum orbe metitur, vel ejus omnino similem. (*m*)

§. IV.

Observationes communes de febrium ratione typica & periodica.

Respectum ad caussam aliquam ita communem & naturaliter ordinatam videre nobis videmur, tum in ipsa febrium per totum genus humanum frequentia, (*n*) tum in earum specialium specialibus, & communibus tamen toti speciei, typis, temporibus, crisibusque; maxime vero harum, quas periodicas voca-

---

„ Hujus rei rationem nemo; quod sciam, hactenus eam „ reddidit, cui mens humana acquiesceret.

(*m*) Aphorismus *Newtoni* est princip. phil. nat. mathem. p. 402. „ effectuum naturalium, ejusdem generis, „ eædem sunt caussæ.

(*n*) Sunt loca alia atque alia harum vel illarum febrium minus feracia: habent tamen illa ipsa alias, ceteris morbis vel frequentiores, vel etiam accedentes. Ita *Bontius* de meth. med. in India c. 34. „ Febres; quæ in „ Indiis nascuntur, pleræque aut sunt symptomaticæ; aut „ continuæ per se, ac, ut fere semper, synochi putri„ dæ. Quæ vero certam periodum servarent cum inter„ missione, vix memini me vidisse; nisi unam ac alte„ ram quartanam, eamque cum ægro e patria delatam; „ quæ hic miserrime in hydropem; & inde in certissi„ mam mortem, desiere. Tertianæ tam raræ sunt; ut li„ ceat hic dicere, quod hirundo una non faciat ver. “ „ Si quis ejusmodi sub aere versetur; mirum non fue„ rit, si remedia periodicas maxime febres fugantia par„ vo habeat in pretio. “ Sunt vero in quavis Europæ regione loca, sunt etiam tempora; quæ vel paucas ejusmodi ferunt, vel faciliores plerumque; alius generis febribus magis obnoxia. Qui non nisi ibi loci, aut tum tem-

vocamus, Paroxysmi in toto tertianarum genere, in quavis natione, ætate, sexu, constitutione, alternis diebus æque certo ordine contingunt. Duplices, *Febres multiplices.* quæ frequentissimæ sunt, triplices, immo multiplices (*o*) accessiones experientia quotidiana ostendit, horis suis & symptomatibus per alternos dies ita exquisite sibi invicem respondentes, ut paroxismum primum a secundo, & singulos a singulis, vel ipse æger discriminare possit: etsi anticipant sæpe, vel postponunt aliquot horis, antequam, per alienorum humorum motus, firmum typum efformari licuit, vel ubi alia mutationis caussa extrinsecus accidit. Neque una accessio alterius materiam ita consumere videtur, ut morbus inde brevior, faciliorque evadat, &, licet altera cessante, superest constanter sæpe altera, ut nihil eas, præter typi similitudinem, & naturæ suæ ingenium tertianum, commune habere, evidenter appareat. Idem plane de quotidianis *Mixta.* (*p*) & quartanis valet. (*q*) Sunt etiam febres ex diverso genere mixtæ, ubi tertianæ, quartanæ, quotidianæ intermitentes, vel continuæ, vario modo, & suo quæque ordine accedunt, & eo temporis momento gravissime affligunt, quo, per ordinis rationem,

---

temporis medicinam fecerit, is si ex sua praxi, & naturæ apud suos ægros αυταρκεια, suarumque medelarum facili felicitate, alios medentes, qui alibi difficilius curant, generosiorique medela opus habent, judicare præsumat, næ ille perperam judicaverit.

(*o*) v. *Rhod.* observat. 7. cent. 1. de tertiana sextuplici. Haud raro similia nobis obvenerunt. Octuplicem notat *Caprilius* apud *Tortum* therap. special. p. 317.

(*p*) *Celsus* L. 3. c. 3. „ accessiones, inquit, modo singulæ singulis diebus fiunt, modo binæ pluresve concurrunt. Ex quo sæpe evenit, ut quotidie plures accessiones remissionesve fiant: sic tamen, ut unaquæque alicui priori respondeat. "

(*q*) Quartana sextuplex notata est a *Rhodio* cent. 1. obs. 15. & a *Capivaccio* apud *Bartholinum* act. Hafn. vol. 5. obs. 20. Nobis similia visa testamur, alibi uberius enarranda.

nem, paroxysmus duplex ex diversis febribus conjungitur: qua fere in re omnem criticorum dierum rationem collocat ingeniosissimus *Fracastorius*. (*r*) Vidimus aliquoties quintanas, (*s*) quas tertianas nothas, & sæpe putridas, esse credimus, quarum unus paroxysmus intercidit: vidimus semel septimanam (*t*) ex quartanarum forte censu, ubi itidem una accessio prætermittitur, quorsum forsan etiam, duobus paroxysmis intercidentibus, decimanæ (*u*) spectant, nobis haud observatæ. Octanas (*x*) frequentius comperimus, quæ, per eosdem singulæ hebdomadis dies, quater singulis mensibus, veluti lunæ fere phases, acciderunt. Nuperrime primum sex paroxysmos exquisitos nonanæ seu novenariæ febris (*y*), in puella duodecim annorum scrophulis laborante, observavimus: septimi loco nonnisi cephalalgia & lassitudo obtigit, octavus plane non reversus est. Remedia nulla adhibuimus, præterquam bis quotidie

Typus quintanus, septimanus, aliique.

Nonanus Observ. partic. 49.

(*r*) singulari tractatu de dierum criticorum caussis.

(*s*) *Hippocr.* de carnibus sect. 3. & I. epid. 3. Hæ duplicatæ leguntur in miscell. natur. cur. dec. II. a. 9. & 10. obs. 77. Quintanam pessimam esse omnium dicit *Hippocrates*, quæ & ante tabem accidens, & tabi superveniens, perimat: qualia & nos exempla notavimus, * & bis tamen cortice feliciter medicati sumus. Observavit ultra XVIII. menses durantem, sanavit remediis summe amaris, & putredini potenter resistentibus, & aqua mulsa, *Tulpius* observ. l. 3. c. 52.

* *Observ. pratic.* 50.

(*t*) *Hippocr.* epid. 3. longam pronuntiat, sed haud θανάσιμον, quod fere de quartana etiam censetur.

(*u*) Observavit *Gilbertus Anglus* l. 1. compend. de febribus: qui & sextanas notat, quas etiam agnoscit *Fernelius*, l. 4. c. 14. *Savonarola*, aliique, nobis nondum visas, quæque septimanæ forsan, aut octanæ, anticipantes sunt.

(*x*) *Cole* hypotyp. febr. interm. c. 7. *Amat. Lusit.* cent. 2. curat. 75. eph. natur. cur. dec. II. a. 5. app. obs. 64. *Rhodius* cent. 1. obs. 18. 19. Septimanarum nomine confundi solent.

(*y*) *Hyppocr.* I. epid 3.

die guttas quadraginta tincturæ vitrioli martis *Ludovici*, quod medicamentum alias in dispositione scrophulosa, & huic perquam familiari obstructione mesenteriis, variisque inde oriundis crescentium morbis utilissimum sæpe reperimus. Ad octanas, per diem unum postponentes, forte spectat hæc febris: quemadmodum fluxus muliebris, post quinque hebdomades multis contingens, ad menstruum refertur. Notavimus, quæ semel quovis mense (*z*) ephemerarum instar evenerunt, & alias, bis per mensem redeuntes, quas quatuordecimanas, vel quindecimanas vocant. Sunt etiam, quod præcipue notabile est, & observatu utile esse videtur, frquentissimæ recidivæ per lunæ vel anni mutationes, vel certe lunari aut annuæ periodo parem intervalli durationem, licet sponte cessent, vel remediis profligentur. Plerumque etiam non promiscuum aliquod horarum intervallum, sed ordinatum observatur, ad unius vel plurium integrorum fere dierum, seu νυχθημέρων, tempus, cujus spatio semel vel bis, veluti æstus maris microcosmici, per certas horas increscere, & rursum declinare, videtur accessio. Taceo horas diei certas, quamvis res illa perpetua non sit, assignatas ab observatoribus tempori invasionis & durationis, in singulis febrium legitimarum generibus, quas dudum medicorum schola novit (*a*): dum recentioribus exprobrat illustr. *Stahlius*, (*b*) horum vix centesi-

Horæ ordinatæ.

(*z*) Ephem. I. c. conf. exempla *Schenk.* observ. lib. 6. & de quatuordecimanis, quindecimanis, annuis exquisitis, aliisque rarioribus typis, ap. *Rejes* camp. elys. jucundar. quæstion. L. 21. p. 947. seqq. & *Forest.* L. 3. obs. 43. qui de quintana præcipue agit, sed & ceteras species docte pertractat.

(*a*) v. qui in omnium manibus est *Sennertus* de febribus L. 2. c. 19. p. 289. *Gabelchover.* observat. cent. 6. p. 171. *Savonarola* de febribus p. 48. 55. *Trincavellus* & plerique vetustiores.

(*b*) præfat. problematum de febribus.

tesimum hac de re inaudivisse: supina in illis hominibus, quibus hoc merito imputatur, ignorantia. Curiosum est, (quod adeo sæpe, licet non semper, notavi, ut quandam etiam naturæ legem (*c*), & certam proportionem caussæ typorum generalis ad corporis humores & structuram, subesse suspicer,) consuevisse tertianas, antequam ad certum diei tempus se adstrinxerunt, per tres accurate horas, (*d*) sive octavam diei partem, anticipare, quotidianas autem veras postponere (*e*) per horas duas, seu partem νυχθημερȢ duodecimam. Febres etiam ex tertianarum genere, præsertim illegitimas plerasque, aut manifeste duplicari solere, aut sex duodecimve horis ante paroxysmum, veluti secundariis motibus, invadere verissimum est (*f*). Memorabile itidem est febres tertianas & τριταιοφυεις plerasque tertia exacerbatione, adeoque die quinto a morbi initio, gravis-sime

(*c*) celeb. *Camerarius* medic. eclect. p. 142. „ ii, in„ quit, febrium accessus, qui anticipare solent, perio„ dis id agunt eadem ut plurimum præcisione circum„ scriptis.

(*d*) In hac observatione fundatur, quod supra p. 147. diximus de salibus in principio tertianarum, sex horis ante prioris accessionis tempus, exhibendis. Mens enim est, ea dare trihorio circiter antequam altera accedat. Quod si deinceps per brevius tempus, uti sæpe fit, vel plane non amplius anticipare febris notetur, propius etiam deinde ab hora prioris paroxysmi ante sequentem datur sal febrifugum.

(*e*) De solis tertianis, neque de his etiam perpetuo, verum esse solet vulgatum illud: anticipante accessione longiorem, postponente breviorem febrim significari. Quotidianæ veræ, licet ita postponentes, per se longissimæ esse solent.

(*f*) *Hippocr.* epidem. Libr. VI. sect. II. aphor. 15. „ in „ his, ait, quæ ad tertianæ naturam accedunt nox ante „ accessionem molesta est. " v. *Galenus* ad hunc locum. Hac etiam in re videre est αναλογιαν ad duplicem illum oceani æstum quotidianum: uti febrium cum maris fluxu & refluxu similitudo multis ex phænomenis elucescit.

ſime affligere, eamque, ſi quid timendum eſt, maxime debere timeri, dum ſecundus paroxyſmus longe mitior ſæpe eſt. Immo optimum item eſt indicium febris brevis & facilis, ſi tertia acceſſio non nimis graviter acerbatur. Exaſperantur ita in plurimis ægris alternæ acceſſiones, ut quinta quartam, ſeptima ſextam rurſus violentia exſuperet, quamvis id certum omnino & ſtabile non ſit, uti neque illud, quod tamen ſæpenumero, præſertim in febribus magis chronicis obſervavimus, alternis hebdomadibus gravius laborare ægros typo tertiano febrientes. Supereſſent notabilia hanc in rem plura. Sufficiat nobis heic, febrim eſſe morbum, ubi natura humana ſe typis & periodis diurnis, ſeptimanis, ſeu octonis. menſtruis, annuis, mirabilem in modum, quaſi ad legem naturæ univerſi, ita adſtringat, ut, quod dixi, in horographicos aſtronomicoſque circulos juraſſe videri poſſit.

§. V.

Problemata & conjecturæ de febrium, typorum, periodorum cauſſis.

Mihi ſane, in ſtatuendis harum rerum omnium cauſſis, nullam adhuc omnino ſatisfacere hypotheſin, ut omnes ſcrupulos eximat, ingenue fateor, & ætiologiam febrium inter arcana naturæ miracula adhuc reponendam eſſe, pace ſummorum virorum, qui ſuis forte explicationibus ſuæ multorumque curioſitati ſufficiunt, non poſſum non exiſtimare. (*g*) Ecquid ſibi vult verum illud proverbium, quo πα-

(*g*) *Ramazzin.* orat. 4. p. 48. „ Quoties cum veterum, tum recentiorum, medicinæ procerum præſtantiora monumenta, & quæ creduntur cedro magis digna volumina, evolvere mihi volupe eſt; idem prorſus mihi evenire ſentio, ac Terentiano ſeni, qui, cum in filii ſui cauſſa plures advocatos arceſſiſſet, eoſque „ inter

παράδοξον & rarum statuitur, quemquam sine febre, hoc est, sine insolita commotione cordis & vasorum sanguineorum, & ferviditate massæ sanguineæ typica, ex morbo mori? Cur quælibet fere insignior resolutio, turbatio, colliquatio, evacuatio, immo lente etiam & sine impetu facta, in quovis corpore humano, febriles motus excitare solet? Quid id est, quod febres, præsertim epidemiæ, tot homines diversissimi habitus, sexus, ætatis, diætæ, tam variis de caussis, tam similiter corripiant? Cur similis febrium, & typorum, periodorum, temporum, ratio & ordo est, in quavis terrarum orbis natione & regione, uti in quavis ætate, statura, & constitutione? Est ne in ipsa, quæ humano generi communis est, crasi sanguinis, aut etiam in fibris motricibus, aliquod connatum, & perpetua cum externo aere communicatione sustentatum elementum, ubi fere simile, aereum, elasticum, quod arcte intextum sit texturæ naturali fluidarum solidarumque corporis partium, earumque compage coerceatur, ne, oscillatione sua & nisu elastico, alios, nisi salu-

Febrium frequentia & similitudo per sua genera universalis. (h)

Elementum aerum in corpore humanum febrilium typorum caussa?

„ inter se pugnantes deprehendisset, *incertior*, inquit, „ *multo sum*, *quam dudum*.

(*h*) *Idem* orat. 4. p. m. 47. „ Sola febris non epidemii, non endemii, sed cosmici, id est, mundani affectus, cognomentum sibi adscivit, & adaptavit. Quis „ locus enim, quæ regio tam impervia, extra anni solisque vias, gelidoque sub axe, quo non pervadat febrile incendium? Habent ætates suos peculiares morbos, suos sexuum diversitas, suos varia ac diversa anni tempora, suos quoque varia vitæ conditio, & exercitii genus. Febri non vacat talia minuta distinguere. „ Nulla non ætas ei victima jugulatur: non infantilis, „ quæ humidissima est, non senilis, quæ frigidissima, „ satis habent præsidii, ne febrilis flammæ sint pabulum; tam fortiori, quam sequiori sexui infesta est febris; tam pauperes in suis tabernis, quam reges in „ suis turribus proterit, idque nullo non anni tempore. " Num quid elegantius potest dici? num quid verius?

lubres & naturales, motus aut fervores facile cieat? (*i*) Est ne illud aptum, si qua de caussa expandatur nimium, & sui juris plus justo fiat, ultra craseos humorum æquilibrium, si præsertim inquinetur a particulis peregrinis, vel male moveatur, eum orgasmum inducere, qui fervorem hunc typicum repræsentet, hanc naturæ luctam cum eo, quod alienum est, quam febrim vocamus? (*k*) Numquid illa ipsa materia elastica, quamvis humani corporis (*l*) ob intimam immixtionem pars sit, pars tamen etiam

---

(*i*) Constat equidem aerem, si aquæ, aliisque liquoribus, etiam ipsis humoribus corporis humani, immixtus sit, non eam plane exhibere efficacitatem, ea phænomena, quæ eidem sibi relicto, aut a liquidioris substantiæ vinculis expedito, competunt: adeo ut ejusmodi aer aeris nomine vix vocari merere doctissimis viris videatur. Ubi tamen impedita hæreat aeri elementi portio, confluit semper & conspirat cum ipsa massa atmosphærica, ac maturæ suæ virtutisque motricis elasticæ particeps est, participesque justo modo facit humores sibi junctos: quam virtutem, pro majori aut minori impedimenti robore, calorisque aut aliarum exsolutionis caussarum ratione, magis aut minus efficaciter, crassius aut subtilius, evidentius aut obscurius, serius aut ocyus, violenter aut sensim sensimque exserit. Oscillatio aeris interni, a *Borello* asserta, explodi non meretur.

(*k*) De aliis morbis periodicis, præsertim convulsivis, seu spasmodicis, jam non agimus, qui suo forte modo febribus accenseri, atque ad ejusdem generis caussam referri merentur.

** Brutorum animalium febres.*

* (*l*) Bruta etiam animantia, communi nobiscum aere utentia, suas pati febres, & contagiones, & affectus convulsivos & typicos, & febriles variarum specierum, pro materiæ morbidæ & corporum diversitate, experientia quotidie docet, quamvis in humano genere frequentius notentur, & cum pluribus typorum & periodorum curiositatibus. Demiror ergo ill. *Stahlium* in hist. febris in genere p. 5. confidenter aphorismum pronunciare: „ febribus nullum animal obnoxium esse apparet, præ„ ter hominem: " forte ut hypothesi suæ de anima rationali

etiam est purioris & subtilioris atmosphæræ aereæ,

---

nali febrilium motuum caussa probabilitatem addat. Loquitur, ut ait, de febribus variarum specierum, & tali indole, motu, typo, conspicuis, quales partem essentiæ febrium in homine constituere notum est. Ut unum exemplum dilucidum in contrarium adducam: quis speciem, indolem, motum, typum, essentiam febris, qualis in homine est, non agnoscat? ubi *Ramazzinus* p. 13. de contagiosa epidemia boum Patavina scribit: „ affectionis genus, quod bubulo generi bellum ad internecionem usque videtur indixisse, ex *frigore*, *rigore*, *horripilatione*, mox ex *calore* acri & vehementi per universum corpus diffuso, cum *pulsus frequentia*, febrem esse satis liquet: *malignam* vero aperte testantur symptomata: magna *anxietas*, gravis anhelitus, etiam cum stertore, stupor & species quædam *veterni*, continuus ex ore & naribus graveolentis materiæ descensus, fœtidissima alvi proluvies, interdum etiam cruenta, *anorexia*, & abolita ruminatio, *pustulæ quinta* vel *sexta die* per totum corpus erumpentes, ac tubercula variolorum speciem referentia, communis tandem omnium eodem modo circa *quintam* & *septimam* interitus. " add. *Michelotti* congetture sopra l'infermità degli animali bovini, item *Lancisius* de bovilla peste P. 3. c. 2. 3. ubi p. 116. seqq. „ neque vero, ait, quin febris affectos boves ureret dubitandum erat; nempe non modo veterinarii medici, sed ipse ego, in illorum arteriis carotidibus, & axillaribus, summam *semper*, ac statim ab initio, *celeritatem* ac *frequentiam pulsus* deprehendi. Plerique peribant intra *diem septimum*, pauci per *abscessum* ac *decubitum* evadebant. " Idem in append. de equorum epidemia, p. 127. seq. duplicem equorum febrem, acutam magis alteram & periculosiorem, ex inflammatione visceris alicujus, alteram minus perniciosam, magisque lentam, maldis nomine insignitam, graphice describit, & ex antiqua novaque experientia confirmat, & a febri nihil omnino differre observat. Immo vero Caroli *Ruini*, medici Bononiensis, anatomia & medicina equorum, ab Petro *Uffenbachio*, medico Francofurtensi, Germanice versa, 1603. prodiit, ubi P. 2. l. 1. c. 8. 21. luculenter & distincte omnigenæ equorum febres ostenduntur, conti-

reæ, (*m*) & hujus motus naturales & adventitios sequi amat, per mechanicam ὁμογενέων & connexorum rationem? Num forte eosdem re vera magis minusve accurate sub statu febrili sequitur, &, oscillante suo motu, periodos & typos regulares, qua tales, inducit,

---

nentes, continuæ, intermittentes, catarrhales, ulcerosæ, pestilentiales. Periodicas quidem febres non ita memorat *Solleysel* in *parfait marechal*; varias tamen recenset species sibi observatas, simplices, putridas, pestilentes. Assentiunt, quos interrogavi, veterinarii multo usu exerciti, aliique equis studentes, neque quemquam ea de re dubitare posse putant. Paria de aliis animantibus demonstrare facile est.

(*m*) De partis atmosphæræ aereæ præsentia in sanguine egregie agit *Bellinus* de ovi aere, & respiratione, opp. T. 2. p. 135. seqq. & duabus epistolis, quæ exstant in *giornale de' letterati* T. 2. p. 41. seqq. T. 4. p. 147. seqq. item ill. *Bergerus* de natura humana c. 5. ubi partem aeris cum nutrimento sanguinem ingredi, partem etiam, quod hodie aliqui negant, in vasis pulmonum respiratione permisceri probat, non ut refrigeretur sanguis, aut condensetur, quod antiquitus quibusdam visum est; sed potius „ ut vi aerearum particularum elastica, & ipso organorum motu, dividatur, attenuetur, & *incalescat*." Idem antea de respirationis efficacia, non refrigerio & condensationi, sed attenuationi & incalescentiæ magis serviente, docuerunt plurium antiquorum & recentium medicorum scholæ. v. in primis *Thrustoni* diatribe de respirationis usu primario, scripta anno 1664. & exstans in *Hangeti* & *Clerici* biblioth. anat. P. II. Ibi p. 175. seqq. operose deducitur, „ quo pacto *fluiditatis* & *caloris motus* respirationis beneficio in sanguine conserventur." Nescio ergo, quum sententia illa, quæ vera & solida nobis quoque videtur, dudum trita fuerit, quo tendat, quod haud ita pridem doctissimum virum in notis ad *Harveum* scripsisse reperio p. 158. „ Ego certe, inquit, ausu ultra ætatem virili, anno 1684. 85. *contra omnem scholæ medicæ* auctoritatem, collegiis, & scriptis dictatis edicere non dubitavi: quod sanguis, per *respirationem* non modo *non refrigeretur*, sed plane in contrarium *incalescat*.

cit, sed qui diversi evadant necesse est, pro admixtæ materiæ alienæ, pro aucti, imminuti, pressi, relaxati elateris diversa ratione, & proportione ad humores fibrasque corporis, quæ itidem singula mechanico motu, & nisu nativo gaudent? Hi typi, hæ periodi, servantne ea propter plerumque suo modo respectum ad naturalem illum, & secundum solis lunæ periodos, ad horas, dies, hebdomades, menses, annique tempora, ordinatum atmosphæræ totius, præsertim qua purioris, motum perpetuum, fluxumque & refluxum, quem tot ac tanta effluvia terraquea, inferiori aeri immixta, turbare penitus non possunt, licet diversimode afficiant & mutent: uti etiam aer nostro corpori intus immixtus varias mutationes a partibus ipsius corporis, & a peregrinis sæpe inquinamentis, patitur. Atque hæc licet ita se habeant, quid est, quod singulorum febris generum differentiam singularem constituit? Quid quotidianam febrem non post horas incertas, sed stato fere quotidie momento, quid tertianam, quid quartanam, aliasque, non post dimidium, sed integrum diem serius revocat plerumque? cur non plures & incertæ sunt diversitates, si sola major minorve materiæ mobilitas in culpa est? Cur febres multiplices sibi invicem sine confusione respondent? Quid dies & horas critici temporis, quid tempora reversionum singulis morbis singulariter adsignat, & horographicos quasi astronomicosque calculos subducit? Si res a sapienti principio interno dependet, uti dici audio, quod prudenter, pro æstimatione materiæ & virium morali, moveat & quiescat, cur multiplicantur accessiones ultra virium tolerantiam, & tamen alternis vicibus sibi accurate respondent? cur mixtarum febrium paroxysmi singuli suo quisque tempore eveniunt, &, uti fortuna ordoque fert, non uti moralis æstimatio, in unum momentum cadunt sæpe, quo gravissime æger affligitur? Atque talia in ejusmodi febribus ubique terrarum semper eveniunt, & a primo inde morbi initio, ut vis consuetudinis, certo tempore motus iterantis, accusari non possit.

Respectus ad motum periodi cum atmosphæra.

Differentia & materia specifica singularum febrium.

Mechanica puto, non voluntaria ratio eſt. Materia eſt, & cauſſa corporea, non moralis, quæ motum febris cujuslibet naturali quadam conſecutione ciet, eaque materia craſin & elaſticam vim habere debet ſingularis generis, quamdiu typum ſibi peculiarem excitat. (*n*) Naſcitur illa forſan a peregrina quadam impuritate aquoſa & aerea, ex aquis in diverſimode variam, lixivam, ſulfuream, & vaporoſam, fortaſſis etiam verminoſam putredinem, ſtagnatione, & elateris expanſione, & motu partium inteſtino, reſolutis, hauſta infeliciter, vel in cibis ſumta, vel ex pariter corruptis alicubi ipſius corporis ſuccis, aut ipſis partibus ſolidis, oriunda. Talis materies, pro diverſa ſui, & corporis & ambientis aeris conſtitutione, ad orgaſmum diverſimode febrilem excitandum prona fieri potuerit, ſi certis tum viſceribus & ſi-

Materia febrilis generatio & motus.

(*n*) Uti typorum compoſitio, duplicatio, multiplicatio variam, conſtantia conſtantem, ita mutatio mutatam, & ceſſatio exhauſtam aut occultam *materiam*, vel ſemper, uti nos ſtatuimus, vel plerumque indicat; ut ad *motus ſine materia*, ſi unquam omnino, quod probari nequit, certe rariſſime, confugiendum in febrium doctrina eſſe videatur. Notabilia hanc in rem habet de quartana *Bartholin.* hiſt. anat. cent. 3. 55. quamvis variationem ſæpe etiam noxiam, neque typum quotidianum ex quartana genitum tutum ſemper eſſe, vel *Celſo* monitore, in vulgus notum ſit, neque *Bartholino* his obſervationibus negatum. „ Quartana, ait, ſcandalum illud medicorum, ubi ſatis deſæviit, & ægrum læto „ omine eſt relictura, *varium typum* induit, variaſque „ formas, Protei inſtar. *Conſtans* eſt, & ſemper eodem „ tenore affligit ſi vel ad interitum vergit, vel gravioribus ſymptomatis, ut hydrope, phthiſi, &c. ſui abſentiam eſt compenſatura. *Variat* vero vices, ſi ſalutis „ ſpes eſt. * Quartana laborabat conſanguineus meus, *ſtataſque* diu ſervabat periodos. At tandem, quum paroxyſmus poſtero die expectaretur, præter ſpem *die priori* invaſit, ſicque *poſtero die liber & ſequentibus* evaſit. „ In aliis non paucis meæ curæ ſubjectis obſervavi, quartanam, *ubi deſitura eſt*, quotidie per octiduum perſe- „ ve-

obſerv. partic. 51.

& fibris, tum sanguinis ceterorumque humorum partibus; se profundius insinuet, atque partes quidem solidas in obeundo munere turbet, humores vero varia ratione corrumpat, & aerem internum æquilibrio emoveat. Ex hac deinde motus, & mixtionis, & æquilibrii turbatione, atque ita ex *conjunctione & proportione specifica præternaturalis illius humoris cum aliquo naturali*, qui ex sua indole jam ad motus quotidianos, tertianos, quartanos magis aptus sit, & ex *motu præter naturam hinc necessario mechanice consequente*, continentem cujusque febris, paroxysmi, symptomatum, periodi caussam oriri, probabile esse videatur. Neque enim vana omnino est, si sobrie accipiatur, veterum sapientum sententia: febres quidem totam sanguinis massam movere, & eas omnes, magis præcipue vero tertianas, ab illa ejus parte saponacea, quæ bilis (*o*) vocetur, in hepate legitime separanda; quartanas maxime etiam a melancholia, id est, parte sanguinis magis terrea, & salsa, lienis potissimum attritu conterenda; quotidianas a pituita simul

„ verare, tandemque post largam *diarrhœam*, vel *hæmorrhoides*, vel *sudores*, *terminari*, cum salute ægrorum.
„ Ratio est, quod *mota* in corpore *materia*, & sedibus
„ suis discussa, quotidie moveatur, & quacunque *crisi*
„ *naturæ* facile tum expellatur, quod instante solstitio fe-
„ licius succedere expertus sum.

(*o*) *Hippocrates* de natura hominis: „ omnes, inquit,
„ febres oriuntur a bile, quarum sunt quatuor species,
„ præter eas, quæ dolores eximios comitantur: conti-
„ nens, quotidiana, tertiana, quartana. " Redundantis, & mixtione sua vitiatæ, motusque ordine exturbatæ bilis fervor, præ ceteris nativis corporis humoribus, tantus est, ut id in sanguinis massam agere videatur, quod, apud *Virgilium*, in oceanum Eridanus quo non alius

In mare purpureum violentior influit amnis.

v. omnino cl. *Bianchi* hist. hepat. P. 2. c. 9. de morbis a secretione hepatis depravata: & P. 3. p. 258. seqq. de bilis naturalis in febriferam mutatione.

ſimul, ſeu ſalina minus terreſtris, in pancreate ſimilibuſque glandulis maxime præparanda, fieri: atque in tertianis quidem hepar, in quartanis lienem, in quotidianis ſero vel lymphæ dicata vaſa ſingulariter affici ſolere; & ſeroſos ſalinoſque humores moveri ſolere quotidie, bilem ſaponaceam flavam & amaram fervidiorem tertio, atram ſalſam & auſteram graviorem quarto die, ſicubi inquinentur maxime, & reſtagnent, & incitentur. Eſſe naturaliter in mixtione humani ſanguinis particulas diverſas, quarum aliæ quotidie, aliæ alternis diebus, aliæ quartanarum modo magis commoveri, vel ſua natura, vel & ſolidorum diſpoſitione, & varia proportione ad atmoſphæræ motus periodicos, aptiores ſint, multæ ſuadent obſervationes, quæ veterum præcipue monumenta volutantibus obviæ ſunt, & maxime frequentia illorum typorum, aut alicujus ex illis, in febris, morbi illius generaliſſimi, generibus pleriſque, tam continuis, etiamſi continentes fere eſſe videantur, & typus non niſi obſcurus ſit, quam intermittentibus, & ex earum genere plurimis. (*p*) Neque certis partibus ſolidis, & viſceribus, functio ad alias aliaſque earum particularum præparandas, ſecernendas, depurandas, præcipue magis deſtinata, negari poteſt: quamvis omnia confluant & conſpirent. Fieri autem illa cuncta videntur ad mechanices & hydroſtatices regulas, quibus omnes omnino ſolidarum fluidarumque rerum in terrarum orbe motus & quietes, mixtiones, ſeparationes, expanſiones, preſſiones, efferveſcentiæ, fermentationes, putredines, certa lege ſubjecta ſunt. (*q*) Pro iiſdem ergo regulis (*r*) equidem evenire crediderim tum gene-

---

(*p*) Conf. *Fracaſtorius* de cauſſis dierum criticorum.

(*q*) v. cl. *Keillii* leges attractionis, ubi hanc rem ſolidiſſime probavit, & luculenter expoſuit, in *philoſophical tranſactions* n. 315. *Freind.* prælectiones chymicæ iiſdem principiis innixæ.

(*r*) v. cl. *Bianchi* hiſtor. hepat. p. 844. ſeqq. ubi epiſtola geometrico-practica de febris natura & effectibus exſtat, egregie elaborata.

generationem ipſam cujuſvis materiæ febrilis, tum quietem ejus typicam, niſi tunc motus potius inſenſibilis eſt, & commotionem denuo notabilem, exaltationem, & orgaſmum acceſſioni excitandæ ſufficientem. Ad eandem normam fieri exiſtimem collectionem ejus materiæ, uti opinor, circa inteſtinum duodenum, irritationem hujus & nervorum partiumque connexarum, attenuationem, ut, ſine juſta licet proportione, ſanguinem ingredi poſſit, motus in genere nervoſo, corde, arteris, & vaſis ceteris, ipſoque ſanguine & inde prognatis liquoribus excitatos, cum inſequente attritu, deſpumatione, & criſi ſingulari. Poſtquam hæc materia ſuo tempore deferbuit, tunc deinde iiſdem legibus, eadem rurſus generata, vel mota, vel ad juſtum efficaciæ gradum evecta, novus paroxyſmus per ſua intervalla redire videtur.

§. VI.

Explicatio opinionis de cauſſa crneurrente periodorum mechanica univerſali, nempe athmoſphæræ motu periodico.

Cauſſam autem illorum intervallorum, quatenus ſiderum periodis diurnis, ſeptimanis, menſtruis, annuis reſpondere, & horas, dies, hebdomades, menſes, numerare videntur, lubens equidem quæſieverim in proportione materiæ febrilis, aeriſque elaſtici, qui illius, uti omnium in corpore humorum, partem conſtituit, ad aerem atmoſphæricum. Atqui hic non ſolum vaporibus terraqueis, tempeſtatibuſque mutatur; verum etiam, oceani inſtar, regulares ſiderum circuitus ſequitur, &, quod in vulgus notum eſt, ventum exinde generalem, ab oriente in occidentem, excitat (*f*), ut quotidiana ſolis maxime

(*f*) Taceo ventum alium, nempe zephyroauſtrum, quem itidem generalem eſſe, & ubivis in ſuperno aere flare reputavit ingenioſiſſimus quondam phyſicus & mathe-

me periodus fert, immo ipsos fluxus & refluxus ordinatos, quamvis sensibus haud obvios, patiatur necesse est, per dierum, (*t*) mensium, & anni mutationes mutandos, ad mechanicum solis, vel terræ potius, & lunæ motum, quæ sidera ætherem inter & terrarum orbem per ordinatas periodos, quotidie per singula puncta semel, sua corpora interponunt: (*u*) ut taceam effectus hanc in rem ceteros manifestio-

---

thematicus Jenensis, *Hambergerus*, unde phænomena barometri eleganter explicavit dissertatione peculiari. Nempe quo magis oppositus sit vento isti generali particularis, qui in inferiori aere flet, eo plures cumulari simul partes aereas censet, atque ideo flante euroborea maxime omnium ponderosam fieri atmosphæram, & mercurii adscensum promoveri.

(*t*) Duplicem quotidie fluxum & refluxum notabilem oceanus gravior, spissior, solis calori minus expositus, magisque ὁμογενὴς habet, tum a verticali, tum ab opposito lunæ situ. Forsan aer ab illo notabilius, ab hoc vero minus afficitur, & alterum æstum non nisi obscurius patitur: quum præterea diurna solis periodo, vaporibusque terrestribus variis, potentius afficiatur. Hinccine aliqua ratio dari possit, cur febres regulares horarum intervallo certiori, neque dimidiis plerumque, sed integris diebus, differre soleant; item cur non tam, uti æstus maris, per viginti quinque fere horarum, sed per accuratius νυχθημερȣ spatium distingui nitantur? Neque vero excludimus nutritionis, somnique, & ceterarum rerum non naturalium, per certas quotidie fere horas, consuetudinem, & ipsius corporis ordinate structi proprium habitum naturalem.

(*u*) Experimenta physica demonstrant, eo sub puncto semper, ubi corporum horum aliquod positum est, maxime luna, expandi aeris atmosphæram, marisque oceanum, & in altum tolli, quam rem fluxus nomine insignimus, procedente vero ad aliud punctum sideris periodo, depressionem seu refluxum contingere. *Nevvtonus* homogeneorum attractionem heic allegat, quippe qui demonstrare potius motuum leges, quam caussas subtiliores & incertas scrutari, proposuit. Nobis accusanda videtur impe-

stiores quotidianæ annuæque solis periodi, in aerem corpusque nostrum. Regularem oceani fluxum & refluxum a solis & lunæ situ oboriri, & præcipue mutari, demonstravit, post *Keplerum* (*x*), solidissime immortalis *Nevvtonus*. (*y*) Ex ejus deinde principiis (*z*) idem alii de ipso aere probaverunt (*a*): adeo, ut non solum subtilior aer constanter ita typice moveri debeat; sed & venti, & tempestates, aliaque meteora, aliquem semper suo modo respectum ad hanc generalem motionem servent: qualis respectus in corpore etiam humano, pro diversis ejus

---

impedita, per corpus cæleste interpositum, pressio ætheris in aerem aquasque nostras, qui, quum ad latera naturaliter premere non impediatur, elevationi seu fluxui, sub eo puncto, ansam præbeat, ubi sidus situm est, unde, progrediente situ, sua sponte consequatur refluxus. Veritatem novimus, caussam certam physici divinent.

(*x*) in introd. ad theoriam martis.

(*y*) princip. philos. natur. mathem. L. III. prop. 24. 36. 137. add. cl. *Gregorii* ad *Varen.* geogr. gen. P. 1. sect. 4. c. 13. *Clark.* in not. ad *Rohaulti* physicam. P. II. c. 29. *Nevvton's theory of tides explained by Hally* philos. transact. n. 226. p. 445. cel. *VVolffii* physica P. II. c. 9. §. 355. seqq.

(*z*) Taceo alios philosophos plurimos, qui, cum *Cartesio*, a pressione ipsorum corporum solis & lunæ in atmosphæram aeream, æstum in mari deducunt, qui tunc itidem necessario primum in aerea massa foret.

(*a*) v. celeb. *VVolff.* physic. P. II. c. 3. §. 211. ejusdem element. aerometr. prop. 105. schol. 6. ill. *Miad.* dissert. de imperio solis & lunæ in corpus humanum, cum *Musgravio* de arthritide anomala edita p. 350. seq. aliique plures, quos transactiones philosophicæ exhibent. Singulares sunt observationes de mutationibus ventorum & tempestatum in oceano, in aliquem cadentibus ex alternis diebus a novilunio numerandis, typo quasi tertiano, maxime vero notabiliter in lunæ quadraturas, ap. *Baglivum* in diss. de experimentis circa sanguinem p. m. 449. seqq. & *Mariotti* de circulo regulari ventorum, in *traitè du movement des eaux* add. *Rohaulti* phys. P. 3. c. 11. item de ventis diariis: seu typo eorum quotidiano, *Varenii* geograph. gener. L. 1. c. 21. propr. 7. quæque idem prop. 3. seqq.

jus partibus, quarum motus per ſtructuram & texturam longe magis exquiſite regulares ſunt, & quæ aerem ſubtiliorem includunt, juſta proportione ſervari debere videtur. Ex hiſce veritatibus phyſicis lucem aliquam obſcuriſſimæ alias typorum & recurſuum doctrinæ affundi forſan aliquando poſſe ſperaverim. Neque eſt, quod cauſſemur æquabilem magis, qua pro febrium diverſitate, illorum corporum cæleſtium circuitum; quandoquidem proportionem variat difformitas materiæ & naturalis & præternaturalis, (*b*) & partium ſolidarum moventium & retardantium, quibus ſingulis ſuus rurſum eſt motus nativus, & induci poteſt morboſus. Ita motus ipſius oceani, quem a ſiderum periodis affici inter mathematicas veritates eſt, ex loci, tempeſtatum, & rerum circumſtantium ratione, plurimas diverſitates patitur. Neque obſtat nobis quotidiana mutatio ſitus lunæ & ſolis in ecliptica, unde paroxyſmorum, uti fluxus & refluxus, horas quotidie mutari debere putes. Non ſidera pro cauſſa motuum, ſeu paroxyſmorum, agnoſcimus; ſed ipſam materiam morboſam ipſam humani corporis machinam ſufficit reſpectum alium ad typicos aeris externi motus, ob aerem intus in corpore verſantem, ſervari: præcipue tum ad motum illum quotidianum ſimplicem, unde ventus generalis oritur, tum ad alterum illum, qui in mari quidem bis intra fere νυχθήμερον ap-

Objectiones.

ſeqq. de variis ventis ſtatis, periodicis, menſtruis, annuis, complura notat.

(*b*) *Albinus* de febre quartana theſ. 8. „ *Motorem* fo„ mitis febrilis ſi *aerem* dixero, non e vero aberravero. „ Sed ſemper idem non eſt, quin *cum vario ad ſolem lu„ namve intuitu* varius ſit, effectuſque variet. Idem aer „ erit, qui tubulis incluſum formitem commovebit, non „ ſingulis vel alternis tantum diebus, ſed longioribus in„ tervallis, quorum quantitatem ſola experientia deter„ minabit: & nihil obſtat, quin plures ejus naturæ fo„ mites in corpore ſint, ut, recluſo uno, & alter, vel „ iſdem diebus, e breviori nempe intervallo, vel alter„ nis diebus, recludatur.

apparet, & æstus nomine designatur. Et evidens tamen est, mutari solere sensim sensimque, præsertim circa notabiliores mensium, & anni, & tempestatum mutationes, horas accessionum. Neque obest, quod, si singulos variorum ægrorum paroxysmos ad solis aut lunæ situm contulerimus, tempus quidem insultus quam diversissimum inventuri simus. Namque non solum simplicem sideris situm, sed totam maxime periodum, sed oscillationes aeris a periodice mutato situ periodicas, & harum effectus in corpus humanum accusamus, qui negari non posse videntur. Quoties enim ista sidera suas perficiunt per singula puncta periodos, diurnas, septimanas, menstruas, annuas; toties aeris subjecti elaterem, & ideo etiam corpus humanum, & diversas ejus partes, humores diversos, in quibus ejus aeris pars sub diversa miscela continetur, periodica mutatione mechanice afficere absolvunt, a quocunque etiam tempore materies quæcunque affici inceperit. Experientia tamen etiam constat, circa notabilium solis & lunæ vicium tempora, & quando fluxus & refluxus maris, qui atmosphęrici æstus index est, maximas patitur mutationes, vel auctus eximie, vel imminutus, morborum etiam, præsertim febrilium, motus typicos, typorumque mutationes, magis esse observabiles, ut simplex etiam situs non omnis efficaciæ expers esse videatur. (*c*) Breviter iterum dicam, quod

(*c*) G. C. *Stahlius*, medicus & mathematicus egregius, frater archiatri Borussici, in de aeris in praxi medica usu, ubi §. 17. de ejus in febres efficacia sermonem fecit, §. 18. „ non excludenda quidem, infit, hic „ videtur luna, cum diversis suis phasibus, quam lunatici, epileptici, aliique spiritibus male habentes, plurimum in corpora nostra posse produnt, sed nescio, „ annon illud plane medio aeris nostri alterati, quacunque demum lunæ actione, contingat. Sane notum est, „ quid in fluxu & refluxu oceani præstet luna, atque exinde, per exsiccationem recedentis aquæ, in tractum aeris „ satis magnum. Hoc autem per experientiam vulgo no-

quod solum volo: solis & lunæ circuitus aerem subjectum per regulares periodos mutat; mutantur secundum aeris mutationes aereæ in corpore particulæ: materia febrilis perquam aerea est, & elastica, & turbat æquilibrium aeris interni & externi naturale: est vero aliquid in febrium motibus nimis universaliter simile, nimis regulare, nimis accurate ad horas, dies integros, hebdomades, menses, anni tempora, nisu spontaneo adstringi solitum, nimis αναλογον motui regulari aeris & oceani, quam ut negare queamus, vero valde esse similem suspicionem ejusdem caussæ concurrentis generalis, nempe periodi solis & lunæ, quæ temporarias in orbe vices facit. Calculos vero subducere de caussis diversitatum, quæ in diversa proportione motuum particularium, qui in ipso corpore fiunt, ad motus atmosphæræ generales, consistere videntur, res altioris est indaginis, & humanam forte sapientiam omnem exsuperat. Typorum & periodorum febrilium miracula vidit omnis ætas, & obstupuit; videbit omnis posteritas, posteritas forsan omnis obstupescet.

§. VII.

Periodi in statu sano & morbis sine febre. (*d*)

Immo etiam in statu naturali in maxime elasticas, & ad orgasmum pronas, & spermaticas, spirituo-

„ tum, ut plurimum, dixerim semper, circa quadras, „ in primis illas, quæ oceanum etiam solito tumidiorem reddunt, aerem quoque nostrum, & tempestatem, aut mutari, aut certe turbari. Hinc sæpissime observantur plurimi morbi, circa illa tempora, aut augeri, aut minui, non modo illi, in quibus nervosum genus maxime aut patitur, aut occupatur, sed alii „ quoque.

(*d*) *Kerkring.* spicil. anat. obs. 25. „ Certe mirum est, „ non tantum febres in omnibus, menstruas purgationes in mulieribus; sed alios etiam morbos, illos ma- „ xime,

situosas, vaporosas humani sanguinis partes, & in fibras quibus illæ continentur seu moventur, manifesta satis esse videtur solis & lunæ per suas periodos efficacitas: præsertim ubi per structuram corporis retardari alicubi circulum contigerit; & plenitudinem augeri, ut orgasmus promoveatur: Taceo veterum placita; de nativo quatuor humorum motu, vel ad motum nisu, per horas & dies distincto, & sanguinis quidem totius continuo magis & æquabili; seri vel phlegmatis quotidiano, bilis tertiano; melancoliæ quartano: quæ res recte explicata, ut jam supra monui, haud omnino vana est: Præterea motum tonicum; cujus periodicæ motiones, non in febribus solum aliisque morbis, sed in corpore etiam sano; naturaliter eveniunt: (*e*) De menstrua, seu lunari; periodo naturali pauca dicam; quæ observationum de febribus tractationi haud inepte misceri putem: dum medici præcipuam illam; quæ lunæ quasi periodum singulari suo orgasmo sequi videtur, excretionem seminis sollemnem; *febris* (*f*) *menstruæ* nomine appellant, sed *febris medicæ*. (*g*) Curiosus neque vanus est *Sanctorii* (*h*) aphorismus: *Periodus menstrua naturalis.*

„ xime, quibus natura sese conatur exonerare, stata servare temporum intervalla.

(*e*) cl. *Stahlius* de motu tonico vitali; item in de æstu maris microcosmici præsertim th. 2. & pasim, plura; quæ huc spectant; experimenta adducit; & his tota *Sanctorii* medicina statica; quod ad practicas veritates attinet; plane consentit.

(*f*) Febrem dicere licet; sed ita naturalem; ut virtuti febrifugæ certissimæ corticis Peruviani; medicamenti in statu naturali nihil turbantis, nequaquam sit exposita: Experientiam testem reperit cl. *Torti* therap. spec. p. 21. dicens: „ gravidis non modo, sed & puerperis, „ vel menstruas purgationes patientibus; tuto exhibe- „ tur: neque menstrua, vel lochia, naturaliter fluentia „ sistit; aut nimium promovet; ut videbimus in histo- „ riis. " add. historiæ passim, item p. 345. seqq.

(*g*) *Ramazzinus* de morb. artif. p. m. 545.

(*h*) sect. 1. aphor. 65. 66.

mus: " corpora quoque *virorum* ſana, & modera-
" tiſſimo victu utentia, *ſingulis menſibus* fiunt ſolito
" ponderoſiora, unius ſcilicet duarumve librarum
" pondere, & redeunt ad conſuetum pondus circa
" finem menſis, ad inſtar mulierum, ſed facta criſi
" per urinam paullo copioſiorem., Neque vero mihi omnino ſatisfacere ingenioſiſſimi *Freindii* emmenologiam (*i*) fateri liceat, ubi plethoram muliebrem, ex variis rationibus derivatam, pro ſola fluxus menſtrui cauſſa habet, qua poſita, perrumpi debeant vaſa ſanguinea, & ceſſante conſolidari. Quidni naturaliter pervia vaſcula connivere putemus, ubi neque plenitudo, neque orgaſmus eſt, his vero de cauſſis aperiri? quum repetita ejuſmodi ruptura & quaſi vulneratio in ſtatu naturali haud probabilis eſſe videatur. Equidem ne in puerperio quidem naturaliter plane conſtituto, ubi partus & ſecundina mature, ſuo tempore, & ſine violentia educuntur, vulnerationem adeſſe exiſtimo, (*k*) quamvis ſau-

(*i*) conf. *Hoffmanni* medic. ſyſtem. Tom. I. part. 2. c. 10. quod totum fere nihil niſi *Freindianæ* emmenologiæ compendium eſt: jungantur vero, quæ nobiſcum ſentiens *Freindii* amicus, iſque & medicus & mathematicus e præcipuis, *Meadius*, poſt editam emmenologiam, ſcripſit in de imperio ſolis & lunæ.

παρέκβασις de vulneratione uteri in puerperio.

(*k*) Si qua adeſt in puerperis vulneratio, ea manu obſtetricis facta eſſe ſolet. Nempe accidere illa poteſt extracto nimia cum violentia ipſo fœtu, quod tunc maxime fieri aſſolet, quando, pro vulgatiſſimo obſtetricum more, etiamſi ultra vulgus ſapientium, non ſatis expectatur verum partus tempus, ex plena orificii uteri apertura, & doloribus veris, &, ſub ſitu maxime perverſo, anxietatibus certe inſolitis, vix amplius tolerandis, demum dignoſcendum: ut certa imperitiorum vitia violentaſque operationes taceam. Fit autem etiam maxime vulneratio extractione ſecundinæ, ſæpe non ſtatim uno poſt partum momento ſequentis, ſed per fibras utero adhuc connexæ, aut alicujus partis, ubi pars jam fruſtulatim, uti ſæpe contingit, facilius educta eſt. Separatio ab utero ſæpe fit manu feſtinante, imperita, temeraria, & negligenti, tamquam ea res nihil eſſet, modo fœtus eductus ſit,

ſauciatarum regimine ob alias cauſſas puerperæ etiam

---

fit, & ſecundina quaſi integra monſtrari queat. Ita vero id viſcus nobile, ſenſu exquiſito pollens, & ſanguine tunc magnopere turgidum & affluens, lacerum fieri, ſeu vulnerari, neceſſe eſt. Non equidem omnino conſentire velim ſummo viro, Friederico *Ruyſchio*, qui muſculo quodam uteri orbiculari, iſti negotio peculiariter dicato, quem ſe reperiſſe memorat, placentam non cum fœtu, ſed proprio tempore poſt eum, naturaliter expelli notat, ideoque, ni facile educi poſſit, relinqui plerumque tuto, & naturæ permitti. v. adverſ. anatom. dec. 3. tab. 3. add. celeb. *Heiſter.* compend. anatom. edit. noviſs. p. 97. 264. & ibi adducti auctores, item, qui erudite contra magnum *Ruyſchium* ſcripſit, cl. *Leporinus* in Ererterung einiger die zurick gebliebenen Nachgeburt betreffen den fragen. Attamen, ni, quamvis lente & difficulter, blande tamen, ex arte, & ſine ullo periculo lædendæ vel minimum, aut etiam fortiori tractione adducendæ uteri aut vicinarum partium ſubſtantiæ, extrahi ſecundina poſſit, relinqui vel integram, quod poſt partum maturum vix unquam opus fuerit, vel adhærentem particulam, quod, præſertim ſi marcida eſt placenta, facile evenit, aut membranulam, quæ utero ſæpe firmius adnata eſt, ſatius eſſe perſuaſum habeo, quam, ut fieri ſolet, rodendo, ſcalpendo, avellendo ſeparare, qua ratione vix etiam vere integra educitur. Ipſe *Leporinus*, poſteaquam eductionis neceſſitatem operoſe & recte quidem, ut opinor, defendit, itidem rem demonſtrantibus diſputatione uberrima *Bartholini* hiſt. anat. cent. 5. 39. & obſervationibus pluribus lectu dignis apud *la Motte traitè des acouchemens* L. 5. p. 587. 610. ut alios veteres recenteſque taceam: poſtquam deinde methodos cautioneſque propoſuit; alii, inquit, „ conſulunt, ni ſine uteri læſione digitis ſeparari poſſit „ ſecundina, abſtinere ab operatione, & *ex duobus malis* „ *id eligere, quod levius eſt*, remque totam naturæ per- „ mittere; atque hoc conſilium ubique *aſſenſum* plenum „ *meretur*. " Conſentit penitus ipſe etiam *Bartholinus* §. 3. 20. 21. 23. 26. 27. 28. unde explicari debet locus, quem cl. *Leporinus* ex §. 25. notat, nimiæque fere facilitatis auctorem arguit p. 103. Difficultas vero & cautio non ſatis inculcari poteſt obſtetricibus, quod expertus mo-

jam sanæ opus habeant. Numquid autem forte os-
gas-

neo. *Hippocrates* de superfœtatione: „ sensim, ait, se-
„ cundina educenda est, non violenter, ne præter natu-
„ ram divulsa, inflammationem inducat. „ *Paræus* de
„ homin. generat. c. 18. in *Spachii* gynæc. T. 2. p. 425.
„ pericula optime declarat: " violenta attractione, si
„ adhuc hæreat utero, vasorum aliquod, aliquod item
„ ligamentorum nervosorum, quibus vicinis corporibus
„ adhæret uterus, laniari potest, unde sanguinis e pro-
„ priis conceptaculis effusi corruptio, a corrupto & pu-
„ trente inflammatio, abscessus, & gangræna mortifera.
„ Nec levius est a convulsione, ruptis nervosis corpori-
„ bus, periculum, nec item minus ab uteri procidentia
„ manifesta. " Hanc ipsi observavimus in cadavere mu- *Observ. partic. 52.*
lieris, * cui secundina festinanter exracta mortem induxe-
rat, utero fere funditus inverso, fundo extra orificium
prominente, & interiori substantia, quæ jam ob inver-
sionem exterior apparebat, nigra plane & sphacelosa.
Relicta secundina, vel ejus particula adhærens, cum pu-
tredine plerumque, & symptomatibus haud temnendis,
sed tutius tamen, sponte separari sensim, & elabi solet,
quam cum ulla læsione uteri, aut vicinarum partium,
extrahi. Confirmant me in hac veritate innumera abor-
tientium exempla, ubi secundina obstetrici intacta rema-
net, & deinde post aliquot dies, immo vel menses, cum
febre plerumque putrida, interdum sine febre, sæpe cum
hæmorrhagia, vel integre excidit, vel per partes, feli-
** Febris miliaris.* citer tamen: fibris tandem justo tempore marcescentibus,
& ab utero, per menstruum fere naturæ impetum, avul-
sis, sæpe etiam facile decedentibus. *Paræus* l. c. „ que-
„ madmodum poma ex arboribus, si cruda sunt, vi avel-
„ luntur, si matura & cocta, decidunt; sic secundas im-
„ maturo partu vix vis aufert, maturo ipsa facile matu-
„ ritas. " Obstetrices pleræque membranas fibrasque se-
cundinæ, utero adhuc firmius adhærentes, haud satis cau-
te, & nimis subito separare tentant: quæ post pauca mo-
menta, post horulam forte dimidiam, aut unam vel al-
teram, aut breve certe naturæ destinatum tempus, cautæ
motationi, blandæ digitorum pressioni, vel robori tan-
dem naturæ, & propriæ maturationi, vel etiam marcori
obsecundaturæ fuissent. Vereor autem ne illa maxime te-
meri-

gaimum menstruum inducit, quæ in naturali humani

mani

---

meritas, aut incuria, merito accusetur, si qua mulier post abortum, aut partum verum, ex hæmorrhagia arteriosa, vel febre etiam inflammante, aut putrida, periclitatur. * Famosa est febris miliaris seu vesicularis, seu purpura alba, probe distinguenda ab altera pellucida, dem hellen friesel, quam primus cl. *Storchius* in etheodromis descripsit, & nos deinde sæpe observavimus, item a rubra illa, dem rothen friesel, Anglis *a rash*, Gallis *ebullition de sang*. Febris illa periculosa, quam, mirifico nomine, purpuram albam medici nostri vocitant, tantopere passim puerperis frequens, ubi præsertim feminæ spleneticæ & hystericæ, salsisque serosis fracidis, vel scorbuticis, vel & ulcerosis particulis plenæ sunt, nescio an magna sæpe ex parte ejusmodi festinationi & violentiæ, ubivis fere frequenti, debeatur. Mentitur illa febris sæpe intermittentem, paroxysmis cum horrore vagis, uti febres ab ulcere inflammato solent, aut verum hemitritæum ostendit, neque tolerare videtur corticis usum. v. exemplum apud *Hamilton.* p. 122. seqq. quamvis deinceps, ubi morbus acutus declinavit, ad vires restituendas, & lentæ febris metum præcidendum, æque ac post variolos, egregie prosit, quod experti testamur v. *Hamilton.* p. 130. seqq. Elegans est celeb. *Hoffmanni* methodus, medic. system. T. 4. sect. 1. c. 9. Quas, præter alia remedia, vir expertissimus laudat emulsiones cum seminibus, quæ antiscorbutica audiunt, & nos feliciter experti commendamus, sed calidiuscule, uti tunc remedia & potulenta omnia, propinandas. A frigida, ut opinor, frigidorum seminum emulsione mortem obtigisse narrat *Hamilton.* p. 156. seqq. in caussa forte errans. Vidi ego nuper febrem miliarem mortiferam, ex febre putrida erysipelatosa, superveniente fracturæ cruris, & lacerationi tendinum, ex casu ab alto, in viro scorbutico. Vidi olim eandem febrem miliarem, sanabilem tamen, supervenire læsioni tendinis, a venæ sectione infelici, in corpore, quod plane sanum visum erat. Vidit medicus inclitus, a læsione intestini recti per siphonem clysmaticum inepte intrusum: & præsto mihi sunt plura parum absimilis commatis exempla, quæ probare possint, partibus sensibilibus laceratis, aut valde irritatis, febrem

** Febris miliaris.*

Observ. partic. 53.

Observ. pratic. 54.

mani sanguinis crasi est, (*l*) & ætate crescit & decrescit, aura, ut vocant, seminalis, liquor tenerrimus, „

---

miliarem facile accedere. *Hamilton* c. 2. „ antecedunt „ inquit, obstructio, vel ulcus in aliqua parte cum do- „ lore conjunctum: & c. 4. ex nervorum tensione dolor „ oritur, hujusce febris symptoma omnium fere pri- „ mum. * Certe plerumque mihi signum ex optimis fuit salutariter terminandi puerperii, quamvis etiam partus difficillimus fuerit, quamvis febres, aut alii morbi, ex variis caussis supervenerint, secundinam integram, facile eductam, & sani coloris habitusque fuisse. Immo nullam adhuc abortum, quamvis ingenti hæmorrhagia & febri stipatum, morte terminatum expertus sum, (quum tamen nullus fere mulierum affectus frequentius curandus obveniat!,) præterquam semel aut iterum, ubi manus obstetricia difficulter, nescio an perniciosa cum violentia, secundinam eduxerat. Vix vidi in puerperis purpuram illam, quam vocant (si unam phthisicam conclamatam, & alteram arthriticam & alius labis ulcerosæ suspectam, quæ convaluit, & paucas alias itidem feliciter emergentes excipiam) nisi, ubi difficilius extractam secundinam percepi: & frequenter tamen satis obtigit formidabilis ille morbus, qui extra puerperium etiam, inflammationibus nervosarum partium, & læsionibus accidens, pessime significat. Conf. quæ his jam scriptis demum mihi obvia fit, erudita observatio cl. *Fuchsii* ephem. nat. cur. noviss. vol. 2. 146. de sphacelo uteri, frequentissima mortis puerperarum caussa, ubi p. 339. seqq. exemplum purpuræ & mortis ex avulsa secundina recenset. Considerationem merentur remedia externa ibi proposita. Cataplasma ad gangrænam præcavendam extus abdomini calide & humide applicandum & sæpe repetendum suadet, semper, ut ait, feliciter adhibitum, ex radicibus consolidæ majoris, sigilli Salomonis, & altheæ, in lixivio fortissimo vel vino coctis. Ita plerasque puerperas cito & tuto ex ipsa illa purpura convalescere, quotidiana & innumera per multos annos experientia doctus, affirmat. Alibi unguentuum & emplastrum saturninum cum successu usurpavit.

**Signum puerperii salutariter terminandi.*

Observ. partic. 56.

(*l*) Differt hæc a brutorum animantium omnium seminali materia, in quibus singulis singulares orgasmi differen-

mus, qui, puriori atmosphæræ aereæ elemento in contextum suum recepto, egregie elasticus sit? Hæc in viris quidem per certa vasa & permixtiones in verum semen elaborari solet, (*m*) vel excernendum, vel

---

ferentiæ, alia vasorum & corporis structura, aliusque vasorum situs, & præsertim cutis, ubi amplissima excretio est, habitus, & variæ maturandi, mutandi, secernendi, seponendi genitalem lympham rationes notantur: unde a menstruæ periodi in illis defectu nihil adversus nostram sententiam concludi potest. Attamen etiam cetera animalia, typicis motibus turgentis humoris exposita, & pariendi certum tempus habentia, & squamis, testis, chelis, plumis, pilis, crescentibus & decrescentibus instructa, suas periodos menstruas annuasque habent. *Lucilius* poeta paud *Gellium* l. 20. c. 8. canit:

Luna alit ostrea, & implet echinos, muribus fibras
Et pecui addit:
Manilius astronomic. l. 2.
Submersa fretis, concharum & carcere clausa.
Ad lunæ motum variant animalia corpus.

v. *Varenii* geograph. gener. L. I. c. 14. prop. 12. Immo est fluxus menstruus sanguinis non solum in simiis, raia pisce, paucisque aliis, æque naturalis ac in mulieribus; verum etiam observatur interdum in equabus, scrofis, ovibus, pica ave, atque adeo in omni regno animantium communi aere utentium. v. *Paulinus* ephem. natur. cur. dec. 2. ann. 4. append. obs. 48. *Horn.* arc. Mos. p. 119. G. *Franck de Franckenau* satyr. medic. 6. p. 90. seq. Tacemus plantarum mutationes ad lunæ solisque periodos, quæ in aliquibus perquam manifestæ sunt. Notabiles sunt observationes *Hippocratis*, *Lanzoni*, *VVedelii*, & aliorum, quas cumulant *Reies* in campo elysio p. 712. *Lentilius* jatromn. p. 480. seqq. *Hellvvig.* observ. physic. 34. *Schroekius* ibi in scholio, & ibidem adducti auctores multi, de mulieribus *barbatis*, atque exinde menstruo fluxu non laborantibus, quod probat, cute aliter constituto, & pilis singulariter progerminantibus, menses posse abesse, & abesse forsan ideo in brutis animantibus, & orgasmum potius innuit seminalem, & quasi vegetantem, quam plethoram insignem, quod multa alia confirmant.

(*m*) Pertinet huc curiosa *Heurnii* observatio de hæmor-

vel ſanguinis, pro vigore & incremento corporis, remiſcendum. Hæc eadem aura alaſtica, quia iſtiuſmodi vaſa in muliebri corpore vel abſunt, vel plane adſunt alia, in ſanguine manere magna ſui parte debet, &, motibus naturalibus per menſem periodicis, ad eum elateris gradum perfici videtur, qui, vaſis uteri vel vaginæ apertis, fluxum menſtruum promovere poſſit: præſertim, ubi plenitudo accedit, quam in viris etiam naturaliter menſtruam eſſe *Sanctorius*, pondere & menſura expertus, teſtatur: ne jam de morbidorum motuum lunaribus ſæpiſſime periodis dicamus. (*n*) In feminis peculiares plethoræ cauſſæ a *Freindio*, *Hoffmanno* aliiſque, allegan-

---

morrhoidibus, quas eunuchis neceſſario contingere annotaſſe videtur: „ quemadmodum, ait, *viro mutilato* fluit „ *ſanguis per alvum*, ita mulieri *neceſſe eſt*, ut fluat ſan„ guis ſuperfluus per uterum, " ad *Hippocratis* aphor. ſect. 5. 57. n. 4. Forte ita in viris oboriuntur hæmorrhoïdes, ubi quantitas ſeminis veri elaborati non reſpondet quantitati & orgaſmo auræ ſeminali, quæ ſanguini ineſt, ut adeo elaſticæ hujus auræ pars ſanguini immixta maneat, eumque turgere faciat, & effluere, ad certum virtutis ſuæ elaſticæ gradum evecta. Ibi tamen, æque ac in menſium negotio, plethoram reliquam, & impeditiorem per aliquas partes circulum, & ſanguinem pondere niſuque deorſum tendentem, & qualitate etiam ſua fibras excretioni promovendæ aptas ſtimulantem, aliaſque cauſſas ſimiles, non excludimus.

(*n*) conf. *Franckenau* ſatyr. medic. 6. p. 92. ſeqq. Seminalis hujus materiæ, humano generi ſpecificæ, naturam, & hiſtoriam naturalem & præternaturalem, nondum ſatis exploratam credimus, & hinc doctrinam de differenti habitu & morbis ſolius humani generis, & embryonum, infantum, creſcentium, adultorum, ſenum, ſexuumque, & eunuchorum; de mutatione & nutritione corporis ejuſque partium, ſecundum certa tempora, motuum directiones, & alia rerum cicumſtantium momenta; de forma & diſpoſitione hæreditaria nationum, familiarum, & hominumque ſingulorum ſana & morboſa; de temporibus, ratione, & ſymptomatis conceptionis, geſtatio-

legantur plures, quas, licet veras, tamen omnes efficiendo fluxui menstruo, quatenus per menstruum spatium naturaliter periodico, sufficere non putamus. Nimium sane frequenter singularis hic mulierum affectus cum suis, ut ita dicam, paroxysmis ad lunaris periodi mensuram, (*o*) & ipsas haud raro mutationes præcipuas, vel exquisite, vel prope accedit, quam ut suspicionem naturalis alicujus caussæ ab hac similitudine removere omnino liceat. (*p*) Immo quamlibet in multis fluor acceleretur, aut retar-

stationis, partus, puerperii, lactationis, abortuum, molarum, & quæ sunt plura in physiologia & pathologia, mancam adhuc esse, non possumus non opinari: immo ipsam negotii hæmorrhoidum morborumque analogorum explanationem insigni exinde spicilegio forsan indigere, post operas egregias accuratissimorum doctorum, *Sthalii*, *Alberti*, & aliorum veterum recentiorumque.

(*o*) Mensuram dico, seu durationem, hoc est, tempus menstruum, seu viginti octo aut novem dierum. Neque enim lunam pro caussa fluxum menstruum efficiente habemus, quæ, si in hoc vel illud punctum delata sit, exundare faciat sanguinem; uti priscis quibusdam fabulari lubuit, quos recte refellit ill. *Bergerus* phisiol. c. 20. Ipsa seminalis crasis sanguinis muliebris, & motus periodicus menstruus particularum aerearum in eo contentarum, & fibrarum corporis motricium, præcipua caussa esse videtur & fluxus ipsius, & temporis exquisiti, quod ad aeris externi, & consequenter ad lunæ motum, quandam analogiam mechanicam habet. Neque vero novam lunam, neque plenam, neque aliam phasin quamcunque, sed periodi durationem maxime respicimus. Particulas sanguinis seminales elasticas certo periodice tempore ad certum subtilitatis & orgasmi gradum sensim evehi opinamur, attritu motus progressivi & intestini, & adjuvante oscillatione aeris atmosphærici per mensem periodica, atque ideo perfici solere ipso tempore durationis mensis fere unius, quod pro corporis & humorum diversitate accelerari, retardari, & mutari posse facile patet, licet regula generalis salva maneat.

(*p*) Explicatione opus habet, & limitatione, ex nota proxime superiori, exceptio celeberr. *Hoffmanni*, quam aliqui

retardetur, subesse tamen sæpe aliquid, quamquam leviuscule, morbidi esse solet, remediis etiam, quod medici norunt, justo tempore datis expeditius haud raro medicabile. Motus ipsi & molimina vana, quæ illo tempore præveniunt, aut supersunt, & mutationes, quæ sæpe sæpius ad lunæ solisque vices contingunt, naturam periodo amicam esse, & caussa quadam, quæ ad siderum periodos respectum habeat,

---

aliqui, mentem forte viri μαθηματικωτατȣ non perspicientes, ceteris ejus doctrinis physicis & mechanicis non bene respondere arbitrentur, dum in medic. system. T. I. p. 228. „ plurimi, inquit, hujus notabilis phænomeni caus„ sas in lunam rejiciunt, quia ad certum ejus statum, „ vel phasin recurrere solet: at vero imbecille argumen„ tum est, astrum esse caussam, ubi ad certum mensem, „ diem, vel horam effectus idem recurrit. Ponamus, ad„ dit, certam mensuram sanguinis abundantioris requi„ ri; ad hanc vero colligendam requiri certum tempus, „ v. g. viginti octo dies: manifesto exinde consequitur, „ non tempus esse directam fluxionis caussam, sed men„ suram certi temporis necessariam esse ad certam abun„ dantioris sanguinis quantitatem accumulandam, quæ „ potens sit ad spasmum concitandum, & vasa uteri per„ rumpenda. " Jam non disputabimus, utrum turgeat potius plerumque sanguis menstruus, an semper plethora vera abundet. Directam ejus fluxus caussam in luna, & certo temporis momento, nemo forte hodie quæsiverit: aerem vero, qui in sanguine humano est, ejusque proportionem ad externum, qui certissime mechanica ratione per lunarem periodum periodice afficitur, esse caussam consensus illius manifesti inter circuitum lunæ & mensium muliebrium, similiumque affectuum periodicorum, merito suspicamur, neque ipse vir peritissimus non suspicabitur. v. ipsius dissertatio de fato physico & medico §. 12. Nequaquam argumentum illud imbecille est, si recte & in rebus vere physicis applicetur, & mensuram certi temporis & quantitatis necessariæ supponere, non est caussam consensus exponere. Semper enim in quæstione manet, cur non aliud, quam certum hoc tempus, ad hanc quantitatem, cur viginti octo aut novem dierum mensura, quæ etiam lunaris periodi est, ad propel-

beat, incitari suadens. Tempore stato menstruo, quodcunque illud sit, si fluxus non redit, per graviditatem, vel lactationem, vel caussas morbosas suppressus, quis est, qui nesciat, sæpe molimina tunc aliqua sentiri solere, quæ, peracta fluxus alias consueti hebdomade, cessent, & sæpe non redeant prius, quam tempus statum per menstruam periodum revertatur? Cessavitne tantisper plethora? quæ augeri potius indies debere videtur, & reapse augetur plerumque, quamvis extra orgasmi tempus sæpe ne moliatur quidem exitum, multo minus perficiat. Atque, si non ipsos fluxus, attamen ista tempestiva conamina, obtingere vel minime plethoricis, cuivis temperamento vel diætæ addictis, immo, quæ non nunquam satis exhaustæ sanguinis fluxibus ac missionibus, & extenuatæ viribusque cassæ videantur, (*q*) experientia quotidie docet. Prætereo jam statas circa ipsum pariendi tempus (*r*) periodos, quæ per

---

pellendum, aut certe movendum sanguinem, in tot femellis requiritur, ut menstruam periodum, & lunare tributum, totum ubique genus humanum, omnia sæcula, omnes fere nationes agnoscant: quamvis in singularibus corporibus exceptiones a regula sint? ut alias cum fluxu & refluxu aeris marisque, quoad turgendi, & mutationes subeundi tempus, similitudines taceamus: ubi itidem, nisi harmoniam mechanicam agnoscas, semper in quæstione manet, cur temporarii isti motus ita inter se conspirent? Res illa physica est, & quadrat ad eam illud *Neutonianum*: „ effectuum naturalium ejusdem generis eandem esse caussam.

(*q*) *Ramazzinus* de morb. artific. p. m. 549. seqq. mihi certe, ait, non semel haud sine magna admiratione „ observare licuit, mulieres diuturnis morbis confectas, „ & ad marasmum fere deductas, ac præcipue nobilem „ monialem, per decennium in lecto decumbentem, „ prorsus exhaustam, cui quolibet mense, statis diebus, „ menses, quamvis in satis modica quantitate, & ad „ paucas stillas, apparent.

(*r*) Obiter moneo, quamvis id perpetuum non sit, attamen sæpissime, nisi me omnia fallunt, post abortum fibras *De Abortibus notata.*

per menſes & hebdomades numerantur, aliaque in generationis negotio miracula naturæ ad tempus exquiſitum ſtabilita. Sileo evacuationes alias, quas natura ad ſolis & lunæ periodos molitur. Omitto motus

fibras certe aliquas, & particulas ſecundinæ, ejuſque membranarum reſiduas, ita utero adhærere, ut ſeparentur ſenſim, & cum menſtruo fluore exeant, integre vero ſeparari vix poſſint, donec *ſtatum geſtationis tempus* emenſum ſit; quo facto ultimæ reliquiæ ſua demum ſponte maturatæ, ſeu emarceſcentes, decidere ſoleant, & cum menſibus fluentibus elabi. Fallor, niſi propenſio illa multarum ad frequentes, & paucis ſæpe menſibus ſeſe excipientes abortus, molas, hæmorrhagias, inde dependet, quod prius concipiant rurſus, quam ita per temporis rationem purgamenta prioris abortionis penitus evacuata ſint. Ita fieri vix poteſt, quin, ubi hæc ſuo tempore exitum moliuntur, excitetur natura iterum iterumque ad eadem ſymptomata. Laxatur tandem viſcerum compages, turbatur partium, & excretionum, & generationis nutritionisque œconomia, adhæreſcunt magis magiſque, & formas informes induunt, remanentia corpuſcula, aut etiam noviter concepti fœtus, & ſecundinarum rudimenta. conf. *Kerkring.* ſpicil. anat. obſ. 38. unde malum ſæpe in varios affectus anomalos, aut ſterilitatem perpetuam degenerat: ſi præſertim, per unum aut alterum abortum, vellicetur uterus, vel lædatur, rudiori obſtetricis manu, ſecundinam immaturam tentante. Vana certe ſæpe curatio omnis fuit, præcautionis cauſſa inſtituta, niſi a præmatura rurſum conceptione vel caverunt ſibi mulieres, vel ipſis fortuna cavit. Quod ſi fiat, ſponte ſæpe ceſſat deinde habitus ille patiendi abortus, molas, hæmorrhagias: ſæpe vero tunc remediis aperientibus & tonicis feliciter tollitur. * Suevimus poſt abortionem ſingulis menſibus, per ipſum fluoris tempus, pilulas *Sthalianas*, aut ſimilia remedia exhibere, extra illum orgaſmum vel nihil, vel blanda hyſterica, & interdum balnea miniſtrare, maxime poſtrema ante menſium terminum hebdomade, donec tempus juſtæ geſtationis abſolutum ſit, circa quod ſæpe tunc notavimus copioſius menſtrua, lochiorum inſtar, manare. Deinceps limatutam martis, ſine ullius liquoris affuſione in ſubtiliſſimum

Obſerv. partic. 57.

pol-

tus nocturnos salsorum humorum, immo & ascaridum, (*s*) aliosque lumbricorum, qui suum rursus in se aerem habent, periodicos lunares, exacerbationes catarrhales, arthriticas, venereas, scorbuticas, morbos lunaticos, solstitiales, æquinoctiales varios, & mutationes morborum & symptomatum per tempora fieri solitas, quæ omnia, quum negari nequeant, (*t*) satis evincere videntur, esse singulare aliquod, idque mechanicum, sine fabuloso astrologorum influxu, imperium in corpus humanum sideribus illis, vel certe eidem caussæ, quæ siderum periodos metitur; (*u*) & medicum sæpe non humanæ solum, sed universitatis naturæ ministerio fungi. (*x*) " Plerumque " enim,

---

pollinem redactam, remedium nobile, solam, aut uterinis mixtam, per mensem, vel ultra, legitime propinavimus. Atque ita haud infrequenter eo successu beati sumus, ut, quæ per frequentes abortus, aut symptomata his similia, spem melioris sortis amiserant, matres rursum sanæ & felices factæ sint. Adeo verum est, naturam ad suarum periodorum leges adstrictam esse: adeo remedia, ad observatas eas leges,

- - data tempore prosunt;

Dum data non apto tempore sæpe nocent.

(*s*) v. *Vallesius* ad Hippocr. epid. L. II. sect. I. L. VI. sect. I.

(*t*) conf. litteratissime adductæ observationes in viri celeb. C. B. *Behrens* select. diætet. sect. I. tota passim.

(*u*) v. *Mead.* de imperio solis & lunæ in corpus humanum, ubi ea omnia eleganter & solide explicantur; & ex mathematicis veritatibus demonstrantur.

(*x*) Medicum naturæ, scilicet humanæ, dominum, non ministrum sæpe esse, *Heisterus*, medicus mente manuque sagacissimus, argumentis & exemplis, tum ex medicina, tum maxime ex chirurgia, peculiari dissertatione, eleganter demonstravit. In eandem sententiam olim jam *Helmontius*, in libello ignotus hospes morbus p. m. 404. dixit: „ naturæ jacentis est medicus patronus atque „ herus. " Nos, ubi medicum naturæ ministrum vocamus, *universi totius naturam* intelligimus, *quatenus* illa ad humanam *respectum quemcunque* habet. Nempe medici offi- *Medicus naturæ minister.*

" enim, auctore *Hippocrate*, (*y*) hominis natura
" universi potestatem non superat.

§, VIII.

Consensus practicus cum theoria mechanica & organica leviter diversis.

Verum enim vero vulgares has doctrinas, & mancum theoriæ specimen, præter scopi rationem, observationibus practicis juncta, non vobis, viri peritissimi, sed iis scribimus, si qui forte fuerint lectores, quibus, quæ de periodicis reversionum temporibus ex vero annotavimus, minus probabilia esse videantur: quum tamen ubivis in rerum natura, & in humana maxime, & præsertim in febribus, pleraque periodis & temporibus adstringantur. Neque de explicandis caussis subtilioribus solliciti multum esse debemus, quum rei ipsius veritas sufficiat, quam quilibet observator facili negotio comperire potest, modo ad regulas supra scriptas satis accurate attendat. (*z*) Observationes scripsi, non theoremata

---

officium est, ubique ad naturam ægri, & morbi, & remediorum, & temporis, & aeris, aquarum, locorum, rerumque circumstantium omnium attendere, eique ex arte servire.

- - sic alma ministro
Ipsa suo natura potens, hunc sedula nutu
Dum regit, excelsæ pollentem viribus artis,
Indomitos superat duplicato robore morbos.

(*y*) de diebus criticis.

(*z*) Si quis etiam fuerit, qui id sibi haud adeo exquisite reperire existimet, uti nobis repertum esse, & indies magis magisque observando firmari, sancte testamur, quod de typico reversionum, vel moliminum recidivorum, tempore annotavimus; ille tamen de securitate, præstantia singulari, & constantia curationis, interpolatæ ad mensuram certi temporis, ejusque in febribus quotidianis & quartanis longioris, in tertianis brevioris

mata ex opinione condidi. Neque hisce sententiis & observationibus theoriæ aliorum mechanicæ, neque illi etiam adversamur, quæ organica vocari solet, inter quarum doctores hodie, haud sine animorum motibus, multa versatur controversia. His, qui se sectæ, organicam profitenti, addicunt, cujusvis hominis naturæ nomine ipsa anima rationalis (*a*) venit, quæ, sapienti consilio, motus quum naturales, tum morbosos, excitare & moderari creditur; quamlibet, pro organorum, & humorum, & suorum

rum

---

vioris non dubitabit, re ad experientiæ amussim examinata. Multi, observatis istiusmodi alternis medelæ & quietis vicibus, optata cum felicitate reversiones præcaverunt, quamvis de accurato febrium recidivarum typo ne quidem per somnium aliquid in mentem venerit, & longe alias ejus processus instituendi caussas sibi proposuerint. Atque id nobis ipsis olim ita contigit, & partim etiam iis forsan auctoribus, quos sect. 4. §. 5. adduximus, aliisque multis, qui, quod nos fecimus, ad illorum normam practicam medicati sunt. Si cui ergo nostra hæc observatio, quæ ad historiam pathologicam & semejoticam morborum recidivorum spectat, nondum satis confirmata esse videatur; manebit tamen ipsa regularum practicarum propositarum sincera felicitas, dudum aliis plurimis comperta, quamcunque etiam rationem subesse aliquis opinetur. In opinionibus concedendis simus faciles, modo in praxi consentiamus.

(*a*) Introduxit hanc hypothesin in medicas Germanorum scholas, quum in academia Halensi, magno cum applausu, voce & scriptis doceret, ingeniosissimus *Stahlius*, & multos passim asseclas reperit. Magnus exinde systematum, aliorumque librorum medicorum, latino & teutonico idiomate, numerus prodiit, quibus hæc hypothesis tamquam fundamentum substernitur, & ubi omnis theoria & praxis medica inde maxime derivatur, & ad ejus doctoris mentem docetur, theoriæ veræ, praxeos naturalis, nomine insignita. Argumenta, quibus eam sententiam probabilem reddere allaboratur, cumulavit genuinus summi viri discipulus, *Michael Albertus* introduct. in univers. medicin. c. 2.

rum affectuum & consuetudinum vitiis, aberrationi exposita, sæpe etiam impotens, & ministro moderatore & adjutore egens. Liceat vero, pace meritissimorum virorum, a quibus leviter dissentire (*b*) audeo, mentem meam indigitare, ut norint, qui meum hoc levidense opusculum legere dignabuntur, quid per naturæ sanantis, indicantis, errantis vocabulum intelligam. Sapienter equidem plurimos in corpore sano & ægroto motus fieri sentio. Neque ipsos errores & imperfectiones naturæ, quæ vocantur, sapientis consilii expertes credo, quum medico prudenti, & historiæ morborum & remediorum bene gnaro, eligendam & adhibendam medelam indicent. Verum ea omnia non ab occulta quadam imbecillis humanæ rationis virtute, sed a manifestissima per totam rerum universitatem sapientia infiniti creatoris, (*c*) αει γεωμετρεοντος, deducere velim. Hic, quod res ipsa docet, & sanum esse corpus, & ægrotare,

(*b*) cl. *Furstenau*, professor Rintelensis elegantissime doctus, desiderat. med. p. 146. „ *Stahliana*, ait, dogmata „ inter se belle nihilominus cohærent, si vel maxime pri- „ mum illud principium vacillaret, aut liberum cuivis re- „ linqueret, quid naturæ nomine denotatum intelligat. " Ipse auctor *Stahlius*, præf. ad *Junckeri* conspect. med. „ pro fundamento, ait, substerno, quod vera caussa ef- „ ficiens directionum sit in homine ipsa anima. Agno- „ sco, quod hac propositione, utpote non tam ad me- „ dicam, quam physicam, anthropologiam pertinente, „ plane supersedere potuissem. " Et potuisset profecto.

(*c*) *Hippocrates* de morbo sacro, homines, ait, ex im- „ peritia & admiratione, morbo comitiali naturam quam- „ dam & caussam divinam inesse censuerunt. Diversi sunt „ morbi, neque minus admirabiles, neque minus prodi- „ giosi: & primum quidem *febres* quotidianæ, tertianæ, „ quartanæ, neque minus, quam hic morbus, *a deo fieri* „ videntur. -- Neque tamen *hominis corpus* a deo inqui- „ nari existimo, impurissimum a purissimo, quin, si for- „ te contingat, ut ab alio coinquinetur, aut patiatur ali- „ quid, *purum & sincerum denuo reddi divinitus nitatur.* „ Morbus qui sacer appellatur, ex iisdem caussis, ex „ qui-

tare, ſponte ſua ab impuritatibus & functionum impedimentis liberari, & limitatum tamen in ea virtute eſſe, & medico indigere, & medelas, quas ipſe deus arti largitus eſt, indicare, & corruptioni tandem ac mortalitati ſubjectum eſſe voluit, juſſit, effecit. (*d*) Menti vero intelligenti, & volenti, & ejus, quod ipſa intelligit & vult, dummodo meditando attendat, ſibi conſciæ, ea lege, conjunxit corpus, ut pro voluntatis arbitratu certis organorum motibus præſit, ſenſuumque inſtrumentis afficiatur, ceterarum rerum, quæ ſponte intra corpus aguntur, quicquid meditetur etiam vel attendat, plane inſcia, (*e*) neque, ſi velit, & ſollicite curet, quicquam mutare potens. (*f*) Attamen forte fortuna ſæpe fieri neceſſum eſt, ut animi affectibus machina corporis, corporeis vitiis anima inconſulto moveatur, aut perturbetur: quoniam ipſa animæ inſtru-

---

„ quibus reliqui, originem trahit, ex his nempe, quæ „ accedunt & decedunt, velut *frigore*, *ſole*, *ventis*, & „ *mutationibus nunquam conquieſcentibus*. Atque hæc *divina ſunt*, ut nihil opus ſit exiſtimare, hunc morbum „ reliquis divinitate præcellere, ſed *omnes divini*, *omneſque humani* reputandi ſunt. *Naturam* autem & *vim* „ *morbus in ſe* quiſque habet, & nullus eſt, qui tentari, „ & *mechanica ratione curari* nequeat, *ἄπειρος και ἀμήχανος*. Plerique vero *ejuſdem generis* rebus *curantur*, a „ quibus *fiunt*: " id eſt, phyſicis & mechanicis.

(*d*) „ Fato, " (hoc eſt, divino conſilio, & cauſſis mechanicis a deo conditis, non propriæ animæ ſapientia) „ vivimus, languemus, convaleſcimus morimur. " *Quintilianus.*

(*e*) „ Medica ars in homine plus invenit, quam in ſe „ ipſe cognoſcit. " *Caſſiodor.* formul. archiatr.

(*f*) Huc ergo plane non ſpectant, qui a quibuſdam cum motibus vitalibus comparantur, actus animæ per conſuetudinem, & neglectum, & ſubitaneo impetu facti, quorum ſæpe ipſa ſibi conſcia non eſſe, eoſque impedire non poſſe, videtur: conſcia tamen futura, & prohibitura, ſi eo ipſo, quo impetum facit, momento attenderet, & contra niteretur.

strumenta, nempe sensuum & voluntariorum motuum organa, partes esse corporis, & toti artificio arctissime intertexta & mixta immo ipsa aliis etiam corporis usibus servire, & mechanicis motuum adjumentis diversimode subjacere & indigere voluit creator. (g) Hæc igitur res toto cælo a sapienti voluntariorum motuum moderamine differt, neque ulla ratione probabile facere potest, motus etiam non voluntarios ab unius ejusdemque principii sapientia dependere. Nulla enim est consequentia a fortuita & turbulenta (h), etiamsi maxima, rerum arcte conjunctarum inter se, & iisdem organis utentium, in se invicem efficacia, ad rei unius rationalis in alteram corpoream occultum imperium, & sapientem directionem omnium motuum, præsertim etiam

---

(g) Numquid id eo consilio factum est, ut, dum motor spiritus, seu anima rationalis, quovis fere momento voluntarios motus excitat, excitentur etiam, & in motu mechanice impresso conserventur partes corporis mere mechanicæ, voluntati non subjectæ, sed cum voluntariarum motionum instrumentis connexæ? Hinccine ratio dari potest, cur in fibris & humoribus corporis nostri, quamdiu id integrum est, *motus* ille observetur *perpetuus*, sine externo motore, quem tam anxie in arte factis machinis inventum dare laborant artifices?

(h) Huc etiam pertinet ipsa illa mirabilis efficientia pathematum animi materni in turbando contextu tenerorum fœtus staminum: in qua singulare sibi videntur reperire opinionis suæ patrocinium, qui sapiens animæ moderamen in motibus haud voluntariis statuere amant. At ista profecto turbatio a ratione & sapientia non proficiscitur. Immo sibi ipsi non bene consentire videntur, qui imbelle hoc argumentum urgent, & tamen non maternæ, sed ipsius embryonis animæ, corporis formationem tribuunt: quasi harmoniam rationis inter matris & fœtus animas demonstrare possint. In corporibus matris & fœtus confluere & conspirare omnia scio: nescio vero an inter animas. Subtilissimorum staminum, particularumque minutissimarum, in quavis embryonis parte, suus est cum similibus partibus corporis materni consensus mechanicus & hy-

etiam eorum, qui evidentissime in corporea mechanica fundati, & nullo finitæ voluntatis arbitrio subjecti sunt. Neque opus esse putaverim, ut ad suspicandum singularem aliquem archeum, naturam plasticam, animam a spiritu rationali diversam, vel hujus ipsius uniusque spiritus *incognitam & duplicatam potestatem & prudentiam* confugiamus, motus, quos intra nos sapienti consilio fieri apparet, vitales, & morbis profligandis aptos, nobis neque *sentientibus* neque *volentibus*, immo vel *contra optantibus laborantibusque*, sollicite & sapienter meditantem, eligentem, perficientem. Ita, ut alia ne quidem animata corpora in tellure nostra taceam, in quibus motus spontanei pro conservatione & depuratione, mirabiles observantur, nec ipse terrarum orbis (*i*) sua quadam rationali anima opus habet, quamvis motus in eo, tum consueti & blandiores, tum insoliti & tempestuosi aquarum, vaporum, ventorum, ignium,

---

& hydrostaticus, pro legibus connexionis, & ὁμογενέων, & circulationis mutuæ: ut rationi consentaneum videatur, quod experientia docet, factam a maternæ animæ pathematibus impressionem fortuitam & turbulentam id efficere posse in tenerrimis embryonis crescentis staminibus, quod in obfirmato matris corpore sentiri nequeat.

(*i*) „ Terram ad similitudinem corporum humanorum „ natura formavit, ut majores quoque nostri aquarum „ appellaverint venas. " *Plinius*. Quod in ipso terrarum orbe, in ipso mundi systemate, in omnibus partibus, ejusmodi motus mechanice, sed sapienti consilio procedens, a primo motore deo impressus, observetur & conservetur, sine aliqua peculiari intelligentia, aut anima mundi rationali, vix puto in dubium vocari posse, aut debere. Evidens est, voluntarias motiones substantiarum creatarum in orbe degentium varios impetus facere, mutare varia, partim consulto, partim fortuito, in ipsis motibus, qui sponte fiunt. Neque tamen idcirco quæquam harum substantiarum occultum sibi arbitrium arrogabit in cetera, quæ, sine suo consilio, sapienter fieri & moveri sentit in orbe, aut in orbis parte virtuti suæ motrici exposita, vel suo corpori contigua,

ignium, ad ſapientem ſcopum conſervationis, & depurationis deſtinatæ evidenter collineent. Nolumus jam de brutis animantibus & plantis dicere, quibus quidem animam occulta ſapientia inſtructam recentiorum quorumdam auctorum hypoteſis lubenter largitur. (*k*) Neque ergo tenuem noſtram rationem, cui talia incredibilia videntur, & ακαταληπτα, eo uſque torquere cupimus, ut credamus non intellecta, aut non neceſſaria difficulter comprehendamus. Nos, ſecundum naturam rerum, ſingulorum hominum *unum* agnoſcimus ſpiritum, ſeu animam, ſubſtantiam ſimpliciſſimam, ejuſque *unum* intellectum, *unam* voluntatem, & huic certis legibus ſubjectum & unitum unum corpus naturale, incomparabili artificio mechanico & hydroſtatico mixtum, conſtructum, & motum. Conditorem potentiſſimum, & motorem eundem machinæ ſapientiſſimum non ſuſpicamur, ſed novimus. Archeum, ſeu animam novam & duplicem, vel *duos intellectus*, alterum ſæpe altero ſapientiorem, & res *contraria* ratione intuentem, immo tunc alterum clam ſapientiſſimum, cum alter manifeſte nihil ſapit; (*l*) item *duas*, & ſæpe *eodem temporis momento ſibi invicem repugnantes voluntates*, manifeſtam unam, alteram clan-

---

(*k*) v. celeberr. *Alberti* von der Scele der menſchen, der Thiere, unde der Pflantzen.

(*l*) Viciſſim ſæpe naturæ in corpore motus peſſime a ſanitatis ſcopo aberrant, dum intellectus ægrotantis ſapienter ſatis agnoſcit, quid ipſi agendum foret, ſi ipſe & natura unum eſſent idemque. Sæpe medicus, aut alius peritior ægrotans, ſi errores naturæ, ſeu animæ ſuæ, ſi diis placet, manifeſto animæ ejuſdem ſuæ intellectu intelligat, eandem animam precibus flagitare opus habuerit, &, o, dicere:

animula vagula, blandula,
hoſpes comeſque corporis,

agnoſcis errores tuos, corrige quæſo, quod levi motuum mutationes potes, neque te ipſam adeo inſipienter excrucia!

clandestinam; in *una simplici anima naturali*, sibi relicta, & nullam in se pugnam sentiente, (*m*) non scimus, sed conjectura ingeniosa opinamur, si ita lubet, vel fingimus, & excusationibus argumentisque dialecticis sustentamus, quo usque placet. Nodum scindere prudenti consilio, non solvere videntur medici, qui, explicationem multarum difficultatum supervacuam putantes, principium ejusmodi vitale, tanquam deum aliquem ex machina interponunt, quod ipsi haud serio credant: quemadmodum fere sagacissimus *Nevvtonus* attractionis vocabulo inutiles in naturali philosophia curiositates secat, quod ipse ætiologiam rerum absolvere non censet. (*n*)

§. IX.

Natura humana conservans, sanans, errans, indicans.

Naturam itaque humani, uti alius cujusque corporis naturalis semel a deo in motum constituti, consistere arbitror " in mechanico & hydrostatico " solidarum fluidarumque partium diversissimarum " artificio, & singulis particulis impresso nisu, mo- " tu, & directione, earumdemque proportione tum " inter se, tum ad ceteras naturæ universi partes, " a quibus vel intrinsecus, vel extrinsecus afficiun- " tur." „ Innumerabilia corpora sunt, etiam non animata, quæ sua hujusmodi natura se suosque motus

(*m*) Itaque, ne quid durius dicam, frustra certe plane sunt, qui hanc, de duplicatis & repugnantibus animæ naturalis facultatibus, opinionem probabilem reddere tentant, adducto in exemplum illo sacræ religionis μυστηριω; dum, adjuvante spiritu dei, repugnantem naturalibus cupiditatibus spiritum in se, supra naturam, sentiunt homines ex deo iterum geniti. Divina μυστηρια ad hominum opiniones temere applicantur.

(*n*) Princip. philos. natur. mathem. L. 1. defin. 8. & passim.

tus sponte servant, & a peregrinis particulis depurant, quam rem humanum corpus, eminentiori consilio creatum, exsuperantius præstat. Facile hinc patet, quid per naturam conservantem & medentem intelligendum sit. Medicus, qui historiam sanitatis, morborum, remediorum, quantum id fieri potest, notam habere debet, ex motuum salubrium & insalubrium notitia, indicationes a natura mutuatur. Errare vero eam tum dicimus, quum, ex ipsa structuræ, motuum, proportionum ratione physica, inutilis ægritudo, vel periculum quodcunque consequitur, quod medicæ artis ope præcaveri, aut averti possit, aut debeat. (o) Ita corpus humanum naturale consideramus, non tantum tamquam mixtum, quod frustra medicis mechanicis exprobratur; sed etiam tamquam nativo nisu, & motu, per varias sui partes diversimode moderato & directo, quem sapienter machinæ creator impressit, instructum, & tanquam proportionem habens tum inter ipsas partes, tum ad animam sibi junctam, ejusque pathemata, tum ad ceteras res, quæ non naturales & præternaturales vocantur. Quisquis, occulta quadam intelligentia nobis præterea opus esse, demonstratum dare voluerit, is, quod humanæ manus mentisque potestatem superare videtur, prius præstet necesse est: fibrarum, humorum, vaporum omnium, in corpore mixto, moto, calido, vivo, omnes perscrutetur subtilitates, nisus, motus, connexiones, confluxus, conspirationes, separationes, proportiones: is, inquam, quod olim in poemate quodam scripsi,

- - ex imis eruat ima
Viscera visceribus; mensuras, pondera, formas,
In tenebris lustret; nativaque stamina solvat; (p)

Ex-

(o) *Fernelius* I. therap. 1. „ quorsum, quæso, constituta ars hæc esset tot tantisque majorum vigiliis, nisi „ majus quoddam, & excellentius, quam natura, præ„ staret?

(p) „ Rerum natura nullibi magis, quam in minimis, „ tota est. " *Plinius.*

Explicet impressos nisus, legesque movendi; (q)
Purpureumque cruoris iter, thermasque perennes (r)
Diversi generis (s) laticum, vivosque Mæandros
Ner-

(q) Egregie *Hoffmannus* medic. systém. T. 1. prolegom. c. 3. §. 14. „ Vis movens & ex necessitate agens corpori- „ bus substantialis & essentialis adsignatur. Atque adeo „ non opus est pro iis peculiare agens fingere, si quidem „ omne corpus est agens, & perpetuo est in *nisu* ad mo- „ tum, vel in *motu*, unum in alterum *agit* ac *reagit*, & „ *mutationem*, licet non semper ratione loci, producit. Scilicet impressit creator servatque singulis corporibus conditis, corporumque particulis, motum & nisum spontaneum, quo sigillatim perspecto, leges movendi explicari demum possunt. Iis, quæ adversus mathematicam hanc veritatem disputat ingegniosissimus *Alberti* princip. philos. natur. cap. 3. §. 22. reponimus universa princip. philos. natur. mathematica incomparabilis *Nevvtoni*.

(r) Thermam, inquam, id est liquores non inertes, sed αυτοματως, propria sponte, tum calore & rapidissimo minorum particularum motu intestino, tum etiam ipso motu progrediente, & ad certas directiones determinato, pollentes, quia a nativitate instructos.

(s) Hinc corpus humanum non solum machina hydraulica dici meretur, verum etiam, quoad minimas particulas, hydrostaticis ubique legibus, &, quæ in tota rerum natura particulis ὶμογενεσι & ἑτερογενεσι, & diversa vi & proportione motis & mixtis, statuta sunt, naturaliter subjectum est, ex quibus, fibrarumque textura & elatere vario, a deo creatore & motore sapienter dispositis, ista miracula naturæ evenire videntur, quæ aliquibus suspicionem, de interna quadam & occulta principii cujusdam vitalis sapientia, moverunt. Innumere diversas & nativo corporis humani semini, & alimentis omnibus, & sanguini circulanti inesse particulas, & inde prodire diversissimos istos humores, constat: prodire vero ratum habemus, non per singularia fermenta, non per pororum figuram; aut solam diametri diversitatem, neque per nescio quem archeum, aut principium vitale seligens & movens, sed per naturales varii artificii me-
chan-

Nervorum ; (t) ex minimis tot texta volumina fibris ;
Sed sapienti texta manu , sed texta potenti
Con-

---

chanici, & hydrostatici consecutiones. v. celeb. *Boerhavv.* institut. med. aphor. 253. seq.

\- - - *in rebus materiei*
Intervalla, viæ, connexus, pondera, plagæ,
Concursus, motus, ordo, positusque figuræ,
Cum permutantur, mutari res quoque debent.
Lucretius.

(*t*) Censemus, per perennantem cordis motum, nervos, qui admirandis suis distributionibus Mæandrum aliquem referunt, vivo, id est, perenni flumine irrigari, seu perlui, & ad actiones, sensationesque aptos reddi, inibique lympham esse subtilissimam ex sanguine secretam, motu certo, & ad motum nisu, & ad suscipiendum habitu instructam, & perinde esse, spiritusne an liquorem nervorum voces. Hos ipsos nervos, varie tensos, unitos, separatos, cum liquore suo, instrumentum esse reputamus motuum tum *αυτοματικων*, tum etiam eorum, qui animæ voluntati subjecti sunt, diversissimorumque sensuum, atque exinde mutuum inter animi corporisque affectus consensum oboriri, ut adeo ratione nervorum, animæ viventis organorum, medicus, corporis, iisdem organis utentis, curam gerens, id tanquam haud mere mechanicum, sed etiam tamquam vivum & animatum, considerare omnino debeat. Minime persuadent, quibus contra illum liquorem disputare lubet, quos inter haud pridem surrexit cl. *Gœlickius*, scripto, quod spiritum animalem ex foro medico relegatum inscripsit, & addita sententia damnatoria Apollinis, fulmine bruto, in illos spiritus, quibus medicos infatuari dicit, vocabulo in summos viros injurio, qualia apud hunc auctorem frequentia sunt. Respondit egregie cl. *Burggrafius*, de exsistentia spirituum nervosorum, & cum cl. *Gœlickius* vindicias suæ opinionis ederet, has etiam repressit opposito libello, cui titulus : spiritus nervosus immerens exsul restitutus. conf. celeb. *Heisteri* compend. anatom. p. 153. seqq. & ibi adducti auctores, item *Brunner.* de glandul. duoden. p. 73. seqq. ut taceam, quos abunde adduxit, excerptis argumentis & experimentis, omni, ut videtur, exceptione majoribus, laudatus *Burggrafius*,
VVepfe-

Consilio, (u) tota ut, facto ceu fœdere, in unum Ma-

VVepferum, *Leeuvvenhoeckium*, *Bohnium*, *Bergerum*, *Boerhaavium*, *Hoffmannum*, aliosque. Miramur merito cum *Heistero* l. c. „ hodie esse, qui hos spiritus ob leves causſas negant, immo, qui in illos, qui spiritus hosce admittunt, scommatibus & conviciis invehuntur. " Neque vero assentimur viris ceteroquin præstantissimis, qui liquorem illum nervorum omni virtute elastica carere autumant. Inest profecto elementi aerei elastici portio, suamque vim, pro proportione ad fibras tenuissimas, liquorem hunc continentes, exserit in ipso statu sano, & evidentius in morboso: quod alibi demonstrare locus erit, ubi de nervorum pathematibus febriculosis agemus.

(*u*) * Nihil de humana mente tam eximium compertum habemus, quod illam quorundam sententiam, satis pro humano genere ambitiosam, fovêre possit, quasi ipsamet mens, ex sapientia & potentia sibi insita, & struxerit corpus suum, & nutriat, & conservet. Structorem, nutritorem, conservatorem longe sapientiorem, potentioremque arguunt omnia. Acriter nuperrime, sed cum argumentis haud spernendis, refutavit theoriam ita dictam organicam, quoad hanc præcipue sententiam, cl. *Stentzelius*, professor Vitembergensis, diss. de glandularum in plurimis visceribus absentia. Is, §. 21. „ quo, „ inquit, applausu, quo rationis suffragio, cum inscia, „ immo invita anima, circulatio sanguinis, secretio ani„ malis, aliæque actiones vitales fiant, dicere possum, „ quod eadem sit principium agens, *corpus*, *tamquam* „ *mere passivum*, *formans*, formatum, tam in sano, quam „ morboso statu, dirigens? Hanc virtutem nihilo secius „ animæ *Sthalius*, cum cœcis illius asseclis, tribuit. Si „ vero *generationis*, nutritionis, & totius sanitatis nego„ tium consideremus; si morbos, eorum originem, se„ dem, caussam materialem, & methodum medendi exa„ minemus; quam injurius in artem salutarem *Stahlius* „ sit, satis perspicere possumus, mihique ipsi *multis exem*„ *plis* misere ab eodem *curatarum febrium* innotuit. " Non hæc mea facio; sed eo consilio huc transfero, ut novissimo exemplo pateat, quam minime hodie generaliter viris doctis & sagacibus ista probetur theoria, e-

jusque

Machina conſpiret, motus ſine mente (x) faceſſens
In ſe ſponte ſuos, quos mens ſociata ſtupeſcat.

Tum

---

juſque ad febres præcipue, de quibus agimus, applicatio, & quantas iccirco patiatur contradictiones. v. ſupra p. 131. ſeq. Quæ de miſera febrium curatione a viro illuſtri peracta confidenter, & quaſi ex propria multiplici experientia, dicuntur, probatione indigent, reſponſione forte aliqua ejuſdem, aut diſcipulorum alicujus, propediem refellenda. Neque enim talia de tanto viro merito dici putem. Et quæ curatio, forte infelicior, cenſuris affici non poteſt? quum omnes ſalvos præſtare, omnibus ſatis facere ægris, & adſtantibus, aliiſque medentibus diverſa opinantibus, neque in cl. *Stahlio*, neque in quoquam alio ſit medico.

Tres medico tituli ſunt: fauſtus, quando rogatur,
Eſt genius; deus *eſt*, *ſi bona fata juvant*;
Numen at omnipotens ſi jam ſanare recuſat,
Hei, quot judiciis contemerandus homo *eſt*!
Mox ita non meritum cælo fortuna locabit;
Mox æque immeritum præcipitabit humi.

Conſentio vero plane cl. *Stentzelio*, diſputationem de animæ virtute formatrice finienti exclamatione Jobi: „ manus tuæ, domine, (non *Stahliana* natura) fecerunt & formarunt me *totum*! " Nihil enim omnino me ipſum, id eſt animam meam, ad mei formationem contuliſſe, æque perſuaſum habeo, ac mundum totum, ſtellas, terram, animalia, plantas, metalla, cetera dei opificia, ad condendum ſeſe inſita anima quadam ſua rationali, nihil quicquam præſtitiſſe. „ Dumque ex lege a deo præſcripta, motuque ad has optime conſequente, omnia ſuccedunt, durant ſingula & perdurant, nec indigent alieno auxilio. " *Schelhammer* de natura p. 214.

(x) * Id eſt, ſine mentis arbitratu, quod evidentiſſimum eſt. Immo motus, qui corporis vivi motibus ſimiles ſint, anima abſente, reſtitui poſſunt in cadavere recenti, cujus machina adhuc incorrupta eſt, & dum meatus ſubtiliores pervii, fibræque ſatis mobiles ſunt: quo experimento, ſimilibuſque, ſatis probari poſſe videtur, non opus eſſe, ut ad animam naturam confugiamus. *Brunner.* de glandul. duod. p. 73. ſeqq. „ Canem ſtrangulatum cultro ſubjeci. In oculos incurrit lym-

** Motus vitales ſine anima.*

„ phæ

Tum demum certo negari vel affirmari poterit, quid hic infinita sapientia structus mechanismus, ut barbaro *Boylei* vocabulo hodie vulgatissimo utar, sine humanae animae moderatione, polleat, quidve secus; & ne tum quidem spiritus cum corpore unionem, seu alterius partis in alteram effectus, (nam effectus esse sentio, neque ad harmoniam meram (*y*) confugere velim) effectus, inquam, animi & cor-

---

„ phae receptaculum speciosum, chylo turgidum. Inflicto vulnusculo tubulum adaptavi & inflavi. Flatus hinc procurrit facile per ductum thoracicum ad cor, cujus auriculas dum flatus distendit, ecce, postquam aeternas diu ante ferias agere coeperat, denuo in vitam revocatur, & auriculae motitari coeperunt, primo lenius, abhinc vegetius, ab octava hora usque ad duodecimam. Quod si vel maxime animam quis brutis concedendam esse existimaverit, hanc tamen ab orco me revocasse nemo crediderit. Quod in bruto ego, idem in homine experti fuerunt cum *Pejero* aliquot philiatri" v. ejus miraculum naturae parerg. anat. 7. & ibi additament. *Harderi*, add. *Harverus* de generatione animal. exerc. 4.

(*y*)* Nota est virorum acutissimorum, *Leibnitii*, *VVolfii*, *Bulfingeri* hypothesis. Nuperrime cl. *Grossius*, doctor medicus apud Halenses, in tractatione, qua verum universae medicinae principium in corporis structura mechanica sistit, ingeniosum, sed παράδοξον, de praestabilita harmonia dogma, ex *Leibnitiana*, seu *VVolfiana* philosophiae principiis, ad theoriam artis medicae applicavit, nexum, ut ait, *effectivum* animae & corporis invicem negans, & corporis motus, cum anima conspirantes, omnimode, secundum statum antecedentem & regulas motus, in ipso corpore, animae vero sensa, corporis motibus congruentia, in ipsa anima determinata exsistere disputans §. 31. 44. Ibidem §. 33. 35. effectus animae & corporis mutuos physicos esse non posse ex eo probat, quod illa, quia partes non habeat, neque tangere possit, neque tangi, adeoque nec agere naturaliter in aliquod corpus, neque a corpore affici. Judicent philosophi, quo usque

* *De harmonia praestabilita.*

corporis in se mutuos, & societatem illam admirabilem, divinum & imperscrutabile spiritus creatoris opificium, explicare quisquam & determinare po-

---

usque hæc, a corporei attactus negatione cuivis obvia, ad naturales spirituum corporumque effectus negandos, argumentatio valeat. Utrorumque essentiam & naturam perspectam non habemus, adeoque nec effectus naturales omnes: neque deum, spiritum, sine præstabilita harmonia, & sine attactu corporeo, agere in corpora, & eorum motorem esse, dubitare licet: nec quo agendi modo vis motrix primitus operetur, & in corpora transeat, cognoscimus. Corpora physica jam in motum acta haud sine attactu physico partium a se invicem moveri scimus. Quomodo primus motor deus, spiritus simplicissimus perfectissimus, corpora moverit moveatque, quas potentias creatis spiritibus circa motum tribuerit, aut negaverit, & hi quomodo moveant & afficiantur, neque novimus, neque affirmare aut negare possumus. Caute, instar philosophi de sua hypothesi dubitantis, loquitur ipse cl. *VVolf.* metaphys. §. 530. 537. Et sane motus productio in corporibus, & vicissim perpessio a corporum motibus, earumque rerum modus fiendi, non magis captum nostrum superat, neque simplicitati spirituum magis repugnare videtur, quam repræsentatio diversa, quasi speculi res compositas repræsentantis speciem habens, diversitas spirituum inter se infinite varia, mutatio interna, gradus potentiæ & limitationum, ceteraque, quæ de unitatibus schola *VVolfiana* docet. Affirmabit forte aliquando sectatorum *Leibnitii* aliquis, monades, seu atomos, ex quibus innumeris, diversa vi repræsentandi præditis, ipsa corpora composita isti reputant, attactum mutuum cum monadibus spiritibus habere posse, atque ita influxus physici systema, experientiæ & sensibus probatissimum, in ipsam philosophiam *VVolfianam*, quasi postliminio, recipiet. Nos neque illi sectæ, *Stahlianam* δις δια πασων refutanti, neque ulli alii nos addicimus, nota ab ignotis, opiniones ab evidentia, sollicite discriminare studentes, medicinam ab omni hypothesi liberandam, sensibus vero & experientiæ existimantes vindicandam.

potuerit. (z) " Nec me pudet nescire, quod ne-
" sciam. „ (a)

EPICRISIS.

QUO tamen cunque modo illæ se res habeant, equidem observationes meas neque ex aliena, neque ex mea etiam theoria, judicari velim, sed ad tribunal solius sinceræ experientiæ (b) provoco, cui ratio (c) *αναλογιαν*, prudentia moderationem ministret, neque ulla dominetur opinio, multiplici sensuum accurate, & seposita hypothesi quavis, adhibitorum testimonio, & veritati conscientia convictus. Si qua, per sollicitos itidem praxeos clinicæ labores, quibus præeuntibus & comitantibus interpolatas has pagellas scribimus, meliora quisquam, accuratiora, expeditiora, jucundiora, pro ægrotantium *Aqua petitio.*

(z) Sapienter v. cl. R. A. *Behrens*, medicus Brunsvicensis plane eximius, in consideratione animæ rationalis medica sub *Schacheri* præsidio Lipsiæ disputata: „ libere, inquit, ignorantiam meam profiteri, atque acquiescere in voluntate & omnipotentia divina, cujus beneficio factum, ut duo entia essentialiter a se invicem discrepantia, tam exacte semper sint unita, atque ita conspirent, ut unum alterius ope atque auxilio indigeat, unumque in alterum agat, & invicem quoque patiantur, satius esse duco, quam justo fortassis scrupulosius, in *vincula* vel *vocabula* hunc nexum declarantia, inquirere pag. 34. „ Etenim, censente ill. *Bergero*, „ nihil obest, quo minus deum animæ & corporis naturam, quam utrimque non satis perspectam habemus, sine ejusmodi glutine & coagmentatione, conjunctionis capacem condidisse, credamus, omneque adeo vinculum repudiemus.

(a) *Cicero.*

(b) Quisnam judex est sapientissimus ? experientia. *Stobæus.*

(c) *Brunner.* de glandul. duoden. p. 149. „ uti ratio sine experientia mendax, ita experientia sine ratione fallax.

tium commodis, invenerit, quum vix certiora, tutiora ne vix quidem possint reperiri; (quamvis longe melius, uberiusque hæc explicari posse & debere norim) aut, si quas eadem modo aliquis didicerit utiles mutandi, limitandi. addendi regulas, quod pro locorum, corporum, temporum differentiis, & ubi penitius cuiquam in rerum naturam & caussas introspicere datum fuerit, facile posse fieri concedimus, & ipsi pro virili præstare conabimur; is ut eodem cum candore dilucide sua impertiatur candide exopto, quo ego in exigua hac opella consignanda usus sum, (*d*) & in posterum uti propositum habeo. Nullius doctrinæ theoreticæ odio ducor, nullius etiam amore, nisi quo usque ea perpetuæ experientiæ respondet. Nullius in verba doctoris, (*e*) in nullius sectæ philosophicæ, aut medicæ, dogmata,

(*d*) Liceat mutari, pro finiendo leviori hoc opusculo, verba cl. *Torti*, quibus exasciatissimæ therapeuticæ speciali colophonem imponit. „ De cortice dixi, quæ „ animadverti in urbe ac regione mea. Quid præstet ille „ apud alienigenas, immo non in Europa tantum no„ stra, sed & in America & Asia, ex scriptoribus fide „ dignis jam satis innotescit. Facile est autem ex eo, „ quod huc usque præstitit, quid sit in posterum præsti„ turus, conjicere. Nemo proinde me insimulet vanita„ tis, si quando, quod ægre crediderim, votis respon„ dentem non plane sortiatur eventum in regione sua, „ ut ego, dubio procul, eademque certitudine, qua pro„ tuli, sum sortitus in mea. Nullus tamen dubito, „ quin, servatis exacte regulis, & limitationibus a me „ propositis, eventurum sit semper, ubique terrarum, „ quod hic quotidie contingit, sive curationem specte„ mus, sive febres ac signa febrium curandarum. Sicuti „ enim, ex Hippocrate, in omni anno, & omni tempo„ re, mala malum, & bona bonum significant, ita pro„ babiliter idem significant in omni loco.

(*e*) *Schelhammer*, de natura p. 322. „ nolim, ait, in „ uno acquiescere tirones; sed, post cursum studiorum „ sub uno absolutum, & alios adire. Utantur magistro, „ nec propria sua principia commendante, nec sectario, „ sed

ta (*f*) juro. Vereor, ne tandem omnes vaticinium impleant:

Serius aut citius mors sua quemque manet: (*g*) quantumcunque forsan aliquibus faveat seculi vel hominum indoles, aut breve pabulum ministret sive auctoris, sive discipulorum, ingenium aut auctoritas. Ipse me quotidie monitum volo, quam sit ad errores pronum, si præstabilitæ hypothesi praxin subjicere sustineamus. Novi enim, quam facile nostri vel magistrorum nostrorum ingenii fœtus, nondum experientia maturatos, paterno vel germano animi favore amplectamur, &, delato iisdem praxeos moderamine, quicquid ipsis visum fuerit adversari, sine adæquato examine, condemnare amemus. Admonet me symbolum paternæ ejusmodi indulgentiæ, ubi ipse Phœbus medicus Phæthonti habenas concessit, impari illis moderandis & inepto. Amo adminicula & delectationes theoriæ, modo hæc communem mecum dominam pedissequa veneretur, sinceram experientiam. Veritates certas a conjecturis dubiis, & quæ certi speciem habent, exquisite dirimere conor. Nullum naturæ nutum neglectui habeo, (*h*) quo vel sibi ipsa sufficere, vel, titubans & labascens, remedio opus habere indicat: eundem medici & medicinæ sapientissimum auctorem & moderatorem esse persuasus, qui humanæ naturæ vires condidit, & limitibus terminavit. Nullum efficax artis medicæ præsidium vel sperno, vel cœco impetu amplector,

---

„ sed, qui in omni genere philosophiæ sit versatus, o-
„ mnium perspecta habeat dogmata, nullis addictus sit
„ partibus. Neminem enim unum mortalium veritatem
„ per omnia assecutum, & exhausisse Democriti puteum
„ credi potest.

(*f*) „ Nulla secta est, quæ omne vidit verum; nul-
„ la, quæ non aliquid ex vero. " *Grotius.*

(*g*) *Propertius.*

(*h*) „ Nihil temere fit, nihil prætervideri debet.
„ *Hippocrates*, 6. epid.

ctor, antiquum (*i*) illud sit, an novum; (*k*) domesticum, (*l*) (quod, si curationi tutæ, celeri, & jucun-

(*i*) *Cassiodor.* formul. archiatr. „ Medici vacent libris, delectentur antiquis. Nullus justius assidue legit, „ quam qui de humana salute tractaverit. " v. ibi notæ elegantissimæ I. H. *Meibomii.*

(*k*) *Lucretius:*

Desine, novitate exterritus ipsa,
Exspuere ex animo rationem, sed magis acri
Judicio perpende, &, si tibi vera videtur,
Dede manus; aut, si falsa est, accingere contra.

„ Rerum natura sacra sua non simul tradit. Aliud hæc „ ætas, aliud quæ post nos subibit, accipiet. " *Seneca.* „ Nihil infelicius iis ingeniis, quæ mordicus sentiunt, „ majores nostros nihil ignorasse. " *Scaliger* contra *Cardanum* exerc. 306. v. *Ramazzin.* orat. 7. „ antiquitatis & „ novitatis studio medicum perfici probans.

(*l*) v. celebr. *Heisterus*, eleganti dissertatione de medicamentis indigenis Germaniæ sufficientibus. Ibi tamen §. 10. recte monet: „ in febribus intermittentibus pertinacioribus, præsertim autumnalibus, & quartanis, difficilius sane curatio succedit, sine corticibus peregrinis, Peruviano scilicet, & cascarilla. " Cascarillam, puto, cum vero cortice conjunctam intelligit vir inclitus. Nam ea solitaria quartanam, aut alias febres difficiliores fugare, tentatum nobis aliisque sæpissime est, non perfectum: quamvis & calidior acriorque, & magis aromatica sit, &, in ipsis etiam alvi fluxibus, evidentiori efficacia, licet gustu vix percipienda, adstringens.

** Mercurius vitæ cælestis.*

* Novum quartanæ remedium, quod, si certum esset, medelarum Germaniæ sufficientium augere posset catalogum, candide revelavit egregius apud Uratislavienses rerum medicarum & naturalium scrutator, *Klaunigius*, in nosocomio caritatis, observ. 18. de medicamentis antiquartanis, p. 82. „ Componitur, ait, efficacissimus pulvis, „ quem mercurium vitæ cælestem appellare amant, ex „ vitri antimonii pulverisati & olei vitrioli partibus æqualibus: oleum hoc ad siccitatem usque a vitro antimonii abstrahitur, iterumque eadem ejusdem olei quantitas affunditur, & abstrahendo & affundendo septies „ proceditur. Hoc modo pulveri præparato addi solet „ spi-

jucundæ æque sufficiat; præferendum plerumque; com-

„ spiritus; qui ex spiritus vini rectificati libra una, & „ spiritus mastichis uncia una; per quatuor dies dige- „ rendo fit; & trium dierum digestioni committitur. „ Abstracto postmodum; vel decantato spiritu, pulveri „ recens iterum spiritus ad deflagrandum affunditur, quæ „ deflagratio bis erit repetenda; commovendo interim „ spatula pulverem; donec flamma cesset. Pulvis, qui „ restat, bene exsiccatus, admirandi sane est effectus, si „ ejus vel granum unum semis, vel grana duo, cum „ amaricante aliquo extracto, v. g. centaur. min. in pi- „ lulam redacta, duabus horis ante paroxysmum, quar- „ tanario exhibeantur, hac tamen lege, ne per bihorium „ aliquid superbibatur, utpote quo infringeretur medica- „ menti energia. Vix deglutita pilula, leniter sequuntur „ & vomitus, & secessus, & sudor, &, quod omnium „ optimum est, paroxysmus exsulat, si, quod raro acci- „ dit, non prima, altera tamen vice; nec memini ulli „ latentis miasmatis febrilis semina curas fecisse. Habes „ hic, lector, euporiston plane divinum, tam experien- „ tia, quam ratione comprobatum, Testes provoco ægros „ famosa pilula restitutos." Miror, hujus medicamenti adeo celebrati nullam in actis medicis Uratislaviensibus mentionem fieri, quum tamen & liber ibi laudetur & omnis generis remedia λιπεξιπυρετα recenseantur, indicenturque. Forte *b. Kanoldo*, qui vomitoria in quartana rejecit omnino, & varia de eorum noxis ibidem scripsit, non probatum est medicamen, quod, quia a medico cive commendatum fuit, publica censura afficere noluit. Nobis elegans videtur præparatio, eamque exquisite a pharmacopœo nostrate fieri curavimus. Mense Octobri & *Observ.* Novembri tribus jam ægris quartanis, duobus bis, ter- *partic.* tio semel, ex præcepta methodo, accurate dedimus. 58. Sed, quamvis effectus per vomitum, secessum, & sudorem, satis valide sit insecutus, & in duobus ægris prima quidem die, in altero etiam altera, veri horroris sensus non accesserit; attamen deinceps ipse rediit horror, cum tota febris tragœdia, & morbus singulos haud segnius, quam antea, lacessivit, solo cortice Peruviano, methodo supra præscripta, plane curatus. Etsi igitur, uti antiquitus de vomitoriis omnibus notum est, hoc et-

commoditatis caussa, fuerit) an peregrinum; (*m*) ευποριστον, (*n*) (quod itidem semper potius habemus)

---

iam remedio apte dato multæ forsan febres quartanæ, præsertim circa solstitium, & quando satis deferbuerunt, sanari possint; omnes tamen sanari, & certum id esse medicamentum, per ista tria prima tentamina convicti, negare cogimur, & soli cortici exotico titulum remedii ad febres fugandas certi adhuc asserere. Uberiori interim experientiæ servamus elegans & sat blandum emeticum, quod, ne cælestis vitæ mercurium nominari aliquis putet, quod in vulgaris mercurii vitæ vituperium dici solet, antimonii vitriolati nomine magis congruenti insignivimus.

(*m*) *Virgilius*.

Nec vero terræ ferre omnes omnia possunt,
Adspice & extremis domitum cultoribus orbem,
Eoasque domus Arabum, pictosque Gelonos!
Divisæ arboribus patriæ.

Brunner. de glandul. duoden. p. 149. „ mirandum sane, „ ait, vel *nostra ætate barbaros & Indos* plus contulisse, „ quam vel *omnium ætatum scholæ*. *Chinachina* quid præ„ stet in curandis febribus, & multis aliis morbis, ra„ dix *ipecacuanna* in diarrhœis & dysenteriis; quid *par„ reira brava* in affectibus renum & vesicæ; abunde jam „ innotuit: hæc tamen & tanta beneficia barbaris debe„ mus, & Indis, & usum *guajaci*, *salsæ parillæ*, & ce„ terorum, qui magnus est in vitiis lymphæ" *Lentilius* miscell. med. pract. p. 548. „ exoticomaniam, inquit, „ damno; sed neque exoticudeniam laudare possum. „ Deme nostris officinis exotica, radicem chinæ, con„ trayervæ, rhabarbari, squillæ; deme folia sennæ; de„ me santonicum, cassiam, colocynthidem, dactylos, „ tamarindos; deme tot gummata & resinas, aloen, „ ammoniacum, camphoram, mastichen, galbanum, „ opium; deme cariophyllos, piper, nucem moschatam, „ macin, zedoariam, zingiber; deme ambram, mo„ schum, zibethum, sperma ceti, catechu, reliqua; de„ me quævis exotica: clavas nempe Herculis deme, & „ inerme fatuumque olitorium relinquetur.

(*n*) *Pauli* quadripart. botan. p. m. 540. „ Serio suadeo „ medicinæ candidatis, maximopere sibi euporista com-

men-

mus) an multo labore parandum: (*o*) mite & quod lenitate sua apud ignaros fere evilescat, (*p*) an magis generosum; (*q*) tutissimi semper cujusvis saluberrimique, &, ubi id quoque licet, præsentissimi, ac jucundissimi pro singulorum ægrotorum diversa ratione, studiosus. In votis mihi est illud *Asclepiadis*, tuto, celeriter, ac jucunde curare. Sed memini, quod *Celsus* addit, periculosam sæpe esse nimiam & festinationem, & voluptatem. Quamdiu per morbi indolem, & humanæ artis imbecillitatem, prodesse satis medicina non potest, id maxime cavendum mihi duco, saltem ut ne noceat, (*r*) persuasus, eum curare nescire, qui nesciat expectare. Ubicunque vero est aliqua artis potestas, quæ morbi tole-

---

„ mendata habeant; ob quæ ringi sinant pharmacopœos;
„ ceu ex quibus paulum lucri captare possunt.

(*o*) *Borrichius* de medic. hermet. p. 383. „ non id „ agunt sapientes" nempe, qui multo opere remedia elaborant, „ ut adimatur sua efficacia vulgaribus; sed in „ hoc evigilant curæ eorumdem, ut nitor & elegantia, „ ut decus & robur vetustæ præparationi accedat.

(*p*) Sæpe medici, *Martialis* elogio,

- - *mitibus herbis*
Parcarum exorant pensa, brevesque colos.

Egregie hanc doctrinam pertractavit B. D. *Behrens*, archiater quondam Brunsvicensis inclitus, in de leniorum medicamentorum eximio usu, & de aquæ calidæ potu dissertationibus, quæ *Meibomii* præsidis nomen etiam præferunt; & celeb. *Hoffmannus*, opusculis latinis & teutonicis plurimis, de viribus insignibus aquæ simplicis, balneorum ex aqua dulci, pediluviorum, lactis ejusque seri; infusionum ex plantis benignissimis, aliarumque medelarum simplicissimarum blandissimarumque. Respondent his, quæ de jusculis medicatis ex herbis domesticis, de potu avenaceo, similibusque, *VVepferi*, *Lentilii*, aliorumque genuinorum medendi artificum scripta memorant.

(*q*) „ Medicus, si frustra molliora cesserunt, ferit ve- „ nam, membrisque, si adhærentia nocent, & morbum „ diffundunt, manus affert: nec ulla dura videtur cura- „ tio, cujus salutaris effectus est. *Seneca.*

(*r*) Est regula *Hippocratis* epid. 6. sect. 2.

tolerantia, aut periculo potior sit, ut cruciatus leniri, aut morbus brevior certiusque salubris reddi, aut discrimen quodcunque averti possit, piaculum esse reor, quicquam horum procrastinare. (*s*) Vito farraginem, & sesquipedales formulas. Naturæ parentis simplicitatem & componendi artem amo, (*t*) neque compositiones præter necessitatem multiplico. Multitudine laudatorum medicaminum, in singulis fere morbis & symptomatis, ita obrui artem nostram scio, ut, ubi aliquid veræ experientiæ fidei respondens in ipsa praxi requiritur, dubius sæpe medicus merito cum Ænea exclamet, τὴν ὕλην ἰατρικὴν circumspiciens:

O, si se nobis ille aureus arbore ramus
Ostendat nemore in tanto!

Amplector eo magis remedia polychresta, &, quam maxime fieri potest, mihi ipsi experta. Unius vero hominis non est, omnia experiri, & cavendum maxime esse videtur, ne, nimis multa experiendo, nihil experiamur. Attamen neque illi assentor nimiæ

(*s*) „ In medicis nisi plenus misericordiæ & huma„ nitatis sit animus, omnibus diis & hominibus invisi „ esse debent. “ *Scribonius Largus* in epist. ad *Calistum*.

(*t*) v. *Ramazzin.* p. 93. orat. 8. quæ inscribitur: „ in „ medicina facienda remediorum simplicitatem operosæ „ compositioni præferendam. “ Ibi, quum exempla curationis per simplicia affert: „ solus, inquit, Peruvia„ nus cortex, nobis a divina beneficentia munus conces„ sum, sine alterius rei mixtura, in qualibet regione, „ quocunque anni tempore, ætate, sexu, temperamen„ to, febres, saltem recurrentes atque intervallatas, „ fugat & exterminat: quamquam non defuerint, qui „ hieron hoc picron, ex arbore vitæ decerptum, teme„ rare pertentarint, aliis rebus adjectis. “ Hanc invidendam remedii laudationem pronuntiavit, scripsit, edidit senex septuagenario major, paucis annis ante cl. *Torti* therapeuticam specialem, post quam statim fungi instar, nata est invidiosa illa de abusu chinæ chinæ epistola. v. supra pag. 209. seqq.

miæ quorumdam affectationi paucitatis, qua decem forte plus minus ex omni medicæ materiæ penu medicamenta simplicia, aut singulariter composita, indicationibus omnino omnibus sufficere reputantur; ceteris auxiliis quasi in exilium missis. Morborum, symptomatum, caussarum, locorum, temporum, personarum diversitates innumerabiles medicæ, physicæ, morales, quas in numerosa praxi clinica videre est, gratum merito animum movent, ut æterno omnium naturæ regnorum regi gratias agamus immortales, quod tanta numerum varietate tam variis casibus benigne prospexerit. Sunt enim profecto plurima medicamenta efficaciæ suo modulo exploratæ; sunt alia, quæ licet nondum satis certa, tuta sunt tamen, & spem utilitatis probabilem faciunt, prudenti tentamine digna; & nullum non suos potest habere usus, quos, si nondum matura experientia firmati sunt satis, cauta exploratione & observatione adhibita,

- - - *paulatim protrahet ætas*
In medium, ratioque in luminis eruet oras. (*u*)

Medicorum cujusvis ætatis, nationis, sectæ, experimenta, observationes, inventiones, caute, ad historiæ naturalis & medicæ normam & ἀναλογιαν, medi-

(*u*) *Lucretius.*

(*x*) Licebit huc applicare, quod ingeniosissimus *Boerhavius* in elementis chemiæ, cum elegantia scriptionis, doctrinæque & experimentorum ubertate insigni, nuperrime editis, de vetustis scriptoribus alchemicis dicit p. 120. seq. „ Cur falsi arguam eos, qui in arte se „ longe præstantiores dederunt me ipso? meam potius „ ignorantiam in hisce, quam illorum vanitatem incu„ so. Unum tantum pace illorum dixerim: dubito sæpe „ numero mecum, quoties arcana illorum lego, an for„ te summi hi, & naturæ rerum peritissimi artifices, „ postquam tot, tamque singularia, detexissent per sin„ ceras observationes, tandem, velocitate prævidendi, „ & ea pro factis narraverint, quæ fieri posse, immo „ quæ debere fieri, colligebant. “ Ego vero etiam atque

V 4 etiam

meditatus & expertus, cum selectu probo; ipsa haud statim, quæ mihi non succedunt, experimenta, multo minus ea, quæ nondum, aut vix tentavi, aut quæ non bene perspicere licet, vanitatis arguo; (*x*) arcanas obvelationes neque laudo, neque sector; (*y*) sententias & hypotheses, quæ ipsæ felicibus experimentis ansam sæpe præbent, honorifice sine superstitione habeo; successus & defectus, quos sol videt, aut terra tegit, neque arti, neque naturæ, neque aliis caussis temere imputo; aberrationes, quæ humanæ sunt, sine rixa, vel contumelia,

---

etiam in ejusmodi experimentis alienis medicis dubito, an forte eventuum singularium veras caussas non bene viderint artifices, & experimenti alicujus efficaciam laudaverint, ubi alia plane res successum produxerat. Repetita passim, sub plane simili rerum circumstantium statu, experientia justum fidei experimentorum pretium statuere debet. Atque hæc mihi dubitatio semper sedet, quo usque aliquod remedium arcanum servatur, & a publica pervestigatione & experientia secluditur.

(*y*) *Schelhammer.* de natura c. 5. §. 21. " ohe, inquit, „ quam multa hic sunt, quæ expectationi haud responderit! Rogandi omnes, qui vera & efficaciora, quam „ quibus nunc utimur, possident, ea invidere humano „ generi nolint, vel saltem, si qua invenerint, laudes „ ipsis tributas haud substinentia, id admoneant publi- „ cum: neque enim par est aut humanum committere, „ ut vel diutius in errore fatali hæreant medentes, vel „ propter unius lucrum domesticum publica salus, mul- „ torumque vita periclitetur." Sæpe profecto, quod „ maximi momenti creditum est, dum occultatum fuit, „ si in lucem tandem protrahatur, aut minimi esse ap- „ paret, aut dudum cognitum, & sola supervacua mi- „ scela vel mutatione, tamquam fuco aliquo, incrusta- „ tum. *Meibom.* ad jusjur. Hippocr. p. 156. " Si scri- „ nia excutiendi forte facultas se sistat, mera saltem de- „ prehendas aliorum inventa, & remedia in vulgus no- „ ta, quæ, si tollas, nihil offendas reliqui, præter je- „ junam maciem:

„ *Aut Appinas, Tricasque, & si quid vilius istis.* "

Si quid vero aliquis vere novum, singulare, & utile, inve-

lia, vitare contendo; disceptationes privatim inimicas, vel propriæ ambitioni, aut utilitati, aut aliis animi affectibus litantes, (z) & censuras infructuosas, (a) candidarum mentium terrores, & artis incrementorum pestes, doleo & aversor. (b) Complura mihi decidenda restant de singulis, in quæ digitum hac leviuscula scriptione intendere lubuit, argumentis. Statui apud animum meum, quæ de his indies observando, legendo, meditando, per subseciva momenta colligere licet, deo forsan aliquando plus otii faciente, in qualecunque boni publici emolumentum convertere, conscripto, pro tenuitate mea, plene, ordinate, distincte, luculenter, opere theoretico & practico, de febribus intermittentibus, ceterisque ex earum genere morbis, & fido

Consilium de scribendo opere pleniori.

---

invenit ipse, vel aliunde possidet, nescio, an saluti publicæ fiat satis, si quis laudes alicujus remedii, quod sibi, vel domui suæ, arcanum servat, ex sua experientia in publicum propalet, idque venale exponat. Non ita crescit ipsa ars, quæ hodie manus habet oculatas, nihil recipiens, nisi quod sine velo hominum tegentium videt, & mystis suis universim omnibus scrutandum dare potest. Neque est quod terreamur empiricorum abusibus, quos caussantur, qui arcana jactant servantque. Augent potius medicastrorum numerum & errores vendita sine luce, vel semitecta, medicamenta: dum male divinant & imitantur varii artifices, & vulgus, sine arte & medico, sequitur breves, & male sæpe intellectas, schedæ vernaculæ regulas, & abstinent docti a rei non satis exploratæ usu.

(z) „ Hinc illæ circa ægros miseræ concertationes, „ nullo idem censente, ne videatur accessio alterius. " *Plinius* l. 29. c. 1.

(a) *Hippocrates* de arte: „ verborum inhonestorum „ arte ad ea, quæ ab aliis inventa sunt, confundenda „ promtum esse, nihil quidem corrigendo, eorum vero, „ qui aliquid sciunt, inventa calumniando, non sane „ scientiæ votum aut opus esse videtur, sed potius pro„ ditio indolis propriæ, vel ignorantia artis.

(b) „ Deponite, medendi artifices, noxias ægrotan

fido artis medicæ omnisque generis remediorum in illis usu. Valete, viri experientissimi, meisque conatibus sinceris, qui vestris ipse studiis meritisque enixe faveo, favete! Scribebam mensibus Octobri, Novembri, & Decembri, anni clɔ Iɔ CCXXXI.

„ tibus contentiones, ut, cum vobis non vultis cede-
„ re, inventa vestra invicem videamini dissipare! *Cassiodor.* form. comit. archiatr.

IN-

INDEX.

P. notat Procœmium ; S. Sectionem ; p. paginas §. paragraphos & lit. litteram.

A

B

C

D

E

F

G

Har-

H

I

L

M

- - - simi-

Sales.

S

Sym-

FINIS.